

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Kánonjogi Posztgraduális Intézet

**A katolikus nevelés kánoni, állami és konkordatárius
jog szerinti szabályozása**

Doktori disszertáció

Készítette: Bejan Tópsi Valentin
Konzulens: Prof. DDr. Szuromi Szabolcs Anzelm O.Praem.

Budapest, 2021

TARTALOM

ELŐSZÓ	5
RÖVIDÍTÉSEK	7
BEVEZETÉS	10
1. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS	14
1.1. Az Egyház joga a neveléshez	14
1.2. Az egyházi iskolák kialakulásának története	16
1.3. Universitas-ok	20
1.4. Magyarországi nevelés a középkorban	23
1.5. A reneszánsz iskolája - humanizmus	25
1.6. A felvilágosodás	28
1.7. A XIX. és a XX. század	30
1.8. A neveléssel foglalkozó kongregáció rövid története	33
2. A NEVELÉS JOGI HÁTTERE	35
2.1. Jézus missziós parancsa	35
2.2. A Katolikus Egyház legfőbb rendelkezései	38
2.2.1. Az 1917-es Codex Iuris Canonici	38
2.2.2. XI. Pius: Divini Illius Magistri enciklika	40
2.2.3. II. Vatikáni Zsinat, Gravissimum Educationis deklaráció	44
2.2.4. Catechesi Tradendae apostoli buzdítás	51
2.2.5. Az 1983-as CIC rendelkezései	60
2.2.6. A CCEO rendelkezései	64
3. FÖLDRAJZI, TÁRSADALMI, KULTURÁLIS TÉNYEZŐK A KATOLIKUS NEVELÉS SZEMPONTJÁBÓL	67
3.1. Néhány európai ország aktuális hitoktatási, nevelési szabályozása	71
3.1.1. Románia, különös tekintettel Csángóföldre	74
3.1.2. Szerbia	85

3.1.3. Lengyelország.....	93
3.1.4. Olaszország.....	99
3.1.5. Spanyolország.....	106
3.1.6. Németország.....	117
3.1.7. Ausztria.....	132
4. A HITOKTATÁS HELYZETE MAGYARORSZÁGON	137
4.1. A hitoktatás helyzete és az Apostoli Szentszékkal kötött megállapodás a rendszerváltás előtt.....	140
4.2. A hitoktatás helyzete a rendszerváltást követő évtizedben.....	145
4.3. A hatályos szabályozás – A Hit és erkölcsan bevezetése óta szerzett tapasztalatok, és esetleges remények vagy kudarcok.....	147
5. A NEVELÉS, HITOKTATÁS AKTUÁLIS KIHÍVÁSA.....	151
5.1. Szekularizáció.....	152
5.1.1. A szekularizációról általában.....	152
5.1.2. A szekularizáció hatásai Magyarországon.....	158
5.2. A család válsága.....	161
5.3. A tekintélyét veszített pedagógus és a túlterhelt gyermekek.....	163
5.4. A szülőknél jelentkező hiányosságok az örömhír szemszögéből.....	164
5.5. A keresztény Európa iszlamizációjának hatása a katolikus nevelésre.....	165
6. A HITOKTATÁS	173
6.1. A hitoktatás célja.....	175
6.2. A hitoktató.....	177
6.3. A hitoktatás tartalma.....	180
6.4. A hitoktatás, mint közösségépítő tevékenység.....	181
7. A HITOKTATÁS LEHETSÉGES SZÍNTEREI	185
7.1. Családi hitoktatás (nevelés).....	186
7.2. Egy kedvező családi modell.....	189
7.3. Iskolai hitoktatás.....	191
7.4. Egy kedvező katolikus iskolai modell.....	193
7.5. Plébániai hitoktatás.....	197

KONKLÚZIÓ.....	200
FÜGGELÉK	212
FORRÁSOK ÉS IRODALOM	240
ZUSAMMENFASSUNG	253

Előszó

Egyre nagyobb kihívást jelent napjainkban a szülők, tanítók, nevelők és a társadalom számára a jövő nemzedékek nevelése, olyan körülmények között, amelyekben a gyermekek figyelme könnyen elfordul az igazi értékektől, és ezzel veszélybe kerülhet a gyermekben kialakuló személy integritása és egyben a fejlődő társadalom egészséges mivolta.

Régi és újabb nehézségekkel találkoznak a szülők a gyermeknevelés során, mivel idejük hiányából adódóan kevesebbet tudnak foglalkozni gyermekeikkel, aminek következtében a gyermek az úgynevezett kényszerszabadságának köszönhetően saját maga osztja be idejét, tetszése szerint, igénybe véve a fejlett technika által nyújtott lehetőségeket, amelyek jelentős mértékben csökkentik a többi emberrel való kommunikációt, és ezzel a gyermekek kialakítják saját zárt világukat, amelyből nem tudnak kilépni a másik ember felé. Tudjuk ugyanis, hogy az ember társas lény, és csak a többi emberrel való interaktív kapcsolatok révén, a szeretet, elfogadás, együttműködés megvalósulása által tud igazán boldog életet élni. Ehhez az együttéléshez születtek normák, amelyek segítik az embert abban, hogy közösségi életet élhessen. Ezeket a kezdeti, de igen fontos és életet megalapozó íratlan normákat a családban találjuk meg. Éppen ezért a szülők azok, akik a gyermeket elindítják élete útján úgy, hogy az boldoguljon a társadalomban, és majd elérje élete célját, amelyre Isten rendelte az embert.

A katolikus nevelés fontosságára, és az Egyház különleges eszközeire szeretnék dolgozatomban reflektálni, kiemelve ezen eszközök közül a hitoktatást. Az Egyház jogi szabályozásán túl bemutatom bizonyos európai országok törvényeit, alkotmányait, valamint a Szentszékkel kötött konkordátumaikat, amelyek kiemelik a vallásszabadságot és biztosítják a vallásos nevelés és hitoktatás zökkenőmentességét.

A katolikus nevelés bármilyen nemű jogi szabályozása mellett fel szeretném hívni a dolgozatban a figyelmet arra, hogy elsődleges a családban kapott hitoktatás, amely végig kell, hogy kísérje az ember életét, és amelynek abban kell megtalálnia az evilági célját, hogy az ember bekapcsolódik a plébániai közösségbe, és Krisztus tanújaként ő maga is az Evangélium hírnökévé lesz. Csakis ezt a célt szolgálhatja a családi nevelés, az iskolai hitoktatás, a konkordátumok, az államok alkotmányai, a törvények, az egyházi szabályozás.

Az Egyház mindig is fontosnak tartotta a nevelést, az evangelizálást. Ezért a jelen kiválasztott témám szempontjait és mindig aktuális mélységét illetően úgy gondoltam, hogy

összegyűjtöm azokat a jogforrásokat, amelyek jellemzően a témául választott gondolataimat támasztják alá.

Köszönettel tartozom Főtisztelendő Dr. Szuromi Szabolcs Anzelm professzor úrnak, aki segítséget nyújtott a választott témával kapcsolatban, és vállalta a konzulensi szerepet. Kiemelten irányította a téma kidolgozásának menetét, a dolgozat felépítésének szempontjait, rámutatva a különböző országokban megvalósuló nevelési szabályozásokra. Ugyancsak hálával tartozom Dr. Szilágyi Csaba docens úrnak a fordításokért, Dr. Kovács József általános helynök úrnak a lektorálásért, Dr. Tamási Anna Éva adjunktus kisasszonynak a technikai segítségért, valamint Dr. Szabó Péter professzor úrnak a személyes beszélgetések alkalmával nyújtott szakmai segítségért. Ilyen jellegű mindennemű tartozásomat itt, dolgozatom előszavában törleszteni szeretném a Kánonjogi Posztgraduális Intézet tanárainak és munkatársainak.

Rövidítések

AA	<i>Apostolicam Auctositatem</i>
AAS	<i>Acta Apostolicae Sedis</i>
AB	Alkotmánybíróság
Act.	Acta
Adhort. apost.	Adhortatio Apostolica
ApCsel.	Apostolok Cselekedetei
Art.	Articol
Bar.	Barukk könyve
BUP	Bachillerato Unificado Polivalente
c.	kánon
can.	Kánon
Catech.	Catechesi
CCEO	<i>Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium</i>
CDC	Codul de Drept Canonic
CDU	Keresztény-Demokrata Unió
Cfr.	Conferatur
CIC (1917)	<i>Codex Iuris Canonici</i> , Benedicti PP. XV., 1917. 05. 27.
CIC	<i>Codex Iuris Canonici</i> , Ioannis Paulus PP. II., 1983. 01. 25.
Const. Dogm.	Constitutio Dogmatica
Const. Ro.	Constitutia Romaniaei
CT	<i>Catechesi Tradendae</i>
CSU	Keresztényszociális Unió
DB	Documento di Base
Decl.	Declaratio
Decr.	Decretum
DGC	Directoriu General pentru Catecheza
DH	<i>Dignitatis Humanae</i>
Doc.	Dokumentum
DV	<i>Dei Verbum</i>
educ. christ.	educatione christiana
EE	<i>Ecclesia in Europa</i>

Ef	Efezusiakhoz írt levél
EGB	Educación General Básica
EMMI	Emberi Erőforrások Minisztériuma
EN	<i>Evangelii Nuntiandi</i>
Ep.	Episcopus
Ep. Enc.	Epistola Encyclica
etc.	et cetera
EU	Európai Unió
évf.	évfolyam
FC	<i>Familiaris Consortio</i>
FDP	Freie Demokraten - Német Szabaddemokrata Párt
Fil	Filippiekhez írt levél
Ford.	Fordította
FThC	Folia Theologica et Canonica
GE	<i>Gravissimum Educationis</i>
GG	Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland
Hrsg.	Historische und rechtliche Aspekte
Ibid.	Ibidem
Jn	János Evangéliuma
k.	kánon
Kiv.	Kivonulás könyve
KLIK	Klebelsberg Intézményfenntartó Központ
Kol.	Kolosszeiekhez írt levél
Kr. u.	Krisztus után
Lc	Lukács Evangéliuma
Let. circ.	Lettera circolare
Litt. Enc.	Literae Encyclicae
Lk	Lukács Evangéliuma
Mc	Márk Evangéliuma
Mt	Máté evangéliuma
N.	Numarul
nr.	Numarul
NSZK	Német Szövetségi Köztársaság
Núm.	Números

PP.	Pápa
Pt.	Péter (levele)
Róm	Rómaiakhoz írt levél
RS	Republika Srbija
S.	Sanctus
St.	Sankt
SR	Studiul religiei
Szerk.	Szerkesztő/Szerkesztette
t.-cz.	Törvénycikk
Thess	Tesszalóniki levél
Tim	Timóteushoz írt levél
TKK	Teológiai kiskönyvtár
trv.	törvény
Tv.	Törvény
VKM	Vallás és Köztudományi Minisztérium
Vö.	vesd össze

Bevezetés

Manapság már nem is annyira a tanuláshoz való jogról beszélünk Európában, hiszen ez többnyire biztosított, hanem inkább arról a nevelésről, amely a személyiség teljes kibontakozását szolgálja. A keresztény nevelés pedig ennél is jobban átjárja az ember testi, lelki, szellemi mivoltát, amelynek kiteljesedése a Szentháromság szeretetközösségének elnyerésében valósul meg. Éppen ezért az Anyaszentegyháznak igen komoly feladata van abban, hogy a nevelt személy eljusson a fentebb említett kiteljesedésre.

„Cum vero Sancta Mater Ecclesia ad mandatum implendum a divino suo Conditore acceptum, mysterium nempe salutis omnibus hominibus nuntiandi et omnia instaurandi in Christo, integram hominis vitam etiam terrenam quatenus cum vocatione coelesti connexam curare debeat, in educationis progressu atque amplificatione partes suas habet. Proinde S. Synodus de educatione christiana praesertim in scholis fundamentalia quaedam principia declarat, quae a speciali post Concilium Commissione fusius evolvenda erunt atque ab Episcoporum Conferentiis ad diversas regionum condiciones applicanda.”¹

Az Egyház tanítói feladata elsősorban krisztusi küldetés, amelynek eleget kell tennie minden jóakarátú embernek. Elsősorban a szülők azok, akik kötelesek gyermekeiket nevelni, a szülői szerep ugyanis szinte pótolhatatlan.² A gyermeknek joga van ahhoz, hogy családban éljen, ahol egy édesapa és egy édesanya szeretetéből táplálkozva készülhet belépni a társadalom tág udvarába. A nevelői munka további szereplői a szülők, a család, a társadalom mellett az iskola, a tanárok és nem utolsósorban az Egyház. „Singulari demum ratione officium educandi ad Ecclesiam spectat, non solum quia humana quoque societas educationis tradendae capax agnoscenda est, sed maxime quia munus habet viam salutis omnibus hominibus annuntiandi, credentibus vitam Christi communicandi eosque continua sollicitudine adiuvandi ut ad huius vitae plenitudinem pervenire valeant. His igitur filiis suis tanquam Mater eam praestare Ecclesia tenetur educationem, qua tota eorum vita spiritu Christi imbuatur, simul autem omnibus populis suam operam praebet ad promovendam

¹ Concilium Oecumenicum Vaticanum II. Paulus Papa VI. una cum Concilii Patribus, Decl.: *Gravissimum Educationis* (a továbbiakban GE), 28. octobris 1965, Romae, in AAS 58 (1966) 729.: „Az Anyaszentegyház annak érdekében, hogy az isteni alapítójától kapott parancsot -tudniillik, hogy az üdvösség misztériumát minden embernek hirdesse, és mindent megújítson Krisztusban - teljesíthesse, részt vállal a nevelés fejlesztéséből és általánossá tételéből is, de ehhez az egész emberi léttel kell törődnie, a földi léttel is, amennyiben összefügg a mennyei hivatással. Ezért a Szent Zsinat kinyilvánítja a keresztény nevelés, főként az iskolákban folyó keresztény nevelés néhány alapelvét, melyeket a Zsinat után egy külön bizottságnak kell részletesebben kidolgoznia, és a püspöki konferenciáknak a helyi adottságaikhoz kell alkalmazniuk.”

² Lásd: GE 3, in AAS 58 (1966) 731.

integram personae humanae perfectionem, ad bonum quoque societatis terrestris atque ad aedificationem mundi humanius configurandi.”³

Ahhoz, hogy ezt a feladatát az Anyaszentegyház megfelelően ellássa, szükséges kapcsolatot teremteni a nevelési hivatást betöltő többi szereplővel, amely kapcsolat keretében maguk a nevelők egész életüket hivatásuk betöltésére szentelve, egyedül Krisztusra, a Jó Pásztorra hallgassanak, aki maga neveli a népeket. Ez azt jelenti, hogy az Egyház, mint az igaz tanítás őrzője, átadja Krisztusi pedagógiával ezt az üdvösséget hozó tanítást a szülőknek, a nevelőknek, hogy azok továbbadhassák. Összhangra, céltudatosságra való törekvés által lehet csak elérni azt, amivel Krisztus megbízta tanítványait.

Dolgozatomban szeretnék választ találni arra a kérdésre, hogy miként valósítható meg a katolikus nevelésben az az összhang, amely szükséges ahhoz, hogy a keresztyén ember eljusson a teljes testi-szellemi-lelki fejlődéshez, bekapcsolódjon a helyi egyház életébe, és maga is e nevelésnek köszönhetően tanúságot tegyen hitéről? A hitoktatás és a keresztyén nevelés következtében miként lehetne gyarapítani a plébániai közösséget, és bevonni a szülőket is ebbe a plébániai közösségbe? Továbbá, hogyan lehet megvalósítani ezt az összhangot, és érvényre juttatni az Egyház alapvető küldetéséből fakadó jogi normákat abban az esetben, ahol nem csak az egyház, hanem a különböző államok is szabályozzák, sőt sokszor akadályozzák a katolikus nevelést? Hogyan tudja az Egyház a mai körülmények között teljesíteni azt a küldetést, melyet Krisztus a legfőbb Tanító rá bízott? Érdekes megfigyelni e kutatás során a Szentszék és az államok közötti konkordátumokban, valamint megállapodásokban rögzített elvek megvalósulását, vagy azok mellőzését.

Reflektálni szeretnék azokra a nehézségekre, amelyek a szekularizáció következtében jelentkeztek, valamint a családban fellépő nevelési válságra, amely elsődlegesen hátráltatja a hitre való nevelést.

Fontos kérdések vetődnek fel napjainkban, amikor az értékrendek elhalványultak, felcserélődtek, a szülők jelentős része már nem tartja fontosnak a keresztyén nevelést; a katolikus iskolákban, bár kötelezően elő van írva a hittan oktatása, mégis sok gyermek negatívan áll hozzá a hitoktatáshoz; sok esetben nincsenek keresztyén értékeket képviselő

³ GE 3, in: AAS 58 (1966) 732.: „Végül egész különlegesen az Egyház feladata a nevelés, nemcsak azért, mert el kell róla ismerni, hogy nevelésre képes emberi közösség, hanem legfőképpen azért is, mert kötelessége hirdetni az üdvösség útját minden embernek, a hívők számára át kell adnia Krisztus életét, és folytonos gondoskodással segítenie kell őket, hogy ennek az életnek teljességére eljuthassanak. Az Egyháznak tehát gyermekeit anyaként kell nevelnie, hogy egész életüket Krisztus lelkiülete hassa át; egyúttal azonban följánlja munkáját valamennyi népnek az emberi személy teljes tökéletessége érdekében, a földi társadalom javára és egy emberibbé alakítandó világ építésére.”

oktatók, nehezen teremthető összhang a tanárok és a diákok, a tanárok és a szülők között, sőt a helyi plébános és a területéhez tartozó iskola vezetője között.

Az egyik igen fontos kérdés, amely éppen 2012-ben merült fel Magyarországon, éspedig: legyen-e kötelező hittan minden iskolában, igen kényelmetlen helyzet elé állította az Anyaszentegyházat, és egyben megnehezíti a katolikus nevelés plauzibilis útjainak megválasztását. Ezek azok a kérdések, amelyekre dolgozatomban szeretnék reflektálni, azaz, hogy miként lehet összhangot létrehozni a nevelés szereplői között, a katolikus nevelés lehetséges módszerei, eszközei között ahhoz, hogy egy megfelelő itinerárium alakuljon ki.

Az egyik legégetőbb felelősségteljes szempont a fentebb említett közös és örök partokat elérő cél érdekében, az együttműködés. Az Egyház hierarchiájában kimagasló szerepet tölt be a megyéspüspök a népek nevelésében. „Ecclesiae auctoritati subicitur institutio et educatio religiosa catholica quae in quibuslibet scholis impertitur aut variis communicationis socialis instrumentis procuratur; Episcoporum conferentiae est de hoc actionis campo normas generales edicere, atque Episcopi dioecesani est eundem ordinare et in eum invigilare.”⁴ Tudjuk azonban, hogy e nemes feladatban más, nem kevés felelősséggel bíró személyeknek is igen tekintélyes részt kell vállalniuk az emberek krisztusivá formálásában. A megyéspüspök a világegyház tanítását közvetíti, és segít megtartani az igaz tanítást; a család, a szülők, az iskola, a társadalom és a pasztorációban tevékenykedő képzett személyek azonban kiváló lehetőséget kapnak arra, hogy személyesen is formálják a rájuk bízott gyermekek személyiségét.

Mégis mi történik akkor, ha a világ hatalmas változáson megy keresztül, és ezt a feladatát az Egyház nem tudja rendíthetetlenül teljesíteni, annak ellenére, hogy mindig is az oktatás terén az első szerepet töltötte be az állami intézményekkel szemben.

„The organized form of European public education has started by the Catholic schools which dominated this field until the 16th century, when we could see the transformation of this system in Europe into a Christian education. Naturally, the Virginia Declaration (1776), Constitution of the United States of America (1787), the French Constitutions - based on the results of the French revolution (1789 - 1799) - (1791, 1792. 1795)\ the German Imperial Constitution (1849), constitutional laws of December 1867 of the Austrian Empire, or the Constitution of Weimar (1919), moreover ecclesiastical decrees of which were adapted by the

⁴ *Codex Iuris Canonici* (a továbbiakban CIC), Cita del Vaticano 1983. 01.25. 804. c. 1.§, in *AAS (II)* 75 (1983). 146.: „A katolikus vallási oktatás és nevelés az egyházi hatóság irányítása alá tartozik, bármilyen iskolában vagy bármilyen tömegtájékoztatási eszköz útján történik is. A kérdésben általános szabályokat kiadni a püspöki konferenciák feladata, a tevékenység rendezése és felügyelete pedig a megyéspüspökre tartozik.”

Fundamental Law of Bonn, show precisely the gradual secularization process of state laws and of the society.”⁵

Mint láthatjuk, a kedvező időkben, de a társadalmi átalakulások alatt is az Egyház nagy figyelmet fordított a fentebb említett szempontokra, arra, hogy megfelelő módon és minőségben közvetítse Krisztus tanítását, jogilag is kellő mértékben szabályozva ezt a küldetést. Ez azonban nem mindig jutott érvényre, köszönhetően annak a ténynek, hogy az államok is saját törvényeikkel igyekeztek szabályozni az oktatást, sokszor figyelmen kívül hagyva az egyházi szabályozást vagy egyenesen ellentétesen rendelkezve.

Éppen ezért külön szeretném tárgyalni néhány európai ország utóbbi két évszázad során megvalósult oktatási szabályozását, összevetve az egyházi szabályozással, keresve annak lehetőségét, hogy miként lehetne összhangot teremteni a két jogalkotás között, és nem utolsósorban, hogy hogyan érheti el ily módon igazi célját a katolikus nevelés, amely a plébániai hitoktatásban és az adott közösség életében való aktív tevékenységben teljesedik ki.

Teszem mindezt feldolgozva az idevonatkozó idegen nyelvű és magyar szakirodalmat,⁶ választ keresve a fentebb megfogalmazott kérdésre: miként lehet összhangot teremteni az állami és az egyházi szabályozás között, annak érdekében, hogy a nevelés a plébánia közösségének erősödésében találja meg csúcspontját?

⁵ SZUROMI SZ. A., *The religious dimension of education as one the primary principles of religious freedom based on human dignity*, in *Folia Theologica et Canonica* (2016) 137-138.: „Az európai szervezett közoktatást a Katolikus iskolák kezdték meg, amelyek egészen a 16. századig uralták a területet, amikor is láthatjuk ezen rendszer Európán belüli átalakulását a Keresztény Oktatásban. Természetesen a Virginiai Nyilatkozat (1776), az Amerikai Egyesült Államok Alkotmánya (1787), a francia alkotmányokat – a francia forradalom eredményei alapján (1789-1799) - (1791, 1792, 1795), a Német Császári Alkotmány (1849), az Osztrák Birodalom 1867. decemberi alkotmányjogi rendszere” vagy a weimari alkotmány (1919), azon felül azok az egyházi dekrétumok, amelyek a Bonni alapvető jogokat módosították, pontosan megmutatja az állami törvények és társadalom fokozatos szekularizációját.”

⁶ SZUROMI SZ. A., *Egyházi jogi metodológia*, Budapest 2011, 88.

1. Történeti áttekintés

1.1. Az Egyház joga a neveléshez

Az Anyaszentegyház mindig is kötelességének és egyben jogának tartotta a nevelési feladatot, a tanítói munkát, amellyel Krisztus ruházta fel. Ennek érdekében számtalanszor iránymutatásaival, rendelkezéseivel ösztönözte övéit, központilag is rámutatva a legfőbb célra, amelynek vezetnie kell mindazokat, akik építik Krisztus titokzatos testét. „Az isteni kinyilatkoztatás oly közegre szorul, mely azt híven őrzeni és azt mindenkor csalhatatlan bizonyossággal tanúskodni hivatva van. Ez az összes egyházban, vagyis a római pápa főnöksége alatt egyesült püspökségben kínálkozik; mert arra maga az Üdvözítő bízta tanainak hű őrzését és hirdetését, neki ígervén a Szentlélek közreműködését a világ végéig”.⁷ Maga az egyházi törvénykönyv is világosan megfogalmazza az Egyháznak eme jogát, amikor a következőképp rendelkezik: *Singulari ratione officium et ius educandi spectat ad Ecclesiam, cui divinitus missio concredita est homines adiuvandi, ut ad christianae vitae plenitudinem pervenire valeant. Animarum pastoribus officium est omnia disponendi, ut educatione catholica omnes fideles fruantur.*⁸ Éppen ezért ahhoz, hogy Krisztus missziós parancsának eleget tegyen, a Péteri szolgálat révén, a népek pásztoraihoz mindig eljutott, és visszhangként újra meg újra hallatszik a buzdítás, a bátorítás: „Menjetek tehát, és tegyetek tanítvánnyá minden népet”.⁹

Ez a krisztusi parancs sürgeti az Anyaszentegyházat, hogy tegyen meg mindent annak érdekében, hogy a népek mind Krisztus tanítványai legyenek, amely küldetésből ered a jog és kötelesség, amely Pétert, utódait és munkatársaikat egységben megillet. Az Egyház őrzi ugyanis mindazt, amit Krisztustól tanult az apostolok révén, de nem csak őrzi, hanem kötelessége és joga az továbbítani. „*Sacra Traditio et Sacra Scriptura unum verbi Dei sacrum depositum constituunt Ecclesiae commissum cui inhaerens tota plebs sancta Pastoribus suis adunata in doctrina Apostolorum et communione, fractione panis et orationibus iugiter perseverat (cf. Act 2,42 gr.), ita ut in tradita fide tenenda, exercenda profitendaque singularis*

⁷ KONEK S., *Egyházjogtan*, Budapest 1903, 442.

⁸ *CIC 794. c., 1-2.§, in AAS (II) 75 (1983) 145.:* „A nevelés feladata és joga különösképpen megilleti az egyházat, mert isteni küldetése van arra, hogy az embereket a keresztyén élet teljességének elérésére segítse. A lelkipásztorok feladata mindent megtenni, hogy az összes hívők katolikus nevelésben részesüljenek.”

⁹ Biblia, *Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás* (A továbbiakban Biblia), Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest 2011. 4. kiadás.: Mt 28, 19.

fiat antistitum et fidelium conspiratio.¹⁰ Az Egyház, mint anya gyűjti tehát maga köré Isten egész népét, megtartva a krisztusi tanítás épségét, bőségesen átadja tagjainak Isten kegyelmeinek mérhetetlen gazdagságát.

Mivel ilyen „nemes jog”¹¹ illeti meg Krisztus titokzatos testét, ezért minden eszközt igénybe kell vennie, hogy e küldetést a legtökéletesebb módon tudja teljesíteni. A templomi homíliák és a plébániákon folyó oktatás mellett létrehoztak oktatási központokat, iskolákat, ahol az alapvető tudományokat oktatták. „In munere suo educationis explendo Ecclesia de omnibus aptis subsidiis sollicita, praecipue de eis curat quae ipsi sunt propria, quorum primum est institutio catechetica quae fidem illuminat et roborat, vitam secundum spiritum Christi nutrit, ad mysterii liturgici consciam et actuosam participationem conducit atque ad actionem apostolicam excitat. Ecclesia magni facit et suo spiritu penetrare et elevare quaerit cetera quoque auxilia, quae ad commune hominum patrimonium pertinent quaeque ad animos excolendos hominesque formandos magnopere conferunt, uti sunt communicationis socialis instrumenta, multiplices animi corporisque exercitationum coetus, iuvenum consociationes atque praesertim scholae.”¹²

Nagyon körültekintően kell megfigyelni a számtalan körülményt, lehetőséget, adottságot, amikor útnak indulunk Isten szent igéjével, hisz a folyamatosan változó világban nem tudunk ugyanazokkal a „bevált” módszerekkel, eszközökkel, hozzáállással hatékonyan cselekedni az igehirdetés, hitoktatás tekintetében. Szent II. János Pál pápa a Catechesi Tradendae című apostoli buzdításában a következőket írja: „Subeunt scilicet sponte magnae opportunitates, quas exhibent tum instrumenta communicationis socialis, tum instrumenta communicationis coetuum: instrumenta videlicet televisifica, radiophonica, scripta typis edita, orbes sonori, taeniolae magnetophonicae, universus apparatus audivisualis.

¹⁰ Concilium Oecumenicum Vaticanum II. Paulus Papa VI. Una Cum Concilii Patribus, Const. Dogm.: *Dei Verbum* 10 (a továbbiakban DV), 18. novembris, Romae. Apud S. Petrum: De Divina Revelatione, in AAS 58 (1966) 822.: „A Szent Hagymány és a Szentírás Isten szavának az Egyházra bízott egyetlen szent letéteménye. Hozzá ragaszkodik Isten egész szent népe, amikor pásztorai köré összegyűlve állhatatosan kitart az apostolok tanításában és közösségében, a kenyértörésben és az imádságban (vö. *ApCsel* 2,42 a görögben). Innét van a pásztorok és a hívek páratlan egyetértése a hagyományos hit megtartásában, gyakorlásában és megvallásában.

¹¹ *Salus animarum*: lelkek üdvössége, azaz üdvösségre elvezetni az embereket, jelenti azt, hogy az Egyház, és minden keresztény arra hivatott, hogy kivegye részét Krisztus megváltó tevékenységéből. Ebből kifolyólag az Örömhír hirdetése, és a krisztusi pedagógiát igénybe vevő keresztény pedagógus nevelő munkája transzcendens perspektívával bír.”

¹² *GE* 4, in AAS 58 (1966) 732.: „Nevelői feladatának végzése közben az Egyház fölhasznál minden alkalmas eszközt, de elsősorban a sajátjait, melyek között első a hitoktatás, mely megvilágítja és erősíti a hitet, Krisztus Lelke szerint táplálja az életet, elvezet a liturgikus misztériumban való tudatos és tevékeny részvételre, és apostoli tevékenységre buzdít. Az Egyház nagyra értékeli, és a maga lelkiületével át akarja itatni és föl akarja emelni mindazokat a segédeszközöket is, melyek az emberek közös örökségéhez tartoznak, és nagyban hozzájárulnak a lelkek neveléséhez és az emberek alakításához, mint például a tömegkommunikáció eszközei, a szellem és a test gyakorlásának sokféle egyesülete, az ifjúsági egyesületek és főként az iskola.”

Conatus vero iam feliciter hac in re peracti tales sunt ut optimam Nobis spem ingerant. Experimenta comprobant, ut exemplum subiciamus, validos effectus radiophonicae vel televisificae instructionis, dummodo insignis artis aestheticae tractatus atque severa erga Magisterium fidelitas inter se coniungantur.¹³ Újabb lehetőségek nyíltak az Egyház számára, hogy élve jogával egyre jobban tudja teljesíteni kötelességét, figyelembe véve azokat a körülményeket, amelyek nagyvonalakban meghatározzák a magvető tevékenységének kibontakozási formáját.

Az isteni Ige hirdetésével tehát, amellyel folyamatosan gyakorolta tanítói feladatát, az Egyház nevelte a népeket, közelebb hozva őket a legfőbb Tanítómesterhez, Nevelőhöz. Ugyanakkor gondja volt arra is, hogy az ember teljes formálását, személyiségének in integrum kibontakozását szolgálja, azáltal is, hogy viszonylag korán iskolákat hozott létre. Az első ilyen jellegű egyházi iskolák a káptalani iskolák, és a *studium generalek*.

1.2. Az egyházi iskolák kialakulásának története

A VIII. századtól fogva igen komoly szerepet tölt be az Egyház a szervezett oktatási folyamatban, részben az uralkodó hatására, részben pedig annak köszönhetően, hogy igen nagy szükség volt a papjelöltek képzésére, gondolunk itt különösen a káptalani iskolákra.

A káptalani iskolák létrejötte visszanyúlik egészen a VIII-IX. század fordulójára, Nagy Károly uralkodásának időszakára (768-814). Már korábban is a templomok jelentették a kulturális központokat, ahol a papok kezdettől fogva végeztek oktató-tanító munkát, különösen igaz ez a székesegyházakra. Nagy Károly komoly érdeme, hogy kötelezővé tette a papságra készülők oktatását a székesegyházakban, amely részét képezte az utókor által „Karoling reneszánszként” aposztrofált kulturális fejlődésnek. Ennek anyagi következményeit Nagy Károly a püspökre róttá.¹⁴ Bármennyire is úgy tűnhet, hogy uralkodói parancs nyomására alakultak az iskolák, mégis megállapíthatjuk, hogy ezek nagyban hozzájárultak az ifjak testi-lelki fejlődéséhez, az igazi keresztény neveléshez, és nem csupán polgári

¹³ Ioannes Paulus PP. II. adh. apost. *Catechesi Tradendae* 46 (a továbbiakban CT) in *AAS* 71 (1979) 1314.: „Élni kell azokkal a lehetőségekkel, amelyeket a tömegtájékoztatási eszközök, a televízió, a rádió, a könyvnyomtatás, a hanglemez, a magnetofon és az audiovizuális berendezések nyújtanak. Az eddigi törekvések eredményei nagy reményeket ébresztenek bennünk. Tapasztalat mutatja, hogy csak egy példát említsünk, milyen nagy hatása van olyan rádiós és televíziós közvetítéseknek, amelyekben a magas esztétikai színvonal és a hitbeli hűség egyszerre szólal meg.”

¹⁴ SZUROMI SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, Budapest 2003. 153.

ismereteket közvetítettek. Sőt források arról is tanúskodnak, hogy már előtte léteztek kisebb iskolák, ahol egyházi kereteken belül lehetett ismereteket szerezni. Ezek az ismeretszerző központok legfőképp a germán országokban, Itáliában, Spanyolországban és Britanniában alakultak a 6. századtól kezdve különféle kolostorokban, amelyek közül a leghíresebbek a York-i és a Canterbury-i iskolák.¹⁵

Később, a IX. századtól kezdve indultak útnak szervezettebb formában az egyházi iskolák a fentebb említett két formában, bár a káptalani iskolák kialakulása mellett párhuzamosan létrejöttek a plébániai iskolák is, mivel az Egyház megparancsolta, hogy a plébános vegyen maga mellé egy clericust, hogy a plébánia gyermekeit a hit elemeire tanítsa. Később ezt a feladatot nem feltétlenül klerikus végezte, hanem más világi emberre bízta a plébániai iskolák vezetését. Majd ez a kezdeti oktatás más elemekkel is bővült, a tudományok különféle ágaival, melyekkel elősegítették az universitas-ok kialakulását, főképp a káptalani és a kolostori iskolákban.¹⁶

Nagy Károlyt vallásos meggyőződése arra serkentette,¹⁷ hogy az Egyház minden területén megfelelő lépéseket tegyen annak érdekében, hogy mindenki eljusson a tudatlanságból Isten igazságának megismerésére, a babonáságtól az igaz hitre, az erkölcstelenségből az Istennek tetsző élet elfogadására. Éppen ezért tette meg a megfelelő lépéseket reformja¹⁸ keretében a nép lelki, szellemi és erkölcsi nevelését elősegítve, a megbízottak optimális felkészítésétől kezdve, amely megalapozta nevelési szándékát, gondoskodva az egyszerű pásztorok továbbképzéséről, tanítók és mesterek taníttatásáról, és a papok példamutató életviteléről. „Egy 802-es kapituláré, mely a klérus helyzetének felülvizsgálatát írja elő, kérdéseket tartalmaz a papság tudásáról: hogyan szolgáltatják ki a szentségeket, végzik az istentiszteleteket, de mindenekelőtt életmódjukról, erkölcsi tisztaságukról és miként adnak példát a keresztény népnek.”¹⁹

A világi papság képzése és a nevelésben vállalt szerepe mellett jelentős terhet viseltek a szerzetesi rendek az általuk alapított és fenntartott kolostori iskolák révén, amelyekben mondhatni minőségileg is magasabb színvonalú nevelés, oktatás valósulhatott meg. Az egyházi műveltségben a kolostorok voltak első helyen. 802-ben például a reichenai kolostor

¹⁵ KNÖPFER L., *A katolikus egyháztörténet tankönyve*, Temesvár 1903. 228-229.

¹⁶ Lásd: KAZALY I., *A katolikus egyházjogtan kézi könyve, különös tekintettel Magyarországi jogi viszonyaira*, Vác 1877. 349.

¹⁷ Lásd: SZUROMI SZ. A., *La fondazione delle università nel medioevo e le particolarità dell'insegnamento universitario*, in *FThC* III (25/17) [2014] 124.

¹⁸ SZUROMI SZ. A., *Bevezetés a katolikus hit rendszerébe*, Budapest 2010. 38.

¹⁹ FÉLEGYHÁZY J., *Az Egyház a korai középkorban*, Budapest 1967. 331.

egy 450 kötetes könyvtárral rendelkezett. A kolostori iskolák színvonala tehát a káptalani iskolákét messze felülmúlta. Leginkább a St. Gallen-i, fuldai és reichenau-i kolostorok iskolái voltak híresek.²⁰

A kolostori iskolák oroszlánrészt vállaltak a papképzés, a szerzetesség és egyaránt a világi ifjúság oktatásában, nevelésében. A nagyobbak számító kolostorokban (mint például Tours, Fulda, Sankt Gallen, Reims) jellemzően két iskola működött: egy belső iskola (schola interna) a szerzetesnek készülő fiúk (oblátusok) nevelésére, valamint egy külső iskola (schola externa) a világi feladatok ellátására készülő klerikusok oktatására, képzésére. A rendtagok nem tettek különbséget, mindenkit maguk közé fogadtak, előkelő családok gyermekeit éppúgy, mint a társadalom alsóbb rétegeiből származó fiúkat.²¹ A férfi szerzetesrendek által működtetett kolostori iskolák mellett a női szerzetesrendek is tevékenyen részt vállaltak a növekvő nemzedékek erkölcsi, szellemi, vallási formálásában, oly módon, hogy nem csupán szerzetesnek készülő lányoknak adtak lehetőséget, hanem azoknak is, akik nem szánták el magukat arra, hogy egészen Krisztusnak szenteljék életüket.

A káptalani és a kolostori iskolák mellett, a Frank Birodalomban megalakultak a falvakban az egyházi tanok terjesztése érdekében nagy szerepet játszó plébániai iskolák, melyekben elsősorban olvasásra és éneklésre oktatták a növendékeket. Ilyen plébániai iskolák a városokban is működtek, melyeknek rektora a plébános volt, e tisztséget azonban később világiak vették át.²²

Magyarországon is Szent István király uralkodásától kezdve alapítottak ilyen iskolákat a papság képzésére. Természetesen, amikor Árpád-kori iskolázásról beszélünk, nem gondolhatunk a mai fogalmaink szerinti általános iskolázásra. Iskolába járni, tanulni ebben a korban egyet jelentett a következővel: papnak készülni. Így a scholarts (tanuló iskolás), a litteratus (írástudó), a diák és a klerikus egyjelentésű kifejezések voltak. A középkori társadalmi felfogás – nemcsak itthon, Magyarországon, hanem Európa-szerte – azt tartotta, hogy az iskola, a tanulás csak a papnak való. Ennek megfelelően a XIII. század előtt csak kevés írástudó, ún. litterátus világi emberrel találkozunk.²³ Eredetileg tehát ezekben az úgynevezett iskolákban elsődlegesen pap-, ill. szerzetesnövendékeket tanítottak, elsősorban olvasásra, éneklésre, de ezzel párhuzamosan a már felszentelt írástudatlan papokat is az I.

²⁰ ADRIÁNYI G., *Az egyháztörténet kézikönyve*, München 1975. 106.

²¹ MÉSZÁROS I.; NÉMETH A.; PUKÁNSZKY B., *Neveléstörténet*, Budapest 2004. 43.

²² Ibid.

²³ GUTHEIL J., *Veszprém árpád-kori jogi főiskolája – Az első magyar egyetem*, in *Vigilia*, 1961/08, 460.

Esztergomi Zsinat (1100)²⁴ rendelkezése szerint olvasásra tanították. A nép írástudatlan volt, de a kutatások szerint sok olyan pap is volt, aki olvasni ugyan tudott, azonban írni nem. Sőt, ez az olvasási képesség gyakran mindössze az ún. textuális írásra (azaz a könyvekben használt szöveg elolvasására) korlátozódott, és nem terjedt ki a kurzív írás (a levelekben használt írásforma) megértésére.²⁵

Ezért rendelte el a Szent László (1077-1095) és Könyves Kálmán (1095-1116) korabeli első esztergomi zsinat, hogy tanulatlan személyt ne szenteljenek pappá, vagy ha már ez megtörtént, tanulni köteles, különben el kell mozdítani állásából. A Szent István korától alapított bencés monostorokra (gondolok itt: Pannonhalmára, Pécsváradra, Bakonybélre és Zalavárra), valamint az újonnan alapított püspökségekre bízták a feladatot, hogy az új papi nemzedék nevelésére iskolákat hozzanak létre. Így létesültek a kolostorokkal kapcsolatban a kolostori iskolák, püspöki székhelyeken pedig a székesegyházi iskolák, s ahol csak káptalanok voltak, mint például Fehérvárott, ott a káptalani iskolák. Ezekről az iskolákról, valamint ezek szervezetről szemléletes képet ad Szent Gellért legendája.²⁶

Magyarországon is létrejött az az oktatási-nevelési rendszer, amely a Frank Birodalomból indult, és amely egész Európában elterjedt, hogy elsősorban papokat neveljen a hívek számára. Ebben a történelmi időben igen sürgető volt a lelkipásztorok képzése, hisz a magyar nép nemrég lett kereszténnyé, tanult pap pedig nem sok volt. Mivel tehát a keresztény hitre tért magarságnak sok papra volt szüksége, hamar kiderült, hogy az ő képzésükre a kolostori, székesegyházi és káptalani iskolák nem lesznek elégségesek. Így kialakult az a gyakorlat, hogy a középkori falusi papság nagy része a plébániákon nyerte kiképzését, méghozzá úgy, hogy a plébános a zsinati rendeletek szabályai szerint tehetséges gyermekeket tartott maga mellett, akiknek az volt a feladatuk, hogy neki a misézésnél feleljenek és az egyéb istentiszteleti cselekményeknél is segédkezniük kellett. Ezeket a gyermekeket a plébánosok megtanították egyúttal az írásra, olvasásra, éneklésre (klerikusok, scholarisok), s így születtek meg a falusi és városi iskolák.²⁷

Ezek a plébániai, kolostori, káptalani, szerzetesi (összességében egyházi) iskolák megalapozták egyrészt az egyének, másrészt az Egyház erkölcsi, szellemi, vallási fejlődését, amely előtt új utak, lehetőségek nyíltak.

²⁴ Az I. Esztergomi zsinat időpontja: Lásd: SZUROMI SZ. A., *Az első három Esztergomi Zsinat és a magyarországi egyházfegyelem a XII. században*, in *Magyar Könyvszemle* 115. évf. 4. szám /1999, 379.

²⁵ Részletesen vö. SZUROMI, SZ. A., *Principles for Identification of Origin of the Canonical Manuscripts*, in *Ephemerides Iuris Canonici* 56 (2016) 267-284.

²⁶ GUTHEIL J., *Veszprém árpádkori jogi főiskolája – Az első magyar egyetem*, in *Vigilia*, 1961/08, 460.

²⁷ *Ibid.*

1.3. Universitas-ok

Az iskolai ismeretek gyarapodásának, a képzett tanítók, tanárok, mesterek magas szintű tudás elsajátításának, valamint az egyre több ággá alakult tudományoknak köszönhetően a 11. században egy magasabb szintű képzés látott napvilágot, amelyet egyetemnek, azaz universitas-nak nevezünk. Eleinte a székesegyházi iskolák mesterei és tanulói céhekbe tömörültek, ezekből lettek később az universitas-ok.²⁸ „Az „universitas” szó részint a tudományok egyetemességét (universitat litterarum), részint pedig a testület egységét jelentette...”²⁹ Dr. Szuromi Szabolcs Anzelm professzor a következőképp határozza meg az „universitas” szó lényegi mivoltát: „Ez a szó a latin universon”-ból származik, ami egy középpont körül forgó valóságot jelöl (unus-versor)... Az universitas tehát egy olyan céh (szakmai testület), amely két fő csoportot foglal magába: a céh teljes jugú tagjait, azaz a tanári testületet (universitas magistrorum), és a még nem teljes jogú tagokat, azaz a tanulók közösségét (universitas scholarium).³⁰ Ezek az intézmények kezdeti fázisukban még studium generalék voltak, és főképp a diktament, jogot és orvoslást foglalták magukban. Erre jó példa az Universitas Magistrorum et Sclarium Parisiensis.³¹

A párizsi egyetemnek négy fakultása volt, a teológiai, a jogi, az orvosi és az alsóbb szintnek számító filozófiai kar, amely előkészítő szerepet töltött be a magasabb tudományok számára.³² Bár a párizsi egyetem igen nagy hírré tett szert a kiváló skolasztikai tanárok révén, mégsem itt alakult az első universitas. „A legelterjedtebb vélemények szerint a legelső három egyetem sorrendben a következő. A bolognai, ami 1050 körül jön létre és a jogi oktatásáról híres. A második a párizsi, körülbelül 1170-ben, itt a filozófiai és teológiai stúdiumok számítanak kiemelkedőnek, de a kánonjog oktatása is magas színvonalon állt. Végül a harmadik a salerno 1173-ban, ahol az orvostudományokat művelték. Az egyetemek elismertségéhez pápai bulla volt kezdetben szükséges (...).”³³

Ahhoz, hogy megértsük, miért pont ezekben a városokban alakultak először universitas-ok, meg kell ismernünk azokat a kiváló tanárokat, akik tudásukkal jelentősen előmozdították a fentebb említett tudományokat, és megalapozták az adott egyetemek szerteágazó szintézisét.

²⁸ Lásd: SZUROMI SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, Budapest 2003. 154.

²⁹ MÉSZÁROS I.; NÉMETH A.; PUKÁNSZKY B., *Neveléstörténet*, Budapest 2004. 46.

³⁰ Szuromi Sz. A., *Egyházi intézménytörténet*, Budapest 2003. 151-152; Lásd még: SZUROMI SZ. A., *La fondazione delle università nel medioevo e le particolarità dell'insegnamento universitario*, in *FThC III (25/17)* [2014] 123-124.

³¹ SZUROMI SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, Budapest 2003. 154.

³² Vö. MÉSZÁROS I.; NÉMETH A.; PUKÁNSZKY B., *Neveléstörténet*, Budapest 2004. 46.

³³ SZUROMI SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, Budapest 2003. 154.

Közülük elsőként Canterbury Szent Anzelmet (1033-1109) említeném, őt nevezik a skolasztika atyjának. Elmondható róla, hogy bencés szerzetesből lett canterburyi érsek, alapvető felismerése pedig az volt, hogy az észnek megvan a hit megismerésére való képessége. Abélard (Abelardus, 1079-1142) az elismerő „doctor scholasticus” jelzőt kapta az utókortól. Ő először a Notre-Dame székesegyház, majd a szintén párizsi Szent Genovéva kolostor iskolájának volt komoly hírnevet szerző tanára. Elmondható róla, hogy ő volt az első „igazi” professzor: nagyszerű és népszerű előadónak számított.

Petrus Lombardus (1090-1164) Abélardhoz hasonlóan szintén a Notre-Dame káptalani iskolájában tanított. 1159-ben Párizs püspöke lett, azonban egy év elteltével lemondott és visszavonultságban élt élete hátralevő részében. Nagy Szent Albert (1200-1280) átfogó tudásáért a „doctor universalis” jelzőt érdemelte ki az utókor tisztelőitől. Domonkos szerzetes volt, több városban, Kölnben, Freiburgban, majd Párizsban tanított, ez utóbbiban Aquinói Szent Tamás mestereként. Életművével kimagaslót alkotott a természettudományban és a teológiában egyaránt.

Aquinói Szent Tamás (1225-1274) a fentebb sorolt tudományos érési folyamatnak a betetőzője volt, nem véletlenül kapta a „doctor angelicus” címet: „mintegy az emberit meghaladó tudással, az angyalival volt képes Istenről és a kinyilatkoztatásról tanítani.”³⁴

Nem tekinthetünk el a kánonjog szervezett oktatásának kezdeti alakulásától sem, hiszen nagyon fontos momentum az Egyház életében, mivel az egyházjog a nevelés azon eszköze, amely szinte kötelezően Isten felé hajlítja az ember akaratát, hogy annak lelke elnyerje az ajándékként kínált üdvösséget.

Így tehát ebben a korban a teológiai művekhez hasonlóan az egyházi törvények összegyűjtéséhez is hozzáfogtak kiemelkedő tudósok. Reformszellemű, nagyhatású törvénygyűjteményt alkotott Luccai Szent Anzelm (+1086), Deusdedit (+1097) bíboros és boldog Ivo, chartresi püspök (+1116): *collectio tripartita*, *Decretum*, *Panormia*. Petrus Lombardus teológiai munkájához hasonlítható, évszázadokon át alapmunkának számító törvénygyűjteményt állított össze a bolognai kamalduli szerzetes, Gratianus (+1179 előtt). A „*Concordantia discordantium canonum*” c. munkája IX. Gergely pápa dekretálisgyűjteményével együtt 1918-ig³⁵ a *Corpus Juris Canonici* részeként érvényben volt. A Pseudo-Isidorus művében már teljes alkalmazást nyert. Az ún. *Decretum Gratianit* később más gyűjtemények (*Liber sextus decretalium*: 1298; *Constitutiones Clementinae*: 1317;

³⁴ TARJÁNYI Z., *Pedagógia I.*, Budapest 1998. 77-78.

³⁵ Valószínű itt a szerző az 1917-ben megjelent Egyházi Törvénykönyvre gondolt, ugyanis az említett szerzők művei képezték mindeddig az egyházi jogforrásokat.

Extravagantes) is kiegészítették.³⁶ A kánonjogi oktatást tekintve ki kell emelnünk a bolognai egyetem gyümölcsöző tevékenységét. Bolognában egyébként a jogi kar vált Európa-szerte ismertté és elismertté. Ez leginkább annak volt köszönhető, hogy nagy érdemeket szereztek professzorai a klasszikus római jogra alapozott világi jog kidolgozásában, fejlesztésében, amely mondhatni azonos lett az egész feudális Európában.³⁷ A világi jogi tudomány mellett Bolognában, mint ismeretes, igen magas szinteket ért el a kánonjog művelése, oktatása.

Magyarországon ez első egyetemek szintén a középkorban alakultak, követve a nyugati rendszert. Az első a pécsi egyetem, melyet Nagy Lajos magyar király alapított 1367-ben. Abban az időben a királyoknak érdeke volt, hogy egyetemet alapítsanak. Ebből kifolyólag több esetben is elrendelték az egyetemek alapítását, azonban nem mindig jártak sikerrel. Ebből adódóan létezik egy olyan félreértés is, mely szerint Magyarországon nem a pécsi, hanem a veszprémi egyetem volt az első, azonban ezt a tényt legtöbbször cáfolják.

Az egyik szerző, aki a veszprémi egyetem elsőbbsége mellett érvelt, Gutheil Jenő teológiai tanár, veszprémi pap, aki a következőket írta – hivatkozva ugyanakkor IV. László királynak a veszprémi főiskolával kapcsolatban írt oklevelére,³⁸ amelyből abban a korban mondhatjuk, hogy több is született. „A középkori tudományosság művelésében Veszprém városa híres fő iskolájával a legelső helyen állott az ország összes kolostori, székesegyházi és

³⁶ ADRIÁNYI G., *Az egyháztörténet kézikönyve*, München 1975. 128.

³⁷ MÉSZÁROS I.; NÉMETH A.; PUKÁNSZKY B., *Neveléstörténet*, Budapest 2004. 47.

³⁸ "László Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galicia, Lodoméria, Kunország és Bulgária királya jelen levelünket olvasó minden élő és eljövendő keresztény hívőnek üdvöt az üdvösség adójában. Miként az egyház javait azért bízta Isten a fejedelmekre, hogy azokat oltalmazzák, azonképpen elsőrangú feladata a fejedelmeknek azoknak a javaknak helyreállítása, ha gonosz pártoskodás azokat jogtalanul megcsorbította. Tudja meg tehát mindenki, hogy Veszprém városában attól az időtől fogva, hogy Magyarországon a keresztény hit meggyökerezett, Isten kegyelméből a szabad művészetek, amelyek kiváltképpen az isteni parancsokat világosabban megmagyarázzák, miként Párizsban, Franciaországban, a tanítók tudományának kiváltsága és a tanulók tömeges látogatása folytán egész Magyarország egyházai fölött egyre növekvő hírnévvel fényltek és az ország jogainak megőrzését szolgáló jogtudomány művelése ugyanott első rangra emelkedett, fényt derítve nem egyszer a megtámadott igazságra. S most mindez ugyanezen egyház ellenségeinek gonoszsága következtében szinte izzé- porrá égett. Pusztulásán és rombadőlten könyörületes részvétellel segíteni óhajtván és helyreállítását munkálni egész lélekkel Igyekezvén, hogy ott a főiskola, amely eddig virágzott (ut ibidem studium, quod hactenus floruerat), helyreállítsassék s a jogtudomány művelése és az istentisztelet, amelyek felfüggesztettek, visszaállítsassanak, a foki vámnak azt a részét, amely eddig a somogyi ispánnak járt, kegyünk teljességéből ugyanazon veszprémi egyháznak örök és sérthetetlen joggal adjuk pusztulásának és rombadőltenek helyrehozására. Aminek emlékezetül és örök erősségül adjuk kettős pecsétünkkel megerősített jelen levelünket. Kelt királyi udvarunk alkancellárjának a mi kedvelt és hűségese hívűnknek, tisztelendő, férfiú Benedek mesternek, az esztergomi egyház választott püspökének, budai prépostnak kezei által az úr 1276-ik 'esztendejében, november hó- nak 8-án, az adószedés negyedik, uralkodásunknak pedig ötödik esztendejében." (GUTHEIL J., *Veszprém város okmánytára 1002-1523* (Kiadásra előkészítette: Kredics László), Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár, Veszprémi Érseki Könyvtár, Veszprém 2007. 74-75.: *IV. László 1276. november 18-án kiadott oklevele.*)

káptalani iskolái között, mert ebben a főiskolában nemcsak a szabad művészetek oktatása virult, de ezeken felül a jogtudományokat is előadták.”³⁹

Ebből az érvelésből nehezen lehet arra következtetni, hogy a veszprémi egyetemet kellene szükségszerűen Magyarország első egyetemének elismerni. Az általánosan elfogadott és sokak által elismert tény az, hogy a pécsi egyetemet tekinthetjük Magyarország első egyetemének. Meg kell, azonban jegyeznünk hogy a magyar kolostorok megőrizték kulturális központ jellegüket, egyetemek még ebben a korban nem alakultak tartós jelleggel, ahol pedig létrejöttek, rövid idő elteltével meg is szűntek. Éppen ezért a magyar diákok a párizsi, a bolognai egyetemen szereztek magasabb képzést.⁴⁰

Mindenesetre, bár nem témám az egyetemek, ill. azok alakulásának vizsgálása, mégis nagyvonalokban meg kívántam említeni ezek történeti hátterét, hiszen ezen egyetemek elődei pontosan azok a káptalani, szerzetesi iskolák voltak, ahol életre kelt a nevelés-oktatás, amely egyházi iskolák kiemelkedő központjai a nevelésnek és voltak megtalálhatóak legjelentősebb könyvtárak.⁴¹

1.4. Magyarországi nevelés a középkorban

Már Szent István államalapító és törvényhozó is foglalkozott a neveléssel, és mint keresztény király sokat tett annak érdekében, hogy a magyar nép keresztény nemzetté erősödjön. A *Libellus de institutione morum*⁴² című, Szent Istvánnak tulajdonított kis műben a király a nevelés fontosságáról, valamint az új nemzedék erkölcsi neveléséről szólva, intelmeket intézett fiához, Imre herceghez.⁴³ Szent István nevelő törekvései nemcsak a család irányában mutatkoztak meg, hanem kiterjedtek az egész népre.

A honfoglalással letelepült magyarok társadalmi, gazdasági élete érthető módon átalakult: a korábbi „pásztortársadalmat” és katonai demokráciát a más európai népekhez hasonló feudális társadalmi szervezet kiépítése követte. Ez az átalakulás több következménnyel is járt, ami a mi témánk szempontjából a legfontosabb, hogy az Egyház majdnem mindenütt érvényesülő ideológiájának és oktatási felfogásának elterjedését hozta

³⁹ GUTHEIL J., *Veszprém árpádkori jogi főiskolája – Az első magyar egyetem.* in *Vigilia*, 1961/08, 461.

⁴⁰ Vö. KOMLÓSI S., *Neveléstörténet*, Budapest 1985. 33.

⁴¹ Lásd: SZUROMI SZ. A., *Kritikai megjegyzések az ismert magyarországi provenienciájú középkori kánonjogi kéziratállományhoz*, in *Magyar Sion* XIV/2 (2020) 305-306.

⁴² KURUCZ A., *István Király intelmei*, Budapest 2005. (Erkölsre oktató könyvecske)

⁴³ *Szent István király intelmei és törvényei*, Fordította: BOLLÓK J. és KRISTÓ GY., Budapest 2010. 19.

magával.⁴⁴ Magyarország területén is csakúgy, mint más országokban a szerzetesek letelepedésével vette kezdetét az iskolai rendszer kialakulása. Egyes feljegyzések szerint az ún. Szent Márton hegyen (mai Pannonhalmán) jött létre a bencés szerzetesek által működtetett első magyar iskola.⁴⁵ Mindez már Géza fejedelem idejében történt, 996 körül, ahol papokat, tanárokat és nem utolsósorban szakembereket képeztek.

Szent István uralkodása idején már adatokkal igazolható, hogy hazánkban is megszervezték a székesegyházi, -káptalani, a kolostori és a plébániai iskolákat. A szerveződő feudális államnak ugyanis éppúgy szüksége volt tanult klerikusokra, mint az itthon alakuló, fiatal katolikus egyháznak, amely megkívánta a széleskörű igehirdetést, tanítást, nevelést.⁴⁶ Az állami fejlődési struktúrába épülve az Egyház tevékenyen munkálkodott az első iskolák megalapítása után is, oly módon, hogy számos más iskolában indult meg és folyt az oktatás és nevelés munkája, mivel a fejlődő társadalomnak nagy szüksége volt arra, hogy a megfelelő feladatok ellátásához biztosítsa a szükséges szakképzett embereket.

Eleinte, mint említettem, püspöki székhelyeken jöttek létre újabb iskolák, majd a 14–15. században a városok polgárai is arra törekedtek, hogy saját iskolákat létesítsenek és működtessenek.⁴⁷ A XIV. századra székesegyházi iskoláink már kikristályosodott szervezettségűvé váltak, ezt a fennmaradt iskolai szabályzatokból tudhatjuk. Ezek alapján mondható el, hogy mindössze két tanár oktatott. Az ún. vezetőtanár – rektor – a grammatikát-retorikát tanította, az énektanár pedig az énektanításért és a liturgikus felkészítésért felelt. Minden szombaton, valamint az ünnepek előtti napokon az énektanár vette át az ifjúság felkészítését, és gyakorolták az ünnepi szertartások énekanyagát, valamint zeneelmélettel ismerkedtek meg közben.⁴⁸

Mindezen ismeretek fényében leszögezhetjük, hogy Magyarország is követte a többi fejlődő ország oktatáspolitikáját, amely az akkori időben az Egyház által alapított, fenntartott és értékrendet átadó nevelési folyamatot megvalósító iskolai rendszer által kívánta megalapozni a jövő generáció kulturális felkészültségét az adott kihívásoknak megfelelően.

⁴⁴ KOMLÓSI S., *Neveléstörténet*, Budapest 1985. 33.

⁴⁵ Lásd: MÉSZÁROS I., *Oskolák és iskolák*, Budapest 1988. 6.

⁴⁶ BERNOLÁK É., *Didaktika*, Budapest 1992. 23.

⁴⁷ Vö. MÉSZÁROS I., *Oskolák és iskolák*, Budapest 1988. 7.

⁴⁸ BERNOLÁK É., *Didaktika*, Budapest 1992. 26.

1.5. A reneszánsz iskolája - humanizmus

Az ember-központúság előtérbe kerülésével fordulatnak lettek tanúi az egyházi hatóságok, mivel már nem is annyira a lelkek üdvössége jelentette a legfőbb szempontot, amiért az embernek dolgoznia, tanulnia, küzdenie és munkálkodnia kell, hanem az önmegvalósítás. Ilyen értelemben téves az az elképzelés, miszerint csak a XX. században jelent meg az önközpontúság, az önmegvalósítás eszméje, mivel ennek mély gyökereit már a késői középkorban megtalálhatjuk.

A humanizmus eszmeáradata a 15. századi fejlett Dél-Európa városaiban alakult ki, és innen indult hódító útjára a Nyugat- és Közép-Európa intenzív árutermelést és kereskedelmet folytató, tehát már erős réteggel rendelkező városaiban. Ez egy új világnézetet jelentett, amelynek középpontjában a hatalmas értékeket hordozó ember állt, aki életének színtere a Föld, a világ rengeteg szépsége, a természet mérhetetlen gazdagsága.⁴⁹ Az ilyen jellegű társadalmi világnézet kibontakozása megváltoztatta az Egyház oktatás-nevelés politikáját, és új kihívások elé állította, mivel a kialakult humanista nevelési felfogás szöges ellentétben állt a középkori elvekkel.

Ezen eszmeáradat hatására a nevelés feladatát a reneszánsz-kor az ember egyéniségében rejlő lehetőségek minél többoldalú kifejlesztésében látta. Ez a célkitűzés szükségessé tette a nevelés egész folyamatának átalakítását.⁵⁰ Nemcsak az emberközpontúság és az önmegvalósítás került előtérbe a humanizmus eszméjének terjedésével, hanem magát az iskolát is új alapokra kívánták helyezni, külön hangsúlyt helyezve annak természetes szabadságára, mintha szabadidős tevékenység színtere, a humor és vidámság helyszíne lenne ez az intézmény. Ennek megfelelően ilyen „vidámság házát” akart megvalósítani 1551-ben Rómában Filippo Neri a társadalom egy szélesebb rétege, a szegények számára. Ő is Ferrarában tanult, majd ezt követően Rómába került és egy külvárosában lelkészként szolgált. A templom oratóriumában gyűjtötte össze a gyermekeket, ahol kateketizált, közösen énekeltek, játszottak. Ennek eredményeképpen foglalkozás közben bensőséges csoporttá formálódtak, és egyúttal teljes emberré akarta nevelni a köréje gyűlőket.⁵¹ Néri Szent Fülöp mellett számos más nevelő fejtette ki gyümölcsözően tevékenységét, mint például Morus

⁴⁹ Ibid 28-29.

⁵⁰ KOMLÓSI S., *Neveléstörténet*, Budapest 1985. 34.

⁵¹ BERNOLÁK É., *Didaktika*, Budapest 1992. 30.

Tamás, akinek nevelési módszere a szeretetben és gyengédségben jutott kifejezésre, mely módszer által nevelgette három lányát.⁵²

A reneszánsz-kor egy másik kiváló egyénisége az itáliai Petrarca, akit a humanizmus úttörőjeként is szoktak emlegetni, tanításában pedig felfedezhető egyaránt a humanista és az evangéliumi szellem.⁵³ A kimondottan pedagógiai elmélkedők között időrendben a legelső Pier Paolo Vergerio volt, akinek a XV. század elején (1404) írt tractatusa, „A nemes származású gyermekek neveléséről”, már felismerhetően magán viselte „az új idők bélyegét”.⁵⁴ Az itt felsorolt néhány jelentős nevelőn kívül megemlíthetjük azok nevét is, akik a nevelés problematikájával, gondolatával foglalkoztak. Említésre méltók tehát Rotterdami Erasmus (+1536), aki Ágoston-rendi lett, és Morus Tamással került baráti kapcsolatba, továbbá Juan Luis Vives, spanyol humanista, aki megalkotta a nevelés történetének első didaktikai szintézisét 1531-ben megjelent „De disciplinis” művében. Ugyancsak Vives volt az, aki a keresztény nőnevelésre is gondot fordított, erről írt ugyanis angliai tartózkodása idején, a „De institutione feminae christianae” című könyvében. A teljesség igénye nélkül szeretnék még két kiváló humanista nevelőt megemlíteni: Francois Rabelais (+1553), sokoldalú francia szerzetes, orvos, író, valamint Michel de Montaigne (+1533), aki viszont már nem is annyira a tudományokra helyezte a hangsúlyt, hanem inkább a talpraesettségre, önálló gondolkodásra.⁵⁵

Mindent összevetve megállapíthatjuk, hogy a humanizmus hozott valami újszerűt a nevelés területén, azonban azt is meg kell jegyeznünk, hogy ekkor vette kezdetét egyfajta válság a vallásos nevelés szempontjából. Elmondható, hogy „ezen a területen került szembe legelősebben a pozitív keresztény tanítás az antik műveltség semleges szellemével, de egyúttal a tekintély hagyományos elve az egyéniség feltörekvő jogaival.”⁵⁶

A humanizmus eszméjének fejlődésével együtt a nevelésügyre immár a reformáció is nagy erővel hatott, ez utóbbi a személyességet, a vallásosság mélységét kívánta megerősíteni. Ebből adódóan a reformáció nagy hatással volt az iskolákra, aminek tekintetében több időszakot kell megkülönböztetnünk. Az első a Luther fellépését követő évtized, amely mondhatni nem kedvezett a közművelődés ügyének. „A harminczas évek elejétől azonban ez

⁵² Vö. MÉSZÁROS I., NÉMETH A.; PUKÁNSZKY B., *Neveléstörténet*, Budapest 2004. 66.

⁵³ Lásd: FINÁ CZY E., *A reneszánsz kori nevelés története*, Budapest 1919. 27.

⁵⁴ *Ibid* 30-31.

⁵⁵ Vö. MÉSZÁROS I., NÉMETH A.; PUKÁNSZKY B., *Neveléstörténet*, Budapest 2004. 59-64.

⁵⁶ FINÁ CZY E., *A reneszánsz kori nevelés története*, Budapest 1919. 33.

a feszültség lassanként engedett, az izgalom megült, a rend helyreállott.”⁵⁷ Mégis ez a hullám gyengítette a katolikus vallásosságot, és szükségesnek látszott lépéseket tenni annak érdekében, hogy az igaz hitet, tanítást a Katolikus Egyház megőrizze, és eredeti alapjait megszilárdítsa.

A XV-XVI. század egyházának válsága tehát sajnos egy részben a papi identitás válságából fakadt. A Trienti Zsinatnak ezért legfőképpen jól képzett, igazán vallásos és erkölcsileg feddhetetlen papságról kellett gondoskodnia, hogy fő célját, a Katolikus Egyház reformját elérhesse.⁵⁸ Minderre azért is volt szükség, mivel a plébániai, székesegyházi, kolostori iskolákban a papok voltak azok, akik tanítottak, és életpéldájukkal nevelték a felnövekvő gyermekeket.

A Trentói Zsinattal olyan katolikus megújulás vette kezdetét, amely lendületét tekintve nem sokban különbözött a reformációtól. E mozgalom hagyományos elnevezése – ellenreformáció – csak a reformáció elleni küzdelemre utal, azonban jóval több volt ennél. Egyáltalán nem olyan mozgalomról volt szó, amely az időben visszafelé irányult: ahogyan a reformáció terjedésével az északi népek vallásossága lépett új korszakba, úgy jelentett az ellenreformáció újjászületést a dél-európai népek hitélete számára.⁵⁹

Kétségtelen, hogy a reformáció és maga Luther új kihívások elé állította a katolikus egyházat, és valamiféle reformot kényszerített ki az egyházi vezetők részéről. E reform a trentói zsinat által megvalósult, de nem csak a reformáció elleni védekezés érdekében, hanem jelentős lépések valósultak meg az Egyház tanításának alapvető szempontjai tekintetében, és a szentségek terén egyaránt. A zsinatot követően a nevelés szempontjából jelentős szerepet vállalt a jezsuita rend, amely reformer rendként volt jelen a társadalom életében. „A XVI. század második felében s még a XVII.-nek elején is a jezsuiták a katolikus modernek.”⁶⁰ Ők voltak azok, akik az egyházi nevelés élén álltak – mondhatni –, és akik, mint igazi nevelői szakértők tevékenykedtek, akiknek az volt a céljuk, hogy a vallásos tömegeket visszavezessék az egyházi közösségbe.

⁵⁷ Ibid 208.

⁵⁸ GÁRDONYI M., *A papi élet reformja a Trienti Zsinat korában*, in *Studia theologica budapestiensia* 27., Budapest 2012. 23.

⁵⁹ MÉSZÁROS I.; NÉMETH A.; PUKÁNSZKY B., *Neveléstörténet*, Budapest 2004. 72.

⁶⁰ FINÁCZY E., *A reneszánsz kori nevelés története*, Budapest 1919. 249.

1.6. A felvilágosodás

Miután vegyes és többnyire negatív hatású hullámok nehezítették a katolikus nevelést és fékeztek a vallásgyakorlást, a néhány pozitív jelenséggel párhuzamosan, a Comenius által közzétett tankönyvek újdonságán keresztül elérkezett a felvilágosodás, amelynek hatására az emberek gondolkodásmódja átalakult, a gyermeknevelésben újabb irány mutatkozott, a vallásosság pedig háttérbe szorult.

A felvilágosodás jellemzői között ott találjuk a liberalizmust, a deizmust, valamint a racionalizmust.⁶¹ Jean-Jacques Rousseau (+1778), mint a felvilágosodás egyik ismert filozófusa, sokat foglalkozott a neveléssel is. Életét elsősorban az érzelmek, indulatok, különféle bolyongási hullámok határozták meg. Munkássága azonban arról tesz tanúságot, hogy igen művelt ember volt.⁶² Alapvető gondolkodása a neveléssel kapcsolatban az volt, hogy a gyermek jónak születik, csak a társadalom rontja el, de mégis szinte kötelezően az embernek, a gyermeknek az a kötelessége, hogy boldog legyen, ember legyen.⁶³ Hangsúlyozottan megemlíti a XVIII. századi Pestalozzi-t, akit az egyetemes embernevelés, valamint a népnevelés foglalkoztatott.⁶⁴

Sok más, a nevelés területén befolyást gyakorló személyiséget is meg lehetne említenünk, azonban lehetetlennek látszik teljes egészében megvilágítani a sokszínű irányzatokat, amelyek a nevelésügy alakulásában bármilyen kismértékű hatást is kiváltak. Megemlítenk mégis néhány irányzatot, mozgalmat annak érdekében, hogy a jelen oktatás kialakulásáról képet kapjunk: a francia forradalom, amely negatív hatással volt a vallásos nevelésre, és magával hozta többek között a jezsuiták kiűzését is; a német felvilágosodás, és annak képviselői, továbbá említésre méltó a pietizmus, amely azonban rövid idő alatt megszűnt, a filantropisták⁶⁵ mozgalma, a neohumanizmus mozgalma, amely a görög-latin műveltséget új alapokra akarta helyezni,⁶⁶ és nem utolsósorban a realizmus, amelynek következtében megalakultak az első reáliskolák.⁶⁷

„A gyakorlatiasság iránt való érzék különben is már növekvőben volt egész Nyugat-Európában. A gazdasági érdekek a harmincéves háború pusztításai után mindenütt előtérbe

⁶¹ Vö. MÉSZÁROS I.; NÉMETH A.; PUKÁNSZKY B., *Neveléstörténet*, Budapest 2004. 94.

⁶² FINÁ CZY E., *Az újkori nevelés története*, Budapest 1927. 113-114.

⁶³ MÉSZÁROS I.; NÉMETH A.; PUKÁNSZKY B., *Neveléstörténet*, Budapest 2004. 95.

⁶⁴ Vö. FINÁ CZY E., *Az újkori nevelés története*, Budapest 1927. 234.

⁶⁵ Emberbarátok.

⁶⁶ TARJÁNYI Z., *Pedagógia I.*, Budapest 1998. 147.

⁶⁷ FINÁ CZY E., *Az újkori nevelés története*, Budapest 1927. 146-167.

nyomulnak; a technikai alkalmazások mindenütt figyelemben részesülnek.”⁶⁸ Ezekben az iskolákban a mindennapi életben hasznosítható ismeretekre oktatták a diákokat. Az első reáliskola a berlini királyi iskola volt, amely 1747-ben nyílt meg. Bár előtte is voltak próbálkozások reáliskola alapítására, azok mégsem bizonyultak tartósnak.⁶⁹ Összességében elmondható, hogy az új kor, a felvilágosodás, különösképpen Rousseau nyomán gyermekközpontúvá tette a nevelést, gyakorlatiasságra oktatták az iskolák diákjait és megváltozott az emberi gondolkodásmód, amely új horizontokat nyitott meg a nevelés terén is.

Magyarországon az első állami iskolaügyi szabálygyűjtemény 1777-ben jelent meg, Mária Terézia uralkodása idején, latin nyelven. Címe Ratio Educationis volt, magyarul Oktatási-Nevelési Rendszer. Fő célja a korabeli hazai iskolák – amelyek kivétel nélkül mind egyházi fenntartásúak voltak – szervezeti és tananyagbeli egységesítése volt, valamint azok állami rendelkezés-felügyelet alá vonása, felekezeti jellegük meghagyása mellett.⁷⁰ Ez a rendelkezés amellett, hogy állami irányítás alá vonta az oktatást, egyben átszervezte az iskolarendszert, létrehozva új típusú elemi iskolákat, gimnáziumokat és egyetemeket. Ezekben az iskolákban továbbra is folytatódhatott a hitre való nevelés, meghatározott módon. Íme néhány korabeli rendelkezés: „A vallástan, mint főtantárgy. Nincs okunk kételkedni, hogy ezen tanulmányi rendszernek kellő betartása mellett az ifjak a népiskolából a latin iskolába való átlépésük idején a keresztény vallástanban, melynek amott elsőrendű szerepe van, olyan előmenetelre tettek szert, hogy ezen szilárdul megvetett alapra állandó gondozás mellett a keresztény igazságoknak minden tekintetben erős és megingathatatlan épülete emelhető.

A keresztény vallástan tanárának tehát a latin iskolában bővebb és oly formán szerkesztett hitelemző könyvet kell rendelkezésére bocsátani, hogy három év alatt, amennyire a grammatikai tanfolyam terjed, az ifjúságot a keresztény hit elemeiben évről-évre fokozatosan kiképezze és mindjobban tökéletesítse. E célból a könyv főfejezeteit ezen időn belül legalább három ízben átismételteti és bevésíti, ügyelvén, hogy a hallottak szilárdan megragadjanak az ifjak emlékezetében és hogy lassankint felvegyék a keresztény emberhez és a jó polgárhoz illő erkölcsöket. Továbbá a vallástan tanítására legalkalmasabbaknak mutatkoznak a vásár- és ünnepnapok, habár a szerdai és szombati napokon is az előadás végén különös gonddal kell vele foglalkozni. Általában pedig megjegyzendő, hogy vásár- és

⁶⁸ Ibid 169.

⁶⁹ Vö. FINÁCZY E., *Az újkori nevelés története*, Budapest 1927. 169.

⁷⁰ MÉSZÁROS I., *Oskolák és iskolák*, Budapest 1988, 22.

ünnepnapokon az evangéliumot és egy epistolát kell felolvasni, a hitelemzés pedig mindenütt a tankönyvhöz és az illetékes egyházi hatóság hozzájárulásával a királyi egyetemen megszabott utasításhoz alkalmazkodjék.”⁷¹

Attól függetlenül, hogy az állam lassan-lassan szerette volna kivenni az Egyház kezéből az oktatás-nevelés feladatait, mégis mondhatjuk, hogy kellő figyelmet fordított a hit továbbadására, megszabva az iránymutatásokat arra vonatkozólag, hogy miként és milyen odafigyeléssel történjen a hitre való nevelés. „A hitoktatás gondját azért kell mindenkinek különösen szívében viselnie, mert:

1. ez a foglalkozás az isteni tisztelettel a legszorosabban van összekötve s az ifjakat már zsenge korukban a vásár- és ünnepnapok rendes megünneplésére s a jámborság gyakorlására szoktatja s azon felül azzal a haszonnal jár, hogy
2. ezt a meg nem állapodott korú fiatalságot azokból a bajokból, melyeknek magára hagyatva rendesen ki van téve, kiragadja és az ifjúkori pajzánságra szolgáló alkalmaknak, mely igen gyakran veszedelmekkel jár, elejét veszi.

Egyébként a hitoktató tanítását ékes szavakba foglalja, amire ilyenkor bő alkalma van. A bevezetés rövid buzdításból álljon, mely az ifjúságot éberebb figyelemre indítja. A kérdéseket a különböző osztályokhoz alkalmazza, amelyekből hallgatói összeverődnek. Végül beszédét az előadott igazságokhoz illő rövid imával fejezze be, hogy szavai a gyermekek lelkébe annál mélyebben bevésődjenek. Ha egyes ifjak előtt az a nyelv, melyen a tanítás folyik, ismeretlen lenne, vagy más nehézségek merülnének föl, a praefectusnak kötelessége lesz orvoslásról gondoskodni, a tartományi igazgatónak jelentést tenni és tanácsát kikérni.”⁷²

Bár a *Ratio Educationis* rendelkezései megnyirbálták az Egyház nevelési jogait, mégis látszólag „szívében viselte” a hit továbbadásának ügyét.

A katolikus nevelés és maga az oktatás sok változáson ment keresztül, mígnem a modern kor érkezésével átalakult, rendszerezettebbé, egységesebbé vált, de nem biztos, hogy ez az átalakulás az Egyház küldetését és csorbíthatatlan jogát szolgálta.

1.7. A XIX. és a XX. század

A XIX. században nehézségeket okozott az Egyház számára az ún. liberalizmus, amely magával hozta a vallásellenes eszméket és háttérbe sodorta a vallásos nevelést. Ez a

⁷¹ *Ratio Educationis* (1777), II. fejezet, CX. §.

⁷² *Ibid.*

folyamat azonban már csak súlyosabbá vált a XX. században, amikor megjelent az evolucionizmus és a materializmus. „Ebben a helyzetben az Egyház elég tanácstalanul állt a problémákkal szemben, és ki volt téve annak a veszélynek, hogy a történelem túlhalad rajta.”⁷³

Ebben a környezetben is akadtak bőven katolikus nevelők, akik egész életüket a gyermekeknek szentelték, és az oktatás ügyét igyekeztek tovább vinni, azt a viharok ellenére is megerősíteni. Kiváló egyéniség volt például Giovanni Don Bosco (1815-1888). Don Bosco 1846-ban Torino mellett 700 fős gyermekcsoportot hozott létre, majd ebből megalapította a Szalézi Szent Ferencről elnevezett szerzetesrendjét a fiúk tanítására; valamint Mazzarello Mária segítségével a Segítő Szűz Mária leányai nevet viselő női ágat a lányok megmentésére és nevelésére. IX. Pius pápa 1874-ben hagyta jóvá az általa alapított intézményeket. Elmondható, hogy a szaléziánusok ma a világ egyik legelterjedtebb és legnépesebb szerzetesrendjét alkotják, azóta is számos iskolát, kollégiumot és ifjúsági központot tartanak fenn, működtetnek.⁷⁴ A híres nevelő összegyűjtötte az elhagyatott gyermekeket, és ipariskolát, tanonciskolát alakított ki, ahol a gyermekek szakmát tanultak, dolgoztak és saját munkájuk által keresték meg a mindennapi kenyeret.⁷⁵

Don Bosco pedagógiai alapelvei a következők voltak: a nevelés az egész emberre irányul; a gyermek nem pedagógiai tárgy, hanem Isten képmása; a nevelésben szükség van bizalomra és jóindulatra; az ember értelemmel megáldott lény, és nem utolsósorban a nevelés legfőbb célja és egyben legfőbb eszköze a hit.⁷⁶

Adolf Kolping (1813-1865) egy másik kiváló katolikus nevelő, aki legényegyletet alapított. Ennek mintájára világszerte nagyon sok „Kolping-család” jött létre, amelyek keretében sok fiatal gyűlt össze és munkával, kézműveskedéssel, közös programokkal és érdekes témákkal foglalkoztak, ezzel elősegítve továbbképzésüket.⁷⁷

Robert Baden Powell (1857-1941) volt az az angol katonatiszt, aki megalapította a cserkészetet 1908-ban. „Elsősorban erkölcsnemesítés volt a cél, s az eszközöket a serdülők pszichológiájának mesteri ismerete biztosította. Megismertette a fiatalokat a praktikus dolgokkal: főzés, tájékozódás, nehéz helyzetekben helytállás. A testi egészséget, edzettséget a teherbírást igen komolyan ápolta. A hazafias gyökerek is jelen voltak benne a népi kultúra megismerésével: népdal, néptánc, népművészet. A közösségi lelkiület középpontba került

⁷³ SZILAS L., *Kis Magyar Egyház / Történet/TKK/*, Róma 1982. 120.

⁷⁴ TARJÁNYI Z., *Pedagógia I.*, Budapest 1998. 167.

⁷⁵ Vö. MÉSZÁROS I., NÉMETH A., PUKÁNSZKY B., *Neveléstörténet*, Budapest 2004. 142.

⁷⁶ TARJÁNYI Z., *Pedagógia I.*, Budapest 1998. 167-169.

⁷⁷ Vö. MÉSZÁROS I., NÉMETH A., PUKÁNSZKY B., *Neveléstörténet*, Budapest 2004. 143.

benne: egyfelől a társak iránti bajtársiasság, másfelől a mindenki iránt való önzetlen segítőkészség hangsúlyozásával... De a legfontosabb a vallási alap volt: csak akkor van harmónia a világban, ha az ember Istennel és a másik emberrel közösségben tud élni. S ennek a harmóniának a legfontosabb eszköze pedig az Egyház.”⁷⁸

Hazánkban is találkozunk kimagasló egyéniségekkel, akik nagy lépéseket tettek a keresztény nevelés elősegítése érdekében. Ezek közül a következőket említeném meg vizsgált időszakunkból: Prohászka Ottokár, aki elsősorban a papnevelés által kívánta szolgálni a katolikus megújulást. Ezt a vonalat képviselte Tóth Tihamér, aki az ifjúság számára adott iránymutatást. Ebben az időben élt és pedagógiai tudásával hazánk ifjúságának nevelését előmozdította Fináczy Ernő, aki elsősorban az erkölcsi nevelést, a tökéletességre való törekvést hangsúlyozta. Marcell Mihály, a Központi Papnevelő Intézet rektora alkotta meg a katolikus oktató-nevelő munka tudományos szintézisét, aki a nevelés alatt az emberfejlesztést értette.⁷⁹

Világviszonylatban számos pedagógiai irányzat jelent meg és fejtette ki hatását több-kevesebb sikerrel, amely irányzatokat azonban jelen munkában nem tudjuk részletesen kifejteni, mivel jelen értekezés célja elsősorban a katolikus nevelés, valamint a hitoktatás szerepe a katolikus egyházban, néhány pedagógiai irányzatot azonban megemlítek annak megértése érdekében, hogy mi okozta a katolikus nevelésben a nehézségeket, illetve melyek azok az ilyen jellegű törekvések, amelyek elősegítették Egyházunk fejlődését.

Két alapvető irányzatot különböztethetünk meg, egyrészt az imperialista felfogás szerint működő pedagógiát, másrészt a munkásosztály szocialista pedagógiáját.⁸⁰ E főbb irányzatokon belül néhány pedagógiai módszert sorolnék fel: kultúrpedagógia, morálpedagógia, személyiségpedagógia, szociálpedagógia, funkcionális pedagógia, naturalizmus, munkásiskola, pedagógiai pragmatizmus, érdeklődési központokra alapozott pedagógia, materializmus elvén működő lenini „pedagógia”, fasizmus és még sorolhatnám.⁸¹ Ezek a törekvések nagy kihívást jelentettek az Egyház számára, amelynek megfelelő lépéseket kellett tennie annak érdekében, hogy saját nevelési eszközeivel eredményes munkát végezhesen a társadalom javára. Bár a XX. század első felében teljesen fellendült az egyházi élet, és maga a vallásosság is, mégis az előbb említett romboló materializmus nem késlekedett.

⁷⁸ TARJÁNYI Z., *Pedagógia I.*, Budapest 1998. 172.

⁷⁹ BERNOLÁK É., *Didaktika*, Budapest 1992. 74-76.

⁸⁰ KOMLÓSI S., *Neveléstörténet*, Budapest 1985. 185.

⁸¹ *Ibid* 185-213.

A XX. századra az oktatáspolitikai és annak rendszere szépen alakult, azonban a katolikus nevelést megromította a materializmus, a marxista, kommunista elveken alapuló pedagógia. 1948. június 16-án a magyar országgyűlés rendelete alapján a nem állami iskolákat ezután maga az állam veszi át, épületeivel és a bennük lévő ingóságokkal együtt, mindennemű ellenszolgáltatás nélkül.⁸²

Nem véletlen, hogy ebben az időben kezdett Róma is nagyobb hangsúlyt fektetni a vallásos nevelésre, különféle megnyilatkozásai, közzétett dokumentumai által, melyekkel irányt kívánt mutatni a katolikus nevelők számára.

Az egyházi megújulás minden téren megmutatkozott az 1962-ben, a XXIII. János pápa által megnyitott II. Vatikáni Zsinat által, amely révén új idők tanúja lehet az egyház a vallásos nevelést illetően, ugyanakkor a zsinat utáni idő is igen termékenynek bizonyult a katekézis, valamint a katolikus pedagógia kidolgozása terén. Erről a megújulásról, valamint a napjainkban jelentkező pedagógiai kérdésekről részletesen szeretnék beszélni a továbbiakban, előtte azonban a Katolikus Nevelési Kongregáció történeti átalakulásait szeretném röviden ismertetni.

1.8. A neveléssel foglalkozó kongregáció rövid története

A mai Katolikus Nevelési Kongregáció, vagy másik nevén a Szemináriumok és Tanulmányi Intézetek Kongregációja számos változáson ment át a történelem folyamán, amely tény arra utal, hogy az Egyház kereste annak módját, hogy miként lehet legjobban, leghatékonyabban átfogni a nevelés ügyét, és hogy milyen bizottságok tudják a legmegfelelőbben támogatni, felügyelni az oktatási tevékenységet. A Kongregációt magát V. Sixtus pápa hozta létre 1588. január 22-én, a római kúria reformjának keretében, melynek eredeti neve: Római Tanulmányok Kongregációja, célja pedig a római és az európai nagy egyetemek felügyelete.⁸³ E kongregációnak prototípus formája azonban már 1513-ban létrejött, amikor három bíborosból álló állandó bizottság alakult a római egyetem fejlődésének elősegítésére és felügyeletére, amelynek jogkörét 1553-ban kiterjesztették az összes pápai egyetemre. 1676-ban a kongregáció teljesen megszűnt. VII. Pius pápa 1814-ben megpróbálta újjáalapítani, azonban igyekezete kudarcot vallott.

⁸² TARJÁNYI Z., *Pedagógia I.*, Budapest 1998. 177.

⁸³ *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 2007. 779.

Ezek után igen nagy érdeme volt XII. Leó pápának, aki 1824. augusztus 28-án, a Quod Divina Sapientia konstitúcióval helyreállította a kongregációt, Tanulmányi Kongregáció néven, amelynek joghatósága 1870-től kezdve egyetemes jellegű. Eredetileg ugyanis, a XVI. századig minden egyetem katolikus volt. A következő nagyon fontos fejlődési momentum 1915. október 4-e, amikor XV. Benedek pápa egyesítette a nevelési és a szemináriumi kongregációt, ez utóbbi ugyanis a XX. századig nem tartozott e dikasztérium alá. Az egyesített kongregáció a Szemináriumok és Egyetemi Tanulmányok Kongregáció nevet kapta. 1931. május 24-én kelt Deus Scientiarum Dominus⁸⁴ apostoli konstitúciójával XI. Pius pápa újraszabályozta a katolikus oktatást, amely szabályozás értelmében az összes katolikus egyetem létrehozását a kongregációra bízta, és 1932-ben e kongregáció alá rendeli a katolikus iskolákat is. 1931-től külön vizitátori állást hoztak létre az olasz szemináriumok számára, ez azonban ma már nem létezik. 1941-ben XII. Pius pápa Cum Nobis kezdetű motu proprio-jával a kongregáción belül létrejött egy szervezet, amely külön a papi hivatásokkal foglalkozott: a Papi Hivatások Pápai Műve.

A következő reformot VI. Pál pápa hajtotta végre 1967. augusztus 15-én, amikor a kongregáción belül megszervezte a harmadik részleget a katolikus iskolák számára, és a kongregáció nevét a Katolikus Nevelés Kongregációjára változtatta. Így e kongregációnak három hivatala van: a szemináriumok részlege, az egyetemek és a katolikus iskolák részlege.⁸⁵

Újabb szabályozást II. János Pál pápa hajtott végre az 1988-ban kiadott Pastor Bonus konstitúció által, amelynek 112-116. cikkelyei rendelkeznek e kongregáció feladatairól. Lényegében a Regimini Ecclesiae Universae és a Pastor Bonus között nincsenek alapvető eltérések. A legutóbbi fontos átszervezés XVI. Benedek pápa érdeme, aki 2012-ben a papnevelés ügyét a Klérus Kongregációhoz tette át.

⁸⁴ Fordítás: „Isten a Tudományok Ura”.

⁸⁵ Lásd: *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 2007. 779.

2. A nevelés jogi háttere

2.1. Jézus missziós parancsa

Isten megígérte Ábrahámnak, hogy amennyiben követi rendelkezéseit, utódait megáldja és nagy néppé teszi. Ez a nép Isten meghívására alakult, Isten természetfeletti irányításával kereste boldogságát itt a Földön, majd Krisztus által alapított közösségként arra hivatott, hogy a Földön már elkezdődött Isten Országát tökéletesítse és szeretetben üdvösségre jusson. Mint népnek és isteni Országának közössége a legfőbb cél érdekében maga Isten az emberi lelkiismereten keresztül, majd Jézus Krisztus parancsa révén, természetes jogon alapuló jogrendje van, amely kötelezi e nép tagjait, egész egyházát.

„Az egyházat intézményes működésre képes, szerves egységként megformáló alapelvek és folyamatok a legkorábbi időktől dokumentált keresztény meggyőződés szerint Krisztus akaratából fakadnak, és a Szentlélek működése révén építik fel azt a közösséget, amelyet már az újszövetségi könyvek is Isten népének tekintenek. A keresztények legrégebb, történelmileg igazolt önálló közösségi tudata éppenséggel egy sajátos Isten-népe-tudat.”⁸⁶ Ez a nép, mint Krisztus által alapított közösség, a természetjogból merítve alakította ki a történelem folyamán saját jogrendszerét, amelynek gyökerei az isteni akaratban találhatóak.

„Az Egyház jogát elsősorban a természetjog és a tételes isteni jog határozza meg. Különösen pedig azok az intézkedések, amelyeket Krisztus, mint az Egyház alapítója és feje az egyházi alkotmány és az egyházi közösségi élet tekintetében adott. Minden isteni jog egyházi jog akkor is, ha nincsen is jogi formába öltöztetve; - és pedig a legmagasabb rendű jog, amely az egyházi írásos jogalkotást (pápa, püspök, zsinatok, testületek) és a szokásjogot is messze felülmúlja.”⁸⁷ Ezen isteni jog alapján az egyház teljesíti küldetését a világban, és Krisztus parancsának megfelelően a nevelési jogot is gyakorolja. Krisztus idevonatkozó parancsa pedig, amelyet az apostolokhoz intézett, a következő: „Tegyetek tanítványommá minden népet!” (Mt 28, 19). Az ige szolgálata, és egyben a nevelési jog e parancs nyomán immár kötelesség, amelyet az Egyháznak, és annak minden tagjának teljesítenie kell, de elsősorban azoknak, akik Krisztusnak szentelték életüket, és az Egyház szolgálatában állnak.

„Quoad universam Ecclesiam munus Evangelii annuntiandi praecipue Romano Pontifici et Collegio Episcoporum commissum est.

⁸⁶ ERDŐ P., *Az élő Egyház joga*, Budapest 2006. 18.

⁸⁷ BÁNK J., *Kánoni jog I.*, Budapest 1960. 61.

Quoad Ecclesiam particularem sibi concreditam illud munus exercent singuli Episcopi, qui quidem totius ministerii verbi in eadem sunt moderatores; quandoque vero aliqui Episcopi coniunctim illud explent quoad diversas simul Ecclesias, ad normam iuris.”⁸⁸

Elsősorban tehát a mindenkori pápa, a püspökök saját részegyházukban, valamint a püspökök testületei kötelesek gondoskodni az ige szolgálatáról, illetve felügyelni azt. A hierarchia skáláján tovább haladva találkozunk azokkal a szereplőkkel, akik közvetlenebb kapcsolatban vannak az Ige címzettjeivel, ezek pedig nem mások, mint a papok és a diakónusok.

„Presbyterorum, qui quidem Episcoporum cooperatores sunt, proprium est Evangelium Dei annuntiare; praesertim hoc officio tenentur, quoad populum sibi commissum, parochi aliique quibus cura animarum concreditur; diaconorum etiam est in ministerio verbi populo Dei, in communione cum Episcopo eiusque presbyterio, inservire.”⁸⁹ A szent rend tagjairól úgy rendelkezik a Törvénykönyv, hogy ők azok, akik különösen tartoznak szolgálni Isten ügyét azok körében, akik rájuk lettek bízva. Nemes feladat ez, és éppen ezért igen nagy felelősség hárul a papokra, a diakónusokra, de mindenekelőtt a plébánosokra, akik helyi szinten szervezik meg a hitoktatást, gondoskodnak a prédikációkról, illetve rendeznek különféle előadásokat, amelyek arra hivatottak, hogy előmozdítsák a hitéletet, a megtérést, valamint a hitre való nevelést.

A világi papságon túl, különleges eszközökkel rendelkező intézmények tagjai életpéldájukkal tesznek tanúságot Istenről, és sajátos módon hirdetik az evangéliumot. „Sodales institutorum vitae consecratae, vi propriae Deo consecrationis, peculiari modo Evangelii testimonium reddunt, iidemque in Evangelio annuntiando ab Episcopo in auxilium convenienter assumuntur.”⁹⁰

A fent említett, az Egyházi Törvénykönyvben leírt rendelkezésen felül különös szerep hárul a II. Vatikáni zsinatot követően, és annak tanítása értelmében a világi krisztushívőkre, akik keresztségük révén részesülnek Krisztus általános papságában. „Laici officium et ius ad

⁸⁸ CIC 756. c., 1-2.§, in AAS (II) 75 (1983) 139: „Az egyetemes egyháznak szóló evangéliumhirdetés feladatát különösen a római pápa és a püspökök testülete kapta. A rájuk bízott részegyház tekintetében ezt a feladatot az egyes püspökök gyakorolják, akik részegyházukban az egész igeszolgálat irányítói; néha pedig több püspök, egyszerre több egyház vonatkozásában együttesen tölti be ezt a feladatot a jog előírása szerint.”

⁸⁹ CIC 757. c., in AAS (II) 75 (1983) 139.: „A papoknak, akik a püspökök munkatársai, sajátos feladatuk Isten evangéliumának hirdetése; különösen tartoznak ezzel a szolgálattal a rájuk bízott nép vonatkozásában a plébánosok és azok, akikre a lelkek gondozását bízta. A diakónusoknak is feladata, hogy a püspökkel és papsággal közösségben az ige szolgálatában Isten népének rendelkezésére álljanak.”

⁹⁰ CIC 758. c., in AAS (II) 75 (1983) 139 „A megszentelt élet intézményeinek tagjai Istennek szenteltségüknel fogva különleges módon tesznek tanúságot az evangéliumról, és a püspök az evangélium hirdetése terén segítségüket megfelelő módon igénybe veszi.”

apostolatum obtinent ex ipsa sua cum Christo Capite unione. Per Baptismum enim corpori Christi mystico inserti, per Confirmationem virtute Spiritus Sancti roborati, ad apostolatum ab ipso Domino deputantur. In regale sacerdotium et gentem sanctam (cf. *I Pt.* 2, 4-10) consecrantur, ut per omnia opera spirituales offerant hostias et ubique terrarum Christo testimonium perhibeant.⁹¹ A II. Vatikáni Zsinat ezen dekrétumának rendelkezései megerősítik a királyi papság mivoltát, amely nem csupán jog és méltóság, hanem elsősorban kötelesség, Krisztus ugyanis saját lényegi küldetésével ruházta fel mindazokat, akik a keresztségben egyek lettek vele.

Ezt a különleges küldetés-tudat-kötelezettséget maga a Törvénykönyv is megfogalmazza, sőt jogosan követeli a krisztushívóktól. „Christifideles laici, vi baptismatis et confirmationis, verbo et vitae christianae exemplo evangelici nuntii sunt testes; vocari etiam possunt ut in exercitio ministerii verbi cum Episcopo et presbyteris cooperantur.”⁹² Fontos hangsúlyozni azt, amit a CIC 759. kánonja előír, annak második részében, miszerint e küldetést csakis a püspökökkel és a papokkal együttműködve teljesítsék, mindezt annak érdekében, hogy az igaz hit sérthetetlenül legyen továbbítva.

Minden igehirdetési és nevelési törekvésben, elkerülhetetlenül fontos megszívlelni a következőket: „L'uomo contemporaneo « ascolta più volentieri i testimoni che i maestri, o se ascolta i maestri lo fa perché sono testimoni ». Decisivi sono, quindi, la presenza e i segni della *santità*: essa è *prerequisito essenziale per un'autentica evangelizzazione*, capace di ridare speranza. Occorrono testimonianze forti, personali e comunitarie, di vita nuova in Cristo.”⁹³

Miután megnéztük az Egyház küldetésének jogosultságát, küldetésének eredetiségét és felsoroltuk e küldetés szereplőit, a továbbiakban áttekintjük azokat a rendelkezéseket, amelyek a katolikus nevelést előtérbe helyezik, különös tekintettel a hitoktatásra.

⁹¹ Concilium Oecumenicum Vaticanum II. PAULUS PAPA VI. Una Cum Concilii Patribus, Decr.: *Apostolicam Auctoritatem* 3. (a továbbiakban AA), 15. novembris 1965, Romae. Apud S. Petrum: de de apostolatu laicorum, in AAS 58 (1966) 839.: „A világi híveknek azon a címen kötelességük és joguk az apostolkodás, hogy egységben vannak Krisztussal, a fővel. Akiket a keresztség Krisztus titokzatos testébe oltott, a bérmlás pedig a Szentlélek erejével megerősített, azokat maga az Úr rendeli a apostolkodásra. Királyi papsággá és szent nemzetté szentelődnek (vö. 1Pt 2,4-10), hogy minden munkájuk által lelki áldozatokat ajánljanak föl, és a Földön mindenütt tegyenek tanúságot Krisztusról.”

⁹² CIC 759. c., in AAS (II) 75 (1983) 139.: „A világi krisztushívók a keresztség és a bérmlás alapján szavukkal és keresztény életük példájával az evangéliumi örömhír tanúi. Meghívhatók arra is, hogy a püspökökkel és a papokkal együttműködjenek az ige szolgálatának gyakorlásában.”

⁹³ Ioannes Paulus PP. II., adhort. apost. post-synodalis, *Ecclesia in Europa* 49 (a továbbiakban EE), Roma 2003.06.28. in AAS 95 (2003) 680.: „A mai ember „szívesebben hallgatja a tanúkat, mint a tanítómestereket, vagy ha meghallgatja a tanítókat, azért teszi, mert tanút lát bennük. Ezért döntőek az életszentség jelei: lényeges követelményei ezek a remény visszaadására képes, hiteles evangelizálásnak. A Krisztusból fakadó új élet bátor, személyes és közösségi tanúságtételeket igényel.”

2.2. A Katolikus Egyház legfőbb rendelkezései

2.2.1. Az 1917-es *Codex Iuris Canonici*

A *Codex Iuris Canonici* (1917) harmadik könyvének negyedik részében rendelkezik az Egyház tanító feladatáról. Itt találkozunk azokkal a kánonokkal, amelyek az Ige szolgálatára vonatkoznak, a szemináriumokra, az iskolákra, de szó esik ugyanakkor a könyvtilalomról, valamint a hitvallásról (1372-1383 kánonok).

Témánkkal kapcsolatos releváns kánonok az 1372–1374., hiszen ezek foglalkoznak a katolikus neveléssel, amelyek magukba foglalják egyben a hitoktatást is, ez ugyanis abban az időben elválaszthatatlan részét képezte a nevelésnek.

„Fideles omnes ita sunt a pueritia instituendi ut non solum nihil eis tradatur quod catholicae religioni morumque honestati adversetur, sed praecipuum institutio religiosa ac moralis locum obtineat.”⁹⁴ Ebben a kánonban megfogalmazásra kerül az Egyháznak, és ezen belül a szülőknek is azon küldetése, mely szerint az ember személyiségének fejlődése során a legnagyobb hangsúly a vallási és erkölcsi nevelésre teendő, a katolikus vallás pedig az első helyet foglalja el a nevelésben. A második paragrafus különösen kiemeli a szülők rendkívüli felelősségét a gyermekek nevelésében, ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy nem csak a szülők kötelesek eleget tenni ennek a feladatnak, hanem mindazok, akik bármilyen formában részt vesznek a nevelésben. „Non modo parentibus ad normam can. 1113, sed etiam omnibus qui eorum locum tenent, ius et gravissimum officium est curandi christianam liberorum educationem.”⁹⁵

Az 1373. kánon első paragrafusa utal annak fontosságára, hogy minden, a nevelés folyamatában résztvevő gyermek korára tekintettel kell lenni, és ennek megfelelően kell átadni a hitbeli ismeretet, valamint kialakítani a vallásos meggyőződést: „In qualibet elementaria schola, pueris pro eorum aetate tradenda est institutio religiosa.”⁹⁶ Amint az előbb említett kánon első paragrafusa kifejezetten leírja a korosztályonként nevelésben részesülőkre

⁹⁴ *Codex Iuris Canonici* 1917 (a továbbiakban: CIC 1917) 1372. c., 1§, in *AAS 09. II.* (1917) 266.: „Így minden hívőt gyermekkorától fogva tanítani kell, úgy, hogy semmi olyan nem tanítható nekik, ami ellenkezik a katolikus vallással, vagy az erkölcsök tiszteletével, hanem a vallási és erkölcsi nevelés a legfontosabb helyet töltse be” (nem hivatalos fordítás).

⁹⁵ CIC (1917) 1372. c., 2§, in *AAS 09. II.* (1917) 266.: „Jog és igen súlyos feladat /kötelesség a gyermekek keresztény szellemben történő neveléséről való gondoskodás nemcsak a szülők számára, az 1113 kánon előírása szerint, hanem mindazoknak, akik a gyerekek nevelésében részt vesznek” (nem hivatalos fordítás).

⁹⁶ *CIC (1917)*, 1373. c., 1§, in *AAS 09. II.* (1917) 267.: „Minden elemi osztályban a gyermekeknek koruknak megfelelően kell a vallási nevelést biztosítani. (szó szerint: koruknak megfelelően kell átadni a vallási nevelést)” (nem hivatalos fordítás).

való odafigyelés fontosságát, úgy annak második része kiemeli a középiskolásokra, valamint a felsőoktatási intézményekben tanulóokra fordítandó figyelem jelentőségét a vallásos nevelés folyamatában, megemlítve az Ordinárius feladatát e tekintetben: „Juventus, quae medias vel superiores scholas frequentat, pleniore religionis doctrina excolatur, et locorum Ordinarii curent ut id fiat per sacerdotes zelo et doctrina praestantes.”⁹⁷

Érdekes továbbá megfigyelni az 1917-es kódex azon rendelkezéseit, miszerint tiltotta a katolikusoknak az állami intézmények látogatását, feltételezve, hogy ott nincs biztosítva a katolikus nevelés. Mégis teret enged, azáltal, hogy az Ordinárius belátására bízta az engedélyezést a Szentszék normáinak figyelembevételével. „Pueri catholici scholas acatholicas, neutras, mixtas, quae nempe etiam acatholicis patent, ne frequentent. Solius autem Ordinarii loci est decernere, ad normam instructionum Sedis Apostolicae, in quibus rerum adiunctis et quibus adhibitis cautelis, ut periculum perversionis vitetur, tolerari possit ut eae scholae celebrentur.”⁹⁸ Ehhez képest némileg eltérő rendelkezéseket találunk az 1983-as Kódexben, amely kimondja, hogy a szülőknek joguk van megválasztani az iskolát, de kötelességük azt úgy tenni, hogy biztosítva legyen a gyermek számára a katolikus nevelés.

⁹⁷ *CIC (1917)*, 1373. c., 2§, in *AAS 09. II. (1917)* 267: „A fiatalok, akik középiskolába vagy felsőoktatási intézménybe járnak, a vallás teljesebb tanítását jobban ismerjék meg (szó szerint: ápoltassék a vallás teljesebb tanításával), és a helyi Ordináriusok gondoskodjanak arról, hogy ez erre a célra rendelt (szó szerint vminek az élére állított) papok buzgalmával és tanításával történjék meg” (nem hivatalos fordítás).

⁹⁸ *CIC (1917)*, 1374. c., in *AAS 09. II. (1917)* 267.: „Katolikus gyerekek nem katolikus, semleges (állami?), vagy vegyes iskolákat - amelyek nyilvánvalóan a nem katolikusok számára is nyitva állnak – ne látogassák. Egyedül csak a helyi Ordináriusnak van joga dönteni – az Apostoli Szentszék utasításainak normája szerint -, hogy milyen körülmények és óvintézkedések között lehetséges tolerálni, hogy az ilyen iskolákat látogassák, hogy a vallási eltévelyedés veszélye elkerülendő legyen” (nem hivatalos fordítás).

2.2.2. XI. Pius: *Divini Illius Magistri* enciklika

Az Egyház történetében mérföldkőnek számít XI. Pius pápa *Divini Illius Magistri* enciklikája, mivel ebben rendelkezik először az Anyaszentegyház kimondottan a nevelés fontosságáról, az Egyház, a család, az állam szerepéről a gyermekek nevelésében, valamint a jelentkező veszélyekről, a környezet befolyásáról, a nevelés alanyáról és az iskola különleges szerepéről a nevelési feladatot tekintve. E kiemelt jelentőség okán több helyen fontosnak tartottam az eredeti latin szöveg citálását a mondandó legteljesebb átadása és bemutatása végett. Az enciklika bevezető részében XI. Pius pápa kifejezi az Egyház szeretetét az ifjúság iránt, megemlítve egyben Jézus gyermekekkel szemben tanúsított végtelen szeretetét. Szó esik ugyanakkor az enciklika indítókairól, ezek között szerepel a kialakult pedagógiai módszerek sokasága, amelyek között meg kell találni az igazit, az Egyház útmutatása szerint.

„Res igitur maximi momenti est, in iis quae ad educationem attinent non falli, haud aliter quam ab ipso supremo fine non aberrare, ad quem quidem quaelibet educationis opera necessario dirigitur. Etenim, quoniam omnis educandi ratio ad eam spectat hominis conformationem, quam is in hac mortali vita adipiscatur oportet, ut destinatum sibi a Creatore finem supremum contingat, liquido patet, ut nulla veri nominis educatio esse potest, quae ad finem ultimum non ordinetur tota, ita, praesenti hoc rerum ordine Dei providentia constituto, postquam scilicet se ipse in Unigenito suo revelavit qui unus « via, veritas et vita » est, plenam perfectamque educationem dari non posse, nisi eam, quae christiana vocatur.”⁹⁹

A burjánzó nevelési irányzatok között, amelyek teljesen elhomályosították a keresztény értékeket, és megpróbálták más szempontok szerint felépíteni az edukáció rendszerét, valóban szükséges volt ez a hivatalos eligazítás és felhívás az örök cél felé haladó társadalom számára. A nevelési jog különösen az Egyházra is tartozik, mivel a krisztusi meghívás folytán magában hordozza a tökéletességet, mégis e jog másokat is kötelez. „Educandi munus non singulorum hominum, sed necessario societatis est. Tres vero numerantur societates necessariae, inter se distinctae at, Deo volente, congruenter copulatae, quibus quidem homo ab ortu suo adscribitur: harum duae domestica nempe ac civilis

⁹⁹ Pius XI. PP. Litt. Enc. *Divini illius Magistri*, (1929. 12.31) in AAS 22 (1930) 51.: „Főbenjáró fontosságú tehát, hogy ne tévedjünk a nevelésben, akárcsak az is, hogy ne tévedjünk a végső cél felé irányuló törekvésünkben, amellyel bensőleg és szükségképpen összefügg a nevelés egész munkája. Valóban, mivel a nevelés lényegileg az ember kialakításában áll, hogy ti. milyennek kell lennie, és hogyan kell viselkednie ebben a földi életben, hogy azt a fenséges célt, amelyre teremtett, elérje – világos, hogy amint nem lehet igazi nevelés az, amely ne volna a végső célra irányozva, úgy a Gondviselés jelen rendjében, miután Isten nekünk magát kinyilatkoztatta egyszülött Fiában, aki egyedül «út, igazság és élet», nincsen tökéletes és teljes nevelés, mint csak a keresztény nevelés.”

consortio, naturalis ordinis; ae tertia, Ecclesia nimirum, supernaturalis. Primum obtinet iocum domesticus convictus, qui, cum ab ipso Deo ad eiusmodi propositum constitutus ac comparatus sit, ut sobolis procreandae educandaeque curam habeat, idcirco natura sua, adeoque iuribus sibi propriis, civili societati antecedit. Nihilo setius familia ideo imperfecta est societas, quia non omnibus iis rebus est praedita, quibus nobilissimum propositum suum perfecte assequatur; civilis autem congregatio, cum omnia in sua facilitate sint ad destinatum sibi finem, videlicet ad commune terrestris huius vitae bonum, necessaria, societas est numeris omnibus absoluta ac perfecta; hac igitur de caussa domestico convictui eadem praestat, qui quidem in civili solummodo consortione institutum suum tuto riteque absolvere potest. Tertia denique societas, in qua homines, per baptismatis lavacrum, divinae gratiae vitam ingrediuntur, Ecclesia est, supernaturalis quidem societas universum humanum genus complectens, atque in se perfecta, cum sibi omnia suppetant ad finem suum, sempiternam nempe hominum salutem, consequendum, ideoque in suo ordine suprema.”¹⁰⁰

E három társaság között, bár a család és a társadalom is fontos szerepet kap a nevelésben, a legnagyobb felelősség mégis az Egyházné, mivel Ő természetfeletti kincseket birtokol és Krisztus által továbbít.

„Ac primo loco, praestantiore quodam modo ea ad Ecclesiam pertinet, duplici scilicet titulo ordinis supernaturalis, quem Deus ipsi tantummodo contulit, adeoque potiore omnino ac validiore quam quilibet alius naturalis ordinis titulus. Prima iuris huiusmodi ratio in suprema magisterii auctoritate ac munere nititur, quod divinus Ecclesiae Conditor eidem tradidit hisce verbis: « Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti: docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi. Huic magisterio Christus Dominus erroris immunitatem impertivit, una cum mandatis docendi omnes doctrinam suam; quapropter Ecclesia « columna et firmamentum veritatis a Divino suo Auctore fuit constituta, ut omnes homines divinam

¹⁰⁰ Pius XI. PP. Litt. Enc. *Divini illius Magistri*, in AAS 22 (1930) 52-53.: „A nevelés műve szükségképpen társadalmi, nem magános. Márpedig az ember három szükséges társaságba születik bele, melyek különböznek ugyan, de isteni akarat folytán harmonikusan összefüggnek: két társaság a természetes rendbe tartozik, ti. a család és a polgári társadalom; a harmadik, az Egyház, természetfölötti rendű. Első a család, melyet közvetlenül Isten létesített saját céllal, amely a gyermek nemzése és fölnevelése, s amelynek ezért természeti s következőleg jogi elsőbbsége is van a polgári társadalommal szemben.

Mindazonáltal a család tökéletlen társaság, mivel nem rendelkezik saját tökéletesedésének minden eszközével; míg a polgári társadalom tökéletes társaság, melynek megvan minden eszköze saját célja elérésére, amely az időleges közjó, miért is ebből a szempontból – a közjó szempontjából – előbbre való a családnál, amely éppen a polgári társadalomban éri el megfelelő földi tökéletességét.

A harmadik társaság, amelybe az ember beleszületik a keresztség által a kegyelem isteni életére, az Egyház, mely természetfölötti és egyetemes rendű társaság; továbbá tökéletes társaság, mert megvan benne minden eszköz a célhoz, amely az emberek örök üdvössége és ezért a maga rendjében legfőbb.”

edoceat fidem, eiusque depositum sibi traditum integrum inviolatumque custodiat, ac homines eorumque consortia et actiones ad morum honestatem vitaeque integritatem, iuxta revelatae doctrinae normam, dirigat et fingat. Altera iuris ratio e supernaturali illo oritur matris munere, quo Ecclesia, purissima Christi sponsa, divinae gratiae vitam hominibus largitur, eamque sacramentis praeceptisque suis alii ac provehit. Merito igitur S. Augustinus ait: « Non habebit Deum patrem, qui Ecclesiam noluerit habere matrem ».

Iamvero in iis omnibus rebus, in quibus eius educandi munus versatur, hoc est « in fide atque in institutione morum, divini magisterii Ecclesiam fecit Deus ipse participem, eademque divino eius beneficio falli nesciam: quare magistra mortalium est maxima ac tutissima, in eaque inest non violabile ius ad magisterii libertatem.»¹⁰¹ Az enciklika kiemeli tehát az Egyház jogát a nevelés tekintetében, amely jog kiterjed minden társadalmi rétegre, hívőkre és hitetlenekre egyaránt, az egyházi oktatásban és az állami oktatásban részesülő gyermekekre egyformán, kiemelve ugyanakkor azt is, hogy az Egyháznak felügyeleti joga van bármely intézményben folyó nevelésre, oktatásra.

Az isteni jogon alapuló egyházi kötelező erejű tevékenység fontossága mellett XI. Pius pápa enciklikájában kiemeli a családot, az állam felelősségét, szól a pedagógiai naturalizmus hamis mivoltáról, a gyerekekről, mint a nevelés alanyáról, a szexuális nevelésről, a koedukációs rendszer és a világ veszélyeiről, a nevelés céljáról és nem utolsósorban az iskoláról,¹⁰² amelyről külön szeretnék néhány gondolatot említeni.

XI. Pius pápa a következőképpen fogalmaz az iskoláról: „Quod autem novae progenies omnibus iis artibus ac disciplinis instruendae essent quibus civilis convictus proficit ac florescit, et sola ad id familia minime sufficeret, propterea publica gymnasia ortum

¹⁰¹ Pius XI. PP. Litt. Enc. *Divini illius Magistri*, in AAS 22 (1930) 53.: „A nevelés elsősorban és túlnyomólag az Egyházra tartozik és pedig két természetfölötti, az Istentől kizárólag neki adott címen, melyek ezért teljesen fölötté állnak minden más természeti jellegű címnek. Az első jogcím a legfőbb tanítóhivatalnak isteni Alapítójától nyert legfőbb tekintélyében és kifejezett küldetésében rejlik: «Minden hatalom nekem adatott az égből és a földön; menjetek tehát, tanítsatok minden népet, megkeresztelvén őket az Atyának, Fiúnak és Szentlélek nevében: tanítván őket megtartani mind, amiket parancsoltam nektek. És én veletek leszek mindennap a világ végezetéig». (Máté 28, 18.) Ennek a tanítóhivatalnak Krisztus csilhatatlanságot adott azzal a megbízatással, hogy az ő tanát terjesszék; ezért az Egyházat «isteni Szerzője az igazság oszlopává és alapjává tette, hogy tanítsa az embereknek az isteni hitet és a rábizott hitletémenyt épen és sértetlenül őrizze, vezesse és alakítsa az embereket, egyesületeiket és cselekedeteiket az erkölcsök tisztességére és életfegyelmességére a kinyilatkoztatott tan szabálya szerint». (IX. Pius Ep. Cum non sine. 1864. július 14.) A második jogcím az a természetfölötti Anyaság, amellyel az Egyház, Krisztus szeplőtelen jegyese szentségeivel és tanításával szüli, táplálja és neveli a lelkeket a kegyelem isteni életére. Ezért joggal állítja Szent Ágoston: «Nem lehet Isten atyja annak, aki az Egyházat, mint anyát visszautasította». (De symbolo ad catech. XIII.) Ezért nevelői küldetésének tulajdonképpeni tárgyában, azaz a «hitben és az erkölcsök irányításában Isten maga tette az Egyházat az isteni tanítóhivatal részesévé és isteni jótémenyképpen tévedéstől mentessé; ezért az emberek legfőbb és legbiztosabb tanítója és vele született sérthetetlen joga, hogy szabadon taníthasson». (Ep. Enc. Libertas, 20. jún. 1888.)”

¹⁰² Vö. Pius XI. PP. Litt. Enc. *Divini illius Magistri*, in AAS 22 (1930) 62.

habuerunt, primum tamen — diligenter attendite — Ecclesiae familiaeque in unum conspirantium opera, multo autem post, reipublicae. Quapropter litterarum sedes ac scholae, si, ad historiae fidem, earum originem inspiciamus, natura, sua tamquam subsidium ac fere complementum Ecclesiae simul et familiae exstiterunt; consequens igitur est, publicas scholas non solum familiae atque Ecclesiae repugnare non posse, sed etiam cum utraque, quantum res patitur, congruere oportere, ita nempe ut tria haec — schola, familia, Ecclesia — unum fere christianae institutionis sacrarium efficere videantur, nisi velimus scholam a suo plane proposito aberrare et in adolescentium pestem atque perniciem converti. .”¹⁰³

Az Egyház jelenléte az iskolában és a nevelésben azonban még nem jelenti azt, hogy ez által megfelelően gyakorolná eme nemes jogát, hanem szükség van arra, amit az enciklikájában XI. Pius pápa kifejt, és pedig a teljes odaadásra, vagyis az oktatás-nevelés egészében, az egyházi személyekben, oktatókban, nevelőkben és tantárgyakban Isten lelkét kell felfedezni.

„Neque enim quia doctrina religionis in aliqua schola (plerumque nimis parce) impertitur, idcirco haec iuribus Ecclesiae ac familiae satisfacit et digna fit quae ab alumnis catholicis celebretur; nam ut hoc quaevis schola revera praestet, omnino oportet ut tota institutio ac doctrina, scholae ordinatio tota, nempe magistri, studiorum ratio, libri, ad quamvis disciplinam quod pertinet, christiano spiritu, sub ductu maternaque Ecclesiae vigilantia, sic imbuti sint ac polleant, ut Religio ipsa totius instituendi rationis cum fundamentum tum fastigium constituat; neque hoc solum in scholis in quibus doctrinae elementa, sed in iis etiam ubi altiores disciplinae traduntur. « Necessè est », ut Leonis XIII verbis utamur, « non modo certis horis doceri iuvenes religionem, sed reliquam institutionem omnem pietatis sensus redolere. Id si desit, si sacer hic habitus non doctorum animos ac discentium pervadat foveatque, exiguae capientur ex qualibet doctrina utilitates, (lamina saepe consequentur haud exigua » .”¹⁰⁴

¹⁰³ Pius XI. PP. Litt. Enc. *Divini illius Magistri*, in AAS 22 (1930) 76.: „Mivel szükséges, hogy az új nemzedék oktatást nyerjen a művészetekben és a tudományokban, aminek következtében halad és virágzik a polgári együttlét, és mert erre a munkára a család önmagában elégtelen, így született meg az iskola szociális intézménye először, s ezt jól jegyezzük meg, a család és az Egyház kezdeményezésére sokkal előbb, mint az állam munkájára. Ezért az iskola, tekintve történeti eredetét, természeténél fogva a családnak és az Egyháznak segítő és hiánypótló intézménye; és ezért erkölcslogikai szükségszerűséggel nemcsak, hogy nem szabad ellentétbe kerülnie, hanem pozitíve meg kell egyeznie a másik két tényezővel, a legkövetesebb erkölcsi egységben, amely csak lehetséges, hogy így a családdal és az Egyházzal együtt a keresztény nevelésnek egy szentélyét alkothassák, mert ellenkező esetben céljától eltérne és a rombolás eszközévé válnék.”

¹⁰⁴ Pius XI. PP. Litt. Enc. *Divini illius Magistri*, in AAS 22 (1930) 77.: „Pusztán az a tény, hogy valahol vallásoktatás van (gyakran igen szűkmarkúan), még nem tesz egy iskolát az Egyház és a keresztény család követelményeinek megfelelővé és méltóvá arra, hogy katolikus növendékek látogassák. Ehhez az szükséges, hogy az egész tanítást s az iskola egész berendezését: tantereket, tanmenetet és könyveket, minden tárgyban keresztény szellem hasson át az Egyház irányítása és anyai felügyelete mellett oly módon, hogy a vallástan az

Összességében elmondható, hogy a jelen enciklika forradalmi tanítást adott az Egyháznak, kötelező tanítást a szent rendhez tartozó személyeknek, és felhívta mindenki figyelmét a XX. század fenyegető veszélyeire, az Egyház átfogó küldetésére, előre jelezve azt a feladatot, amellyel az egyházi személyeknek szembe kell nézniük annak a feladatnak az ellátása érdekében, amelyet évszázadokon keresztül sikeresen teljesítettek.

2.2.3. II. Vatikáni Zsinat, *Gravissimum Educationis* deklaráció

A XX. században a nevelés területén is kialakult pluralizmus következtében a zsinati atyák szükségesnek látták irányt mutatni a nevelésben e feladatot ellátó felelősök számára, azáltal, hogy e nyilatkozat által megfogalmazták azon alapvető elveket, amelyek megerősítik a vallásos nevelés jelentőségét abban a társadalomban, amelyben az Egyháznak természetfeletti hivatást kell betöltenie. Bár e nyilatkozat nagyon röviden fogalmaz, mégis megtaláljuk benne tömören a neveléssel kapcsolatos egyházi szempontokat, amelyek alapján elsősorban a neveléshez való jog törvényszerűségére kell következtetni. A gyermekek jogáról van szó, akik a nevelésnek köszönhetően a legfőbb célt elérhetik.

„Omnibus hominibus cuiusvis stirpis, condicionis et aetatis utpote dignitate personae pollutibus, ius est inalienabile ad educationem, proprio fini respondentem, propriae indoli, sexus differentiae, culturae patriisque traditionibus accommodatam et simul fraternae cum aliis populis consortioni apertam ad veram unitatem et pacem in terris fovendam. Vera autem educatio prosequitur formationem personae humanae in ordine ad finem eius ultimum et simul ad bonum societatum, quarum homo membrum exstat et in quarum officiis, adultus effectus, partem habebit.”¹⁰⁵ A földi életet szolgáló és azon átívelő céltudatosság fogalmazódik meg tehát ebben a nevelésben, és éppen ezért vált sürgető feladattá az Egyház számára, amelynek a személy eme jogát tiszteletben tartva élnie kell nevelői jogával. A dokumentum kijelenti továbbá a keresztény nevelés jelentőségét, mivel a keresztiség folytán

egész tanításnak az alapja és koronája legyen az összes fokozatokon, nemcsak az elemiben, hanem a közép- és a felső-iskolákban is. «Szükséges – hogy XIII. Leó szavaival éljünk –, hogy nemcsak meghatározott órákban tanítsák az ifjaknak a vallást, hanem hogy az egész nevelés keresztény jámborságot leheljen. Ha ez hiányzik, ha ez a szent lehelet nem járja át és nem melegíti a tanítók és növendékek lelkét, nagyon kevés hasznot merítenek bármely tanból és gyakran nem csekély károkat tapasztalnak.» (Ep. enc. *Militantis Ecclesiae*. 1. Aug. 1897.)”

¹⁰⁵ *GE* 1, in *AAS* 58 (1966) 729.: „Minden embernek – bármilyen fajhoz, társadalmi osztályhoz vagy korosztályhoz tartozzék – személyi méltósága folytán elidegeníthetetlen joga van a neveléshez, amely megfelelő élete céljának, alkalmazkodik egyéni képességeihez, neméhez, az adott kultúrához és a nemzeti hagyományokhoz, ugyanakkor nyitott a testvéri kapcsolatra más népekkel, és így a valódi egységet és békét szolgálja a földön. Az igazi nevelés az emberi személyt formálva szem előtt tartja a végső célt, s egyúttal a társadalom javát is, melynek az ember tagja, s melyben felnőttként a feladataival szerepet vállal.”

Isten fiai¹⁰⁶ lettünk, éppen ezért szükségesnek tartja, hogy a krisztusi ember elmélyüljön a liturgikus cselekményekben, gyarapítsa Krisztus titokzatos testét, és megváltott emberként a társadalom javát is szolgálja.¹⁰⁷

Az istenfiúság, amit a keresztségben elnyer az ember, nem csupán egy megbélyegzést jelent a keresztyén ember számára, nem is lehet csak egy jelzésértékű kifejezésnek tekinteni, nem is rokoni vagy vérségi összefüggésről van szó. Az istengyermekség mély ontológiai köteléket jelent a megkeresztelt ember és a Mennyei Atya, a Fiúisten, mint testvérünk, és a Szentlélek, mint életadó, vigasztaló Isten között. A keresztségben az Atya gyermekeivé fogad, ami azt jelenti, hogy a végső célunk, az örök üdvösségünk szemszögéből megszűnünk árvának lenni és ettől kezdve, Isten nem is annyira a „házába” fogad be, hanem a szívébe, sőt az élete teljességébe, nem is annyira földies eledellel táplálja az embert, hanem önmagával. Ezt a mély értelmű ontológiai egyesülést, amely a keresztségben elkezdődik, tökéletesíteni kell az Isten gyermekének, azzal, hogy állandóan Isten akaratát keresi, és megpróbálja azt egyrészt elfogadni, másrészt teljesíteni. Jézus ugyanis kinyilvánítja, amikor anyja és rokonai keresték, miközben rámutat a körülötte állókra: „Íme az én anyám és testvéreim. Mert, aki Isten akaratát cselekszi, az az én testvérem, nővérem és anyám.”¹⁰⁸

Az istengyermekség, az ember hozzáállásától függetlenül kegyelmi rokonság, ajándék, amely nem egy szerződés következménye, hanem Isten elköteleződése az ember mellett. Azáltal pedig, hogy Isten fogadott fiaivá lettünk, egyben örökösök is vagyunk. Örököljük mindazt, amit egy Atya adhat a gyermekének: Isten országát, isteni életét, az örökkévalóságot, az örök boldogságot, amelyre Isten meghívja az embert.

Éppen ezért Krisztus, miután meghirdette Isten országát az emberek között, és kinyilvánította közvetlen módon, hogy erre az új életre hívta meg Isten az embert, munkatársakat választott ki az apostolok személyében, akiket egyházzá, közösségé formált, és elküldte őket, hogy hirdessék minden embernek Isten üdvözítő szándékát, azt az örömhírt, miszerint mindannyian a Mennyei Atya gyermekei lettünk, és örökölhajjuk az isteni életet. „Ecclesia catholica, ut divino obtemperet mandato: «docete omnes gentes» (Mt. 28, 19), impensa cura adlaborare debet «ut sermo Dei currat et clarificetur» (2 Thess. 3, 1). Enixe igitur rogat Ecclesia, ut a filiis suis primum omnium fiant «obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus... Hoc enim bonum est et acceptum

¹⁰⁶ GE 2, in AAS 58 (1966) 729.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Biblia, Ószövetség és Újszövetség Szentírás: Mk 3, 34.

coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire » (I Tim. 2, 1-4).¹⁰⁹

Az igazság ismeretére kell tehát elvezetni minden embert, hisz mindenkinek joga megismerni az igazságot, mint ahogy kötelessége azt keresni, és a megtalált igazságot továbbadni. E kötelezettségen túl, Jézus parancsba is adta övéinek, különösen tanítványainak, hogy ezt megtegyék, hisz ők, a kezdeti egyház képviselői saját maguk tapasztalták meg, éltek át Jézus jelenlétében, sőt megízlelték az isteni igazságot, és csak ők voltak képesek arra, hogy ezt másokkal is megízleltessék, megismertessék. Mindebből az következik, hogy az igazság továbbadására készülő személynek, az evangélium hirdetésére elszánt krisztushívőnek – legyen az klerikus vagy laikus –, először magának kell megismernie az igazságot, meg kell ízelelnie az örömhír édes ízét, hogy attól megittasodva, meggyőződve annak igazáról, lelkesen induljon útnak, és tegyen bizonyosságot, hisz törekvése csak így, azaz hitelesen hozhat gyümölcsöt.

Feladatot bízott tehát Krisztus az apostolaira, az Egyházra, a szülőkre, a nevelőkre, hisz mind Krisztus apostolai ebben a világban. Ezt a feladatot pedig hűségesen, hitelesen, bátran, kitartóan, lelkesen szabad csak teljesíteni. „Etenim discipulus erga Christum Magistrum gravi adstringitur officio, veritatem ab Eo receptam plenius in dies cognoscendi, annuntiandi fideliter, strenueque defendendi, exclusis mediis spiritui evangelico contrariis. Simul tamen caritas Christi urget eum, ut amanter prudenter patienter agat cum hominibus, qui in errore vel ignorantia circa fidem versantur. Respicendum igitur est tum ad officia erga Christum Verbum vivificans quod praedicandum est, tum ad humanae personae iura, tum ad mensuram gratiae a Deo per Christum tributam homini, qui ad fidem sponte accipiendam et profitendam invitatur.”¹¹⁰

E nemes feladat ellátását tekintve a GE nyilatkozatban olvashatunk arról, hogy kik is azok a személyek, akik felelősek a gyermekek neveléséért. Nem véletlen, hogy első számú

¹⁰⁹ Concilium Oecumenicum Vaticanum II. Paulus Papa VI. Una Cum Concilii Patribus, Decl.: *Dignitatis Humanae* (a továbbiakban DH), 07. decembris 1965, Romae. Apud S. Petrum: de libertate religiosa 14, in AAS 58 (1966) 940.: „A katolikus Egyháznak, hogy eleget tegyen az isteni parancsoknak: "Tegyétek tanítványaimmá az összes népeket" (Mt 28,19), nagy odaadással kell munkálkodnia azon, "hogy az Úr tanítása terjedjen és dicsőségre jusson (2Tesz 3,1).

Az Egyház sürgetően kéri tehát gyermekeit, hogy mindenekelőtt végezzenek "imát, könyörgést, esedezést és hálaadást minden emberért, ... ez jó és kedves üdvözítő Istenünk szemében, aki azt akarja, hogy minden ember üdvözljön és eljusson az igazság ismeretére (1Tim 2,1--4).”

¹¹⁰ Ibid: „Mert a tanítvány súlyos kötelezettsége Mesterével, Krisztussal szemben, hogy a tőle kapott igazságot egyre teljesebben megismerje, hűségesen hirdesse és határozottan védelmezze, kizárva azonban az evangéliumi lelkülettel ellentétes eszközöket. Ugyanakkor Krisztus szeretete sürgeti, hogy szeretettel, okosan, türelmesen bánják a hitben tévedő vagy tudatlan embertársaival. Tekintettel kell tehát lenni egyidejűleg a kötelességre, hogy Krisztust, az éltető Igét hirdetni kell, az emberi személy jogaira, s az Istentől Krisztus által juttatott kegyelem mértékére is, mely az embert a hit önkéntes elfogadására és megvallására hívja.”

felelősként a szülőket találjuk, mivel – ahogy e deklaráció fogalmaz – ők életet adtak gyermekeiknek, és ezért „prolem educandi gravissima obligatione tenentur et ideo primi et praecipui eorum educatores agnoscendi sunt.”¹¹¹ Első iskolának pedig a családot nevezi meg, ahol meg kell teremteni a megfelelő légkört, amelyben a gyermek, mint egészséges emberi közösség tagjaként fejlődik, és elsajátíthatja a hitbeli ismereteket, a szülők példaadásából pedig megtanulja imádni Istent. A szülők és a család nevelői kötelessége mellett magának a társadalomnak is igen nagy felelőssége van, mivel neki kell megteremtenie a nevelés megvalósításához szükséges feltételeket. Végül, de nem utolsósorban szó van arról, hogy az Egyháznak különleges feladat jut a nevelésben, mivel ő képes elvezetni a krisztusi közösség és élet teljessége felé.¹¹²

Az Egyháznak, nevelői munkáját ellátva, meg kell találnia a megfelelő eszközöket, amelyek közül a hitoktatást tartja a legfontosabbnak. „In munere suo educationis explendo Ecclesia de omnibus aptis subsidiis sollicita, praecipue de eis curat quae ipsi sunt propria, quorum primum est institutio catechetica quae fidem illuminat et roborat, vitam secundum spiritum Christi nutrit, ad mysterii liturgici consciam et actuosam participationem conducit atque ad actionem apostolicam excitat.”¹¹³ A hitoktatás tehát az a kézzelfogható eszköz, amelyet az Egyháznak igénybe kell vennie annak érdekében, hogy nevelési jogát ily módon is gyakorolhassa. Ez az eszköz azonban napjainkban már nem jelent mindenütt sérthetetlen lehetőséget, egyrészt az állami iskolák vezetői részéről felállított korlátok miatt, másrészt a hiányzó vallásos szülői háttér miatt, de erre a kérdésre a későbbiekben visszatérünk.

Az iskolák, mint a nevelés közegei szintén nagy felelősséggel tartoznak, mivel a családi közösség után ezek az intézmények megadják a lehetőséget a gyermekeknek, hogy egy újabb közösségbe illeszkedve, a társadalom tagjaiként újabb közösségteremtő tapasztalatokat szerezzenek, és együtt felfedezzék az igazi értékeket, amelyek megélésére, megtapasztalására és továbbadására törekedniük kell. Ebben a törekvésben nagy szerep jut a nevelőkre, a tanítókra, tanárookra, akik mintegy átvéve a gyermeket, kincsként, kamatoztatniuk kell azok talentumait, személyiségük teljes odaadásával. Ebben az iskolában szerepet vállal az Egyház a papok és a világiak munkássága révén, akik nemcsak különféle feladatokat vállalnak, hanem irányítják a vallási és erkölcsi nevelést, felügyelve annak igaz mivoltára.

¹¹¹ GE 3, in AAS 58 (1966) 731: „terheli a nevelés súlyos kötelessége, és ezért el kell ismerni, hogy ők az első és legfontosabb nevelők”

¹¹² Lásd: Ibid.

¹¹³ GE 4, in AAS 58 (1966) 732: „Nevelői feladatának végzése közben az Egyház fölhasznál minden alkalmas eszközt, de elsősorban a sajátjait, melyek között első a hitoktatás, mely megvilágítja és erősíti a hitet, Krisztus Lelke szerint táplálja az életet, elvezet a liturgikus misztériumban való tudatos és tevékeny részvételre, és apostoli tevékenységre buzdít.”

„Inter omnia educationis instrumenta peculiare momentum habet schola, quae vi suae missionis dum facultates intellectuales assidua cura excolit, recte iudicandi capacitatem evolvit, in patrimonium culturae a generationibus praeteritis acquisitum introducit, sensum valorum promovet, vitam professionalem praeparat, inter alumnos diversae indolis et condicionis amicabilem consortionem pariens mutuam se comprehendendi dispositionem fovet; insuper velut quoddam centrum constituit cuius operositatem et profectum una participare debent familiae, magistri, varii generis consociationes vitam culturalem, civicam, religiosam promoventes, societas civilis, et tota communitas humana.”¹¹⁴

Ennek a buzdításnak az értelmében az iskola a tanulók teljes személyiségét hivatott fejleszteni, amely törekvésbe az egész társadalomnak be kell kapcsolódnia. A valóságban azonban nehézséget jelent egységes nevelési normát megvalósítani, mivel egyrészt a tanulók erkölcsi, szociális és hitéleti alapjai különböznek egymástól, és ebben az összefüggésben más-más módszereket kellene alkalmazni a nevelőknek a hézagok kitöltése érdekében, másrészt nehéz olyan nevelői testületet létrehozni, amely egy szívvel-lélekkel arra törekszik, hogy ugyanazokat az örök érvényű és az Egyház tanítása szerinti értékeket közvetítse a tanulók felé, nemcsak szavukkal, hanem életpéldájukkal elsősorban.

Egy katolikus iskolában nagyon jelentős lehet az a szempont, hogy mennyire van összhang az iskola vezetősége és a nevelők között, a nevelők és a tanulók, a nevelők és a szülők, valamint e csoportok és a helyi plébánia között. Az összhang megtervezésében és kialakításában a legnagyobb szerepet a plébánia, valamint az iskola vezetősége kapja, amely a kidolgozott tervekkel átadja a nevelőknek, akiknek közvetlen kapcsolatuk van a neveltekkel.

“Meminerint autem Magistri se quam maxime esse auctores ut schola catholica sua proposita et incoepata ad rem deducere valeat. Peculiari ergo iidem praeparentur sollicitudine ut scientia tum profana tum religiosa idoneis titulis comprobata sint praediti et arte educandi progredientis aetatis inventis congruente ditati. Caritate sibi vicissim et discipulis devincti atque spiritu apostolico imbuti, tam vita quam doctrina testimonium exhibeant unico Magistro Christo. Sociam, imprimis cum parentibus praestent operam; una cum ipsis debitam in

¹¹⁴ GE 5, in AAS 58 (1966) 733.: „Valamennyi nevelési eszköz között különleges jelentősége van az iskolának, mely küldetéséből fakadóan miközben kiműveli az értelmi képességet, kifejleszti a helyes ítéletalkotást; bevezet az előző nemzedékek által megteremtett kulturális örökségbe; erősíti az értékek iránti fogékonyságot; előkészíti az életpályára; növeli a kölcsönös megértéshez szükséges érzéket azzal, hogy a különböző természetű és származású növendékek között baráti közösséget alakít ki; ezenfelül egy olyan középpontot jelent, melynek munkájában és fejlődésében részt kell vennie a családoknak, a nevelőknek, a kulturális, polgári és vallási szervezeteknek, a polgári társadalomnak és az egész emberi közösségnek:”

universa educatione habeant rationem discriminis sexus et finis proprii utriusque sexui in familia et in societate a divina providentia praestituti...”¹¹⁵

A közvetlen nevelőknek kell elsősorban tudniuk a közös célról, tervről, hisz ők azok, akik közvetlen kapcsolatban vannak a neveltekkel. Az egyetértés, az egységes akarat és a kitűzött cél nagy mértékben meghatározza a nevelés hatékonyságát, hisz a tanulóknak csak úgy alakulhat ki és erősödhet meg a keresztény öntudat, ha a felelős nevelők minden szereplője ugyanazt az irányt mutatja. Ilyen értelemben fontos megjegyeznünk, hogy a társadalmi pluralizmus igen nagy köveket gördít erre az útra, mivel például a családi vallásos nevelés hiánya hátráltatja vagy megnehezíti az iskolai törekvéseket. Éppen a családi nevelés esetleges hiányosságai miatt kell az Egyháznak egyre nagyobb hangsúlyt fektetni az iskolai nevelésre, formálásra, legyen az katolikus iskola vagy állami intézmény.

Megállapíthatjuk, hogy az egyházi intézmény mégis előnyt élvez a állami intézményekkel szemben, mivel nagyobb mértékben megvalósul az együttműködés az egyházi vezetők és a katolikus iskolák között, mint a többi intézményben. Komoly lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy a helyi plébániák szoros kapcsolatot létesítsenek az állami intézményekkel, azok munkatársaival, kellő felkészültséggel rendelkező hitoktatókat küldjenek ezekbe az intézményekbe, akik életpéldájukkal vonzóvá tudják tenni a keresztény életet.

„Gravissimum praeterea officium persentiens moralem et religiosam educationem omnium suorum filiorum sedulo curandi, Ecclesia peculiari suo affectu et adiutorio praesens sit oportet iis plurimis qui in scholis non catholicis instituuntur; tum per testimonium vitae eorum qui eos docent et moderantur, tum per condiscipulorum apostolicam actionem, tum maxime per ministerium sacerdotum et laicorum qui eis doctrinam salutis tradunt, ratione aetatis et adiunctis accommodata et spirituale auxilium praebent opportunis incoeptis pro rerum temporumque condicione. »¹¹⁶

¹¹⁵ GE 8, in AAS 58 (1966) 734-735.: „A nevelők ne feledjék, hogy elsősorban tőlük függ: vajon a katolikus iskola valóra tudja-e váltani céljait és kezdeményezéseit. Nagy gonddal készítsék elő a tanerőket, hogy mind evilági, mind egyházi tudományokban megfelelő tudással és képesítéssel rendelkezzenek, és jártassak legyenek a nevelés művészetében, fölhasználva fejlődő korunk legújabb eredményeit. Az egymás és a tanítványok iránti szeretettel és apostoli lelküvel tegyenek tanúságot életükkel és tanításukkal az egyetlen Mesterről, Krisztusról. Elsősorban a szülőkkel működjenek együtt; közösen vegyék figyelembe a nevelés egész területén a nemek különbözőségét és azt a sajátos célt, melyet mindkét nem elé kitűzött az isteni gondviselés a családi és a társadalmi életbe.”

¹¹⁶ GE 7, in AAS 58 (1966) 734.: „Az Egyháznak – átérezvén súlyos kötelezettségét, hogy odaadóan kell gondoskodnia minden gyermeke erkölcsi és vallási neveléséről – fokozott szeretettel és segítőkészséggel kell azok mellett állnia, akik nem katolikus iskolába járnak, és ilyenek nagy számmal vannak. Megnyilvánul ez a segítőkészség a tanítók és nevelők példaadásában, az iskolatársak apostoli tevékenységében, leginkább pedig azoknak a papoknak és világiaknak a szolgálatában, akik hirdetik nekik az üdvösség tanítását koruknak és

Ha az Egyház ilyen jellegű feladatát vizsgáljuk, elsősorban a közös munka, az összhang, a képzettség, a tervezettség, az életpélda jelenti az egyetemes küldetés hatékonyságát. Legnagyobb szerepet ebben a munkában, küldetésben a helyi plébánia tölti be, amelynek szervezésével, irányításával az adott közösség és annak tagjai közelebb kerülhetnek a deklaráció által kitűzött célhoz, illetve az Egyház küldetéséhez. A plébániának ilyen szempontból az egész társadalomra nézve kettős feladata van: az első kötelessége az, hogy formálja, alakítsa, képezze saját pasztorális munkatársait, hitoktatóit és híveit; a másik feladat pedig az, hogy e munkatársak és hívek által teljesítse missziós küldetését saját környezetében, hirdetvén Krisztus megváltó tevékenységét, miközben egy koherens krisztusi mentalitást sugall a társadalom számára, amely tiszteletben tartja a személy méltóságát, és közvetíti a társadalom felé az isteni szeretetet és irgalmasságot.¹¹⁷

Ezeket a szempontokat hangsúlyozva, a II. Vatikáni Zsinat ezen nyilatkozata miután megfogalmazza a katolikus iskolák jelentőségét és különleges szerepét az oktatásban, kiemeli az Egyház jogát az iskolák alapításában és fenntartásában. Jog ez az Egyház számára, amely elősegíti a társadalom javát, a vallásszabadságot, a kulturális fejlődést.¹¹⁸

Szó esik még a katolikus egyetemekről, amelyeknek feladata a magasabb szintű tudás átadása, valamint a teológiai karok szerepéről a mai társadalomban, hiszen ezek adják meg a tudást nemcsak a papoknak, hanem a világi hallgatóknak, akik majd arra vállalkoznak, hogy a hitet továbbítsák kisebb testvéreiknek. A nevelés tehát nem áll meg az általános iskolai, illetve a középiskolai szinten, hanem inkább az a cél, hogy a különféle tudományágakat átítassák az evangélium szellemével, és mindinkább megismerjék a növendékek Isten nagyságát ezekben a tudományokban.

« Altioris ordinis pariter scholas, praesertim Universitates et Facultates Ecclesia sedula prosequitur cura. Quin etiam in iis quae ab [737] ipsa dependent, organica ratione intendit ut singulae disciplinae propriis principiis, propria methodo atque propria inquisitionis scientificae libertate ita excolantur, ut profundior in dies earum intelligentia obtineatur et, novis progredientis aetatis quaestionibus ac investigationibus accuratissime consideratis, altius perspiciatur quomodo fides et ratio in unum verum conspirent, Ecclesiae Doctorum, praesertim S. Thomae Aquinatis vestigia premendo. »¹¹⁹ E sorok alapján azt kell az egész

körülményeiknek megfelelő módon, valamint lelki segítséget nyújtanak alkalmas és korszerű kezdeményezésekkel.”

¹¹⁷ INTRIERI, L., *Programmare in Parrocchia*, Torino 1997. 9.

¹¹⁸ Vö. GE 8, in AAS 58 (1966) 734-735.

¹¹⁹ GE 10, in AAS 58 (1966) 736-737.: „Az Egyház nagy figyelmet fordít a felsőfokú iskolákra, főleg az egyetemekre és fakultásokra. A tőle függő intézményekben természetesen arra törekszik, hogy az egyes tudományzakokat saját elveik, módszerük és az őket megillető kutatási szabadság birtokában úgy műveljék,

katolikus felsőoktatás rendszerének figyelembe venni, hogy az igazság keresése során felfedezzük mindenekelőtt a tudományban rejlő isteni bölcsességet, amely olyan szempontból képes megvilágítani az ember elméjét, hogy az felismerje a tudományban a hit értelmes voltát, és ennek következtében az ember saját maga igyekezzen figyelni a legnagyobb nevelőre, Istenre, aki maga alakítja át az ember egészét.

Ahhoz, hogy ez az egységes gondolkodásmód megvalósuljon az egész világon, de különösen a katolikus egyházban, és elkerülhető legyen a különféle unortodox irányzatok kialakulása, a jelen deklaráció különös figyelmet fordít az összhang megteremtésére. « Cum cooperatio, quae in ordine dioecesano, nationali et internationali altius in dies urgetur et invalescit, etiam in re scholastica maxime sit necessaria, omni ope curandum est ut inter scholas catholicas apta foveatur coordinatio, atque inter easdem ceterasque scholas provehatur collaboratio, quam universae hominum communitatis bonum requirit. »¹²⁰

A dokumentumot egészében nézve elmondhatjuk, hogy átfogó tanítást, buzdítást ad a nevelés felelőseinek, kiemelve mindenekelőtt azt az utat, amelyen keresztül az ember eljuthat végső céljához, az Egyháznak ugyanis az a küldetése, hogy kiváló eszközeit megragadva utat mutasson az embernek. Ebben a feladatban buzdítja a szülőket, a családot, az iskolát és a nevelés többi szereplőjét, hogy életpéldájukkal, kiváló tudásukkal igyekezzenek a gyermekek személyiségének teljességét krisztusivá formálni.

2.2.4. Catechesi Tradendae apostoli buzdítás

1978. október 16-án választották pápává Karol Wojtyła-t, aki a II. János Pál pápa nevet vette fel, és aki új lendületet adva az Egyháznak, gyökereiből meg akarta újítani azt, sokat küzdve a történelem akkori hatalmával, világi erőivel, és felfedezve az idők jeleit, próbált megtenni mindent annak érdekében, hogy Krisztus egyháza új erőre kapjon és megújuljon. A fentebb említett dátumhoz (1978. október 16.) talán nem véletlen kapcsolódik a Catechesi Tradendae megjelenésének időpontja (1979. október 16.) pontosan egy évvel a pápává választása után, amikor is II. János Pál pápa kifejezi annak igen nagy jelentőségét, hogy

hogy napról napra mélyebb ismeretekhez érjenek el, s korunk újabb kérdéseire és kutatásaira figyelve, és az egyháztanítók, főleg Aquinói Szent Tamás nyomdokaiban járva mélyebben átláthassák, hogy mennyire az egy igazság felé tart a hit és az értelem.”

¹²⁰ GE 12, in AAS 58 (1966) 738.: „Az iskolaügy terén is nagyon szükséges az az összhang, amely egyházmegyei, nemzeti és nemzetközi szinten egyre sürgetőbb és egyre jobban meg is mutatkozik. Ezért minden eszközzel törekedni kell arra, hogy kiépüljön az egymásra hangolt katolikus iskolák rendszere; ezek működjenek együtt egymással és a többi iskolákkal is, mert ezt kívánja az emberiség közjava.”

gyermekeinknek, ifjúságunknak magát Krisztust kell átadnunk, teljesítve ezzel az Ő utolsó parancsát.

Ennek az apostoli buzdításnak a kiinduló- és középpontjában nem más áll, mint maga Krisztus, akiben minden tanításnak és katekézisnek meg kell találnia az identitását és küldetését, abban a Krisztusban, aki jelen van az életünkben és a történelemben. A katekézis középpontjában egy személyt találunk, aki nem más, mint a Názáreti Jézus: "Ilico ergo affirmandum est in ipsa catecheseos intima ratione hanc potissimum personam inveniri: Iesu Christi Nazareni, « Unigeniti a Patre, pieni gratiae et veritatis » ; qui passus ac pro nobis mortuus est; quique iam, quandoquidem resurrexit, vivit semper nobiscum. Ipse est « via, veritas et vita » ; christiana vero conversatio in hoc est posita, ut eum sequamur, continetur videlicet « sequela Christi. "¹²¹

Már az apostoli buzdítás bevezetésében olvashatunk Jézus utolsó parancsáról, amelyet az Egyház a legfontosabb feladatai között tart számon azok szerint, hogy Krisztus feltámadása után megparancsolta az apostoloknak, hogy tegyenek tanítványává minden népet, amely feladathoz hatalmat adott, sőt elküldte a Szentlelket.¹²² Krisztusnak ebből a parancsából súlyos kötelessége és joga keletkezik az Egyháznak, és így Szent Péter utóda, és egyben az egész Egyház egy fundamentális feladatot vállal magára, amely az Egyház sajátja és annak lényegéhez tartozik.

Szintén a bevezetőben olvashatunk VI. Pál pápa azon törekvéseiről, melyekkel igyekezett elősegíteni a hitoktatást és próbált hivatalos értelmezést nyújtani a II. Vatikáni tanítására vonatkozóan, majd említésre kerül az, hogy 1971-ben a Klérus Kongregáció elkészítette az Általános Hitoktatási Direktóriumot, 1975-ben pedig létrejött a Nemzetközi Hitoktatási Bizottság. Az 1977 októberében tartott Püspöki Szinódus is mélyebben foglalkozott a hitoktatás témájával, amely különösen kiterjedt a gyermekek és a fiatalok hitoktatására.¹²³

A dokumentum bevezetőjének befejező részében szó esik ennek a buzdításnak a céljáról, annak fontosságáról, amely így hangzik : " Hoc vero eo etiam consilio facimus, ut munus Nostri apostolici gravissimum tueamur officium. Nos enim, sive sacerdotis sive Episcopi munus gerentes, ad catechesim summa semper sollicitudine respeximus.

Valde ergo exoptamus, ut Adhortatio haec Apostolica, quam universae adhibemus Ecclesiae, soliditatem fidei atque christianae vitae confirmet, novum vigorem inceptis indat,

¹²¹ CT 5, in AAS 71 (1979) 1280.: „Határozottan állítanunk kell, hogy a hitoktatás egy személyről, a Názáreti Jézus Krisztusról szól, „az Atyának kegyelemmel és igazsággal teljes Egyszülöttéről” (vö. Jn 1,14), aki szenvedett és meghalt értünk, s miután feltámadt, állandóan velünk él. Ő „az út, az igazság és az élet” (Jn 14,6), kereszténynek lenni pedig azt jelenti, hogy „Krisztus követői” vagyunk.”

¹²² CT 1, in AAS 71 (1979) 1277.

¹²³ CT 2-3, in AAS 71 (1979) 1278-1279.

quae fiunt, stimulos animis addat ad novas hac in re rationes, necessaria quidem servata vigilantia, inveniendas, atque conferat ad diffundendum inter communitates christianas gaudium quod mysterium Christi cum mundo valent communicare."¹²⁴ Ezt a sürgető feladatot, mint ahogy szó esett róla, már a II. Vatikáni Zsinat is fontosnak tartotta, de szintén sürgetőnek ítélte VI. Pál pápa, mint ahogy I. János Pál pápa is. Tulajdonképpen a Catechesi Tradendae apostoli buzdítás több év munka és egyéb ilyen irányú egyházi törekvés következtében látott napvilágot, amely az egyetlen olyan hivatalos pápai dokumentum, amit a hitoktatásnak szenteltek. Úgy is szokták mondani, hogy ez a buzdítás a fentebb említett három pápának a buzdítása.

Az Exhortáció tartalmát tekintve 9 fejezetből áll. Az első fejezetnek a címe: "*Egy a mi Mesterünk : Jézus Krisztus.*" A központi téma, mint, ahogy a címéből is kiviláglik nem más, mint az, hogy az egész tanítást, melyet az Egyháznak át kell adnia teljesítve a Mester parancsát, nem épülhet másra, mint magára Krisztusra, aki alapvető témája és tartalma, esszenciája kell, hogy legyen a katekézisnek, amely összekötő híd Krisztus és minden ember között. "Christocentrismus vero in catechesi eo etiam spectat, ut quis per eam non quidem suam ipsius vel alterius magistri doctrinam tradere velit, sed doctrinam Iesu Christi, id est veritatem, quam nobiscum communicat, seu, quo accuratius dicamus, veritatem, quae ipse est. Affirmari ergo oportet in catechesi Christum, Verbum incarnatum et Filium Dei, institutione tradi, cetera autem prout ad eum referantur; solum Christum docere, quemvis alium docentem ea dumtaxat ratione, qua eius sit nuntius seu interpres et qua Christus per huius os loquatur."¹²⁵

Krisztust kell tehát a hitoktatásban továbbadni annak a misztériumnak a teljességével, aki maga Krisztus, aki földi életében is tanított, a templomban is tanított, és ma is itt tanít közöttünk, egyetlen Mester, akinek tanítása elszakíthatatlan az életétől és személyétől.¹²⁶

A második fejezetnek a címe: "*Az Egyház ősi tapasztalatai*". Ebben a fejezetben kirajzolódik az a tény, hogy az apostolok, akik követték Krisztust, megismerték az ő

¹²⁴ CT 4, in AAS 71 (1979) 1280.: „Azért is szívesen teljesítjük súlyos apostoli feladatunkat, mert papként is, püspökként is nagy gondot fordítottunk a hitoktatásra.

Nagyon kívánjuk, hogy az egész Egyháznak szóló apostoli buzdításunk erősítse meg a keresztény életet és a hitet; öntsön új erőt a kezdeményezésekbe; ösztönözze a lelkeket, hogy kellő éberséggel találják meg az új utakat, s járuljon hozzá, hogy a keresztény közösségekbe áradni tudjon az az öröm, amelyet Krisztus misztériuma tud adni a világnak.”

¹²⁵ CT 6, in AAS 71 (1979) 1281.: „A hitoktatás krisztocentrikus volta azt is jelenti, hogy a hitoktató nem a saját vagy más mesterek, hanem Jézus Krisztus tanítását akarja továbbadni: azt az igazságot, amelyet Ő közölt velünk. Vagy, hogy pontosabban fejezzük ki magunkat: azt az igazságot, amely Ő maga. Hangsúlyoznunk kell, hogy a hitoktatásnak Krisztust, a megtestesült Igét, Isten Fiát kell átadnia, s minden egyebet úgy kell megismertetnie, ahogyan Krisztusra vonatkozik.”

¹²⁶ Ibid.

személyét, az ő tanítását, sőt az ő alakja és missziós parancsa mélyen bevésődött a tanítványok lelkébe, akik hűségesen tettek eleget annak a küldetésnek, amelyet Jézus rájuk bízott, és ezt a küldetést átadták utódaiknak is.¹²⁷ Az apostolok küldetéstudatán túl szó esik az egyházatyák, valamint a zsinatok és a missziók hitoktatásáról is, majd az a következtetés nyer jogosultságot, hogy az Egyháznak az apostolok tanítása és Krisztus parancsa révén különleges és elsőbbséget élvező feladata az ige továbbadásának joga és kötelessége, amelynek jobb teljesítése érdekében szükség van állandó megújulásra.¹²⁸

A harmadik fejezet "*A hitoktatás az Egyház lelkipásztori és missziós tevékenységében*" címet viseli, amely első ízben leszögezi, hogy a hitoktatás az evangelizáció egyik formája, és az Evangélium első hirdetése, valamint annak sajátos céljáról is szó esik. Ez a hitoktatás nem egy különálló valóság, oktatás, tanítás továbbadása, hanem összefonódik az étellel. "Vera catechesis semper huiusmodi est, ut per eam quis ordine atque certa ratione et via Revelationi initietur, quam Deus de se ipse fecit in Iesu Christo quamque Ecclesia in firma memoria et in sacris Scripturis custodivit et constanter, viva et actiosa traditione, per hominum aetates prodidit. Haec autem Revelatio neque a vita dissociatur neque huic de industria quasi opponitur; siquidem ad extremam rationem et significationem humanae existentiae spectat, quam totam illuminat, ut, luce Evangelii affulgente, afflando incitet aut arguat."¹²⁹ Végül a harmadik fejezet kitér a szentségekre és hangsúlyozza a hitoktatás közösségi dimenzióját, hiszen az egésznek a célja, hogy összekapcsoljon Krisztussal és az ő Egyházával.

A negyedik fejezet rámutat a hitoktatás forrására, amely nem lehet más, mint "*A teljes Evangélium*", amelynek anyagát annak az eleven forrásából kell meríteni, amelyet a Szenthagyomány és a Szentírás nyújt.¹³⁰ Ezt a tanítást a maga egészében és teljességében kell átadni, amint az apostoli buzdítás 30. pontja leírja: "Primum quidem eorum respicit ipsam doctrinae integritatem. Ut enim suae fidei obsequium sit perfectum, habet ille, qui fit Christi discipulus, ius recipiendi « verbum fidei non mutuum nec adulteratum nec mancum, sed plenum et integrum omni in suo rigore suoque vigore. Aliqua ergo re integritatem nuntii violare est idem ac periculose vacuefacere catechesim ipsam adducereque in discrimen fructus, quos ex ea Christus et ecclesialis communitas pro suo possunt iure expectare. Sine

¹²⁷ CT 11, in AAS 71 (1979) 1286.

¹²⁸ CT 12-17, in AAS 71 (1979) 1286-1291.

¹²⁹ CT 22, in AAS 71 (1979) 1296.: „Az igazi hitoktatás mindig meghatározott úton és rendszer szerint vezet be az embert a Kinyilatkoztatásba, amelyet Isten Jézus Krisztusban adott önmagáról, s amelyet az Egyház erős emlékezettel és a Szentírásban megőrzött, s folyamatos és aktív hagyománnyal nemzedékről nemzedékre továbbadott az embereknek. Ez a Kinyilatkoztatás nem szakad el az élettől és nem helyezkedik szembe annak fő törekvéseivel, hanem az evangélium fényével teljes egészében megvilágítja az emberi lét végső értelmét, és serkent vagy figyelmeztet.”

¹³⁰ Vö.: CT 27, in AAS 71 (1979) 1298.

dubio non casu postremum Iesu mandatum in Evangelio Matthaei totum quiddam designat : « Data est mihi omnis potestas ... docete omnes gentes ... docentes eos servare omnia ... ego vobiscum sum omnibus diebus ». Haec praeterea ratio est cur cuilibet homini, qui scrutans « eminentiam scientiae Christi Iesu », fide sibi oblatam, gerit in se aviditatem, etsi obscuram, cognoscendi amplius meliusque Christum ex praedicatione et institutione, « sicut est veritas in Iesu », nullo praetextu denegari possit quaevis pars scientiae illius.¹³¹

Ezt a tanítást a Dei Verbum szellemében kell átadni, a megfelelő pedagógiai eszközök igénybevételével, figyelembevéve a nem keresztény felekezeteket, valamint a más felekezetű keresztények hitét, azaz tekintettel lenni a ökumenikus elvekre, szellemre.

Az ötödik fejezet arról a meggyőződésről tesz tanúságot, hogy *"mindenkinek szüksége van hitoktatásra"*, amely külön hangsúlyt fektet a gyermekek és a fiatalok vallásos nevelésére, de kitér a speciális igényű személyek nevelésére is. Az Isten és az Ő misztériumának megismertetését – mint, ahogy a jelen dokumentum leírja – nem lehet elég korán kezdeni. A vallásos nevelés meghatározó időszaka sokak számára a kisgyermekkorban szerzett élmények, istenismeretek, amelyek végigkísérik az embert egy életen keresztül, akkor is, ha időnként az ember eltéved, letér a megismert és megszeretett isteni útról. Erről a kezdeti hitoktatásról a következőképp fogalmaz az apostoli buzdítás : "Tempus notabile saepe prorsus illud est quo infantulus suis ex parentibus ac convictu familiari percipit prima catecheseos rudimenta, quae nihil fortasse aliud sunt quam simplex patefactio caelestis Patris, boni et providi, ad quem ipse cor suum discit convertere. Perbreves deinde preces, quas balbutit, initium faciunt amantis colloquii cum abscondito hoc Deo, cuius postea verbum audire consuescit. Non satis inculcare parentibus possumus hanc mature instituendam catechetica initiationem; nam iuxta christianos parentes locus est, ubi infantis ipsius facultates vitali necessitudine cum Deo instruuntur. Opus summum, quod copiosum amorem intimamque reverentiam erga infantem deponit, qui ius habet simplicis veracisque expositionis christianae

¹³¹ CT 30, in AAS 71 (1979) 1302-1303.: „Az első, hogy a tanításnak kerek egésznek kell lennie. Ahhoz ugyanis, hogy a hitbeli engedelmes meghajlás (vö. Fil 2,17) tökéletes lehessen, Krisztus tanítványa joggal várhatja el, hogy a „hit ígését” megkapja (Róm 10,8), de nem megcsönkítva, nem meghamisítva vagy hiányosan, hanem teljes egészében, minden komolyságával és egész éltető erejével. Ha bármilyen formában megsérül az átadott üzenet, veszedelmesen kiüresedik a hitoktatás és kétségessé válnak gyümölcsei, amelyeket pedig joggal várhat el tőle Krisztus is, és az Egyház közössége is. Nem véletlen, hogy Krisztus utolsó parancsa Máté evangéliuma végén valami egészre utal: „Nekem adatott minden hatalom... tanítsatok minden népet... tanítsatok meg őket mindannak megtartására... veletek vagyok minden nap.” De ez a magyarázata annak is, hogy miért érez minden ember, aki betekintést nyert „Krisztus mindent felülmúló ismeretébe” (Fil 3,8), vágyat arra, hogy bővebben és mélyebben is megismerhesse Krisztust a prédikációkból és a tanításból. S mivel „Jézusban van az igazság” (Ef 4,20), az Ő megismerésének egyetlen részletét sem szabad elfátyolozni előlük.”

fidei."¹³²

Amennyiben tehát a hitoktatás kérdésében megvan a megfelelő alap már kisgyermekkorban, akkor sokkal egyszerűbb a későbbiekben akár a szülőknek, akár a hitoktatóknak erre a meglévő alapra építeni, az alapvető krisztusi magatartást tovább fejleszteni, tökéletesíteni.

A kisgyermekesek vallásos nevelésén túl, szintén fontos feladatként hárul az illetékesekre a gyermekek, a fiatalok, a serdülők, a fogyatékosok, a vallásos háttér nélküliek, a felnőttek, a speciális igényűek, valamint a katekumenek hitoktatása, amely hitoktatás keretében figyelembe kell venni a korosztályok, a személyek, csoportok igényeit, és mindehhez alkalmazkodva megfelelő eszközök segítségével kell átadni a tanítást.

A hatodik fejezet "*A hitoktatás néhány módja és eszköze*" címet kapta. A dokumentum először is megemlíti azt, hogy a kezdeti egyházban az Apostolok szóban és levélben tanítottak, de napjainkban számos eszköz áll a rendelkezésünkre, amelyek igénybevételével korszerűen át tudjuk adni azt a tanítást, amely különféle módon jutott a birtokunkba. "*Subeunt scilicet sponte magnae opportunitates, quas exhibent tum instrumenta communicationis socialis, tum instrumenta communicationis coetuum: instrumenta videlicet televisifica, radiophonica, scripta typis edita, orbes sonori, taeniolae magnetophonicae, universus apparatus audivisualis.*"¹³³

A megfelelő eszközök igénybevételével jelentős előnyre tehetünk szert a hitoktatás területén, de ezen túl fontos, hogy optimális megfontolás alapján kiválasszuk a hitoktatás helyét és alkalmait. Az alkalmakat illetően az apostoli buzdítás ajánlja az egyházmegyei összejöveteleket, a zarándoklatokat, missziókat, az ifjúsági csoportok összejöveteleit, amelyek különleges alkalmaknak számítanak. E lehetőségeken felül nagyon fontos eszköze a hitoktatásnak a homília, amikor a szentmise keretében, szisztematikus felépítés szerint átadható a tanítás. "*Praedicatio sacra vero, in textibus biblicis innixa, id, sua quidem ratione, efficit, ut Christifideles universa mysteria fidei atque normas christianae vitae satius altiusque cognoscant. Homiliae summa est diligentia adhibenda, atque curandum, ne nimis longa sit nec*

¹³² CT 36, in AAS 71 (1979) 1308.: „Nagyon jelentős az az időszak, amikor a kisgyermek a családi közösségben megkapja a hitoktatás első elemeit, ami talán nem több, mint a jóságos és gondviselő Atya fölfedezése, aki felé megtanulja kitérni a szívét. Azok az egészen rövid kis imádságok, amelyeket a kisgyermek mondogat, kezdetét jelentik a rejtőző Istennel folytatott szeretetteljes párbeszédnek, amelyben megtanulja majd Isten szavát hallani. Nem tudjuk eléggé buzdítani a szülőket e kezdetleges hitoktatás minél előbbi elkezdésére. Hiszen a keresztyén szülők jelentik azt a közösséget, amelyen belül a kisgyermek megtanulhatja, hogyan kerülhet eleven kapcsolatba Istennel. Igen nagy dolog ez, és megköveteli a kisgyermek tiszteletét, akinek joga van ahhoz, hogy egyszerűen, de igazán megismerhesse a keresztyén hitet.”

¹³³ CT 46, in AAS 71 (1979) 1314.: „Élni kell azokkal a lehetőségekkel, amelyeket a tömegtájékoztatási eszközök, a televízió, a rádió, a könyvnyomtatás, a hanglemez, a magnetofon és az audiovizuális berendezések nyújtanak.”

nimis brevis, ut accurate semper praeparetur, sententiis sit copiosa et apta audientibus, atque sacrorum administris reservetur."¹³⁴

Jelen fejezet 49. pontjában szó esik a hittankönyvek fontosságáról, amelyek nem vesztették értékükből, hanem egyre fontosabb a szerepük a hitoktatásban. Éppen ezért ezeket a segédkönyveket újra kell írni, de ugyanakkor a bőség zavara is problémát jelenthet. Éppen ezért a megfelelő, jól kidolgozott könyveket kell használni, amelyek kiváló nyelvezettel bírnak. A segédeszközök területén jelenlevő kedvező lehetőségek a katekizmusok, amelyeket a Püspöki Karok kell, hogy a hitoktatók és hívek rendelkezésére bocsássanak, ami sürgető feladat.¹³⁵

A hetedik fejezet azt tárgyalja, hogy "*Hogyan történjék a hitoktatás*". Ennek a fejezetnek az elején a hitoktatás módszereiről esik szó, annak alkalmazkodásáról a különböző korosztályokhoz, célcsoportokhoz. A továbbiakban külön hangsúlyozva van, hogy a hitoktatásba ne keveredjenek más, ide nem illő témák, különösen ne vigyünk bele politikai nézeteket, hanem egyszerűen Krisztus tanítását, a Kinyilatkoztatást kell közvetíteni, hiszen csak így lehet az evangéliumot az emberek szívébe és a kultúrába beoltani. Ezt pedig úgy kell tenni, hogy maga az adott kultúra alakuljon, simoljon hozzá az evangéliumhoz.

A hitoktatás módjára tekintettel a dokumentum kiemeli azt is, hogy a népi vallásosság tiszta elemeit is be kell emelni a hitoktatásba, hiszen az ember, a gyermekek, fiatalok, felnőttek ezen vallásos elemek, imádságok segítségével is megtapasztalhatják Isten végtelen szeretetét és irgalmát.¹³⁶

Sok vita folyt a Szinóduson a memorizálás fontosságáról, annak előnyeiről és hátrányairól, végül azonban arra a következtetésre jutottak, hogy a legfontosabb ünnepeket, szentírási részeket és imádságokat érdemes lenne memorizálni: "Quaedam exercitatio, qua memoriae mandantur verba Iesu Christi, loci biblici magni ponderis, decalogus, formulae professionis fidei, textus liturgici, preces praecipuae, capita doctrinae christianae, nedum dignitati iuvenum christianorum adversetur aut privato cum Deo colloquio obstet, vere necessaria est, quemadmodum Patres Synodi acriter monuerunt. Oportet veram rerum speciem intueri. Huiusmodi fidei et pietatis flores, si ita fas est loqui, non e desertis locis catecheseos, in qua memoria non exercentur, enascuntur. Id potissimum interest, ut hi textus,

¹³⁴ CT 48, in AAS 71 (1979) 1316.: „A prédikáció, amely szentírási szövegekre támaszkodik, a maga módján azt eredményezi, hogy a keresztény hívők mélyebben megismerik a hit misztériumait és a keresztény élet törvényeit. A homíliával ezért a lehető legnagyobb gonddal kell bánni: nem lehet sem túl hosszú, sem túl rövid; mindig gondosan föl kell rá készülni, hogy bőséges és a hívekhez illő tanítást adjon és az Egyház felszentelt szolgálói tegyék.”

¹³⁵ Lásd: CT 49-50, in AAS 71 (1979) 1316-1317.

¹³⁶ CT 52-54, in AAS 71 (1979) 1319-1321.

memoriae mandati, simul interius perspiciantur, mente paulatim comprehendantur, quod ad eorum altitudinem attinet, ut fons vitae christianae et singulorum et communitatum evadant."¹³⁷

A nyolcadik fejezet "*A hit öröme a világ nehézségei között*" címre hallgat, amelyben hangsúlyozásra kerül annak fontossága, hogy a mai világ nehézségei között fontos feladat a keresztény identitás megerősítése, és hogy a keresztény embernek ebben a világban "világosságnak és sónak kell lennie" szolgálata által a többi ember között, olyan körülmények között, amelyekben a vallásosság megvetése, a közömbösség uralkodik.¹³⁸

Kiemelésre kerül és fontos szerephez jut a hitoktatásban a hit pedagógiája, mivel a hit átadása közben alkalmazni kell azt a sajátos tanítási módszert, amellyel elősegítjük a hit alapvető sajátosságainak érvényesülését, hiszen a hit továbbadásánál nem emberi tudást kell átadni, hanem Krisztus pedagógiáját alkalmazva,¹³⁹ az evangélium örömhírét kell továbbítani, aki "úgy tanított, mint akinek hatalma van és nem úgy, mint az írástudók."¹⁴⁰

Továbbá az alkalmas nyelvet kell használni a hitoktatásban, amely megfelelően át tudja adni a hitet minden hallgatónak, gyermekeknek, fiataloknak, felnőtteknek, és a fogyatékkal élőknek egyaránt. "In catechesi, at in theologia, quaestio de sermone est sine dubio primaria. Verumtamen non supervacaneum est hic memorare catechesi non utendum esse sermone ullo, qui, quovis praetextu, etiam scientiae, quae se profitetur, efficiat, ut id quod in symbolo Credo appellato continetur, corrumpatur. Neque sermo, qui fallit vel seducit, est consentaneus. Contra, haec est lex suprema, ut magnae progressionis disciplinae de sermone praesto sint catechesi, eo consilio ut pueris, adolescentibus, iuvenibus, adultis huius aetatis « dicere » vel « communicare » totam doctrinam fidei, sine ulla adulteratione, eadem catechesis reapse valeat."¹⁴¹

¹³⁷ CT 55, in AAS 71 (1979) 1322-1323.: „A Szinódus atyái állást foglaltak amellest, hogy nagyon fontos emlékezetből tudni Jézus Krisztus szavait, a legfontosabb szentírási helyeket, a Tízparancsolatot, a Hitvallást, a liturgikus alapszövegeket, az alapvető imádságokat és a keresztény tanítás alapigazságait. Mindez nem sérti a keresztény fiatalok méltóságát vagy Istennel való személyes kapcsolatukat, hanem éppen ellenkezőleg, feltétlenül szükséges hozzá. Reálisnak kell lennünk! A hit és jámborság virágai – hogy képszerűen fejezzük ki magunkat – nem születnek meg olyan pusztaságban, melyet az emlékezet nélküli hitoktatás jelent. Arra azonban nagy gondot kell fordítani, hogy ezeket a szövegeket, miközben memorizálják őket, lépésről lépésre egyre jobban meg is értsék, hogy mind közösségileg, mind egyénileg a keresztény élet forrásaivá válhassanak.”

¹³⁸ CT 56-57, in AAS 71 (1979) 1323.

¹³⁹ CT 58, in AAS 71 (1979) 1324.

¹⁴⁰ Biblia, *Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás*: Mt 7, 29.

¹⁴¹ CT 59, in AAS 71 (1979) 1325.: „A hitoktatásban, éppúgy, mint a teológiában, elsődleges a nyelv kérdése. Arra azonban nem felesleges emlékeztetnünk, hogy a hitoktatás olyan nyelvet nem használhat semmiféle tudományos megindoklás alapján sem, amely rombolná a Hitvallásban foglaltakat. De az olyan nyelvvel sem lehet egyetérteni, amely megtéveszt vagy félrevezet. Ezzel szemben a nyelv alapvető normája az, hogy a hitoktatás úgy bánjon a nyelvtudomány haladásának eredményeivel, hogy korunk minden korosztályú emberének – gyermekeknek, serdülőknek, fiataloknak és felnőtteknek egyaránt – el tudja mondani, „közölni” tudja a hit egész tartalmát minden meghamisítás nélkül.”

A buzdítás kiemeli továbbá, hogy a hit különbözik a többi tudománytól, amelynek átadásánál tekintettel kell lenni arra a tényre, hogy a hit bizonyosság, a remény tárgya. "Huiusmodi cogitandi modi nos opportune quidem monent fidem ad res pertinere nondum habitas, quia speratas, nondum visas, nisi « per speculum in aenigmate », Deumque semper lucem habitare inaccessibilem nosque adiuvant, ne fidem christianam faciamus quasi immobilem habitum, sed potius progressionem ut apud Abraham."¹⁴²

A hit sajátosságát és annak továbbadását tekintve nagyon fontos a teológia, éppen ezért a dokumentum kitér arra a kérdésre is, hogy a teológusoknak és az egzegétáknak kutatásaik során tekintettel kell lenni arra, hogy a hit elsősorban bizonyosság. Ezért óvakodjanak attól, hogy pontos, egzakt téziseket mondjanak ki, hiszen ezek hatással vannak a hitoktatásra. Éppen ezért a hitoktatók válogassák ki azt a tanítást, amely megegyezik a Tanítóhivatal álláspontjával, és így próbálják az igaz ismereteket továbbítani.¹⁴³

A kilencedik fejezet arról beszél hosszasan, hogy a hitoktatási munkában "*Mindannyiunk feladatáról van szó*", azoknak a feladatáról, akik felelősek a hit továbbadásáért. A buzdítás szól a püspökökhöz, a papokhoz, a szerzetesekhez, a laikus hitoktatókhoz, de szó esik a hitoktatást szolgáló helyszínekről is, mint a plébániákról, a családokról, az iskoláról, a plébániai közösségekről, az ifjsági mozgalmakról, valamint a hitoktatóképző intézetekről.¹⁴⁴ "Nunc, Fratres et Filii dilectissimi, cupimus, ut verba Nostra, vim habentia gravis et ferventis exhortationis, quae pro ministerio Nostro Pastoris Ecclesiae universae vobis adhibemus, corda vestra incendant, sicut sancti Pauli epistulae ad Titum et Timotheum, socios Evangelii, datae, vel sicut verum illud opusculum de gaudio catechizandi, quod sanctus Augustinus ad diaconum Deogratias misit, qui in gerendo munere catechistae se demiserat animo."¹⁴⁵

Befejezésként a dokumentum kiemeli azt, hogy maga a Szentlélek a lelkek tanítómestere, és, hogy, amint János evangéliumában olvashatjuk, Ő az, aki "megtanít titeket mindenre, eszetekbe juttatja mindazt, amit mondtam nektek" (Jn 14,26). Kiegészítette Jézus a következővel: „Amikor pedig eljön Ő, az igazság Lelke, megtanít titeket a teljes igazságra...

¹⁴² CT 60, in AAS 71 (1979) 1326.: „Ez a gondolkodásmód helyesen figyelmeztet minket arra, hogy a hit a még nem birtokolt valósághoz tartozik, hiszen reményünk tárgya; még nem látjuk, csak „tükör által, homályosan” (1Kor 13,12), hogy Isten megközelíthetetlen fényben lakik (vö. 1Tim 6,16) . Segítségét nyújt ahhoz, hogy a keresztény hitet ne öröklakásnak tekintsük, hanem vándorlasként fogjuk föl, amint Ábrahámnál is láthatjuk.”

¹⁴³ CT 61, in AAS 71 (1979) 1327.

¹⁴⁴ CT 63-71, in AAS 71 (1979) 1329-1337.

¹⁴⁵ CT 62, in AAS 71 (1979) 1328.: „Szeretett Gyermekeink és Testvéreink! Azt szeretnénk, ha súlyos és sürgető buzdítást tartalmazó szavaink, melyeket az egész Egyháznak szóló szolgálatunk alapján intézünk hozzátok, felgyújtanák a szíveteket, mint ahogy Szent Pál levelei tették Timóteussal és Titusszal, akik munkatársai voltak az evangélium hirdetésében. Vagy mint Szent Ágostonnak a hitoktató Deogratiashoz intézett levele.”

és hirdetni fogja nektek a jövőt” (Jn 16,31). Ezzel párhuzamosan tárgyalja a dokumentum a Szentléleknek azt a mérhetetlen és titokzatos szerepét, amelyet betölt a tanítványok életében, ahogy átformálja őket, és igazi tanúkká alakítja.¹⁴⁶ Végezetül pedig a jelen buzdítás Máriát, mint a tanítványok anyját és mintaképét állítja a hitoktatók elé, aki első tanítványa volt Krisztusnak, és aki megtalálván a 12 éves Jézust a templomban, olyan tanítást kapott tőle, amit szívében zártan őrzött (Vö. Lk 2, 51.).¹⁴⁷ Non sine causa in Aula Synodi vocata Maria est « catechismus vivus », « catechistarum mater et exemplar ».¹⁴⁸

2.2.5. Az 1983-as CIC rendelkezései

Az 1983-as Egyházi Törvénykönyv részletesen rendelkezik a nevelésről, az iskolák szerepéről a mai társadalomban, a katolikus iskolákról, az egyetemekről és különböző fakultásokról a 791. kánontól egészen a 821. kánonig. Ezen felül, mivel a II. Vatikáni Zsinat Gravissimum Educationis nyilatkozata a hitoktatást nevezi az első számú nevelési eszköznek,¹⁴⁹ megpróbálom kifejezni azoknak a kánonoknak (773-780.) az útmutatásait, amelyek a hitoktatás feladatáról, jelentőségéről szólnak.

Nézzük meg először, miért is annyira fontos az Egyháznak a szerepe a nevelés folyamatában, és milyen szempontokra kell hangsúlyt fektetnie ebben a folyamatban? A Törvénykönyv megerősíti az Egyház eddigi állásfoglalását: „Cum vera educatio integram persequi debeat personae humanae formationem, spectantem ad finem eius ultimum et simul ad bonum commune societatum, pueri et iuvenes ita excolantur ut suas dotes physicas, morales et intellectuales harmonice evolvere valeant, perfectiorem responsabilitatis sensum libertatisque rectum usum acquirant et ad vitam sociale active participandam conformentur.”¹⁵⁰ A végső cél érdekében kell tehát az Anyaszentegyháznak szerepet vállalnia a nevelésben, felkészítve a növekvő gyermeket a társadalom kihívásaira, ezáltal pedig, akár indirekt módon elvezetnie az üdvösségre.

¹⁴⁶ CT 72, in AAS 71 (1979) 1337.

¹⁴⁷ CT 73, in AAS 71 (1979) 1339-1340.

¹⁴⁸ CT 73, in AAS 71 (1979) 1340.: „Nem véletlen, hogy a Szinódus folyamán így nevezték Máriát: „Élő Katekizmus, hitoktatók anyja és példaképe.”

¹⁴⁹ Vö. GE 4, in AAS 58 (1966) 7321.

¹⁵⁰ CIC 795. c., in AAS (II) 75 (1983) 145.: „Mivel az igazi nevelésnek a teljes emberi személy alakítására kell törekednie, mégpedig az ember végső céljára és a társadalmak közjára való tekintettel, a gyermekeket és a fiatalokat úgy kell kiművelni, hogy fizikai, erkölcsi és szellemi képességeiket harmonikusan tudják kibontakoztatni, elsajátítsák a teljesebb felelősségérzetet, megtanuljanak helyesen élni a szabadsággal, és tevékenyen részt tudjanak venni a társadalmi életben.”

Az iskolák szerepéről is több kánon szól, amelyekben kifejezésre jut többek között a szülők iskola megválasztási joga¹⁵¹ annak érdekében, hogy biztosítva legyen a katolikus nevelés, az Egyház joga arra, hogy iskolákat alapítson, és bármilyen tantárgyat oktasson,¹⁵² a megyéspüspök szerepe a katolikus iskolák alapítását, fenntartását és ellenőrzését tekintve,¹⁵³ továbbá az, hogy az ilyen iskoláknak meg kell felelniük a katolikus tanítás elveinek.¹⁵⁴

Ami dolgozatom témáját különösen érinti, és amit a továbbiakban ki szeretnék emelni, mint a katolikus nevelés legfontosabb eszközét, az nem más, mint a hitoktatás. A CIC 804. kánon 2.§-a szól a személyi feltételekről és a kinevezési szempontokról. „Loci Ordinarius sollicitus sit, ut qui ad religionis institutionem in scholis, etiam non catholicis, deputentur magistri recta doctrina, vitae christianae testimonio atque arte paedagogica sint praestantes.”¹⁵⁵ A hitoktatás szempontjából ugyanakkor igen nehéz feladat jut az ordináriusnak, hiszen ő nincs közvetlen kapcsolatban azokkal a leendő hitoktatókkal, akiket kinevezhet vagy kinevez.

Ebben támogató szerep juthat a helyi plébánosnak, aki javaslatot tesz a megfelelő személyek méltóságát illetően. Más kérdés az, hogy a helyi plébános mennyire ismeri a plébánia területéhez tartozó hitoktató személyek alkalmasságát, különösen akkor, ha nemrég helyezték az adott plébániára. Mégis a CIC 805. kánonja rendelkezik ezen személyeket illetően, miszerint azok a megyéspüspök által nemcsak kinevezendők, hanem alkalmatlanságuk esetén elmozdíthatók. „Loci Ordinatio pro sua dioecesi ius est nominandi aut approbandi magistros religionis, itemque si religionis morumve ratio id requirat, amovendi aut exigendi ut amoveantur.”¹⁵⁶

Miután megnéztük a CIC azon rendelkezéseit, amelyek a neveléssel, az ordinárius felelősségével, valamint a hitoktatók megbízásával kapcsolatosak, tekintsük át a Törvénykönyv azon kánonjait, amelyek kimondottan a hitoktatásról szólnak. A CIC 773. kánonja kiemeli a lelkipásztorok felelősségét e területen, amikor kimondja: „Proprium et grave officium pastorum praesertim animarum est catechesim populi christiani curare, ut

¹⁵¹ CIC 797. c., in AAS (II) 75 (1983) 145.

¹⁵² CIC 800. c., in AAS (II) 75 (1983) 145-146.

¹⁵³ CIC 802. c., in AAS (II) 75 (1983) 146.

¹⁵⁴ CIC 803. c., in AAS (II) 75 (1983) 146.

¹⁵⁵ CIC 804. c., 2.§, in AAS (II) 75 (1983) 146.: „A helyi ordináriusnak legyen gondja arra, hogy azok, akiket - akár nem katolikus iskolákban is - hitoktatóknak neveznek ki, kitérjenek tanításuk helyessége, keresztény életük tanúságtétele és pedagógiai hozzáértésük tekintetében.

¹⁵⁶ CIC 805. c., in AAS (II) 75 (1983) 146.: „A helyi ordinárius joga, hogy egyházmegyéjében kinevezze vagy jóváhagyja a hitoktatókat, továbbá, hogy - ha vallási vagy erkölcsi szempontból szükséges - elmozdítsa őket, vagy elmozdításukat követelje.

fideliū fides, per doctrinae institutionem et vitae christianae experientiam, viva fiat explicita atque operosa.”¹⁵⁷

Mint fentebb is említettem, mindenekelőtt a helyi plébános az, akinek súlyos felelőssége megszervezni a hitoktatást saját lelkipásztori területén, kiválasztva elsősorban azokat a kiváló személyeket, akik alkalmasak e nagyszerű feladat ellátására. Neki kell ugyanakkor arról is gondoskodnia, hogy minden iskolában, de már az óvodákban is legyen hitoktatás. Ügyelnie kell arra, hogy azokban az oktatási intézményekben, ahol nem kötelező a hittan, a hittanon való részvétel lehetőségének híre mindenkihez eljusson. Kiváló kapcsolatot kell ezért létesíteni azoknak az intézményeknek a vezetőivel, tanáraival, tanítóival, de különösen a csoportok vezetőivel (osztályfőnökökkel), akik nagymértékben elősegítik a hitoktatás ügyét azáltal, hogy bátorítják a szülőket és a gyermekeket a hitoktatáson való részvételre.

A helyi plébánosnak feladata az is, hogy összehangolja a hitoktatók munkáját, amelynek arra kell irányulnia – mint a fentebb idézett kánon leírja –, hogy a hitoktatás és a keresztény élet gyakorlata elevenné, világossá és tevékenyé váljék.¹⁵⁸ „Parochus, vi sui muneris, catecheticam efformationem adultorum, iuvenum et puerorum curare tenetur, quem in finem sociam sibi operam adhibeat clericorum paroeciae addictorum, sodalium institutorum vitae consecratae necnon societatum vitae apostolicae, habita ratione indolis uniuscuiusque instituti, necnon christifidelium laicorum, praesertim catechistarum; hi omnes, nisi legitime impediti, operam suam libenter praestare ne renuant. Munus parentum, in catechesi familiari, de quo in can. 774, § 2, promoveat et foveat.”¹⁵⁹

Ahhoz, hogy ez megvalósulhasson, szükség van a plébános és a hitoktatók összehangolt, önzetlen tevékenységére, mégpedig oly módon, hogy a különböző iskolákban tanuló hittanos gyermekeket megpróbálják integrálni a helyi plébániai közösségbe, és ott egységre nevelve őket Krisztus Egyházába vezetik, hogy a megtanult ismeretek, az átvett példa, az átélt pozitív élmények alapján hitük elevenné, gyümölcsözővé váljék, ugyanis a

¹⁵⁷ CIC 773. c., in AAS (II) 75 (1983) 141.: „Különösen a lelkipásztoroknak sajátos és súlyos feladata a keresztény nép hitoktatásáról való gondoskodás, hogy a hívők hite a tanítás oktatása és a keresztény élet gyakorlata által elevenné, világossá és tevékenyé váljék.”

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ CIC 776. c., in AAS (II) 75 (1983) 142.: „A plébános hivatalánál fogva köteles gondoskodni a felnőttek, a fiatalok és a gyermekek hitbéli képzéséről. Ebből a célból vegye igénybe a plébániára beosztott klerikusoknak, a megszentelt élet intézményei és az apostoli élet társaságai tagjainak közreműködését, tekintetbe véve az egyes intézmények jellegét, továbbá a világi krisztushívők, főként a hitoktatók munkáját. Mindezek a személyek, hacsak törvényes akadály nem gátolja őket, ne tagadják meg a készséges közreműködést. A családi hitoktatásban pedig, melyről a 774. c., 2. §-ában van szó, a plébános mozdítsa elő és támogassa a szülők munkáját.”

hitoktatás „csupán” eszköz az Egyház küldetésében. Erre a kérdésre azonban visszatérünk, és bőséggel megpróbáljuk kifejezni tényszerűségét, gyakorlatiassági mibenlétét.

A következő kánonok (774-775) kimondják a szülők, valamint a keresztszülők köteleességét, miszerint nekik kell élő példává lenni a gyermekek számára a hit gyakorlása tekintetében.¹⁶⁰ „Sollicitudo catechesis, sub moderamine legitimae ecclesiasticae auctoritatis, ad omnia Ecclesiae membra pro sua cuiusque parte pertinet. Prae ceteris parentes obligatione tenentur verbo et exemplo filios in fide et vitae christianae praxi efformandi; pari obligatione adstringuntur, qui parentum locum tenent atque patrini.”¹⁶¹ Ez a kérdés azonban, mint sok más, némi problémát jelent a nevelés folyamatában, mivel a tapasztalatok azt mutatják, hogy a szülők jelentős része, legalábbis Magyarország területén, azzal érvel gyermekük megkeresztelése mellett, hogy az „ne legyen pogány”. Ebben a tekintetben, ez az érv nem foglalja magában a gyermek keresztény módon való nevelését, sőt az a tapasztalat, hogy rendszerint keresztelés után maga a nevelés a legtöbb esetben elmarad, vagy jobb esetben létezik egy kis törekvés, amelynek azonban nincs kézzelfogható eredménye.

Sajnos egy másik jelenséget is meg kell említenünk, amely bizonyos értelemben gátolja a gyermekek vallásos nevelését, amely pedig nem más, mint a szülők és a keresztszülők, valamint a keresztszülők és a keresztyermek között időközben kialakult konfliktus. Számos esetben, mint lelkipásztorok találkoznak olyan helyzetekkel, amikor a keresztszülő a kialakult nézeteltérések miatt le akar mondani a keresztszülői tisztségről, vagy adott esetben maga a szülő jelzi, hogy nem szeretné, ha a keresztszülő továbbra is gyermeke keresztszülője lenne.

Pozitív példaként kell viszont megemlíteni azt, hogy sok esetben maga a keresztszülő tesz meg mindent annak érdekében, hogy neveltje elsajátítsa a keresztény hit teljességét, még akkor is, ha esetleg a szülő közömbösséget tanúsít a kérdéssel kapcsolatban. Ugyancsak a pozitív esetek közé sorolható az a tény is, amikor maga a gyermek a hitoktatás következtében találkozik a kereszténységgel, kéri a keresztséget, és ennek hatására szülei is megkeresztelkednek. Különösen jellemző ez a helyzet azokra a plébániákra, amelyek területén van katolikus iskola. Ebben az értelemben újra leszögezhető az összehangolt, megtervezett hitoktatás fontossága, valamint a nevelés főszereplőinek igényes munkája.

¹⁶⁰ CIC 774. c., 2.§, in AAS (II) 75 (1983) 141.

¹⁶¹ CIC 774. c., 1-2§, in AAS (II) 75 (1983) 141. „A hitoktatás gondja a törvényes egyházi hatóság irányítása alatt az egyház minden tagjára tartozik, kire-kire a maga területén. Leginkább a szülők kötelessége, hogy szóval és példával neveljék gyermekeiket a hitre és a keresztény élet gyakorlatára. Hasonló a kötelességük azoknak, akik a szülőket helyettesítik, valamint a keresztszülőknek.”

A 775. kánon kiemeli a megyéspüspök és a püspöki konferencia jelentős szerepét a hitoktatás megfelelő eszközeinek biztosítását illetően.¹⁶² A 777. kánon pedig már a keresztény élet gyakorlásáról szól, amely megvalósulása a hitoktatás gyümölcse – mint a szentségek felvételének lehetősége –, és egyben felhívás arra, hogy a keresztény életet tovább fejlesszék, jobban megélve a keresztény hitet, fiatalként, majd felnőttként ők maguk kezdeményezzenek, azaz tegyék jó élménnyé mások számára is a hit gyakorlatban való megtapasztalását.

Pontos és átfogó rendelkezések határozzák meg a hitoktatás fontosságát, mibenlétét, amelyek felhívják annak felelősei figyelmét e küldetés tökéletesebb teljesítésének szükségességére, olyan körülmények között, melyekben ugyanakkor egyre nehezebben tudja az Egyház teljesíteni küldetését.

2.2.6. A CCEO rendelkezései

A keleti kódex a XV. cím alatt tárgyalja az egyház tanító feladatát, amely cím magában foglalja Isten igéjének szolgálatát, Isten igéjének hirdetését, a hitoktatást, a katolikus nevelést, az iskolákat, különösen a katolikus iskolákat, a katolikus tudományegyetemeket, az egyházi tudományegyetemeket és karokat, valamint a tömegtájékoztatási eszközöket, különösen is a könyvek témáját. Az Egyház tanító feladata teljesítése közben jelentős a kincsként kapott és őrzött hitletétemény megértése és hirdetése. „Ecclesiae, cui Christus Dominus depositum fidei concredidit, ut Spiritu Sancto assistente veritatem revelatam sancte custodiret, penitus perscrutaretur, fideliter annuntiaret atque exponeret, ius nativum a qualibet humana potestate independens et obligatio est omnibus hominibus Evangelium praedicandi.”¹⁶³ A keleti kódex 595. kánon 1. §-a lényegében megegyezik a latin kódex 747. kánon 1. paragrafusával, amely leírja az egyház tanító feladatát, amely feladatot Krisztustól, a legfőbb tanítótól kapta. A latin kódextól eltérően a keleti kódex a következő kánonban¹⁶⁴ a püspökök köteleességéről rendelkezik, kiemelve ezzel autonómiájukat. „In nomine Ecclesiae docendi munus solis Episcopis competit; in eodem tamen munere partem habent ad normam iuris sive ii, qui Episcoporum per ordinem sacrum effecti sunt cooperatores, sive ii, qui in

¹⁶² CIC 775. c., 1.-2.§, in AAS (II) 75 (1983) 141.

¹⁶³ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* (a továbbiakban CCEO), can. 595., 1§ 1990. 10. 18. in AAS 82 (1990) 1184: „Az Egyháznak, amelyre az Úr Krisztus a hitletéteményt bízta, hogy a kinyilatkoztatott igazságot a Szentlélek közreműködésével szentül megőrizze, behatóan kutassa, hűségesen hirdesse és kifejtse, minden emberi hatalomtól függetlenül, eredendő joga és kötelessége, hogy hirdesse az evangéliumot minden embernek.” (A Keleti Egyházak Kánonjainak Törvénykönyve 2011, RIHMÉR Z., fordításában)

¹⁶⁴ Lásd: CCEO can. 596., in AAS 82 (1990) 1184.

ordine sacro non constituti mandatum docendi receperunt.”¹⁶⁵ E rövid bevezetés után, amely leírja a keleti egyházak sajátosságait a tanító feladattal kapcsolatban, áttérünk a bennünket érintő hitoktatás és katolikus nevelés témáira, különös figyelmet fordítva arra, ami eltérést mutat a latin kódexhez képest.

A hitoktatással kapcsolatban a keleti hatályos jog nagyobb szerepet tulajdonít a parókiának, és az ott működő hitoktatásnak, közösségek élete ápolásának. A 619. kánon leszögezi: „Praeter familiam christianam ipsa paroecia atque quaevis communitas ecclesialis curare debent membrorum suorum institutionem catechetica atque eorum integrationem in ipsam communitatem illas praebendo condiciones, in quibus ea, quae didicerunt, quam plenissime vivere possunt.”¹⁶⁶ A hitoktatás, mint ismeretátadás mellett tehát igen fontos szempont a közösségi dimenzió, a gyakorlatban megélt hit szerepe, amely lényegében bevezeti a tagokat Krisztus élő közösségébe, az Egyház tagjai közé.

A közösségi élet megtapasztalása mellett, illetve annak részeként a keleti kódex nagyobb hangsúlyt helyez a Szentírás, a liturgia és a hagyományok fontosságára. A 626. kánon pedig felhívja a figyelmet arra, hogy a hitoktatás isteni küldetés, feladat, és hogy azt lelkiismeretesen kell végezni, megőrizve az igaz tanítás épségét. „Meminerint omnes, qui catechesi tradendae inserviunt, se Ecclesiae partes gerere et ad verbum Dei revelatum, non proprium communicandum missos esse; proinde doctrinam Ecclesiae integram modo catechizandis quidem accommodato eorumque culturae exigentiis respondentem proponant.”¹⁶⁷

A katolikus nevelést a III. fejezet tárgyalja, amelyen belül a 627. kánon úgy, mint a latin kódex 793. kánonja, megállapítja, hogy az elsőrendű nevelők maguk a szülők, akik kötelesek gyermekeik neveléséről gondoskodni, megválasztani a megfelelő eszközöket a neveléshez. Érdekességként és többletként jelenik meg a 628. kánon rendelkezése, amely a következőket írja: 1.§ Ecclesiae, cum novas creaturas per baptismum generaverit, est simul cum parentibus earundem educationem catholicam curare. § 2. Omnes, quibus cura animarum

¹⁶⁵ Ibid.: „Az Egyház nevében való tanítás feladata egyedül a püspököket illeti meg; ebben a feladatban azonban a jog szabályai szerint részt vesznek egyrészt azok, akik a szent rend által a püspökök munkatársaivá lettek, másrészt azok, akik a szent rendben nem lévén megbízást kaptak a tanításra.”

¹⁶⁶ CCEO can. 619., in AAS 82 (1990) 1188.: „A keresztény családon kívül magának a parókiának és minden egyházi közösségnek gondoskodnia kell tagjainak hitoktatásáról és az adott közösségben való integrálásukról, biztosítva számukra azokat a feltételeket, amelyek között a megtanultakat minél teljesebben megélhetik.”

¹⁶⁷ CCEO can. 626., in AAS 82 (1990) 1189.: „Mindenki, aki a hitoktatás ellátásában teljesít szolgálatot, legyen tudatában annak, hogy az Egyház nevében jár el, és hogy Isten kinyilatkoztatott ígéjének, nem a sajátjának a közlésére lett küldve; ezért az Egyház tanítását csorbítatlanul, a hitoktatásban részesülendőknek megfelelő és kultúrájuk kívánalmainak megfelelő módon adják elő.”

commissa est, debent auxilio esse parentibus ad filios educandos, eosdem proprii iuris et obligationis conscios reddere et educationi religiosae praesertim iuventutis providere.”¹⁶⁸

A katolikus iskoláknak nagy szerepet tulajdonít a CCEO, ugyanúgy, mint a CIC, hisz a katolikus iskola egy olyan közeg, ahol az oktatók, a szülők, az egyházi közösség együttműködve tudják előmozdítani a gyermekek nevelését, lelki, szellemi és testi fejlődését. Az együttműködés szempontjából fontos szerepet kap nem csak az adott iskolán belüli közös munkálkodás, hanem más iskolákkal való kapcsolattartás, tapasztalatcsere, közös feladatok megvalósítása.¹⁶⁹

¹⁶⁸ CCEO can. 628., in AAS 82 (1990) 1190.: „1. § „Az Egyháznak, mivel a keresztség által új teremtményeket szült, feladata, hogy azok szüleivel együtt gondoskodjék katolikus nevelésükről. 2. § Mindenkinnek, akire a lelkek gondja bízva van, segítséget kell nyújtania a szülőknek gyermekeik nevelésében, tudatosítania kell bennük saját jogait és kötelezettségeiket, és gondoskodnia kell a vallásos nevelésről, különösen az ifjúságéról.”

¹⁶⁹ Lásd: CCEO can. 639., in AAS 82 (1990) 1191.

3. Földrajzi, társadalmi, kulturális tényezők a katolikus nevelés szempontjából

Az egyetemes Egyház a Nevelési Kongregáció erőfeszítéseinek köszönhetően számos útmutatásával próbál irányt mutatni a szerte a világon működő, tevékenykedő egyházmegyei hivatalnak, katolikus iskolának, nevelési intézménynek, katechetikai intézménynek, azonban tudjuk, észleljük, hogy a hitoktatás nem csupán a világ különböző részein más-más szinteken áll, de egy adott országon belül is eltérő. Jelentősen különbözik egy adott vidék, ország, kontinens vallásossága, különböznek a nevelési szokások, és más-más értékrend mutatkozik a családok mindennapi életében. Az egyetemes Egyház ezért csupán irányelveket tud megfogalmazni, amely azonban segítségére lehet bármelyik, a világ különböző részein evangelizáló intézmény, szervezet, egyházmegye, katekéta, lelkipásztor számára.

Az emberi szabadság és a társadalmi pluralizmus számtalan lehetőséget kínál a felnövekvő nemzedéknek egy adott településen belül is, szomszédos családok között is, de még nagyobb a szakadék a nevelés területén, amikor különböző országokat vizsgálunk meg. Ezért az egyetemes Egyház irányelvein túl szükség van elsősorban egy igen magas fokú bölcsességre ugyanúgy a helyi egyház szereplői részéről, mint a felelős nevelők, és elsősorban szülők részéről, akiknek be kell látniuk, hogy Krisztus evangéliumán alapuló nevelés nélkül a felnövekvő nemzedék a szakadék irányába halad. A felelős szülő pedig, akár saját hibáiból okulva, akár belátva az evangélium üzenetének súlyos rendeltetését, megtesz mindent azért, hogy gyermekének ne csupán az e földi javakat tudja megadni, hanem azt is, ami örök élete elnyeréséhez szükséges. A nyugati társadalom szülei folyton azon munkálkodnak, hogy meg tudjanak adni „mindent” gyermeküknek vagy jobb esetben gyermekeiknek, de ez a minden csupán a földi boldoguláshoz szükséges javakat jelenti. Ha valaki igazából meg szeretne mindent adni, akkor elsősorban az örök életet tartaná szem előtt, és ehhez igazítaná nevelési törekvéseit.

Mindezek mellett le kell szögeznünk, hogy legyen szó akár nyugati társadalomról, akár kevésbé fejlett világrészekről, mindenhol léteznek Krisztus tanítása szerint nevelő szülők, és olyanok is, akiket magával sodor a társadalom, az értékvesztett eszmék tömege.

Nagyon jól előadja ezt a problémát Jézus a magvető hasonlatával, amelyet szemléltet a Klérus Kongregáció Katekézis Általános Direktóriumában is:

„Ecco, uscì il seminatore a seminare,, (Mc 4,3) „15. Questa parabola è fonte ispiratrice per l'evangelizzazione. « Il seme è la parola di Dio » (Lc 8,11). Il seminatore è Gesù Cristo. Egli annunciò il Vangelo in Palestina duemila anni fa e inviò i suoi discepoli a seminarlo nel mondo. Gesù Cristo, oggi, presente nella Chiesa per mezzo del Suo Spirito, continua a spargere la parola del Padre nel campo del mondo.

La qualità del terreno è sempre molto varia. Il Vangelo cade « lungo la strada » (Mc 4,4), quando non è realmente ascoltato; cade « fra i sassi » (Mc 4,5), senza penetrare a fondo nella terra; o « tra le spine » (Mc 4,7), ed è subito soffocato nel cuore degli uomini, distratti da molte preoccupazioni. Ma una parte cade « sulla terra buona » (Mc 4,8), cioè in uomini e donne aperti alla relazione personale con Dio e solidali con il prossimo e dà un frutto abbondante.¹⁷⁰

Ebből látszik, hogy Jézus örömhíre mégis nehézségekkel találkozik, de ugyanakkor reményt keltő ez a példabeszéd, és arra ösztönzi a magvetőt, hogy tegyen meg mindent, ami tőle telik, a többit pedig bízva a mennyei Atyára.

A nehézségek között, amelyek ebből a példabeszédből kitűnnek, ott vannak a szociális tényezők, a kulturális örökségek, de megtaláljuk az egyik család és a másik között tátongó erkölcsi és vallási szakadékot, vagy legalábbis az igen eltérő különbségeket, amelyek nem csak keresztény szempontból, de emberileg is relevánsak lehetnek.

„Quae plerumque fides hodie cum *saecularismo* atque etiam cum atheismo data opera propugnato comparatur: ea igitur periclitatur et in discrimen adducitur, immo etiam obsidetur aperteque oppugnatur. Timor quoque est, ne ipsa suffocetur vel inedia pereat, nisi continenter alatur fulciaturque. Evangelizatio ergo saepissime postulat, ut fidei christifidelium necessariae hae alimonia et corroboratio afferantur, praesertim ope catecheseos, quae illo quasi suco evangelico vegetetur et sermone temporibus et personis accommodato ditetur.¹⁷¹ Az Egyház,

¹⁷⁰ Congregazione per il Clero: *Direttorio Generale per la Catechesi 13-15* (15 Agosto 1997) Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1997 (a továbbiakban: *Direttorio Generale per la Catechesi* (1997): „Íme, kiment a magvető vetni.” (Mk 4,3) ... A magvető példabeszéde az evangelizáció számára forrás természetű. „A mag az Isten igéje” (Lk 8,11). A magvető Jézus Krisztus. Kétezer évvel ezelőtt ő maga Palesztinában vetette a magot, és elküldte tanítványait, hogy ugyanezt tegyék a világban. Jézus Krisztus, aki ma Egyházában a Szentlélek erejével jelen van, továbbra is széles körben és bőkezűen veti az Atya magvát. A föld állapota azonban nem egyforma. Az Evangélium „az út mellé hull” (Mk 4,4), amikor valójában nem hallják meg; sziklára hull (Mk 4,5), anélkül, hogy földbe kerülne; tövisek közé hull (Mk 4,7), de az emberi szívekben a sokféle gond hamarosan megfojtja. De egy rész jó földbe hull (Mk 4,8), tudniillik olyan férfiakba és nőkbe, akik készek rá, hogy személyes kapcsolatban éljenek Istennel és együttműködve a felebarátokkal bő termést hoznak.”

¹⁷¹ Paulus VI: *Evangeliū nuntiandi* 54, (a továbbiakban *EN*) adhortatio apostolica, 1975.12.08. in *AAS* 68 (1976) 43.: „A keresztények hite ma állandóan szembesül a *szekularizmus*ssal, sőt olykor a harcoss ateizmussal. Szüntelenül próbára van téve, megkísértve, támadják, küzdenek ellene. Veszély fenyegeti, hogy megfullad, vagy éhen hal, ha állandóan nem táplálják, erősítik. Az evangelizáció tehát sok esetben azt jelenti, hogy megadjuk a hívők hitének a szükséges lelki táplálékot és segítséget. Ennek az evangelizációnak eszköze főleg a katekézis, mely magában hordja az evangélium ízét, de nyelvében alkalmazkodni tud a korhoz és az emberekhez.”

miközben szembesül a rá nehezedő tényekkel a hitet illetően, máris keresi azt az utat, amelyen elindulhat új erővel, hogy Krisztus evangéliuma mégis eljusson az emberekhez. Tudatában van annak, hogy egyáltalán nincs könnyű helyzetben, de amennyiben a problémák gyökerét megtalálta, orvosolni is tudja.

"L'umanità vive oggi un'epoca nuova della sua storia, caratterizzata da profondi e rapidi mutamenti, che si estendono progressivamente a tutta la terra... Possiamo così parlare di una vera trasformazione sociale e culturale, che ha i suoi riflessi anche nella vita religiosa."¹⁷²

A vallásos életen túl, a társadalmi struktúrák, a magukkal sodró irányzatok, és ami a legnagyobb tényező, a közömbösség meghatározzák az ember életmódját, és egy fals értékrendet állítanak elé, amit akaratlanul is magáévá tesz. És még nem is beszéltünk az ateizmusról, amely sajnos báránypörbe bújít farkasként van jelen a társadalom különböző rétegeiben, és észrevétlenül rombolja és alakítja ízlése szerint a ma emberét.

„Olyan világban élünk, amelyben sokak szerint Krisztusra már nincs szükség, amelyet egyre gyakrabban a konzervatív és ortodox kereszténység rabigája alól felszabadítandó posztkeresztény korként emlegetnek. A modern humanizmus új erkölcsi rend, új Egyház és benne új emberek megteremtését tűzte ki célul.”¹⁷³

Ennek a szekularizációnak ilyen fajta törekvései, mint tapasztaljuk, bizonyos szempontból értek el eredményeket, és sajnálatos módon az Egyház érzi ennek negatív hatását, de ugyanakkor észlelhető, hogy a keresztény családok megerősödnek hitükben, és ily módon a helyi egyház összekovácsolt, erős keresztény közösségként van jelen a társadalomban, mint a föld sója. Ez a só jelen van a világban, és látható módon ízesíti azt, miként Krisztus előre jelezte. Ennek értelmében, bár a szekularizáció rányomja bélyegét az Egyház életére, mégis ott vannak az Egyház szívében a Krisztus tanításától átitatott családok, plébániai kisebb-nagyobb közösségek, amelyek tanúságot tesznek az örömhírről. Ezek a családok és közösségek megértették Krisztus tanítását, és elfogadva az Egyház buzdítását életükkel hirdetik az evangéliumot, miként a zsinati atyák kérik.

¹⁷² Congregazione per il Clero: *Direttorio catechistico generale 2*, Roma 11. aprile 1971 (a továbbiakban: *Direttorio catechistico generale 1971*): „Az emberiség ma a történelem új korszakában él, amelyet jelképez a mély és igen gyors változás, amely folyamatosan kiterjed az egész világra... Így valóságban beszélhetünk egy igazi szociális és kulturális átalakulásról, amely hatással van a vallásos életre is.”

¹⁷³ KEDZIOR, W., *Az új evangelizáció reménye a fenyegető anti egyházzal szemben*, in *Katolikus Pedagógia* 2012/1-2, Budapest 2012. 80.

„Laici homines, utpote qui pro sua condicione in medio mundo versentur et variis temporalibus muneribus praeponantur, peculiarem idcirco evangelizationis formam exercere debent.

Praecipuum ac proximum eorum munus eo spectat, non ut ecclesiam communitatem condant vel promoveant - quod munus Pastoribus proprium est -, sed ut ad effectum plene adducant omnes christianas atque evangelicas vires ac virtutes latentes, sed iam praesentes atque operantes in hoc mundo. Campus eorum evangelizantis navitatis proprius est latissima eaque implicata provincia rei politicae, socialis atque oeconomicae; item provincia ingeniorum culturae, disciplinarum et artium, mutuarum inter Nationes necessitudinum, instrumentorum communicationis socialis; accedunt res quaedam, quae peculiari modo ad evangelizationem patent, cuiusmodi sunt amor, familia, puerorum et adolescentium educatio, variarum professionum exercitatio, humanus dolor.”¹⁷⁴

Ilyen buzdítások mellett, kereszténységünk és elkötelezettségünk tudatában kell munkálkodnunk mindannyiunknak, lelkipásztoroknak és világiaknak egyaránt, egyénileg és közösségileg Krisztus szőlőjében, hogy az örömhír eljusson valamilyen formában mindenkihez, mindig figyelve a szociális, társadalmi, kulturális struktúrákra, amelyek meghatározzák igehirdetésünk módját.

Miután alaposan tárgyaltuk az evangelizáció helyzetét, amely tele van örömmel, sokszor nehézségekkel és egyben kihívásokkal, vizsgáljuk meg néhány ország hitoktatási szabályozását, melyek azok a körülmények, amelyek nehezítik, illetve elősegítik Isten igéjének terjesztését, és hogyan támogatja az adott ország kormánya a katolikus nevelést.

¹⁷⁴ *Direttorio catechistico generale (1971) 70.*: „A világi híveket saját hivatásuk beleállítja a világba, és a legkülönbözőbb munkaköröket töltik be éppen ezáltal kell pótolhatatlan szerepet betölteniük az evangelizációban. Elsőrangú és közvetlen feladatuk nem az egyházi közösségek megalapítása és vezetése, mivel ez sajátosan a lelkipásztorok tisztje. Feladatuk viszont, hogy megragadjanak minden keresztény, evangéliumi lehetőséget, amire a világban alkalmuk van, de nélkülük nem valósulna meg. Evangelizáló munkájuk sajátos területe a rendkívül bonyolult politikai, társadalmi, gazdasági élet; a kultúra világa, a tudomány, a művészetek, a nemzetközi kapcsolatok, a tömegkommunikációs eszközök, de sok minden egyéb is, ami érinti az evangelizációt: a szerelem, család, gyermekek és ifjak nevelése, a szakmai munka, de az emberi szenvedés is.”

3.1. Néhány európai ország aktuális hitoktatási, nevelési szabályozása

A következőkben az állam és egyház elválasztásának különböző modelljeiből hozunk példákat, az egyházi oktatás helyzetének megvilágítására.

A híres író, Umberto Eco, akit ateistának gondoltak sokan, felteszi a kérdést: a diákoknak miért kell ismerniük mindent Homérosz isteneiről, és miért csak nagyon keveset Mózesről? Miért kell tudniuk mindent az „Isteni színjátékról”, és keveset az Énekek énekéről, bár Dante-t nem érthetjük meg Salamon nélkül? Jogos és gyümölcsöző tehát azt állítanunk, hogy a Szentírás a kultúra iránytűje, még erőteljesebben, mint Platón, Arisztotelész, Kant és a felvilágosodás. Maga Kant, a német filozófus mondta, hogy az Evangélium az a forrás, amelyből megszületik a civilizációnk. Hasonlóan vélekedett Goethe is, mondván: a kereszténység Európa anyanyelve. Marc Chagall festő, szinoptikusan az előző kettővel vallotta: a Szentírás lapjai az a színes abc, amelybe a festők a századok során belemártották ecsetjeiket.

Benedetto Croce filozófus vallotta, hogy a kereszténység volt a legnagyobb forradalom, amit az emberiség megvalósított. Bármilyen más forradalom, bármilyen más felfedezés nem előzheti meg a kereszténységet, hozzá hasonlítva ezek a forradalmak kicsinek és korlátotlnak tűnnek. Minden kicsinek tűnik, beleértve azt is, amit Görögország elért a költészet, filozófia, művészet, politikai szabadság által vagy Róma a jog által. Az erős érv az, hogy a keresztény forradalom a lélek legmélyén hatott, az emberek lelkiismeretében, mintha egy új erényt akart volna szerezni az emberiségnek, egy új spirituális minőséget, amely mindaddig hiányzott az emberiségnek.

Ebben az összefüggésben, a keresztény Európáról lévén szó, megvizsgáljuk a továbbiakban, hogy mennyire keresztény még a mai Európa, az akar-e valóban maradni, és van-e elég „só” itt Európában, hogy esetleg újra ízes Európaként tekintsenek ránk?

Erre a kérdésre sokan keressük a választ néhány évtizede, de talán még inkább aktuális most, amikor egyre nagyobb a pluralizmus jelenléte az európai társadalomban, egyre több, nem keresztény nép érkezik Európába, amely az utóbbi években igen vegyes képet mutat. A fentebb említett kérdésre kereste a választ Ratzinger bíboros is, még 2004-ben, amikor egyáltalán nem volt ennyire szomorú a helyzet, amikor az olasz politikusokhoz beszélt Európa gyökereiről és jövőjéről: „C'è qui un odio di sé dell'Occidente che è strano e che si può considerare solo come qualcosa di patologico; l'Occidente tenta sì in maniera lodevole di aprirsi pieno di comprensione a valori esterni, ma non ama più se stesso; della sua propria

storia vede oramai soltanto ciò che è deprecabile e distruttivo, mentre non è più in grado di percepire ciò che è grande e puro. L'Europa, per sopravvivere, ha bisogno di una nuova - certamente critica e umile - accettazione di se stessa, se essa vuole davvero sopravvivere. La multiculturalità, che viene continuamente e con passione incoraggiata e favorita, è talvolta soprattutto abbandono e rinnegamento di ciò che è proprio, fuga dalle cose proprie. Ma la multiculturalità non può sussistere senza costanti in comune, senza punti di orientamento a partire dai valori propri. Essa sicuramente non può sussistere senza rispetto di ciò che è sacro.”¹⁷⁵ Ratzinger bíboros rámutat a lényegre, arra, ami ma történik Európával. Elidegenedik önmagától, feladja elveit, feladja múltját, és egyben jövőjét is, hogy az udvariasság jegyében, miközben azt hiszi, hogy csupán idegeneket fogad be vendégként, nem csak udvarias házigazdaként viselkedik, hanem olyan otthon élő barátként, aki feladván elveit hontalanná teszi önmagát. Nem csupán hellyel kínálja a vendéget, hanem saját helyét adja át, és nem csupán a helyét adja át, hanem megadja a vendégnek azt a lehetőséget, hogy Európa asztalánál a házigazdától megvonjon minden ülőhelyet, azaz immár az európai embernek saját hazájában hontalanná kell válnia.

Ezt azonban nem szabad a külső, bejövő menekültek számlájára írni, hisz alapvetően, ha egy vendég érkezik, akkor annak alkalmazkodnia kell a házigazda rendjéhez. A probléma az jelenleg, hogy az európai ember feladta a házirendet, feladta önmagát. Nagyon szépen és mélyen fogalmaz Ratzinger bíboros, amikor azt mondja, hogy az a „szent”, amit képvisünk, mint európai emberek, azaz a kereszténységet, az nem valami külső dolog, amit feladunk, hanem annak bennünk kell lennie. A „szent”, a keresztény, az Isten bennünk van, és ha bennünk van, azt nem tudjuk feladni, nem tudjuk megtagadni, nem tudjuk levetni magunkról, mint egy ruhát, mint egy külső dolgot. Nekünk keresztény embereknek táplálnunk kell saját magunkban azt a tiszteletet, ami erősíti bennünk ezt a „szent” tudatot, elismerve azt, hogy a mi Istenünk együttérez a szegényekkel, az árvákkal, az özvegyekkel, az idegenekkel; ez az Isten, aki maga nagyon emberi, aki maga is emberré lett, egy szenvedő ember, aki velünk

¹⁷⁵ Card. RATZINGER, J., „*Europa. I suoi fondamenti spirituali ieri, oggi e domani*”, Lectio magistralis, Biblioteca del Senato, Sala Capitolare del Convento di S. Maria sopra Minerva, 13 maggio 2004.: „A Nyugati világban létezik egy öngyűlölet, ami nagyon furcsa, és amit nagyon kórosnak titulálhatunk; a Nyugat próbál dicséretes módon teljes megértéssel nyitni a külső értékek felé, de már nem szereti saját magát. A saját történelméről már csak azt látja, ami szényenletes és pusztító, már nem képes megérteni azt, ami fenséges és tiszta. Európának a saját túléléséhez szüksége van egy – kritikus, de szerény – önfogadásra, ha valóban továbbra is élni akar. A multikulturalizmus, amelyet továbbra is szenvedélyesen és szünet nélkül promoválnak és ösztönöznek, a saját értékek megtagadását és feladását jelenti, ami nem más, mint saját (dolgainktól) magunktól való menekülés. A multikulturalizmus azonban nem tud megélni közös alapok nélkül, a nélkül, hogy ne lennének saját értékeinkből felállított tájékoztató pontok. Ez biztosan nem létezhet, anélkül, hogy tiszteletben ne tartanánk azt, ami szent.”

együtt szenved a méltóság és a remény fájdalmát.¹⁷⁶ Erről a keresztény emberi méltóságról, és Isten által belénk oltott reményről feledkezett meg Európa embere, és kezdi megtagadni önmaga elveit, múltját és saját magát is. Erre a jelenségre és Európa átalakulására a későbbiekben visszatérek, hisz fontos szerepet játszik ez a hódítás a keresztény nevelés alakulása szempontjából.

Ebben a fejezetben azonban szeretnék bemutatni néhány közép-kelet-európai országot, illetve az adott országokban az utóbbi két évtizedben kialakult hitoktatási rendszert. A vizsgált rendszerek közül vannak olyanok, amelyekről elmondható, hogy jól alkalmazkodtak az új világrend kihívásaihoz, de sajnos vannak olyanok is, amelyek még mindig keresik az utat. Le kell szögeznünk, hogy tökéletesen működő rendszer még nem alakult ki, egyrészt azért, mert mindenhol egyelőre csak próbálkozások vannak ugyanúgy az államok részéről, mint a püspöki konferenciák részéről, másrészt pedig azért, mert a változó világ, a szekularizmus kihívásai újabb és újabb nehézségek elé állítják az Egyházat.

Mindenekelőtt elmondhatjuk, hogy ott működik legjobban a hitre nevelés intézményes keretek között, ahol a gyermekek már a családban megkapják az alapokat, ahol maga a család és a plébániai közösség élő hittel bír.

Az uniós országok zömében a hit és erkölcstan része az órarendnek, ahol a gyermekeknek quasi kötelező módon részt kell venniük a hittanórán. Ezek az országok a következők: Belgium, Csehország, Litvánia, Lengyelország, Németország, Szlovákia, Ausztria, Luxemburg, Románia, Szlovénia, Anglia, Finnország, Portugália, Észtország, Lettország. Bár a hittanórán való jelenlét ezekben az országokban kötelező, mégis országoként eltérő megoldások születtek, ami annyit jelent, hogy vannak kiskapuk, érdekes megoldások azok számára, akiknek a világnézetével nem egyeztethető össze a keresztény hit, de erre a későbbiekben még visszatérünk.¹⁷⁷

Ezen felül vannak olyan országok, ahol nincs alternatíva, azaz kötelező a hittanon való részvétel, az része a tanrendnek, bár elmondhatjuk, hogy ezekben az országokban is különböző megoldások születtek, amelyek egyben eltérnek egymástól. A kötelező hitoktatást

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Meg kell sajnos jegyeznünk, hogy a jogvédők állandó munkálkodása és elégedetlenkedése következtében az európai országok arra kényszerülnek időnként, hogy módosítsák az oktatási törvényeiket. A jogvédő szervezetek ugyanis sokszor arra hivatkoznak, hogy egy adott ország törvényei sértik az alapvető emberi jogokat, a vallásszabadságot. A törvények módosítása következtében előfordul, hogy a főszevegben megnevezett országokban már más rendeletek léptek érvényben, amelyek következtében a hitoktatás szabályozása közben változott.

tehát a következő országokban alkalmazzák: Málta, Horvátország, Görögország, Írország, Olaszország és Spanyolország iskoláiban.¹⁷⁸

Érdekes, hogy létezik két abszolút laikus alkotmánnyal rendelkező ország Európában, ahol semmi lehetőség nincs arra, hogy a hittant be lehessen illeszteni az állami oktatásba, sőt semmilyen vallásos jel, legyen szó feszületről, nyakláncan hordott keresztről, nem használható és nem viselhető az iskolán belül. Ez a két teljesen laikus ország nem más, mint Franciaország és Törökország.

A továbbiakban megnézzük konkrétan, hogy miként alakult a hitoktatás néhány európai országban az elmúlt évtizedek alatt.

3.1.1. Románia, különös tekintettel Csángóföldre

Mielőtt rámutatnék az aktuális román hitoktatási szabályozásra, a kialakult rendszerre, egy rövid történeti áttekintéssel kezdem, a püspökségek, egyházmegyék alapításáról, hisz a múltból érthetjük meg jelenünket, illetve tekinthetünk reménnyel a jövő felé.

Románia területén összesen 6 római katolikus egyházmegye található: a Gyulafehérvári, a Temesvári, a Nagyváradi, a Szatmári, a Bukaresti és a Jászvásári (Iasi). Ezen egyházmegyéken kívül van még hat görög-katolikus egyházmegye: a Fogarasi, a Gyulafehérvári, a Márámarosi, Kolozs-Szamosújvári, a Nagyváradi, a Lugosi és a Bukaresti. A romániai katolikusok sokszínűségéhez az is hozzájárul, hogy a fent említett egyházmegyéken felül van még egy örmény katolikus ordinariátus is.

Románia lakossága hozzávetőlegesen 20 millió lélekből áll, amelynek 5,4 %-a katolikus, 86,5 % ortodox és 5,1 % protestáns.¹⁷⁹

A következőkben nézzük meg nagyon röviden a római katolikus egyházmegyéket, melyek után kitérnék bővebben a Jászvásári egyházmegyére, mivel én magam ott születtem és nevelkedtem, valamint ott részesültem hitoktatásban.

Elsődlegesen az Erdélyi (Gyulafehérvári) püspökség (érsekség) létrejöttéről beszélhetünk, melyet Szent István király alapított, és amelyet 1003 után szerveztek meg. Egyedi nevét nem a püspöki székhelye után kapta, amely Gyulafehérvár, hanem az országész

¹⁷⁸ FÁY Z., *Hit és erkölcs*, in: *Magyar szemle* (Új folyam) XXII. 7-8.

¹⁷⁹ Vö.: <http://www.ercis.ro/dieceza/index.asp>, letöltés ideje: 2017. 05. 12.

szerinti nevet, amely eredetileg Ultrasylvanus, majd a 13. századtól kezdve Transylvanus volt.¹⁸⁰

A Nagyváradi püspökség alapítása is Szent István király nevéhez fűződik, aki Nagyvárad közelében 1010 körül alapított püspökséget, majd Szent László király a püspökség székhelyét Váradra helyezte át. A terület korábban az egri püspökséghez tartozott, majd a kalocsai főegyházmegyéhez.¹⁸¹

A Temesvári (Csanádi) Egyházmegye szintén a legrégebben alapított egyházmegyék közé tartozik, még Szt. István uralkodása idején jött létre, 1030 körül, amikor Szent István a velencei származású Gellértet bízta meg az egyházmegye megszervezésével és vezetésével.

A szatmári egyházmegye relatíve fiatal. II. Ferenc osztrák császár és magyar apostoli király választotta le az egri egyházmegyétől 1804-ben, de erről még csak nem is értesítette a pápát, az egyházmegye felállítását engedélyező pápai bulla csak később látott napvilágot. Az egyházmegye székhelye pedig Szatmárnémeti.

A Bukaresti Érsekséget 1883. április 27-én alapította XIII. Leó pápa „Precipuum munus” kezdetű apostoli bullájával, miután megváltoztak a kelet-európai és a romániai politikai viszonyok. Első érsekként pedig Ignazio Felice Paoli-t nevezte ki Róma az érsekség élére (1883-1885).¹⁸²

A Jászvásári Püspökségnek, amelyről egy kicsit bővebben szeretnék referálni – mivel, mint említettem itt születtem és nevelkedtem –, komolyabb múltja van a Bukaresti érsekséghez képest. Sőt, azt is meg kell említenem, hogy ma is a Jászvásári püspökség adja a papok zömét az érsekségnek.

Az első írásos feljegyzések a moldvai püspökségekről 1227-ből származnak, amikor is már létrehoztak kisebb püspökségeket ezen a területen (Milcov 1227, Siret 1361, Baia 1418, Bákó 1607). Magyarországi, lengyelországi és olaszországi ferences, jezsuita és domonkos szerzetesek tevékenykedtek itt misszionáriusként. 1818-tól kezdve a terület missziós tevékenységét már Jászvásárból irányították, ahol létrehozták a Moldovai Apostoli Vikariátust.

1884. június 27-én XIII Leó pápa „*Quae in christiani nominis incrementum*” levelével hozta létre a Jászvásári püspökséget, amely élére Nicolae Iosif Camilli-t nevezte ki 1884. június 15-én. Hosszú időn keresztül apostoli kormányzók irányították az egyházmegyét, köszönhetően a politikai helyzetnek, de az is tényező volt, hogy az ortodox többségű Moldova

¹⁸⁰ https://ersekseg.ro/hu/egyhazi/egyhazi_tortenete, letöltés ideje: 2017. 05. 12.

¹⁸¹ Vö.: http://www.varad.org/hu/egyhazi/egyhazi_tortenete, letöltés ideje: 2017. 05. 12.

¹⁸² <http://www.magisteriu.ro/discursul-ps-petru-gherghel-cu-ocazia-cele-de-a-120-a-ani-versare-a-arhidiecezei-de-bucuresti-2003>, letöltés ideje: 2017. 05. 12.

missziós területnek számított. 1978. február 21-én VI Pál pápa apostoli kormányzóvá nevezte ki Petru Gherghel jelenlegi püspököt, akit a kommunista diktatúra miatt csak a forradalom után, 1990. március 14-én nevezett ki II. János Pál pápa püspökké.¹⁸³

A Jászvásári egyházmegyében a katolikusok lényegében nem mások, mint csángó-magyarok.¹⁸⁴ A katolikus és a csángó-magyar fedi egymást. Jelenleg az egyházmegyében 250 ezer katolikus él.

Én személy szerint Klézse (Cleja) községben születtem, Bákó megyében, egy teljesen katolikus településen, ahol gyermekkoromban még csak egy templom volt, de mivel elég nagy településről van szó, ezért a forradalom után, a kilencvenes években a helyi plébános és a hívek akaratának köszönhetően felépült a második katolikus templom is.

Az egyházmegyék rövid bemutatása után nézzük meg a romániai lelkiismereti és vallásszabadság jogi szabályozását: egyrészt az 1923. évi alkotmány fényében, másrészt pedig az 1927. évi konkordátum szempontjából.

A konkordátum tárgyalásának éveiben, 1923-ban látott napvilágot a román alkotmány, amely szintén foglalkozott a vallásszabadság kérdéseivel, azonban a katolikus egyházra nézve nem túl kedvezően: olyannyira, hogy meg sem említette a katolikus vallást. Az alkotmány 22. cikkelye deklarálta az abszolút lelkiismereti szabadságot, valamint leszögezte, hogy az állam az összes vallási felekezet számára garantálja a szabadságot és a protekciót, mivel tevékenységük (érdekes meglátás) nem veszélyezteti a közrendet, a jó erkölcsöt, valamint az államot szabályozó törvényeket.

Azon kívül, hogy az alkotmány szemében a vallási felekezetek nem veszélyesek a társadalomra nézve, a 22. cikkely újabb téves megállapítást tett a görög-katolikus egyházra nézve: „Biserica creștină ortodoxa și cea greco-catolică sînt biserici românești.”¹⁸⁵ E téves megállapításon túl, mely szerint a görög-katolikus egyház román egyház, szó esett továbbá arról, hogy az ortodox egyház a domináns egyház, valamint megállapítást nyert a szövegben az a tény is, hogy a görög-katolikus egyház elsőbbséget élvez a többi egyházzal szemben. Ezekkel a tévedésekkel már világosan láthatjuk, hogy az említett cikkely – mely szerint a

¹⁸³ <http://www.ercis.ro/dieceza/index.asp>, letöltés ideje: 2017. 05. 12.

¹⁸⁴ A csángó-magyarok a XIV-XV. században települtek Erdélyből Moldvába. Ezek a csángók a hitükért üldözött magyar husziták voltak egyrészt, másrészt csíki székelyek, azaz katolikusok. A huszitákról az a vélelem, hogy koruk legműveltebb, legmodernebb gondolkodású emberek voltak. (Vö.: LÜKŐ, G., *A moldvai csángók*, Budapest 2002, 21-22.). Domokos Pál Péter, a moldvai csángómagyarok apostola (+1992) szerint: Moldvában közel 300 ezer csángómagyar katolikus él. Azóta azonban a csángómagyarok létszáma, és ezzel egy időben a katolikusok létszáma is jelentősen csökkent. Jelenleg körülbelül 250 ezer katolikus csángó élhet Moldvában. (Vö.: JÁKI S. T., *Csángókról, igaz tudósítások*, Vác 2003. 137-138.).

¹⁸⁵ *Constitutia Romaniei*, 29 martie 1923, Art. 22., in *Monitorul Oficial* nr. 282, 29 martie 1923, (A továbbiakban *CONST. RO. 1923*) 13318.: „Az Ortodox keresztény egyház és a görög-katolikus egyház román egyházak.”

lelkiismereti szabadság garantált – ellentmondásokat tartalmaz, és bár nem említette meg a római katolikus egyházat, erős negatív diszkriminációról tett tanúságot. Az egyház tanítói, nevelői feladatáról nem szólt az alkotmány szövege, csupán arról tett említést, hogy milyen státusza van az ortodox egyháznak, hogyan épül fel, valamint arról is, hogy az állam felügyeli az egyház működését és külön törvény fogja szabályozni a püspökök kinevezését.¹⁸⁶

Összességében tehát az 1923. évi alkotmányról elmondható, hogy semmi pozitívumot nem jelentett a felekezeteknek, különösen nem a katolikus egyháznak.

A kommunizmus alatt igen nehéz időszakot éltek át az egyházak, különösen igaz ez a katolikus egyházra, hisz a rendszer, bár sok mindenben akadályozta az ortodox egyházat is, de lényegesen elnézőbb volt ez utóbbival.

Mielőtt azonban rátérnénk erre a nem túl szerencsés időszakra, vessünk egy pillantást a Románia és Vatikán közötti diplomáciai kapcsolatokra, valamint az 1923-as román alkotmány idevonatkozó rendelkezéseire, amely szabályozás rávilágít arra, hogy mennyire nehéz a katolikus egyház számára kedvező hatású egyezményt létrehozni egy ortodox vallású országban.

Az I. világháború után megkezdődtek a tárgyalások Románia és a Szentszék között, melyeknek az volt a céljuk, hogy a két fél között egy mindkét fél számára megfelelő egyezmény jöjjön létre. A tárgyalások hosszú ideig elhúzódtak, 7 évig tartottak, ami annak is tudható be, hogy az alapvetően ortodox vallású ország nem nagyon érthette a katolikus egyház egyetemességét, valamint a Codex Juris Canonici határokon átnyúló rendelkezéseit. Ezek mellett a román kormány ragaszkodott saját hatalmához, és azt szerette volna, hogy az egyházak feletti hatalmát továbbra is korlátlanul gyakorolja, beleszólva az egyház szervezeti, vagyoni kérdéseibe, sőt ahhoz is ragaszkodott, hogy a romániai görög-katolikus egyház ne Róma fennhatósága alatt működjön, hanem a román királyság része legyen, ami abszurdum.

Hosszú huzavona után mégis megszületett a konkordátum, melyet 1927. május 10-én írtak alá a felek. A konkordátumot ratifikáló törvényt a román szenátus 1929. május 25-én szavazta meg, amelyet ugyanabban az évben, június 11-én, az 1842-es királyi rendelettel hirdettek ki és publikáltak 1929. június 12-én, a *Monitorul Oficial*-ban.¹⁸⁷

Bár elég hosszú folyamat eredményeként született meg a konkordátum, amelynek fényében az ember azt gondolná, hogy komoly eredményeket értek el a felek, mégis sajnos azt kell tudomásul venni, hogy nem lett túl sikeres az egyezmény. De nézzünk meg néhány idevonatkozó cikkelyt. A vallásszabadság kérdésében a következőket szögezték le:

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ *Decretul Regal 1842/1929*, in *Monitorul Oficial* N. 126, 12 iunie 1929, 4478.

„La Religion Catholique Apostolique Romaine, de tout rite, sera pratiquée et exercée librement et publiquement dans tout le Royaume de Roumanie.”¹⁸⁸

Az általános vallásszabadságról és vallásgyakorlásról szóló megállapításon túl a konkordátum további cikkelyeiben olvashatunk az egyházmegyék (görög-keleti, örmény és latin) státuszáról, elismeréséről, hatáiról, szó esik a klérus és a Szentszék közötti szabad kommunikációról, a püspökök kinevezéséről és székfoglalásáról,¹⁸⁹ a katolikus egyház és a szerzetesrendek jogi személyiségének elismeréséről, a plébániák alapításáról, a plébánosok kinevezéséről, az egyházi ingatlanokról, javakról, a szemináriumok alapításáról és fenntartásáról.

A szokásos, a rendkívüli és az általános kérdéseken kívül mégis szó esik az oktatás-nevelésről, valamint a hitoktatás szabályozásáról is. A konkordátum XIX. cikkelye a következőképp rendelkezik az egyházi iskolák megszervezéséről: „§ 1. L'Eglise Catholique a le droit de créer et de maintenir, à ses propres frais, les écoles primaires et secondaires, qui seront sous la dépendance des Ordinaires respectifs et sous la surveillance et le contrôle du Ministère de l'Instruction Publique. § 2. Dans les mêmes conditions, elle pourra maintenir le nombre actuel des écoles normales. § 3. Toutes les écoles des Ordres et des Congrégations religieuses sont mises sous la dépendance de l'Ordinaire du lieu; en conséquence, elles aussi jouiront du droit de fixer la langue d'enseignement.”¹⁹⁰ Azaz a katolikus egyháznak joga van saját költségén létrehozni és fenntartani első és másodfokú elemi iskolákat. Ezek az iskolák a létrehozás helye szerinti Püspök fennhatósága alá tartoznak, viszont az Oktatási Minisztérium ellenőrzi és kontrollálja őket.

¹⁸⁸ *Inter Sanctam Sedem et Romaniae Regnum, Sollemnis Conventio* 1927. 10. mai, (a továbbiakban: *Conventio 1927*) Art. 1. in AAS 21, (1929) 441.: „A Római Katolikus és Apostoli Vallást, bármilyen ritusú is legyen az, szabadon lehet majd gyakorolni nyilvánosan a Királyság egész területén.”

¹⁸⁹ Mielőtt a kinevezett püspök elfoglalná egyházmegyéjét a konkordátum értelmében esküt kellett letennie a Király előtt, amely a következő szöveget tartalmazta: „Devant Dieu et sur les Saints Evangiles, je jure et je promets fidélité à Sa Majesté le Roi de Roumanie ainsi qu'à ses Successeurs, et, comme il convient à un évêque, de respecter et de faire respecter par mes sujets, avec la fidélité au Roi, la Constitution et les lois du pays. En outre je n'entreprendrai rien qui soit de nature à porter atteinte à l'ordre public ou à l'intégrité de l'Etat. Ainsi Dieu m'aide, et ces Saints Evangiles.” Fordítás: „Esküszöm és ígérek buzgóságot Őfelsége Románia Királyának és utódainak, Isten szent színe előtt, és a Szent Evangéliumokra, és, amint egy püspöknek illik, tisztelni fogom, és tiszteltetni fogom alatvalóimmal is, a Királyba vetett hittel az Alkotmányt és az ország törvényeit. Ez mellett nem fogok olyan természetű dolgot tenni, amely veszélyesztetné a közrendet és az Állam épségét. Így segítsen Isten és ezek a Szent Evangéliumok. (*Conventio* 1927. 10. Art. 6. mai, in AAS 21, (1929) 444.).

¹⁹⁰ *Conventio* (1927): Art. 19. §1-§3, in AAS 21, (1929) 449.: „A Katolikus Egyháznak joga van saját költségén létrehozni és fenntartani első és másodfokú elemi iskolákat, amelyek az adott Püspökök alá tartoznak, és amelyeket az Oktatási Minisztérium ellenőríz és kontrolál. Hasonló feltételek mellett (Az Egyház) megtarthatja az aktuális rendes iskolák számát. A rendek és a vallási Kongregációk iskolái a helyi Püspök fennhatósága alá tartoznak; és következésképp ezek is az előadási nyelv meghatározási jogának örvendhetnek.”

Az állami és a magániskolákban meg lehet szervezni a katolikus hitoktatást a konkordátumban meghatározottak szerint. A Romániával kötött megállapodás, úgy, mint más témák esetében, szűken beszélt a vallásos nevelésről, mégis pozitívumként könyvelhető el, hogy Románia alapvetően biztosította a vallásgyakorlást, a vallásos nevelést a katolikus híveknek. Tekintsük meg részleteiben, hogy mit is fogalmaz meg erről a nevelésről a konkordátum XX. cikkelye.

„§ 1. L'Eglise catholique a le droit de donner l'instruction religieuse aux élèves catholiques dans toutes les écoles publiques et particulières du Royaume; cette instruction religieuse leur sera donnée dans leur langue maternelle.”¹⁹¹ Ez a megállapítás a legfontosabb, amely hatalmas lehetőséget teremtett a katolikus egyház számára, és megnyitott egy utat a katolikus nevelés szempontjából, miszerint a plébániai katekézisen túl a gyermekek az iskolában is részesülhessenek hitoktatásban.

A XX. cikkely további paragrafusában pontosítások találhatók arra vonatkozólag, hogy miként kell megszervezni a katolikus hitoktatást az iskolában. Az állami másodfokú elemi iskolákban, ahová többségben katolikus diákok járnak, azok a katolikus tanárok, papok vagy világiak taníthatják a hittant, akiket a püspökök a Köznevelési Minisztériummal együtt neveznek ki, és akiknek a kormány biztosítja a fizetésüket a törvények előírásainak megfelelően. Az elsőfokú elemi iskolákban pedig, amennyiben nincs elegendő pap, a hittant taníthatja a Püspök által kinevezett világi hívő, sőt maga az iskola tanítója is, amennyiben a Püspök alkalmasnak ítéli az illetőt. A hivatalos megegyezés szerint, amennyiben a Püspök úgy ítéli, hogy közben a hitoktató nem alkalmas a feladat ellátására, akár hitbeli kérdések miatt, akár erkölcsi magatartása miatt, jelentheti az illető negatív tevékenységét a Minisztérium felé, és az illetőnek azonnali hatállyal abba kell hagynia a hittanári tevékenységet. A hitoktatási tanterv megszervezése, és annak tartalmának meghatározása a Püspök feladata, aki mindezt kommunikálja a Minisztérium felé, majd felügyeli a hitoktatást a nevezett iskolákban.¹⁹²

Miközben ezzel a konkordátummal részben rendeződni látszott a romániai katolikus egyház jogi helyzete, a katolikus nevelés az iskolákban, számos kritika is megjelent többek között az ortodox egyház részéről, amelynek képviselői azt állították, hogy az állam a

¹⁹¹ *Conventio (1927)*: Art. 20. §1, in *AAS 21*, (1929) 449-450.: „A Katolikus Egyháznak joga van vallásos nevelést nyújtani a Monarchia összes köznevelési és magán intézményében tanuló katolikus diákok számára; ezt a vallásos nevelést (az Egyház) a diákok anyanyelvén biztosítja.”

¹⁹² *Conventio (1927)*: Art. 20. in *AAS 21* (1929) 449-450.

konkordátum megkötésével privilégiumokat biztosít a katolikus egyház számára, és ezzel egy időben az ortodox egyházat hátrány éri.¹⁹³

A kritikákkal párhuzamosan lassan megérkezett a szovjet uralom, a kommunisták hatalomra kerültek. Az 1946. év első felében Andrea Cassulo bukaresti nuntius „persona non grata” lett, és 1948-ban a 151. számú, július 17-i rendelettel a román kommunisták felmondták a konkordátumot és abrogálták a törvényt, amely ratifikálta azt.

Ezzel lezárult egy nem túl felhőtlennek nevezhető korszak a román állam és a Szentszék között, közben pedig, 1938-ban újabb román alkotmány született, amelynek 19. cikkelye nem tett mást, mint megismételte az 1923-as alkotmány 22. cikkelyének szövegét.¹⁹⁴

1948-ban pedig napvilágot látott a kommunisták által magálmodott alkotmány, amely immár még rövidebben fogalmazott a vallási felekezetekről, bár a 27. cikkelyében leszögezte, hogy az állam garantálja a lelkiismereti szabadságot és a vallásszabadságot. Miután ezt megállapította, rögtön azt szögezte le, hogy sem a felekezetek, sem a kongregációk, sem a vallási közösségek nem alapíthatnak és nem tarthatnak fenn általános oktatási intézményeket, hanem csak speciális iskolákat, amelyekben a saját vallási személyzetüket nevelik ki az állam felügyelete alatt. Az egyház nevelési, oktatási tevékenységének megtiltása mellett az említett cikkely megállapította, hogy az ortodox egyház egységes és autokefál egyház, amely az önszervezését illeti, a többi egyházi felekezet szervezését és működését pedig törvény fogja szabályozni.¹⁹⁵

Az 1952-es szocialista alkotmány 84. cikkelye szintén szólt a vallásszabadságról, amelynek kinyilvánítása után rögzítette, hogy az iskola és az egyház el van választva egymástól, külön működnek, és megismételte az 1948-as alkotmány rendelkezéseit, melyek szerint a felekezetek nem tarthatnak fenn iskolát. Ebben az új rendszerben annyi megfigyelhető volt, hogy a fentebb említett cikkely immár az ortodox egyházat sem említette

¹⁹³ Nehezen érthető talán egy nemzeti jellegű egyház tagjai számára az a tény, hogy a Katolikus Egyház egyetemes struktúrákkal bír, amely átnyúlik országhatárokon, és saját tevékenységét tekintve, hivatalos adminisztrációs ügyekben, püspökök kinevezésében, egyházmegyék létrehozásában és megszüntetésében egyedül a Szentszék illetékes. Ezt azért is meg kell említeni, mert voltak olyan törekvések Romániában, hogy a görög-katolikus egyházat állam örökségnek titulálták, és a román államhoz akarták csatolni, mint állami egyházat, nem pedig mint Rómához visszatért közösséget. A pápa-ellenes retorikát teljesen magáévá tette az állam, amit később az orosz befolyás is táplált. Ennek következtében a bukaresti politikusok nem csak a görög-katolikusokat akarták magukénak tudni, hanem megpróbálták a latin rítusú egyházat is katolikus „nemzeti” egyházzá tenni pápa nélkülivé, az államnak alárendelni. A Szentatya és a romániai püspökök ennek ellenálltak. Ennek következtében a Róma és a romániai hatóságok között komoly feszültség keletkezett. A későbbiekben Bukarest lemondott a „Román Katolikus Egyház” ötletéről.

¹⁹⁴ *Constitutia Romaniei*, Art. 19, 27 februarie 1938, in *Monitorul Oficial Partea I*. nr. 048, 27 februarie 1938. 1112.

¹⁹⁵ *Constitutia Romaniei*, Art. 27. 13 aprilie 1948. in *Monitorul Oficial Partea I*. 116. nr. 87 bis, 13 aprilie 1948. 3381.

meg, csupán annyit írt, hogy a felekezetek működését az állam törvények útján kívánja szabályozni.¹⁹⁶

Az 1965. augusztus 21-i alkotmány érdemi változást nem hozott a vallásszabadság tekintetében, de szintén megállapította, hogy az állam továbbra is garantálja ezen alapvető jogot. Lényeges változás az 1991-es alkotmánnyal állt be, amelyre viszont a későbbiekben fogok reflektálni, miután megvizsgáltuk a kommunizmus romboló tevékenységét az 1940-es évek végétől kezdődően.

A kommunista rezsim a II. világháború után (1948) tovább végezte pusztító tevékenységét Romániában a szovjet hatalom nyomásának köszönhetően, amely további kelet-európai országokban is erős rombolást végzett, különösen a vallás tekintetében. Az említett rezsim elsősorban az intellektuális réteget semmisítette meg különféle barbár eszközökkel, a legtöbb – „veszélyesnek” ítélt – embert fizikai bántalmazások is érték, de a leggyakoribb a börtönökbe zárás volt, valamint a munkalágerekbe deportálás. Az intellektuális elithez tartoztak a papok, valamint a püspökök is. A rendszer célja az elit elhallgattatása, továbbá a nép butítása volt olyan mértékben, hogy a saját ideológiájukat juttassák előnybe, és ezáltal megváltoztassák az egyszerű emberek gondolkodását. Ennek érdekében a rendszer mindent megtett, hogy az embereket eltávolítsa a vallástól. Külön ateista könyveket írt, és az ateizmust elősegítő propagandával, valamint jól kidolgozott programmal állt elő, hogy hatékonyan elnyomja a társadalomban a vallásos identitást, csupán ideológiának, az ember saját termékének titulálva azt.

„A vallás Marx szemében alapvetően az osztálytársadalom terméke. A marxi vallás-szemlélet részét képezi azon általános elméletének, amely szerint az osztályokra tagozódó társadalmakat elidegenedés jellemzi. A vallás egyszerre az elidegenedés produktuma és az osztályérdekek kifejeződése. Egyszerre az alsóbb osztályok manipulálásának és elnyomásának az eszköze, valamint az elnyomás elleni tiltakozás kifejezőeszköze és az elnyomásba való beletörődés egyik, vigaszt nyújtó formája.”¹⁹⁷ Marx a maga módján kedvelte a Hegel féle filozófiát, és azt felhasználva, a balos (kommunista) ideológiák megvalósítása érdekében állította. Marx szemében, ha az ember lemond a vallásosságról, akkor már is egy minőségi változás áll be az életében.

Marxnál erőteljesebben lépett fel a vallás ellen Lenin, aki a vallásban már ellenséget látott, amiért igyekezett mindenképp megsemmisíteni azt. Ezért hangsúlyozta, hogy harcolni

¹⁹⁶ *Constitutia Romaniei*, Art. 84. 24 septembrie 1952, in *Buletinul Oficial al Marii Adunari Nationale a Republicii Populare Romane* nr. 1. din 27 septembrie 1952.

¹⁹⁷ HAMILTON, M. B., *Vallás, ember, társadalom*, Budapest 1998. 105.

kell a vallás ellen, mert csak így lehet megvalósítani a kommunizmust. Egy igazi kommunistának egyben ateistának kell lennie.

Ezt a szemléletmódot próbálta a kommunista rendszer ráerőltetni az emberekre a közép- és kelet európai országokban. Le kell szögeznünk, hogy volt, ahol jobban, volt, ahol kevésbé sikerült. Mindenesetre a néhány évtizedes megpróbáltatás nagy kárt tett az egyházban, a keresztény nevelésben, a társadalomban.

Romániában a kommunista évek alatt az iskolákban egyáltalán nem volt hitoktatás, azonban csodálatos módon az emberek megőrizték hitüket, összetartottak, kitartottak Krisztus tanítása mellett a nehéz időkben is. Ennek a kitartásnak, a hit továbbadásának az egyik erős alappillére a családi nevelés. A másik támasz és segítség a plébániai közösség, a lelkipásztorok erőfeszítései, a templomi katekézis.

A kommunista rendszer igen sötét korában születtem és nevelkedtem gyermekként, azonban elmondhatom, hogy szüleimnek köszönhetően teljességgel megéltem hitemet, amely a családban szent dolog volt, kezdve a mindennapi imádságokkal, a templomba járáson, szentségeken keresztül, egészen a plébániai közösségi élet megéléséig. Egy lényeges dolog mégis hiányzott, így utólag visszagondolva, és ez nem más, mint az iskolai hitoktatás.

Hitünk nem szenvedett hiányt, sőt az erős összefogás inkább megerősített bennünket abban, hogy komolyan gyakoroljuk a vallást. Ehhez igen erős példaképeink a szüleink voltak, akik megtanítottak imádkozni kezdetektől fogva, együtt imádkoztak velünk, együtt mentünk templomba, együtt végeztük el a nagy ünnepek előtti szent gyónásunkat. Láttuk rajtuk, hogy ők ezt fontosnak tartják, ez életük része. Édesapánk, bár sokszor késő este fáradtan érkezett haza, ha nem is vacsorázott, annyi ideje mindig volt, hogy az ágyba ülve keresztet vessen és elimádkozzon legalább egy Miatyánkot.

Nekünk, gyerekeknek pedig mindig azt mondták, hogy nincs más dolgunk, mint tanuljunk, dolgozzunk, templomba menjünk és imádkozzunk. És mi mentünk is templomba nap mint nap, tele volt gyermekekkel a templom a hétköznapi szentmiséken, ahol hitünk erősségének másik pillérével találkoztunk: a plébániai közösséggel és a lelkipásztorokkal, akik erőt adtak. A templom és a plébánia volt a második otthonunk.

Iskolából hazafelé jövet megálltunk a templomnál, ott várt általában a káplán atya, akivel nagyokat játszottunk a templom udvarán, majd a szentmise előtt bementünk a templomba. Én ministráltam, összesen 80 ministráns volt, de nem jutott mindenki az oltár szolgálatához, ezért be voltunk osztva, hogy kik melyik miséken szolgálnak. Az esti szentmise után ismét a játéka volt a szerep, ugyancsak a templom udvarán, majd késő este, fáradtan ugyan, de boldogan siettünk haza pihenni. És ez így történt nap mint nap.

A vasárnap az más volt. Reggel 8,30-kor volt a gyermekmise, amelyen minden áron részt vettünk, hisz az atya mindig nekünk külön készült beszéddel, bevont bennünket is a beszélgetésbe, és egy teljesen interaktív hitbeli eszmecsere alakult ki köztünk és az atya között. Ha pedig hazaértünk a gyermekmiséről, otthon szüleink vártak bőséges reggelivel, amely ebédként is szolgált. Ám a reggelihez csak úgy ülhattunk, ha külön-külön el tudtuk mondani nekik, hogy egyrészt miről szólt az aznapi evangélium, másrészt pedig, hogy miről volt szó konkrétan a prédikációban.

A vasárnap esti szentmise után mindig katekézis volt. Éppen ezért az esti szentmisén is részt vettünk, hogy utána részesülhessünk a tanításban. Komoly és alapos hitigazságokat sajátítottunk el ezeken az alkalmakon.

A hitre való nevelés ilyen formáját szemlélve, kezdve a családi alapos vallásos neveléstől, egészen az ugyancsak kiváló plébániai közösségben átélt tapasztalatokig, elmondható, hogy ez a vallásos nevelés alapja. És bármilyen nagy is volt az ellenállás a kommunista rendszer részéről, ezt a vallásosságot nem tudta a csángó emberek szívéből kiirtani.

Az iskolai hitoktatás csak a forradalom után jelent meg, amikor is az emberek visszanyerték szabadságukat, ez a hitoktatás azonban még szervezésre szorult. 1990 januárjában csak azt vettük észre, hogy a plébános atya bejött az iskolába és azt mondta, hogy a mai naptól kezdve lesz hittanóra.

A forradalom után új lehetőségek nyíltak meg, új szemlélet előtt tárulkoztak ki a remény kapui, az egyének, az egyházak, de a törvényhozás számára is. Ilyen körülmények között 1991-ben, a szabadság szellemében született meg Románia új alkotmánya. Az alkotmány 29. cikkelye szól a lelkiismereti szabadságról, amely kimondja, hogy a gondolkodás, a véleménynyilvánítás szabadságát, valamint a vallási felekezetek szabadságát semmiféle formában nem szabad korlátozni. Senki sem kényszeríthető arra, hogy egy véleményt vagy vallási felekezetet magáévá tegyen, amennyiben az ellentétes a saját meggyőződésével. A lelkiismereti szabadságot az új alkotmányban nem csak garantálják, hanem kifejezetten és világosan le van írva, hogy annak a tolerancia és a tisztelet jegyében kell megnyilvánulnia.

Az előző szocialista rendszertől eltérően az új rend igazi lehetőséget ad az egyházaknak, hogy a saját rendjük és törvényeik szerint szerveződjenek, tiszteletben tartva az állami törvényeket. Ezen túlmenően az alkotmány tiltja a vallási felekezetek közötti gyűlölködést és mindenféle uszítási cselekedetet.

Az egyházak önálló státuszát is kimondja az alkotmány, az állammal szemben, sőt jelzi, hogy az állam kész segíteni az egyházakat, együttműködik azokkal a katonaság, a kórházi betegek, a fogvatartottak, a szociális otthonok és az árvaházak lakóinak lelkipásztori ellátása tekintetében. Az említett cikkely végül az utolsó pontjában megerősíti, hogy a szülőknek kötelessége és feladata a kiskorú gyermekeik számára biztosítani a meggyőződésük szerinti nevelést.¹⁹⁸

A jelen alkotmány 32. cikkelye, amely a tanuláshoz való jogokról szól, a következőket állapítja meg: „Statul asigura libertatea invatamantului religios, potrivit cerintelor specifice fiecarui cult. In scolile de stat, invatamantul religios este organizat si garantat prin lege.”¹⁹⁹

Ezekkel az alkotmányi rendelkezésekkel, nyilvánosan és jogszerűen is meg lehetett szervezni a forradalom után a hitoktatást az állami iskolákban, amely rendelkezés fényében később törvények születtek e feladat szabályozására.

A hitoktatásról szóló törvényi előírások tehát csak később, 1995-ben születtek meg. Az 1995. évi LXXXIV. törvény kimondja: „Planurile-cadru ale invatamantului primar, gimnazial, liceal si profesional includ Religia ca disciplina scolara, parte a trunchiului comun. Elevul, cu acordul parintilor sau al tutorelui legal instituit, alege pentru studiu religia si confesiunea. La solicitarea scrisa a parintilor sau a tutorelui legal instituit, elevul poate sa nu frecventeze orele de religie. In acest caz situatia scolara se incheie fara aceasta disciplina. In mod similar se procedeaza si pentru elevul caruia, din motive obiective, nu i s-au asigurat conditiile pentru frecventarea orelor la aceasta disciplina.”²⁰⁰

E rendelkezések tehát leszögeztek, hogy a hittan szerves része a tankeretnek, szinte kötelező minden diák számára. E tantárgy felvétele ellen a szülő vagy a gyám tiltakozhat, írásbeli kérelem benyújtása útján. A törvény hatályba lépését követő években a hittanóra mondhatni mindenki számára kötelező volt, ám a helyzet változott 2014-ben, amikor a román Alkotmánybíróság megállapította, hogy a 84/1995-ös törvény idevonatkozó része („Amennyiben a szülő vagy a gyám külön kéri, a diák megteheti, hogy nem vesz részt a hittanórán.”), alkotmányellenes.

¹⁹⁸ Vö.: *Constitutia Romaniei*, Art. 29. 21 noiembrie 1991. in *Monitorul Oficial, Partea I. nr. 233*. 21 noiembrie 1991. 4.

¹⁹⁹ *Constitutia Romaniei (1991)*, Art. 32. 5.: „Az állam biztosítja a vallásos nevelés szabadságát, minden felekezet igényeinek megfelelően. Az állami iskolákban a vallásos nevelést a törvény szabályozza és garantálja.”

²⁰⁰ *Legea invatamantului 84 (1995)* Art. 9/1. in *Monitorul Oficial nr. 606* din 10 decembrie 1999: Az elemi, a gimnáziumi és a szakiskolai tanítási keret magába foglalja a hittant, mint tantárgyat, amely része a közös tanítási törzsnek. A diák a szülő vagy a gyám hozzájárulásával tantárgyként vállalja a hittant felekezete szerint. Amennyiben a szülő vagy a gondnok külön kéri, a diák megteheti, hogy nem vesz részt a hittanórán. Ebben az esetben a diák e tantárgy nélkül fejezi be tanulmányait. Hasonlóan kell eljárni azoknak a diákoknak az esetében is, akiknek, objektív okok miatt, nem lettek biztosítva a hittanon való részvétel feltételei.”

Az Alkotmánybíróság abból indult ki, hogy annak kell valamit kérnie, aki tenni akar valamit, és nem annak, aki nem akar valamit megtenni. Következésképp, a hittanra való automatikus beírás (kötelező hittan) korlátozza az ember lelkiismereti szabadságát. Éppen ezért azok a szülők vagy hivatalos gyámok, akik szeretnék, hogy a rájuk bízott gyermekek részt vegyenek a hittanórákon, kérvényt nyújthatnak be. Ily módon, ezzel az újabb rendelkezéssel a hittan már nem lett kötelező. Ezt a törvényt 2014. október 15-én a román parlament megszavazta.

Az új törvénytől függetlenül a családi nevelés pozitív hatása megmutatkozott, hisz bár nem kötelező a hittan, mégis a szülők 90-95%-a kérte gyermeke számára a hittant, szemben az etikával.

Természetesen az állam finanszírozza a hitoktatást, ugyanúgy, mint a többi tantárgyat, a törvényi előírás pedig megköveteli, hogy jól képzett hitoktatók végezzék szakszerűen ezt a munkát. „Disciplina Religie poate fi predată numai de personalul didactic calificat conform prevederilor prezentei legi și abilitat în baza protocoalelor încheiate între Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului și cultele religioase recunoscute oficial de stat.”²⁰¹

A fentiek szerint láthatjuk, hogy a Romániában zajló hitre való nevelés elsődleges és komolyan megalapozott bölcsője a családi nevelés. Ennek köszönhető az, hogy a szülők a szekularizációs irányzatok próbálkozásai ellenére is, gyermekeik számára kérik, követelik a hittan oktatását az iskolákban.

3.1.2. Szerbia

A Szerbia területén élő katolikus közösségek jogi lehetőségeiről, és a katolikus nevelés, hitoktatás alkotmányjogi, konkordatárius jogi, kánonjogi, valamint aktuális törvényi szabályozásáról szeretnék egy rövid képet nyújtani jelen fejezet keretei között, figyelembe véve a nemzet sokszínűségét, az ország ortodox többségű voltát.

A kánonjog érvényesülése egy adott országban erősen függ a konkordátum adta lehetőségektől, amely fényében módosulhat az alkotmány, szülehetnek új törvények. Továbbá a konkordatárius jog számos lehetőséget hordoz magában egy adott ország katolikus

²⁰¹ *Legea Educatiei Nationale 1/2011*. Art. 18. in *Monitorul Oficial, partea I. nr. 18*. din 10 ianuarie 2011.: „A hittant csak a törvény által meghatározott képzett tanárok taníthatják, az Oktatási, Ifjúsági, Kutatási és Sport Minisztérium és az államilag elismert felekezetek között kötött hivatalos megállapodások szerint.”

hívei számára, jogot biztosít az egyház evangelizációs küldetése teljesítésében.²⁰² Voltak a történelem folyamán olyan konkordátumok, amelyek valóban jól sikerült egyezménynek bizonyultak, de voltak sajnos kevésbé hatékonyak is. Szerbia tekintetében nagyon érdekes utakat járt meg a konkordátum. Bár nem feladatomban kivesézni a konkordátum születésének alakulását, mégis az ide vonatkozó kutatásaim alatt úgy ítélt meg, hogy szükséges szót ejteni erről, különös tekintettel arra, hogy ezen konkordátumok mindegyike rendelkezett a katolikus nevelésről, az iskolákban való hitoktatásról.

A Szerbia és Vatikán közötti első, egyezményre törekvő tárgyalások már a 19. század végén megkezdődtek, de maga a konkordátum nem született meg, mivel a szerbiai ortodox papság erősen ellenezte. Hozzá kell tennünk azt is, hogy az akkori Szerbiában a katolikusok létszáma igen csekély volt, és egy korábbi megegyezés értelmében azok is a magyar király fennhatósága alá tartoztak.²⁰³ Mindeközben Szerbia és az Osztrák-Magyar Monarchia közötti viszony fokozatosan romlott, és talán éppen ezért Szerbia mindent megtett azért (még konkordátum megkötése útján is), hogy a Monarchiához tartozó katolikusokat kivonja a király keze alól.²⁰⁴

Szerbia felajánlotta tehát a Szentszéknek a konkordátum megkötésének lehetőségét, amely gesztust a Vatikán látszólag örömmel fogadott, és amelyet a felek nevében 1914. június 24-én írtak alá Vatikánban: Raffaele Merry del Val államtitkár és Milenko R. Vesnitch, a szerb király képviselőjében.

²⁰² Az Apostoli Szentszékkel kötött megállapodások nemzetközi szerződésnek minősülnek, mivel a Szentszék a nemzetközi jog sajátos alanya. SCHANDA B., *Magyar állami egyházjog*, Budapest 2003. 7.; vö: SCHANDA B., *Az Apostoli Szentszék a nemzetközi jogban*, in JK LIV 1999/7-8. 315-328.

²⁰³ Az Osztrák-Magyar Monarchia egyházpolitikájáról ld. bővebben: MANN M., *Kultuszminiszterek egyházpolitikája a 19. században*, in: Nagy Péter Tibor (szerk.): *Oktatáspolitikai és vallásszabadság. Állam – egyház – iskola – társadalom a 20. században*, Budapest 2000. 169–172.; SZENTKLÁRAY J., *Száz év Délmagyarország újabb történetéből, tekintettel a III. Károly és Mária Terézia korabeli előzményekre*, Temesvár 1879.

²⁰⁴ „A szarajevói merénylet miatt az Osztrák-Magyar Monarchia és Szerbia között 1914 nyarán fellépő diplomáciai válság az Apostoli Szentszékét kényes helyzetbe hozta. Egyfelől négy nappal az osztrák trónörökös meggyilkolása előtt, június 24-én írtak alá a Vatikánban azt a konkordátumot Szerbiával, amely az ott élő, csekély számú katolikus érdekeinek védelmében született, s amelynek megakadályozására Bécs külügyi apparátusa hiábavaló erőfeszítéseket tett; másfelől ez a körülmény nem változtatott X. Piusz pápának és közvetlen munkatársainak azon meggyőződésén, hogy a Habsburgok Birodalma a katolicizmus védőbástyája Európa közepén. A korabeli iratok és a későbbi visszaemlékezések ellentmondásosak arra nézve, hogy a következő hetekben a pápa milyen üzeneteket küldött az agg Ferenc Józsefnek, akit egyébként vallási kötelezettségeit példászerűen teljesítő uralkodónak tartott. Rafael Merry del Val bíboros-államtitkár utóbb úgy nyilatkozott, hogy a Monarchia követségi ügyvivőjével ő azt közölte: a Szentszék álláspontja szerint „Ausztriának nem szabad engednie, joga van a hivatalos elégtételhez és saját léte védelmezéséhez, de nem nyilvánította ki soha azon reményt vagy véleményt, hogy a fegyverekhez nyúlhat”. GÁRDONYI M., *A Szentszék és az I. Világháború*, in Vigilia, 5/2015. 322. A magyar-szerb viszonyról ld. részletesebben: GLATZ F., *Történelmi megbékélés, de hogyan? Szerbek, magyarok között...* in História, XXXIII. évf., 2011/1-2. 51–62.

A konkordátum 22 pontot tartalmazott, melyek értelmében a szerbiai katolikus egyházat teljes szabadság illetve az állami törvények betartása mellett, ugyanakkor megalakult a belgrádi érsekség és a Scopia-i szufraganeus egyházmegye.²⁰⁵

A konkordátum 10. cikkelye foglalkozott a katolikus neveléssel, a hitoktatással, és kimondta, hogy a fiatalok vallásos nevelése minden iskolában az érseknek van alárendelve, valamint bizonyos egyházmegyékben a püspöknek. Az állami iskolákban a hitoktatást végző katekétákat a püspök, az Oktatási Miniszter egyetértésével nevezik ki. Szó volt még a cikkelyben arról is, hogy amennyiben a katekéta alkalmatlan a feladatra, a püspök eltávolíthatja és a miniszter hozzájárulásával új munkatársat nevezhet ki.²⁰⁶

A nevelésről szólt a 11. cikkely is, éspedig az egyházi személyek formálására létrehozható szemináriumról, a fővárosban vagy a főváros közelében, ahol az egyház a kánoni előírásoknak megfelelően tarthat fenn ilyen intézményt, amelyben a növendékek szerb nyelven tanulhattak.²⁰⁷

Maga a konkordátum több szempontból is nagyon érdekesnek tűnik; egyrészt azért, mert kellemetlen volt a Szentszék számára az Osztrák-Magyar Monarchiával való jó kapcsolata miatt, másrészt azért, mert nem találhatjuk meg annak szövegét az AAS-ben,²⁰⁸ hanem csak rá való utalást.²⁰⁹ Elképzelhető, hogy a közelgő I. világháború miatti egyéb teendők gátolták a Szentszékét abban, hogy hivatalosan is megjelentesse a konkordátum szövegét az AAS-ben, de az is elfogadható magyarázat lehet, hogy a Szentszék a Monarchiával ápolt kapcsolatai miatt nem kívánta feltűnő módon közölni az egyezményt,

²⁰⁵ A belgrádi érsekség keretében működhetett a bánági apostoli kormányzóság. Az 1935. évi adatok szerint 200 872 katolikus hívője volt, ebből 78 980 magyar és 111 182 német ajkú. Az ott élő szerb és román lakosság számának felét tették ki a római katolikusok. Vö: SZÉKELY A. B., *Vallás és egyház a jugoszláviai magyarság életében*, in Új Symposion, Forum Novi Sad, 1990/1–2. 45.; SALACZ G., *A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt*, München 1975. 120.; SZENTGYÖRGYI L., *Németek a Vajdaságban*, in Híd, I. évf., 1934/4. 31–32.

²⁰⁶ „L'istruzione religiosa della gioventù cattolica è sottoposta, in tutte le scuole, all'Arcivescovo ed al Vescovo nelle rispettive diocesi. Nelle scuole dello Stato essa verrà impartita da catechisti che, previo comune accordo, saranno nominati dal Vescovo e dal Ministro dell'Istruzione Pubblica e dei Culti. I Vescovi possono interdire l'insegnamento religioso, anche nelle scuole dello Stato, a quei catechisti che si mostrassero non adatti alla missione loro affidata, dandone partecipazione al Ministero dell'Istruzione Pubblica e dei Culti, per procedere ad altra nomina. Il Regio Governo stipendierà i catechisti nelle scuole dello Stato. La qualità di parroco non è incompatibile con quella di catechista.” (<http://licodu.cois.it/?p=4105&lang=en>, letöltés ideje: 2017. 05. 14.)

²⁰⁷ „Per la formazione di giovani serbi idonei al sacerdozio cattolico sarà istituito un seminario nella capitale o nelle sue vicinanze, cui lo Stato fornirà un'equa annua dotazione, restando all'autorità ecclesiastica rispettiva la cura di sistemarlo e governarlo in conformità delle disposizioni canoniche. In questo seminario sarà usata per le discipline non ecclesiastiche la lingua d'insegnamento serba.” (<http://licodu.cois.it/?p=4105&lang=en>, letöltés ideje: 2017. 05. 14.)

²⁰⁸ Acta Apostolicae Sedis, a Szentszék hivatalos lapja.

²⁰⁹ „A serenissimo Principe, Serbici regni Regente: Son Éminence Cardinal Merry del Val, Secrétaire État. - Rome. Nisch, 22. J'apprends à l'instant avec une douloureuse émotion la nouvelle du décès du Souverain Pontife, et je m'empresse de transmettre à Votre Éminence avec mes sincères condoléances, l'assurance que en mon pays le souvenir du Saint-Père sous les auspices duquel le Concordat avec la Serbie a été conclu sera religieusement conservé. ALEXANDRE”, in AAS 06 (1914) 446. p.

vagy esetleg az ortodox többségű Szerbia miatt kerülhette ezt a jelenséget. Egy bizonyos, hogy a konkordátum szövegének végén van egy megjegyzés,²¹⁰ amely konkrétan leírja, hogy a hivatalos, aláírt, lepecsételt konkordátum a 89-es borítékban található az Államtitkárságon. Továbbá, szintén ebben a megjegyzésben szó van arról, hogy a konkordátum preambulumban a felek fordított sorrendben szerepelnek, amely a másoló hibája, de ez ne jelentsen előítéletet az ilyen jellegű dokumentumokat illetően.

Újabb tárgyalások láttak napvilágot jóval az első világháború után, amelyek az 1930-as évek közepére konkretizálódtak, és úgy tűnik, hogy sikerrel értek véget Szerbia és Szentszék között. Ennek következtében 1935. július 25-én a friss konkordátum aláírására került sor. A konkordátum aláírása után Szerbiában új kormány alakult, az egyezmény szövegét pedig a parlament elé terjesztették szavazásra, de az ortodox többség tiltakozása miatt levették napirendről. Az 1937. július 24-i ülésen, bár csekély különbséggel, de sikerült a parlamentnek megszavaznia a konkordátumot. A fővárosban ezek után hatalmas tüntetések bontakoztak ki, ahol azt kifogásolták, hogy a Szentszékkel kötött megállapodás kedvezőbb helyzetbe juttatta a katolikus egyházat az ortodox egyházzal szemben.²¹¹ Ezek után a miniszterelnök nem terjesztette a szenátus elé ratifikálás céljából a konkordátumot, így ez a kísérlet meghiúsult.²¹²

Ez a sikertelen konkordátum biztosította volna többek között a vallásszabadságot, továbbá kormányzóságok létrehozását, a szabad püspöki kinevezéseket, az Apostoli Szentszékkel való kapcsolattartás lehetőségét, az egyházkormányzás szabadságát, a szerzetesek szabad tevékenységét, az egyházi egyesületek zavartalan működését és nem utolsósorban a hitoktatást.

Bár nem fogadták el a konkordátumot, a vallásszabadság és a hitoktatás biztosítva volt Jugoszláviában, ellenben hamarosan következett a második világháború, majd a vallásüldözés. A II. világháború kezdetén Jugoszlávia szétbomlott, 1945-ben pedig szövetségi népköztársaság lett, amely kimondta ugyan a vallásszabadságot, az állam és az egyház

²¹⁰ „Dall'esemplare a firme autografe e sigilli dei plenipotenziarii in *Busta 89* nell'Archivio della segreteria di Stato. Ibid. l'esemplare a firma autografa e sigillo di Alessandro, Principe ereditario di Serbia, con cui, in nome di Re Pietro I e in data di Valievo 25 agosto 1914, ratifica il concordato. Ibid. inoltre una comunicazione a firma autografa del Vesnitch in data di Roma 12 marzo 1915, con cui, al Card. Gasparri, Segretario di Stato di Sua Santità, si dichiara “que le titre et le préambule de rinstrument de la ratification du Concordat ... portent les deux Contractants en ordre inverse par la faute du copiste... et ne doit aucunement porter préjudice à l'ordre consacré pour cette catégorie de documents, et reservant la préséance au Saint-Siège”. (<http://licodu.cois.it/?p=4105&lang=en>, letöltés ideje: 2017. 05. 14.)

²¹¹ A két egyházhoz tartozók számbeli megoszlásáról a 20. század elején és napjainkban ld. GÁBRITY MOLNÁR I., *A nemzeti és vallási tudat egybefonódása a Délvidéken*, in *Távlatok (A magyar jezsuiták folyóirata)*, Budapest 1997/6. 767–769.; *Szerbiai Statisztikai Hivatal Évkönyve*, 1992. 217.

²¹² MIŠOVIĆ, M., *Srpska crkva i konkordatska kriza*. Beograd 1983. 146.

szétválasztását, de ennek ellenére hatalmas vallásüldözés kezdődött: a papság 13 %-át kivégezték, 50 %-át bebörtönözték (köztük Stepinac, Zágrábi érseket), a katolikus iskolákat és szervezeteket megszüntették.

Az 1950-es években a katolikus egyház képviselői erősen harcoltak jogaikért, sőt még a Vatikán is kifejtette nézeteit, Domenico Tartini bíboros államtitkár a következőképpen fogalmazta meg óhaját: „A katolikus egyház azt követeli, hogy joga legyen lelkipásztori tevékenységét folytatni, vagyis szabadon taníthassanak és prédikálhassanak. Minden más mellékes, nem csak az egyházi tulajdon, de még Stepinac érsek is.”²¹³ A legfontosabbnak tehát Vatikán is az igehirdetést, valamint a vallásoktatást tartotta.

A megegyezésre való törekvések, ha lassan is, de úgy tűnik, megvalósultak, bár Titó követelményeket támasztott az egyházzal szemben, mivel belátta, hogy ezt az erős közösséget nem lehet megsemmisíteni. Az volt az egyik fő követelménye, hogy a katolikus papok szerepe csak a vallásra korlátozódjon: „A római katolikus egyházzal a *modus vivendi* még mindig lehetséges. Ennek legfőbb feltétele, hogy az egyház a vallásra korlátozza tevékenységét. A papok egyénileg folytathatnak politikai tevékenységet, de csak a meglévő társadalmi rend keretein belül. A jugoszláv kormány nem követeli, hogy az egyház, vagy a papok egyénileg szocialista vagy különösen kommunista propagandát folytassanak. Azt sem kívánják, hogy leváljanak a Vatikánról, de patrióta nézeteket kell képviselniük,” majd régi hasonlattal élve így fejezte be: „és meg kell adniuk a császárnak, ami a császáré.”²¹⁴

Bár a diplomáciai kapcsolatok még nem álltak helyre, de lassan változás következett be a katolikus egyház életében, miután 1952. április 27-én elfogadták a vallási közösségek státuszáról szóló törvényt, és csökkentették a keresztények elleni megtorlásokat.²¹⁵ „1966-ban Jugoszlávia és a Vatikán protokollt írt alá egymással, amit 1970-ben a diplomáciai kapcsolatok újrafelvétele, majd Tito 1971-es vatikáni látogatása követett.”²¹⁶ 1970-ben Belgrádba érkezett a pronuncius, 1986-ban pedig a Bánátot önálló püspökség rangjára emelték Szabadka és Nagybecskerek székhellyel. 1989 után, mint a többi volt kommunista államban, úgy Szerbiában is nagyon sok pozitív változás állt be.²¹⁷ 1990-ben a kultuszminisztérium úgy rendelkezett, hogy töröljék az oktatás programjából a marxizmust, és azonnal vezessék be a hitoktatást. Így ettől kezdve ugyan fakultatív módon, de végezhető volt hitoktatás az állami iskolákban.

²¹³ The National Archives-Public Records Office, London. Foreign Office Papers, 371/ 95571 RY 1781/33.

²¹⁴ Ibid.

²¹⁵ Vö.: VUKMAN P., *A katolikus egyház Jugoszláviában az 1950-es évek elején a brit diplomaták jelentéseinek tükrében*, in *Belvedere Meridionale, Történelem és társadalomtudományok*, XXI/3-4 (2009) 50.

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ *Jövő évek küszöbén a Bánati Püspökség*, Hitélet, 25, 1987. 3. 1.

A Szerb Köztársaságban a hitoktatási helyzet hasonló, mint Romániában, ahol szintén erős kisebbségben vannak a katolikusok, néhány különbség azonban mégis felfedezhető. Nézzük meg először azokat az alapjogokat, amelyeket a Szerb Köztársaság alkotmánya biztosít. Az általánosnak mondható lelkiismereti- és vallásszabadság kérdésével kapcsolatban az alkotmány alapvető vallásszabadsági, lelkiismereti, hovatartozási elveket fogalmaz meg, amelyeket más ország alkotmányában is megtalálunk. Annak 43. szakasza kifejti, hogy a szülőnek joga van gyermekét saját meggyőződése szerint nevelni, valamint vallási és erkölcsi oktatásban részesíteni.²¹⁸

A hitoktatás részletes szabályozására ezen államban csak később került sor, mégpedig 2001-ben, érthető módon, hiszen az országban az előző években háború volt. Nézzük meg kicsit alaposabban, miként alakult Szerbiában a hitoktatás jogszabályi szintű rendezése.²¹⁹

A kezdetekről a következőket olvashatjuk a szabadkai egyházmegye honlapján: „A 2001-ben a Föderáció palotájában megtartott kerekasztal után nyilvánvalóvá vált, hogy komoly megfontolások előtt állunk, ami a hittan bevezetését illeti az állami iskolákban. Ezen a megbeszélésen jelen voltak a Muzulmánok Szandzsákból és Belgrádból, a Katolikusok, Protestánsok és a Zsidók. Három minisztérium képviselői, vagyis a szövetségi és a köztársasági vallásügyi minisztérium és a köztársasági tanulmányügyi és sport minisztérium.

A második találkozón a Föderáció palotájában megbeszéltek egy modellt, amely alapján bevezetik a hittant az állami iskolákban. Jelen volt mindkét vallásügyi miniszter és minden egyház és hitközösség képviselője. A következő séma lett kiválasztva: a hittan választható hittantárgy lesz, amely a kiválasztása után kötelezővé válik. Az alternatív tantárgy az erkölcsstan.”²²⁰

A 46/2001-es rendelet állapította meg első ízben azoknak a közösségeknek a nevét, amelyek bevett, azaz hagyományos egyházaknak tekinthetőek: „Hagyományos egyházak és vallási közösségek a következők: Szerb ortodox egyház, Iszlám közösség, Katolikus egyház, Szlovák evangélikus egyház, Zsidó hitközösség, Keresztyén református egyház és Keresztyén evangélikus egyház.”²²¹

Érdekes különbséget tett a rendelet az általános iskolások és a középiskolások között. A középiskolásoknak látszólag nagyobb önállóságot biztosított a tantárgy megválasztásában,

²¹⁸ Ustav Republike Srbije, Clan 2. 8. novembra 2006, in *Sluzbeni glasnik RS br. 98/2006*.

²¹⁹ A hitoktatás résztvevőiről, anyagáról ld. bővebben: TARJÁNYI Z., *Kateketika I. A hitoktatás elmélete és története*. Budapest 2000. 60–145.

²²⁰ <http://www.suboticka-biskupija.info/vjeronauk.php>, letöltés ideje, 2017.05.25.

²²¹ 46/2001. uredba o organizovanju i ostvarivanju verske nastave i nastave alternativnog predmeta u osnovnoj i srednjoj školi, Sluzbenom glasniku Republike Srbije: „Tradicionalne crkve i verske zajednice su: Srpska pravoslavna crkva, Islamska zajednica, Katolička crkva, Slovačka evangelička crkva a.v., Jevrejska zajednica, Reformatska hrišćanska crkva i Evangelička hrišćanska crkva a.v.”

de elrendelte, hogy a választásról a középiskolások kötelesek értesíteni a szülőket vagy a gyámjukat. „Učenik srednje škole može odlučiti da pohađa versku nastavu ili nastavu alternativnog predmeta, uz obavezno upoznavanje roditelja, odnosno staratelja sa odlukom.”²²² Az általános iskolások esetében pedig értelemszerűen a szülők vagy a gyám döntött afelől, hogy a hittan mellett teszi le a voksát, vagy egy választható tantárgy mellett.

A rendelet értelmében a hittan kötelező lett azon gyermek számára, aki a hittant választotta, a választható tantárgy pedig szintén kötelező lett az azt választó tanuló számára. Így ki van küszöbölve az a nem éppen szerencsésnek mondható helyzet, hogy amíg a hittanosok az órán vesznek részt, a többiek az udvaron játszanak.

A rendelet lehetővé teszi azt, hogy mindenki részesüljön hitoktatásban,²²³ és nem szab meg minimális létszámot az órák megtartásához, ellentétben néhány más ország szabályozásával, ahol megtalálhatjuk ezt a megszorítást.²²⁴ Továbbá deklarálja a jogszabály, hogy a hitoktatás a Szerbia területén lévő hagyományos egyházaknak és vallási közösségeknek van megszervezve és kivitelezve, függetlenül attól, hogy az adott területen hány hívő van.²²⁵

Bizonyos szabadságot megadva az egyházaknak a rendelet megtart egyes fakultásokat az állam hatáskörében, a következőképp szabályozva a tankönyvek, segédeszközök használatát: „a tankönyvet és a hitoktatáshoz szükséges egyéb tanítási segédeszközt a művelődési és sport miniszter hagyja jóvá a hagyományos egyházak és vallási közösségek ajánlatai alapján.”²²⁶

Ezen felül az állam határozza meg a hitoktatók szakképesítésének fajtáját oly módon, hogy az oktatási és sport minisztérium egyeztet a vallásügyi minisztériummal és az egyházakkal. A hitoktatók névsorát pedig a vallási közösségeknek szintén fel kell terjeszteni jóváhagyásra az oktatási és sport minisztériumhoz.

A hitoktatás, valamint a választható tantárgy finanszírozását az oktatási és sport minisztérium költségvetése biztosítja, a következőképpen szabályozva a kérdést: „Az oktatási

²²² Sluzbeni glasnik RS br 46/2001 in *Hivatalos közlöny*- Szerb Köztársaság: „A középiskolás diák eldöntheti, hogy vallási nevelésre vagy más választható tantárgyra jár, amiről köteles értesíteni a szülőt, illetve gyámot (nevelőt).”

²²³ Egyébként a hitoktatás és a vallásoktatás nem teljesen szinonim fogalmak, a különbségtételről ld. bővebben: SZENTMÁRTONI M., *A vallásoktatás akkordjai. A hitoktatás technikája és művészete*. Agapé, Szeged 2001. 6.; BERNOLÁK É., *Hittansztori? Visszaemlékezés hitoktatásunk harminc esztendejére*. Budapest 1994. 32–34.; protestáns szemszögből pedig: KAUFMANN, S. *Kezdjük az alapoknál! A keresztyén iskolai oktatás legfontosabb építő elemei*. ACSI Keresztyén Alapítvány, 2008. 57–67.

²²⁴ Pl. lengyel szabályozás, vö.: 36/1992., 2-5 §. in *Dziennik Ustaw* 1992. 591.

²²⁵ Sl.glasnik RS br 46/2001.: „Verska nastava se organizuje i izvodi za tradicionalne crkve i verske zajednice u Republici Srbiji, bez obzira na broj vernika u određenoj sredini.”

²²⁶ Sl.glasnik RS br 46/2001.: „Udžbenike i druga nastavna sredstva za versku nastavu odobrava ministar prosvete i sporta na usaglašeni predlog tradicionalnih crkava i verskih zajednica.”

és sport minisztérium biztosítja a bruttó juttatást a hagyományos egyházaknak és vallási közösségeknek az alkalmazott tanító óraszámának függvényében.”²²⁷

A hittan és a választható tantárgy óraszámát a rendelet heti egy órában állapítja meg, amelyek keretében a diákok osztályzatot kapnak, ám ezek a jegyek nem befolyásolják a diákok átlageredményét.

Megállapítja továbbá a jogszabály, hogy a hittant és a választható tantárgyat a 2001/2002-es tanévtől vezetik be az általános iskola és a középiskola első osztályában, amelyet majd az oktatási és sport minisztérium által kijelölt bizottság felügyel.

A rendelet következtében 2001 őszén a Szerb Köztársaság területén is megkezdődött a hitoktatás, mégpedig a következő nagyságrend szerint: „százalékban kifejezve a hitoktatásra az általános iskola első osztályában a gyermekek 53%-a iratkozott be, a középiskolában pedig 29%.”²²⁸

A hittan és a választható tantárgy (polgári nevelés) bevezetése után, 15 évvel később vegyesek a tapasztalatok és a vélemények a két tantárgy tekintetében, olyannyira, hogy még az is felmerült Szerbiában, hogy megszüntetik ezeket a tantárgyakat. 2015. december 22-én Srđan Verbić oktatási miniszter egy nyilatkozatot tett, melyben kifejtette, hogy a hitoktatásnak és a polgári nevelésnek, mint választható tantárgyaknak a bevezetése megosztotta a diákokat, pedig az a cél, hogy az iskolai neveléssel és oktatással harcoljanak a diszkrimináció ellen. „Szemmel láthatólag valamit nem jól csináltunk” – mondta a miniszter. A politikus szerint fontos meghatározni azokat a készségeket és azt a tudást, amelyekkel szeretnénk, ha gyermekeink az iskola befejezése után rendelkeznének, és ezután eszerint kell alakítani a tantárgyakat.

Így a hitoktatás és a polgári nevelés tantárgyak revíziója egyben az összes tantárgy hasonló felülvizsgálatának szükségességét is felveti, a miniszter szerint ugyanis újra kell gondolni az oktatás átszervezését a végcél, illetve a várt eredmény tükrében.²²⁹

Úgy, mint egész Európa, Szerbia is ki van téve a migrációnak, amely hatására egy pluralista társadalom jött létre. A különféle felekezetekhez és a felekezetekhez nem tartozóknak akarta az állam megadni a lehetőséget, hogy mindenki a saját meggyőződése szerinti nevelésben részesüljön, elkerülve ezzel a diszkrimináció látszatát. Ám kitűnik az

²²⁷ Sl.glasnik RS br 46/2001.: „Ministarstvo prosvete i sporta obezbeđuje bruto naknadu tradicionalnoj crkvi i verskoj zajednici po angažovanom času nastavnika.”

²²⁸ <http://www.suboticka-biskupija.info/vjeronauk.php>; letöltés ideje: 2017. 05. 29.

²²⁹ Vö.: <http://www.vajma.info/cikk/szercbia/23075/Verbic-A-hitoktatás-es-a-polgari-nevelés-megosztotta-a-diakokat.html>; letöltés ideje: 2017. 05. 29.

oktatási miniszter nyilatkozatából, hogy éppen ezt a célt nem sikerült elérni, amelynek következtében újra kell gondolni az egész szabályozást.

2017 februárjában az új oktatási miniszter, Mladen Šarčević kijelentette, hogy továbbra is kötelezően választható tantárgy marad a polgári nevelés és a hitoktatás, hozzátéve: e tantárgyak státusza a jövőben sem fog változni.

Úgy tűnik tehát, hogy az országban általános oktatásról szóló törvény van készülöben, amelyben viszont nincs kihangsúlyozva e két tantárgy (hitoktatás és polgári nevelés) kötelező volta. Kérdés az, hogy ha elkészül az új törvény, milyen lehetőségeket, valamint milyen irányt mutat majd az oktatás a nevelés és a hitoktatás szempontjából?

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy Szerbiában a katolikus egyház, mint kisebbségi közösség kevésbé tudta érvényre juttatni egyetemes küldetését, egy olyan országban, ahol az ortodox ellenállás következtében többszöri próbálkozás, megállapodás után sem került elfogadásra a Vatikánnal kötött konkordátum. Ilyen körülmények között az állami törvények kevés teret biztosítottak a katolikus egyháznak, éppen ezért tartottam fontosnak a fejezet első felében világos képet festeni a konkordátumok születéséről és el nem fogadásuk okairól.

A konkordátumok elfogadásának megghiúsulása ellenére a délszláv háború után a katolikus egyház helyzete normalizálódott, és a nevelés-oktatás területén elfogadható jogi szabályozás jött létre.

3.1.3. Lengyelország

A nehéz évtizedeket átélt lengyel nép a kommunista diktatúra kegyetlensége, valamint a gyors szekularizálódási folyamat ellenére a katolikus egyháznak továbbra is kiemelt bizalmat szavaz. Ez az egész társadalomban megfigyelhető, és elsősorban annak köszönhető, hogy a lengyel családokban a vallásos nevelés ma is elengedhetetlen része annak az örökségnek, amit az ősök átadnak gyermekeiknek, ami pozitívan és jelentősen befolyásolja a hitoktatást az állami iskolákban, de nem csak az iskolákban, hanem a plébániákon folyó katekézist és a plébániai közösségek aktív életét is.²³⁰

A ma is erősen vallásosnak számító Lengyelországban sokkal szervezettebb, rendezettebb a hitoktatás, mint a fentebb említett országokban, köszönhető ez a tény egyrészt annak, hogy szoros kapcsolat van az egyház és az állam között, másrészt pedig talán annak is,

²³⁰ Lásd: ȘELARU, S.; VĂLCU, G., *Studiul Religiei (SR) în școlile publice din statele membre ale Uniunii Europene*, in *Studii Teologice*, Bucuresti, Nr. 1., 2012. 229-252.

hogy Lengyelország komoly történelmi múlttal rendelkezik a nevelés-oktatás megszervezése tekintetében. Lengyelország volt a világon az első ország, amely már 1773-ban létrehozta azt, amit ma Nemzeti Nevelési Bizottságnak nevezünk (Komisja Edukacji Narodowej), amelynek az volt a feladata, hogy felügyelje az iskolákat és a nevelési programokat.²³¹ Szintén Lengyelország volt az első olyan ország a kommunista országok közül, több mint 200 évvel később, amely kezdeményezte az oktatási rendszer reformját. Mielőtt azonban rátérnénk a részletekre, nézzük meg a legfőbb rendelkezéseket.

A lengyel alkotmány a következő alapvető gondolatokat szögezte le vizsgált kérdésünk tekintetében: „Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania.”²³² Azaz kijelentette, hogy a szülőknek alapvető jogosultságuk, hogy gyermekeiket saját vallási és világnézeti meggyőződésük szerint neveljék. Viszont a nevelés során tekintettel kell lenni természetesen a gyermek szellemi és lelki érettségi fokára, valamint amennyiben érettebb korú gyermekről van szó, a lelkiismereti és vallási meggyőződésére.

Továbbá a vallás tekintetében a lengyel alkotmány megállapította, hogy minden személynek joga van meggyőződése szerinti vallást választani és azt gyakorolni akár egyénileg, akár közösségben, imádság által, továbbá a szertartásokon való részvételen keresztül is. A vallásszabadság magában foglalja a templomok, szent helyek birtoklását és használatát annak érdekében, hogy a hívő emberek részt tudjanak venni a szent cselekményekben, bárhol is éljenek.²³³

Leszögezte az alkotmány azt az alaptételt is, hogy egy államilag elismert egyház vagy egy vallási közösség tanítását, hitelveit oktatni lehet az iskolában is, anélkül, hogy ezzel más személyek lelkiismereti meggyőződését vagy vallásszabadságát korlátoznák.²³⁴ Nem szorul tehát a vallásoktatás kizárólag az egyházak által megszervezett, külön hitoktatásra.

Az alkotmány bemutatott rendelkezésein túl, a lengyel állam és a Szentszék között létrejött egyezmény is rendelkezik az állami iskolákban folyó hitoktatásról, a keresztény nevelésről és annak megszervezéséről. Az 1925-ben kötött konkordátum után, a korunkhoz legközelebb álló egyezményt 1993-ban kötötte a Szentszék Lengyelországgal, amelyet 1998-

²³¹ [http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,156046,6747995, Komisja_Edukacji_Narodowej.html](http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,156046,6747995,Komisja_Edukacji_Narodowej.html). Letöltés ideje: 2017.12.06.

²³² *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, z dnia 2 kwietnia 1997, art. 48. in *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa, dnia 16 lipca 1997. Nr 78. 2422.

²³³ Vö.: Ibid.

²³⁴ *Konstytucja* (1997), art. 53. 2423.

ban hagytak jóvá. E konkordátum 12. cikkelye a következőképp rögzíti a hitoktatáshoz, neveléshez való jogot:

„Uznaja c prawo rodziców do religijnego wychowania dzieci oraz zasadę tolerancji Państwo gwarantuje, że szkoły publiczne podstawowe i ponadpodstawowe oraz przedszkola, prowadzone przez organy administracji państwowej i samorządowej, organizują, zgodnie z wolą zainteresowanych naukę religii w ramach planu zajęć szkolnych i przedszkolnych.”²³⁵

Az oktatási intézményekben történő, programtervbe foglalt hitoktatás megszervezésén túlmenően, melyről az előbb említett 12. cikkely rendelkezik, szó esik még a konkordátum 12. artikulusának további pontjaiban arról, hogy a hitoktatási tantervet maga az egyházi hatóság határozza meg, de szintén ő hivatott meghatározni a tananyagot, a használandó tankönyveket, amelyről azonban értesítenie kell a kompetens állami hatóságot. A hitoktatók delegálása (*missio canonica*) az egyházmegye püspök feladata, a hitoktatók képzési feltételeiről, lehetőségeiről pedig a Püspöki Konferencia és civil hatóság állapodnak meg.

A konkordátum megállapítja továbbá, hogy a hitoktatás megszervezését illetően mindig figyelembe kell venni a Püspöki Konferencia rendelkezéseit és a civil törvényeket.²³⁶

Az alapvető jogokat és a vallásszabadság kérdését egy adott állam esetében – így Lengyelországban is – az alkotmány vagy alaptörvény rögzíti, és mint fentebb láthattuk, az esetleges konkordátumok is rendelkeznek ezekről a jogokról és kötelességekről, talán kicsit pontosabban és konkrétabban. Mindez jó alap, amely garantálja a feleknek az alapvető együttműködést.

Az alkotmányon és a konkordátumokon kívül azonban alacsonyabb szintű jogforrások is rendelkeznek a hitoktatás kérdéséről, főként a részletszabályok megállapítása és az alkotmányos követelmények végrehajtási módja tekintetében.

Egyik ilyen jogszabály az 1992. évi április 14-i rendelet, melyet egyébként többször módosítottak, legutóbb 2014. március 25-én. Nézzük meg, ez miként szabályozza a hitoktatással kapcsolatos kérdéseket.

Elsőként követelményként állítja fel az állami óvodák elé, tehát már a nevelés legelső szintjén is, hogy a szülők vagy pedig a gyám kérésére szervezzék meg a hitoktatást a nevelési terv keretein belül. Ezen túl az állami általános iskolák és gimnáziumok, valamint az egyéb

²³⁵ *Conventio inter Apostolicam Sedem et Poloniae Rem Publicam* (Konkordat Miedzy Stolica Apostolska I Rzeczaj Dospolita Polska) 28. julii 1993., in *AAS 90* (1998) 319. „Elismerve a szülők gyermekeik vallásos neveléséhez való jogát és a tolerancia elvét, az Állam biztosítja az általános- és középiskolákban, valamint az óvodákban - akár polgári, akár magán fenntartásúakban – az érdekeltek akarata szerint a hitoktatás megszervezését, az iskolai és az óvodai tanrend keretében.”

²³⁶ Lásd: *Ibid.*

középiskolák is kötelesek megszervezni a vallás és az etika oktatását az iskolai tanterv keretei között:

- az általános iskolában és a gimnáziumban a szülők vagy a gyám kérésére,
- a szakközépiskolában pedig a szülő, a törvényes gyám, vagy maguk a diákok kérhetik a hittan vagy az etika oktatását, amennyiben elérték a nagykorúságot.²³⁷

A rendelet azzal kezdi tehát, hogy felszólítja egyrészt az iskolákat, az oktatási intézményeket, hogy tegyék lehetővé a hittan, valamint az etika oktatását, másrészt pedig lehetőséget biztosít a szülőknek és a diákoknak, hogy meggyőződésük szerint válasszanak a felkínált alternatívák közül. Mint láthattuk azonban, Lengyelországban komoly hagyományai vannak a vallási értékek átadásának az élet minden területén, mind az otthoni családi közösségben, mind az iskolai keretek között, így a hitoktatás szinte mindenhol meg is van szervezve.

A rendelet megállapítja továbbá a fentebbiek technikai megvalósítása körében, hogy ki kell tölteni egy nyomtatványt/nyilatkozatot, amelyben az arra jogosultak nyilatkoznak a hitoktatás kérdésében. A nyilatkozatot a következő évben nem kell újra megismételni, de lehetőség van arra, hogy változtassanak rajta. Amely nem jellemző a korábban kifejtettek fényében.

Azt is komolyan hangsúlyozza és követelményként állítja fel a rendelet, hogy a tény, amely szerint valaki a hittant vagy az erkölcsstant választotta, nem lehet a diszkrimináció tárgya.²³⁸

Az iskolákban és az óvodákban úgy kell megszervezni a hitoktatást, hogy egy csoportban legalább hét diák legyen. Amennyiben ez a minimum megszabott létszám nincs meg, akkor több osztály diákjaiból kell létrehozni egy legalább hét fős csoportot. Mindezt úgy kell megvalósítani, hogy az óvodák és az iskolai intézmények vezetői egyeztetnek az egyházak és a vallási közösségek vezetőivel. A nevelési és oktatási intézményeknek természetesen biztosítaniuk kell szabad tantermeket az egyházak és a vallási közösségek katechetikai céljainak magvalósításához.

²³⁷ 36/1992. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, 1.§, in *Dziennik Ustaw 1992*, z dnia 14 kwietnia 1992 r., 590.: „W publicznych przedszkolach organizuje się, w ramach planu zajęć przedszkolnych, naukę religii na życzenie rodziców (opiekunów prawnych). W publicznych szkołach podstawowych, gimnazjach, ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych, zwanych dalej «szkołami», organizuje się w ramach planu zajęć szkolnych naukę religii i etyki:

1) w szkołach podstawowych i gimnazjach - na życzenie rodziców (opiekunów prawnych),

2) w szkołach ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych - na życzenie bądź rodziców (opiekunów prawnych), bądź samych uczniów; po osiągnięciu pełnoletności o pobieraniu religii i etyki decydują sami uczniowie.”

²³⁸ Vö.: Ibid.

Azoknak a szülőknek vagy diákoknak, akik maguk is igényt tartanak rá, az iskola köteles szervezni etika órát a jóváhagyott programnak megfelelően, összhangban az 1991. évi VIII. törvény 22. bekezdésével.

A hitoktatók képzési, képesítési, alkalmazási az alkalmassági követelményei tekintetében a következőket állapítja meg a rendelet. Annak a hitoktátónak, aki óvodában vagy iskolában hittant tanít, kizárólag írásos megbízással kell rendelkeznie, melyet az illetékes hatóság állít ki: a katolikus egyház esetében az illetékes megyéspüspök, más egyház vagy vallási szervezet esetében pedig az illetékes hatóság. Amennyiben a hitoktató felmond, vagy elveszíti tanítási jogát, úgy az illetékes egyházi hatóság köteles értesíteni az intézmény vezetőségét. Maga a hitoktató ugyanis része a tantestületnek, akárcsak az intézmény többi pedagógusa.²³⁹

A hitoktatók alkalmasságáról, a *missio canonica* megadásáról a következőt írja a rendelet. Azt, hogy a hitoktátóknak milyen képzettséggel kell rendelkezniük az egyes oktatási szinteken, és milyen alkalmassági feltételeknek kell megfelelniük, a Lengyel Katolikus Püspöki Konferencia határozza meg, más egyházak és vallási szervezetek esetében pedig az erre illetékes hatóságok, viszont e kérdések tekintetében egyeztetniük kell a Nemzeti Oktatási Minisztériummal.²⁴⁰

A hitoktató része az iskola pedagógusi tanácsának, azonban kicsit eltérő jogosítványokkal, ugyanis nem vállalhat osztályfőnöki tisztséget.

Az iskolai vallási nevelés óraszámát heti két órában állapítja meg a rendelet, amelyet csak a megyéspüspök vagy a vallási szervezet vezetőinek hozzájárulásával lehet csökkenteni. A heti etikai órák számát pedig az iskola igazgatója állapítja meg a körülmények és az igények figyelembevételével.

A hitoktatók béréről az állam köteles gondoskodni, munkájukért az állam fizet, mint minden más pedagógus munkájáért. Ezzel kapcsolatban a Lengyel Katolikus Püspöki Konferencia az egyik 2016-os dokumentumában („Nauczanie religii w szkole zgodne z konstytucją i europejskimi standardami – 2016.”) megállapításokat is tett. Hangsúlyozta, hogy a hitoktátóknak juttatott bér az állam részéről nem támogatásnak minősül, hanem a munkájukért kapott fizetésnek. Ezért az oktatási rendszernek kell állnia az ilyen jellegű költségeket, ezzel is biztosítva a vallásszabadságot, melyet az állam az alkotmányban garantált.

²³⁹ 36/1992., 2-5§. in *Dziennik Ustaw* 1992. 591

²⁴⁰ Ibid., 6§.: „Kwalifikacje zawodowe nauczycieli religii określają odpowiednio Konferencja Episkopatu Polski Kościoła Katolickiego oraz właściwe władze zwierzchnie kościołów lub innych związków wyznaniowych - w porozumieniu z Ministrem Edukacji Narodowej.”

A hitoktatók tehát ugyanolyan alapon vállalnak munkát az iskolában, mint a többi pedagógus, és munkájuk után ugyanúgy részesülnek bérezésben, a követelmények pedig velük szemben is ugyanazok: először is meg kell felelniük az egészségügyi alkalmassági feltételeknek, valamint rendelkezniük kell a Nemzeti Oktatási Minisztérium és a Lengyel Katolikus Püspöki Konferencia meghatározása szerinti képesítéssel.

Az iskolai hitoktatás felügyeletéről és ellenőrzéséről is rendelkezik a rendelet. Megszabja, hogy az iskolai hitoktatást ellenőrzi egyrészt az adott iskola igazgatója – hisz a hitoktató a tantestület tagja –, másrészt az egyházi hatóság, akinek nevében a feladatát végzi.²⁴¹ Érthető módon, hisz a hitoktátónak alkalmazkodnia kell az iskola programjához, terveihez, rendjéhez, ahonnan a bérezését kapja, de ugyanakkor teljesítenie kell azt a feladatát, amivel megbízták, és amiért a *missio canonica*-t kapta.

Számos újdonságot találunk tehát a lengyel szabályozásban, mint ahogy a fentiekből kiderül, de vannak még a vallásgyakorlás szempontjából újabb és újabb pozitív rendelkezések. Példaként hozhatjuk fel erre azt, hogy azok a diákok, aki hitoktatásban vesznek részt, kapnak a húsvéti ünnepek előtt három szabadnapot, amely a nagyböjti visszavonulást szolgálja, természetesen amennyiben az a vallás vagy felekezet, amelyhez tartoznak, ilyen kötelezettségeket ró a híveire. Erre a visszavonulásra vonatkozóan a vallási szervezet és az iskola közötti egyezmény, szabály az irányadó. A rendelet leszögezi, hogy a vallási szervezetnek legalább egy hónappal korábban értesítenie kell az iskolát a visszavonulás időpontját illetően.

Korunk égető „kérdéseire” is reflektál a rendelet, keresztény nézőpontból nagyon pozitív és üdvözlendő módon. A nyugat-európai feszület-botrányokkal ellentétben ugyanis meglehetősen kedvező a lengyel példa, hisz a rendelet úgy nyilatkozik, hogy a tanteremben szabad feszületet elhelyezni, valamint szabad az iskolában óra előtt és óra után imádkozni. Az ima tekintetében még azt is megfogalmazza a jogszabály, hogy a diákok és a tanárok lehetőleg közösen törekedjenek arra, hogy tapintattal és tisztelettel legyenek az ima iránt.²⁴²

A jogszabályi háttér bemutatása után nézzünk meg néhány beszédes statisztikai adatot, melyek alapján még teljesebb képet és igazolást kaphatunk arról, hogy valóban mennyire népszerű Lengyelország területén a vallásoktatás.

²⁴¹ <http://www.katecheza.episkopat.pl/index.php/menu/nauczanie-religii-w-szkole/dokumenty-koscielne/104-nauczanie-religii-w-szkole-zgodne-z-konstytucja-i-europejskimi-standardami-2016>. Letöltés ideje: 2017.12.07.

²⁴² Vö.: 36/1992., 2-5§. in *Dziennik Ustaw 1992.* 591-592.

A statisztikák alapján Lengyelországban 2010-ben 33.492 hitoktató tanított az iskolákban, akik közül 18.348 világi hitoktató, 11.382 egyházmegyes pap, 2.610 szerzetes nővér és 1.152 szerzetes.

A 2013-as évi adatok szerint 28.228 iskolából 26.391-ben vezették be a hitoktatást, ahol 31.356 hitoktató tanított. A legtöbb hitoktató az általános iskolákban tanított, szám szerint 16.128, a gimnáziumokban 7.564, a középiskolákban 2.611, a szakiskolákban 2.458, az óvodákban pedig 1.018 katekéta.

A Katolikus Oktatási Bizottság 2015-ös nyilvántartása azt mutatja, hogy az általános iskolás diákok 97%-a vesz részt hitoktatásban, a középiskolás tanulók 90-95%-a szintén a hittant választja. A hitoktatásban való részvétel az életkor növekedésével csökken ugyan, de még így is nagyon magas arányúnak számít.²⁴³

A fentiek fényében nyugodtan elmondható, hogy Lengyelországban a hitoktatás pozitívan alakult, köszönhető ez annak, hogy a vallási közösségek (különösen a Lengyel Püspöki Kar) aktívan tárgyalt a lengyel állammal annak érdekében, hogy az egyházakat érintő pozitív törvények szülessenek, melyek elősegítik a hit továbbadását, az örömhír terjesztését Krisztus parancsa szerint.

Mindezek mellett azt is le kell szögezni, hogy mindenféle alkotmányi rögzítés vagy törvényi rendelet felett, a lengyel népben megvan az élő hit, amit a családban tapasztal meg a gyermek. Így, amint tudni lehet, és ahogy a hivatalos egyházi dokumentumok is megfogalmazzák, a hitnek a bölcsője, átadásának elsődleges és biztos helye nem más, mint a család.

Szent II. János Pál pápa is, aki lengyel származású volt, és aki színésznek készült, mégis pap, majd püspök és később pápa lett, azt vallotta, hogy látta katonatiszt édesapját, amint az éjszaka közepén felébredve az ágya elé térdelt és imádkozott. Ő volt a példa számára. A vallást lehet tanítani, de a hitet talán leginkább életünk élő példájával adhatjuk át.

3.1.4. Olaszország

A téma kapcsán elsőként le kell szögeznünk, hogy a Római Katolikus Egyház kiváltságos helyzetben van Olaszországban, ami megmutatkozik a hitoktatás népszerűségében is az olasz iskolákban és a társadalomban.

²⁴³ <http://www.katecheza.episkopat.pl/index.php/menu/nauczanie-religii-w-szkole/dokumenty-koscielne/104-nauczanie-religii-w-szkole-zgodne-z-konstytucja-i-europejskimi-standardami-2016.>, letöltés ideje: 2017. 02. 20.

Úgy tűnik, könnyebb helyzetben volt Olaszország már a 20. század első felében is, a keleti országokhoz viszonyítva, mivel a Lateráni Egyezmény/Konkordátum által komoly eredményeket ér el a Szentszék, ami a katolikus egyház jogait, az állami finanszírozást és az Egyház függetlenségét illeti.

A Lateráni Egyezmény sok olyan kérdést megoldott, amely hosszú évek óta, 1870-től, mint „római probléma” állt fenn a Szentszék és az Olasz Állam között. III. Vittorio Emmanuel király nevében, Benito Mussolini miniszterelnök és Pietro Gasparri írták alá a fent említett Konkordátumot az Apostoli Lateráni Palotában (*Palazzo Laterano*) 1929. február 11-én. Az olasz parlament alsóháza ugyanez év májusában jóváhagyta, e parlament képviselői teljes egészében a fasiszta párt tagjaiból álltak. Ilyen összefüggésben teljesen kedvező egyezmény született a Szentszék számára. A következőkben megvizsgáljuk e konkordátum hitoktatásra vonatkozó rendelkezéseit, valamint néhány további megállapodást és jogszabályt, amelyek az Evangélium számára kedvezően hatottak.

„L’Italia riconosce e riafferma il principio consacrato nell’articolo 1° dello Statuto del Regno 4 marzo 1848, pel quale la religione cattolica, apostolica e romana è la sola religione dello Stato.”²⁴⁴

Ezen idézetet a konkordátum elején olvashatjuk, tehát egyik első gondolatként igyekeztek leszögezni, hogy Olaszország elismert hivatalos vallása a katolikus vallás. Emellett számos témában született pontos megállapodás: a Szentszék függetlenségétől kezdve, a Vatikán külön államiságán és pontos területein keresztül, egészen az ingatlanok pontos tulajdonjog rendezéséig; ezen túl néhányat még megemlítve: a két fél megegyezett az ünnepekről, az egyházi házasságról, a Szentszék joggyakorlatáról, a lelkipásztorkodásról, a lelkipásztorok státuszáról, a püspökök feletti rendelkezés jogáról, és még sorolhatnánk. Mint láthatjuk tehát, nagyon sok fontos kérdésben megegyezés született, de most ezek külön tárgyalására az értekezés keretei között nincs lehetőség, hanem áttérünk a vizsgált témánkat szabályozó cikkelyre, az iskolai hitoktatást érintő kérdésekre, amelyről különösen a Konkordátum 36. artikulusa szól. Ezen jogszabályhely a következő gondolatokat és alapszabályokat fektette le.

Először is – mintegy ideológiai alátámasztásként – leszögezte, hogy Olaszország a köznevelés alapjának és egyben koronájának tartja a keresztény tanítást, méghozzá abban a

²⁴⁴ *Inter Sanctam Sedem et Italiae Regnum Conventiones* (Trattato), 11 februarii 1929, Art. 1. in AAS 21 (1929) 210.: „Olaszország elismeri és megerősíti az 1848. március 4.-i királyi törvény alapelvét, amely szerint a római katolikus és apostoli vallás, az Állam egyetlen hivatalos vallása.

formában, ahogy azt átörökítette a katolikus hagyományból. Megállapította tehát ennek komoly erkölcsi jelentőségét és pozitív társadalomformáló szerepét.

E felismeréstől vezérelve az állam lehetővé teszi a hitoktatást mind az általános iskolákban, mind annak továbbvitelét, további kidolgozását a középiskolákban, a Szentszék és az Állam közötti megállapodás szerint.

Az artikulus keretein belül azt is lefektették, hogy kik jogosultak ezt a tárgyat tanítani. Két személyi kört hatalmazott fel erre a konkordátum: egyrészt taníthatják azok a világi vagy egyházi tanárok, akik számára az egyházi hatóság engedélyezi, másrészt pedig azok a tanárok, akik részére az ordinárius erre a célra bizonyítványt állított ki. A kulcs tehát az illetékes egyházi „vezetés” engedélye és ezáltal minőséget szavatoló garanciája mindkét esetben. Bár a második személyi kör esetében egy megszorítást alkalmaz a jogszabály, ugyanis leszögezi, hogy az ordinárius az engedélyt visszavonhatja, amennyiben a tanárnak hiányoznak a szükséges tanítási képességei. Ezt mindenképpen egy gyakorlatra helyesen reflektáló, logikus szabályként értelmezhetjük, mivel sajnos nem egyedülálló eset, hogy valakinek utólag derül ki az ellátandó feladatra való alkalmatlansága, amely egy ilyen szenzitív témánál különösen is komoly károkat okozhat. Így üdvözlendő e megszorítás alkalmazása, amely megkönnyíti az ordinárius helyzetét, ha ilyen esettel szembesül.

A konkordátum a használható tankönyvek szempontjából is tartalmaz előírásokat, a kérdést a következőképpen rendezi: az állami iskolákban a hitoktatáshoz használt tankönyveket az egyházi hatóságnak jóvá kell hagynia.”²⁴⁵

Mint láthattuk tehát, a Szentszék és az olasz állam között kötött konkordátum igen pozitív szemléletű az Egyház számára, hiszen szinte minden kérdésben a Szentszék került ki győztesen, bár az a tény, hogy a fasiszta kormány mindezt elfogadta, sok kérdést vet fel. Valószínű, hogy felmérte a katolikus egyház befolyását, és ezzel az egyezményel még több embert nyert meg magának. Mindenesetre a sok pozitívum között ott találjuk azt a csodálatos mondatot is, mely szerint Olaszország a köznevelés alapjának és koronájának tartja a

²⁴⁵ *Conventiones* (1929) Art. 36., in *AAS 21* (1929) 291.: „L’Italia considera fondamento e coronamento dell’istruzione pubblica l’insegnamento della dottrina cristiana secondo la forma ricevuta dalla tradizione cattolica. E perciò consente che l’insegnamento religioso ora impartito nelle scuole pubbliche elementari abbia un ulteriore sviluppo nelle scuole medie, secondo programmi da stabilirsi d’accordo tra la Santa Sede e lo Stato. Tale insegnamento sarà dato a mezzo di maestri e professori, sacerdoti o religiosi, approvati dall’autorità ecclesiastica, e sussidiariamente a mezzo di maestri e professori laici, che siano a questo fine muniti di un certificato di idoneità da rilasciarsi dall’Ordinario diocesano.

La revoca del certificato da parte dell’Ordinario priva senz’altro l’insegnante della capacità di insegnare.
Pel detto insegnamento religioso nelle scuole pubbliche non saranno adottati che i libri di testo approvati dall’autorità ecclesiastica.”

keresztény tanítást.²⁴⁶ Ebből a megállapításból kiindulva lehetőség nyílt arra, hogy miként lehet megkoronázni, megalapozni az ifjú nemzedék nevelését.

Ilyen történelmi körülmények között Olaszországban kötelező volt a hitoktatás az állami iskolákban, amelyet az egyházi hatóságok szerveztek meg, ők nevezték ki, bízták meg a hitoktatókat, ők hagyták jóvá a hittankönyveket, és irányították a hitoktatást.

Mérföldkő volt a Szentszék számára ez a konkordátum, hisz mint tudjuk, ez egy olyan egyezmény, amely az alkotmányt sem befolyásolja. Ebből kifolyólag az 1948-as alkotmány különösebben nem merült el a témában, csupán néhány általános megállapítást tett, amelyekből kiderült, hogy az állam biztosítja a vallásszabadságot, valamint a szabad vallásgyakorlást. Azt meg kell állapítanunk, hogy közben volt egy II. világháború, a fasiszta parlament pedig hatalmát veszítette.

Nézzük meg röviden, hogy mit mondott az olasz alkotmány a vallásszabadságról, vallásgyakorlásról. Ha mást nem is, azt mindenképp leszögezte, hogy elismeri a Lateráni Paktum rendelkezéseit:

„Lo Stato e la Chiesa cattolica sono, ciascuno nel proprio ordine, indipendenti e sovrani. I loro rapporti sono regolati dai Patti Lateranensi. Le modificazioni dei Patti, accettate dalle due parti, non richiedono procedimento di revisione costituzionale.”²⁴⁷

Az előbb megfogalmazottakon kívül az alkotmány 8. cikkében szó van a katolikus egyházon kívüli felekezetekről is, amelyeknek a törvény szintén azonos szabadságot biztosított, és amelyekkel az állam ugyancsak együttműködni kíván egyezmények által.²⁴⁸

A továbbiakban az alkotmány röviden foglalkozott a személyek vallásszabadságával, melyről a következőket rögzítette.

Minden személynek joga van szabadon, bármilyen módon, formában kifejezni a hitbeli meggyőződését. E jogosítványát gyakorolhatja akár egyénileg, akár más személyek társaságában, közösségben is. A kifejezésen túl a jog keretei közé tartozik a hitbeli meggyőződés hirdetése, valamint a hitbeli cselekedetek nyilvános gyakorlása is, csakis azzal a megszorítással, hogy e tettek ne ütközzenek a jó erkölcsbe, amely egyébként minden jog alapvető korlátja.”²⁴⁹

²⁴⁶ Ibid.

²⁴⁷ *Costituzione Della Repubblica Italiana*, 27 dicembre 1947, Art. 7., Edizione straordinaria, in *Gazzetta Ufficiale* (1947), Numero 298, 3802.: „Az Állam és a Katolikus Egyház teljesen függetlenek és szuverének a saját tevékenységi területükön. A közöttük fennálló viszonyokat a Lateráni Paktum szabályozza. Az itt szereplő egyezmények, amelyeket mindkét fél elfogad, nem teszik szükségessé az alkotmány felülvizsgálatát.”

²⁴⁸ *Costituzione* (1947), Art. 8., Edizione straordinaria, in *Gazzetta Ufficiale* (1947), Numero 298, 3802-3803.

²⁴⁹ *Costituzione* (1947), Art. 19., Edizione straordinaria, in *Gazzetta Ufficiale* (1947), Numero 298, 3804.: „Tutti hanno diritto di professare liberamente la propria fede religiosa in qualsiasi forma, individuale o associata,

Az iskolai hitoktatás szempontjából az 1929-es konkordátum után jelentős változás a 20. század második felében következett be, miután 1984-ben a Szentszék és az olasz állam között egy újabb kiegészítő megállapodás jött létre, amelyet az olasz parlament az 1985. évi CXXI. törvénnyel, március 25-én hagyott jóvá. Az 1984-es kiegészítő megállapodás 9. cikkének második pontja a következőket tartalmazta.

Az olasz állam továbbra is biztosítani fogja a hitoktatást az állami iskolai nevelés minden szintjén (kivéve a felsőfokú oktatást), iskolai intézményes keretek között. Mindezt azért látja szükségesnek és alapvetőnek, mivel elismeri a vallási kultúra értékét, hasznosságát, erkölcsformáló szerepét. Továbbá figyelembe veszi, hogy a katolicizmus alapelvei fontos részei az olasz nép történelmi örökségének, ebből kifolyólag kötelessége azt ápolni.

Másrészt azonban tekintettel kell lennie az államnak a lelkiismereti szabadságra és a szülők nevelés tekintetében fennálló felelősségére, melyekből az következik, hogy minden személy számára biztosítani kell a választás jogát annak tekintetében, hogy részt kívánnak-e venni az órákon, azaz szeretnének-e hitoktatásban részesülni, vagy a szülők gyerekeiket abban részesíteni. Ezt oly módon kell kifejezni a megállapodás szerint, hogy beiratkozásnál a diákok vagy a szüleik (kortól függően) jogosultak bejelenteni álláspontjukat az iskola részére. Arra azonban ügyelni kell, hogy a választásuk miatt ne legyen bármilyen diszkriminációban részesüljenek.”²⁵⁰

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a hitoktatás a diákok részére – mint fentebb láthattuk – hosszú évtizedekig a tankeret része volt, de amint „haladtunk a korrallal”, az olasz állam is szükségét érezte annak, hogy biztosítsa az embereknek a modern vallásszabadságot, és egyben megadta az olasz állampolgároknak azt a lehetőséget, hogy aki nem akarja, az ne válassza a hitoktatást.

Ez utóbbi szándékát az olasz állam „accordo”-ba foglalta, amely kiegészítette, vagy pontosabban felülírta az 1929-es konkordátum ide vonatkozó rendelkezéseit, és amely

di farne propaganda e di esercitarne in privato o in pubblico il culto, purché non si tratti di riti contrari al buon costume.”

²⁵⁰ *Inter Sanctam Sedem et Italiam Conventiones* (Accordo), 18 febbraio 1984. Art. 9. in AAS 77 (1985) 528.: „La Repubblica italiana, riconoscendo il valore della cultura religiosa e tenendo conto che i principi del cattolicesimo fanno parte del patrimonio storico del popolo italiano, continuerà ad assicurare, nel quadro delle finalità della scuola, l'insegnamento della religione cattolica nelle scuole pubbliche non universitarie di ogni ordine e grado. Nel rispetto della libertà di coscienza e della responsabilità educativa dei genitori, è garantito a ciascuno il diritto di scegliere se avvalersi o non avvalersi di detto insegnamento. All'atto dell'iscrizione gli studenti o i loro genitori eserciteranno tale diritto, su richiesta dell'autorità scolastica, senza che la loro scelta possa dar luogo ad alcuna forma di discriminazione.”

egyezményt az olasz parlament 1985. március 25-én, a CXXI. törvénnyel jóváhagyott. Ez a jogszabály lényegében megismételte a neveléssel kapcsolatban az „accordo”-ban szereplő 9. artikus tartalmát. Ettől kezdve az olasz állami iskolákban a hitoktatás immár választható tantárgy lett.²⁵¹

Az imént említett, 1985. évi CXXI. törvény így jelentős változást hozott a hitoktatás tekintetében Olaszországban, az ebben felállított rendszer napjainkban is megmaradt, csupán finomabb módszertani, felügyeleti illetékességi pontosítások születtek a következő évtizedekben.

A felvázolt törvényi keretek között a hitoktatás jelen van az olasz állami oktatási intézményekben az óvodától kezdve egészen a középiskoláig, gimnáziumig. Választható tantárgy tehát, ebből kifolyólag a szülőktől kéri az írásbeli hozzájárulást a gyermek hittan órán való részvételét illetően. A diákok nem kapnak jegyeket a hittan órán, nem írnak dolgozatokat. Azok a diákok, akik nem vesznek részt a foglalkozásokon, általában házi feladatokat végeznek egy másik teremben tanárok felügyelete alatt.

Megállapíthatjuk, hogy az olaszországi hitoktatás kellően át van gondolva, okosan meg van tervezve és szervezve, kiemelkedik a környező európai országok közül. Ennek a szervezett hitoktatásnak a része az úgynevezett „*Progetto Catechistico Italiano*,”²⁵² amelyet az olasz Katolikus Püspöki Konferencia dolgozott ki és szorgalmazta annak megvalósítását. Olaszország ezzel a projekttel egyedülállónak számít, amely projekt annak az okos, intelligens, elméleti és metodológiai szinten jól felépített erőfeszítéseknek az eredménye, melyet az Olasz Katolikus Püspöki Konferencia dolgozott ki, és ajánlott az Oktatási Minisztériumnak, amely az együttműködés jeleit mutatta a Katolikus Egyházzal.

A hitoktatás részletes irányvonalait, a fentebb vizsgált Konkordátumon és a törvényeken túl, a Püspöki Konferencia és az Oktatási Minisztérium által elfogadott és aláírt dokumentum szabályozza, amit az Államfő dekrétumban adott ki. Ilyen dokumentum született legutóbb 2012. augusztus 20-án, amelyre – aktualitására miatt – szeretnék röviden kitérni.

²⁵¹ *Legge 121. 25 marzo 1985. Ratifica ed esecuzione dell'accordo, con protocollo addizionale, firmato a Roma il 18 febbraio 1984, che apporta modificazioni al Concordato lateranense dell'11 febbraio 1929, tra la Repubblica italiana e la Santa Sede, in Supplemento ordinaria – Gazzetta Ufficiale – 10 aprile 1985. n 85.*

²⁵² „Olasz Kateketikai Projekt,” lásd: Ufficio Catechistico Nazionale: „*Il Rinnovamento della Catechesi*”, Roma 2 febbraio 1970.: „Il progetto catechistico italiano si apre con "Il rinnovamento della catechesi", pubblicato nel 1970 e riconsegnato nel 1988 con una Lettera dell'Episcopato italiano. Il testo, redatto sotto la spinta del Concilio Vaticano II, è il riferimento autorevole, il documento di base (DB), dell'itinerario catechistico della chiesa italiana.” Bővebben: <https://catechistico.chiesacattolica.it/category/documenti/documenti-del-consiglio-episcopale-permanente/> Letöltés ideje: 2020.09.30.

Lényegében ez a dekrétum nagyvonalakban megegyezik az 1985-ben elfogadott törvény előírásaival, mégis tartalmaz néhány pontosítást, útmutatást. Ez a dokumentum négy fontosabb témát érint:

1. A hitoktatással kapcsolatos pedagógiai útmutatás
2. A katolikus hitoktatás megszervezésének a módjai
3. A hittankönyvek kiválasztásának a kritériumai
4. A hitoktatók megfelelő képzése, felkészítése

Az általános hitoktatással kapcsolatos pedagógiai útmutatások tekintetében a dokumentum kitér a sokat emlegetett lelkiismereti szabadság témájára, felhívja a figyelmet arra, hogy a tanításnak meg kell egyeznie az Katolikus egyház doktrínájával, ugyanakkor szó esik arról is, hogy ezek a nevelési szabályok vonatkoznak minden iskolatípusra és tagozatra.

A katolikus hitoktatás megszervezésével kapcsolatban a határozat megállapítja, hogy továbbra is választható tantárgy a hittan, és az egyházzal való megegyezés alapján, a választott hittan egész tanévre szól, sőt a következő tanévekre is, amennyiben évkezdéskor az illetékesek nem vonják vissza. A hittanóra pedig az órarend részét képezi, heti 2 órában. A hittanórákat a megfelelően felkészült, az ordinárius által jóváhagyott hitoktatók végzik. Ezek a hitoktatók az iskola tantestületének teljes jogú tagjai, akiket ugyanazok a jogok illetnek meg, mint a többi pedagógust, és ugyanazok a kötelességek terhelik.

A hittankönyvek kiválasztását illetően a határozat kimondja, hogy ezeknek mindenben meg kell felelniük azoknak az általános kritériumoknak, amelyeknek minden más tankönyv alá van vetve. Ezeket a hittankönyveket az Olasz Püspöki Konferencia hagyja jóvá.

A katolikus hitoktatásnak ugyanazzal a nevelési méltósággal kell bírnia, mint a többi tantárgynak, és ugyanúgy kell gyarapítania a diákok általános műveltségét, mint a többi tantárgy, figyelembe véve a katolikus egyház tanítását. Ennek elérése érdekében a hitoktatónak szüksége van megfelelő képesítésre, diplomára. A hitoktatónak ahhoz, hogy iskolában taníthasson, legalább a következő fokozatokra van szüksége: akadémiai fokozat (bakkalaureátus, licencia, doktorátus), igazolás arról, hogy az illető aktív teológus hallgató, a Szentszék által elismert vallástudományi egyetemen felsőfokú diplomát szerzett tanár. Az óvodákban és az általános iskolákban az előbb említetteken kívül hitoktathatnak a papok, a szerzetesek, akik birtokolnak olyan képesítést, amit a Püspöki Konferencia elismer.

Összességében elmondható az olasz hitoktatásról, hogy magát a tervet a Római Katolikus Egyház határozza meg, amelyet az állam jóváhagy, emellett azonban meggyőződik arról is, hogy a diákok kellő ismereteket szereznek a nem keresztény vallásokról is. Szintén az

Egyház felelős a hittankönyvek összetétele, tartalma, valamint a hitoktatók képzése és kinevezése tekintetében, akiket azonban az állam alkalmaz és fizet.

Az egyháznak és az államnak is fontos, hogy a gyermekek megfelelő nevelést kapjanak, minőségi oktatásban részesüljenek. Éppen ezért határozták meg a felek szigorú feltételek mellett a hittankönyvek minőségét, a hitoktatók megfelelő felkészültségének fontosságát, a pedagógiai alapelveket, a hitoktatás megszervezését a kontinuitás elvének szem előtt tartásával.²⁵³

A nem katolikus felekezeteknek joguk van megszervezni a hitoktatást az iskolákban, azzal a feltétellel, hogy ebben az esetben saját maguknak kell viselniük az ezzel járó költségeket.

3.1.5. Spanyolország

Spanyolország ma egy olyan nyugati ország, ahol a kereszténység élő és apostoli eredetű. A vallás oktatása hagyományosan jelen volt a hivatalos nevelési rendszerben. Az Ibériai-félsziget egyháza, az egyetlen nyugati Egyház, amely elég korán, már a 2-3. században saját keleti befolyású liturgikus rítust alakított ki.²⁵⁴ Napjainkban a vallást úgy látjuk, mint a nemzetek kulturális örökségének alapját, és következésképp, mint az értékek továbbadásának elengedhetetlen eszközét, különösen Spanyolországban.

Vissza kell tekintenünk egészen 1851-ig, hisz március 16-án konkordátum kötött a Szentszék és Spanyolország között, amelynek első cikkelye rögzíti, hogy katolikus vallás az

²⁵³ *Decreto del Presidente della Repubblica 20 agosto 2012*. n. 175. in *Gazzetta Ufficiale*, Serie Generale, n.242 del 16.10.2012.

²⁵⁴ Mozarab liturgia, „mozarab liturgia: Spanyolország saját szertartása. - Hispánia ibér-kelta lakossága nagyon korán, a 2-3. században találkozott a kereszténységgel. A latin nyelvvel együtt a római liturgiát is befogadták. A svévek, a vandálok és a gótok hódításai után 586-ben, a vizigótok királya, Rekkaréd (római-katolikus) lett, s az egyházi és liturgikus élet virágkora következett Hispániában. A 6-7. században 18 toledói zsinat hozott liturgikus rendelkezéseket, püspökök írtak újabb és újabb liturgikus szövegeket (Leridai Péter, Sevillai Izidor és Leander). A mozarab liturgia szövegei nagyon változatosak, szinonimákban bővelkedők, túlradóan részletezők. Hosszabb részeket idéznek az egyházatyák műveiből. Imádságai is tanítanak és vitatkoznak az ariánusokkal és priszcellianusokkal. Ezért például. a szentmise 2-3 óráig tartott, a szertartások a gallikán liturgiához hasonlóak. A vizigót korszak 711-ben, az arabok győzelmével lezárult, de a liturgia az arabok megszállta területeken és az Északi, szabad részeken tovább élt. - A 11. század-ban a keresztény királyok erősödésével a Rómával való kapcsolatok is föléledtek. 1063: Aragónia királya törvényben parancsolta meg a papoknak a római szertartás használatát. 1074-ben (Szt.) VII. Gergely pápa VI. Alfonzot, Kasztília és León királyát buzdította a római liturgia bevezetésére, amit 1085-ben a burgosi zsinat el is rendelt. A kordobai kalifátus területén élők továbbra is megőrizték a régi liturgiát 1492-ig, amikor egész Hispánia felszabadult és mindenütt a római liturgia vált kötelezővé. A régi, mozarabnak nevezett liturgiát II. Gyula pápa (ur. 1503-13) engedélyével a toledói székesegyházban s még néhány helyen folytathatták, Cisneros bíboros kolostort alapított ápolására. A II. Vatikáni Zsinat. után 1988-ban kiadták a mozarab liturgia miscskönyvét, 1991 óta Spanyolországban újra több helyen fölélesztették.” (RADÓ P., *Mozarab liturgia*, in *Diós I.* (főszerk.) *Magyar Katolikus Lexikon*, IX. Budapest 2004. 364-365.)

egyedül elismert vallás a Spanyol Királyság területén, így minden oktatási intézményben a katolikus tanításnak megfelelően kellett oktatni a hallgatókat.²⁵⁵

„Az 1939-ben hatalomra került új kormány arra törekedett, hogy az 1851-ben kötött konkordátumnak megfelelően helyreállítsa a Katolikus Egyház működését az ország területén, illetve megszüntesse a kommunista rezsim által hozott vallásellenes törvényeket (különös tekintettel a katolikus házasság civiljogi elismertsége, a temetők szekularizációja, a szerzetesrendek működése, a válás, a vallás és a papság költségvetési támogatása területén). A kormány figyelmet fordított a polgárháborúban megrongált templomok helyreállítására is, amelyet anyagilag is támogatott. Visszaállították az 1851-ben kötött konkordátum hatályát, és egyúttal megkezdték a Szentszékkal kötendő új konkordátum előkészítésének lépéseit.”²⁵⁶

Az 1953-ban a Szentszék és a spanyol állam között létre is jött a Konkordátum, amely nagyon kedvezően hatott az Egyházra, bár a felek között sokszor, főleg a későbbiekben akadtak konfliktusok, több területen is. De nézzük meg, milyen szempontokat rögzítenek ebben a konkordátumban, és milyen pozitív következményekkel jár ez a spanyol Egyház számára.

„La Religión Católica, Apostólica, Romana sigue siendo la única de la Nación española y gozará de los derechos y de las prerrogativas que le corresponden en conformidad con la Ley Divina y el Derecho Canónico.”²⁵⁷ Két nagyon fontos és mély értelmű megállapításra kerül sor tehát az első cikkelyben, az egyik a Katolikus és Apostoli Egyház nemzeti egyháznak való elismerése, a másik pedig, amely minden jognak a forrása, és egyben mondhatjuk, hogy a célja is kell, hogy legyen, a Lex Divina elfogadása.

Az igen gyönyörű bevezetés után a Felek számos témában egyeztek meg, mint a Katolikus Püspöki Konferencia jogi személyiségéről, a Püspökök státuszáról, kinevezéséről, a Klérusról, az Ünnepekről, az Egyházmegyék alapításáról, az ingatlanokról, az egyházi házasságról, az egyházjog önállóságáról, és még sorolhatnánk. Vessünk egy pillantást arra, amely disszertációnk témája, éspedig a hitoktatásra, a katolikus nevelésre, amelyről a Konkordátum 27. cikkelye szól:

„El Estado español garantiza la enseñanza de la Religión Católica como materia ordinaria y obligatoria en todos los centros docentes, sean estatales o no estatales, de

²⁵⁵ SZUROMI Sz. A., *A vallásszabadság érvényesülése a spanyol jogban az állami egyházjogot érintő jogszabályok és a nemzetközi megállapodások alapján* in *Kánonjog* 4. (2002), 29.

²⁵⁶ SZUROMI Sz. A., *A vallásszabadság érvényesülése a spanyol jogban az állami egyházjogot érintő jogszabályok és a nemzetközi megállapodások alapján* in *Kánonjog* 4. (2002), 30.

²⁵⁷ *Concordato entre La Santa Sede y Espana*, (a továbbiakban: Concordato 1953) 27 agosto 1953, Art. 1. in *AAS* 45 (1953) 626.: „A Római Katolikus és Apostoli Vallás továbbra is a spanyol Nemzet egyetlen vallása, amely élvezzi azokat a jogokat és előjogokat, amelyek megegyeznek az Isteni Törvénnyel és a Kánonjoggal.”

cualquier orden o grado. Serán dispensados de tales enseñanzas los hijos de no católicos cuando lo soliciten sus padres o quienes hagan sus veces.”²⁵⁸

Kötelező, órarend szerinti hitoktatásról állapodtak meg a felek, amely órákat az egyházi személyek fogják tartani vagy adott esetben civil hitoktatók is tarthatják, amennyiben az ordinárius javaslatára a civil hatóság ezeket hivatalosan kinevezi. A felek megegyeztek abban is, hogy szükség van jól képzett hitoktatókra az egész országot figyelembe véve. Ahhoz pedig, hogy a végzettség nélküli hittanár jelöltek alkalmasságát megállapítsák, speciális vizsgát írnak elő, amelyet 5 tagú bizottság előtt tesznek a jelöltek.

Az egyetemeken és a hasonló felsőfokú intézményekben a hittant csak egyházi egyetemen szerzett doktori végzettséggel rendelkező egyházi személy taníthatja. A pedagógiai képességeiket felmérve, maga az ordinárius tesz javaslatot ezen személyek alkalmassága szerint. A nem állami iskolákban tanító tanároknak szükségük van tanítási engedélyre (*missio canonica*) az ordináriustól, amely engedélyt az ordinárius vissza is vonhatja, amennyiben kiderül, hogy a hitoktatóban nincsenek meg a megfelelő adottságok, képzettség a tanításhoz. A konkordátum leszögezi továbbá, hogy a hitoktatást érintő tervet az állami és a nem állami iskolákban a kompetens egyházi hatóság határozza meg, valamint arról is szó esik, hogy a hitoktatásban használt könyveket szintén az egyházi hatóság hagyja jóvá.²⁵⁹

Úgy tűnik, hogy ezzel a konkordátummal sok kérdés megoldódott a spanyol egyház és az állam kapcsolatát illetően. A konkordátum megkötése utáni években egy ideig jól működött az egyház és az állam közötti kapcsolat, azonban megjelentek a viták is különböző kérdésekben, mint például a püspökök kinevezésének a joga, az egyházi bíraskodás, amely viták oda vezettek, hogy felülvizsgálják az 1953-ban megkötött konkordátumot.

A viták csak sűrűsödtek az egyház és az állam között, így első lépésként, talán nem meglepő módon, egy új alkotmánytervezet volt készülőben, amely meg is született 1979-ben, és a konkordátumhoz képest jelentős változásokat hozott, valamint már első olvasatra megfigyelhető egy igen komoly eltávolodás az állam részéről, bár a jó kapcsolat látszatát az alkotmány szövege próbálta megőrizni.

²⁵⁸ *Concordato (1953)*, Art. 27. in *AAS 45 (1953) 644.*: „A spanyol Állam biztosítja a Katolikus hitoktatást, mint kötelező és rendes tantárgyat az összes oktatási intézményben, legyen az bármilyen rendű vagy fokú, állami vagy nem állami. Ez alól felmentést kapnak a nem katolikus szülők gyermekei, miután megkérdezték szüleiket vagy gyámjukat”

²⁵⁹ *Ibid.*

A vallásszabadság megőrzéséért harcolt a katolikus egyház, és azért, hogy a felnövekvő nemzedék vallását megőrizve nevelkedjen, ápolva azt a kulturális örökséget, amelyet a spanyol nemzet magában hordozott mindig is.

Annak tudatában, hogy a nép megőrizte krisztusi örökségét, visszafogottan ugyan, de a spanyol Alkotmány is rögzíti és kimondja:

„1. Se garantiza la libertad ideológica, religiosa y de culto de los individuos y las comunidades sin más limitación, en sus manifestaciones, que la necesaria para el mantenimiento del orden público protegido por la ley.

2. Nadie podrá ser obligado a declarar sobre su ideología, religión o creencias.

3. Ninguna confesión tendrá carácter estatal. Los poderes públicos tendrán en cuenta las creencias religiosas de la sociedad española y mantendrán las consiguientes relaciones de cooperación con la Iglesia Católica y las demás confesiones.”²⁶⁰

Hatalmas változás észlelhető az 1953-as Konkordátum és az 1978-as Alkotmány között. Észlelhető ebben az új alkotmányi megfogalmazásban az Egyház és az állam között, az évek során kialakult konfliktus, az állam részéről pedig egy nagymértékű meghátrálás az Egyházzal szemben. Miközben a Konkordátumban rögzítették, hogy a Római Katolikus és Apostoli Vallás a spanyol nemzet egyetlen vallása,²⁶¹ addig az Alkotmány kijelentette, hogy egyetlen vallásnak sincs államvallás státusza.²⁶²

Ezt a hatalmas negatív változást csak fokozta az európai befolyású kulturális és politikai eszmék hatása, amikor is a baloldali pártok felvetették azt a kérdést, hogy szükség van-e arra, hogy a hittan része legyen az iskolai tanrendnek vagy sem. Meg kell állapítanunk, hogy Spanyolországban a hitoktatás mindig is része volt a hivatalos nevelési programnak.

Az Alkotmány szellemének tudatában, és a kialakult politikai helyzet fényében az iskolai hitoktatást teljes felelősségtudattal még inkább támogatta és szorgalmazta a Spanyol Katolikus Egyház, valamint a szerzetesrendek, akik abból a tézisekből indulnak ki, hogy az ember alapvetően természete szerint vallásos lény, és ilyen megközelítésből tekintve szükség van arra, hogy a diákok az iskolai tanterv keretében részesüljenek hitoktatásban. Megvan

²⁶⁰ *Constitución Española* (a továbbiakban: *Constitución Española* 1978) 27 diciembre 1978, Art. 16. in *Boletín Oficial Del Estado Núm 311*, 29317.: „1. A személyek és közösségek ideológiai, kultuszbeli és vallási szabadsága biztosítva van, ezek szabad kifejezésének korlátozása nélkül, azzal a kivétellel amit a törvény a közrend megtartása érdekében előír. 2. Egyetlen egy személy sem kényszeríthető arra, hogy nyilatkozzon saját ideológiájáról, vallásáról vagy meggyőződéséről. 3. Egyetlen egy vallásnak sincs állam-egyház státusza. A Hatóságok figyelembe veszik a spanyol társadalom felekezeteit, és következképp fenntartanak megfelelő együttműködési kapcsolatokat a Katolikus Egyházzal, és más vallásokkal.”

²⁶¹ *Concordato (1953)*, Art. 1. in *AAS 45 (1953)* 626.

²⁶² *Constitución Española (1978)*: Art. 16. 3, in *Boletín Oficial Del Estado Núm 311*, 29317.

ugyanakkor az ellentábor, amely a baloldali pártok tagjaiból verődik össze, akik azt állítják, hogy a személy teljes kibontakozásához nincs szükség arra, hogy hitbeli nevelést kapjon.

A pro és kontra vélemények és álláspontok, valamint a viharos környezet ellenére a hitoktatás mégis megmaradt az állami iskolákban,²⁶³ és ezt az oktatási tantervbe foglalt hitoktatást végül maga az alkotmány is garantálja:

„1. Todos tienen el derecho a la educación. Se reconoce la libertad de enseñanza.

2. La educación tendrá por objeto el pleno desarrollo de la personalidad humana en el respeto a los principios democráticos de convivencia y a los derechos y libertades fundamentales.

3. Los poderes públicos garantizan el derecho que asiste a los padres para que sus hijos reciban la formación religiosa y moral que esté de acuerdo con sus propias convicciones.”²⁶⁴

Az új alkotmány fényében nyilvánvalóvá vált, hogy felül kell vizsgálni az 1953-ban kötött Konkordátumot, ami meg is történt közvetlenül az Alkotmány megszületése után, és létrejött egy Egyezmény a Szentszék és a spanyol nemzet között, amelyet 1979. január 3-án írtak alá a felek és december 4-én ratifikáltak. Ezt az egyezményt az akkori demokratikus kormány dolgozta ki és vitatta meg a Szentszékkel, és bizony az egyezményt még napjainkban is sokan kritikus szemmel nézik. Nem is csoda, hiszen az Egyház és az állam között kialakult helyzet egyfajta bizalmatlan óvatosságra intette a feleket, különösen a Szentszékkel, amely az egyezmény szövegezésében kínosan került minden utalást a katolikus egyház kiváltságos helyzetére, olyannyira, hogy ezeket a megállapodásokat a többi vallási közösségre is lehetne alkalmazni. Az alkotmány és a megállapodások kétértelműségeit²⁶⁵ tekintve pedig, sok vitát lehetne nyitni, de nem tesszük, hanem megnézzük, hogy mit is tartalmaz témánk tekintetében ez az „Acuerdo”.

Az Egyezmény második része, amely az oktatással, neveléssel foglalkozik, bevezetőjében beszél általánosságban a vallásszabadságról, a szülők vallási és erkölcsi nevelési jogáról, és leszögezi, hogy a nevelés szempontjából tiszteletben kell tartani a

²⁶³ SZUROMI Sz. A., *Spanyol állami egyházjog - új hangsúlyok*, in *Iustum Aequum Salutare* X/2 (2014) 157.

²⁶⁴ *Constitución Española (1978)* Art. 27. 1-3, in *Boletín Oficial Del Estado Núm 311*, 29318.: „1. Minden személynek joga van a neveléshez. Az oktatáshoz való szabadság elismerést nyer. 2. A nevelés célja az ember személyiségének teljes kibontakozása, tiszteletben tartva az együttlét és a demokrácia alapelveit, valamint az alapvető jogokat és a szabadságot. 3. A Hatóságok garantálják a szülőknek azt a megbizonyosodási jogot, mely szerint az egyenes ágú leszármazottaik saját meggyőződésük szerinti erkölcsi és vallási nevelésben részesülnek”

²⁶⁵ Vö.: GREGOSITS, G., *A spanyol katolikus egyház és az állam kapcsolata az 1953- as konkordátum után*, in *Magyar egyháztörténeti vázlatok* 2013/ 3-4. Budapest 2014. 149.

keresztény erkölcs értékeit.²⁶⁶ Az egyezmény második cikkelye deklarálja, hogy az óvodai, az általános iskolai, a középiskolai és a gimnáziumi nevelési terv magába foglalja a katolikus hitoktatást, azonban figyelembe véve a lelkiismereti szabadságot, nem kötelező jellegű mindenki számára, hanem bárki választhatja meggyőződése szerint.²⁶⁷

„Los planes educativos en los niveles de Educación Preescolar, de Educación General Básica (EGB) y de Bachillerato Unificado Polivalente (BUP) y Grados de Formación Profesional correspondientes a los alumnos de las mismas edades, incluirán la enseñanza de la religión católica en todos los Centros de Educación, en condiciones equiparables a las demás disciplinas fundamentales.

Por respeto a la libertad de conciencia, dicha enseñanza no tendrá carácter obligatorio para los alumnos. Se garantiza, sin embargo, el derecho a recibirla.

Las autoridades académicas adoptarán las medidas oportunas para que el hecho de recibir o no recibir la enseñanza religiosa no suponga discriminación alguna en la actividad escolar.”²⁶⁸

Az egyezmény lehetővé teszi, hogy az egyházi hierarchia szabadon megszervezhesse a hitoktatást az állami iskolákban, megteremtve minden feltételt, mindenkinek biztosítva a választási jogot, sőt más kiegészítő képzési tevékenységekre is lehetőség nyílik, amelyek elősegítik a katolikus nevelést.

A III. cikkely azokat az irányelveket tartalmazza, amelyek a hitoktatást végző személyek kinevezéséről szólnak: „En los niveles educativos a los que se refiere el artículo anterior, la enseñanza religiosa será impartida por las personas que, para cada año escolar, sean designadas por la autoridad académica entre aquellas que el Ordinario diocesano proponga para ejercer esta enseñanza. Con antelación suficiente el Ordinario diocesano comunicará los nombres de los profesores y personas que sean consideradas competentes para

²⁶⁶ *Conventiones inter Apostolicam Sedem et Nationem Hispanam* (Acuerdo entre el Estado Español y La Santa Sede Sobre Enseñanza y Asuntos Culturales) 3 enero 1979, Art. 1. (a továbbiakban: *Conventiones* (1979) in *AAS* 27 (1980) 38.

²⁶⁷ *Ibid.*

²⁶⁸ *Conventiones* (1979), Art. 2. in *AAS* 27 (1980) 38.: „Az oktatási programok tartalmazzák a katolikus vallás oktatását minden oktatási intézményben, azonos feltételek mellett, mint más alapvető tudományágak (diszciplínák) esetében, a következő szinteken az azonos korú gyermekek számára: iskola előtti nevelésben (bölcsőde, óvoda), az általános képzésben/iskolában (EGB), az érettségire felkészítő intézményekben (BUP), mindenre érvényes érettségít ad) és a szakképzésekben.

A lelkiismereti szabadság fényében az előbb említett oktatás nem kötelező a diákok számára. Mindazonáltal garantálják a jogot ahhoz, hogy abban részesüljenek. Az oktatási hatóságok/szervek olyan kedvező eszközöket vezetnek be/létesítenek, hogy az a tény, hogy a tanulók részesülnek-e vagy sem a vallási nevelésben ne eredményezzen semmiféle diszkriminációt az iskolai tevékenységek során.”

dicha enseñanza.²⁶⁹ Láthatjuk tehát, hogy a hitoktatókat az oktatási szerv jelöli ki az ordinárius javaslata alapján, akinek előre le kell adnia azon személyek nevét, akiket alkalmasnak talál e feladat elvégzésére.

A katolikus hatóság javaslatot tesz a katolikus hitoktatás anyagát illetően, valamint a tankönyvekre és a tanítás tartalmára.²⁷⁰ Összefoglalva a hitoktatással kapcsolatos lényeges dolgokat, ennyit fogalmaz meg az egyezmény, amelyből szintén kitűnik az Egyház és az állam közötti nem túl kedvező viszony. Ebből pedig arra lehet következtetni, hogy a részleteket majd törvények fogják szabályozni.

A vallásszabadságról szóló 1980-ban kelt július 5-i törvény meg is alapozta a vallásgyakorlással kapcsolatos alapvető jogokat, a következők szerint: „1. La libertad religiosa y de culto garantizada por la Constitución comprende, con la consiguiente inmunidad de coacción, el derecho de toda persona a:

a) Profesar las creencias religiosas que libremente elija o no profesar ninguna; cambiar de confesión o abandonar la que tenía; manifestar libremente sus propias creencias religiosas o la ausencia de las mismas, o abstenerse de declarar sobre ellas.

b) Practicar los actos de culto y recibir asistencia religiosa de su propia confesión; conmemorar sus festividades, celebrar sus ritos matrimoniales; recibir sepultura digna, sin discriminación por motivos religiosos, y no ser obligado a practicar actos de culto o a recibir asistencia religiosa contraria a sus convicciones personales.

c) Recibir e impartir enseñanza e información religiosa de toda índole, ya sea oralmente, por escrito o por cualquier otro procedimiento; elegir para sí, y para los menores no emancipados e incapacitados, bajo su dependencia, dentro y fuera del ámbito escolar, la educación religiosa y moral que esté de acuerdo con sus propias convicciones.”²⁷¹

²⁶⁹ *Conventiones (1979)*, Art. 3. in *AAS 27 (1980) 39.*: „Azokon az oktatási szinteken, amelyekre az előző cikk utal, a vallási oktatást/nevelést olyan személyek fogják tanítani minden tanévben, akiket az oktatási szerv jelöl ki azok közül, akiket az egyházmegyei Ordinarius javasol arra, hogy véghezvigyék ezt az oktatást. Megfelelő időn belül (előre) az egyházmegyei Ordinarius közli azon személyek és tanárok nevét, akiket megfelelőnek vél ezen oktatás teljesítéséhez.”

²⁷⁰ *Ibid.*

²⁷¹ *Ley Orgánica 7/1980*, de 5 de julio, de Libertad Religiosa, Art 2. 1. in *Boletín Oficial Del Estado Núm 177/ 24 julio 1980. 16804.*: „A vallásszabadságot és az istentiszteletet az Alkotmány magába foglalja, következetesen, kényszermentesen, mely szerint mindenkinek joga van:

a) Gyakorolni vallási meggyőződését, melyet szabadon választott, vagy nem gyakorolni egyet sem, megváltoztatni vallását vagy elhagyni azt, melyet előzően gyakorolt, kimutatni szabadon saját vallási meggyőződését vagy annak hiányát, vagy tartózkodni ennek kinyilvánításától.

b) Istentiszteletben részesülni és vallási segítséget/támogatást kapni, megemlékezni az ünnepeikről, egyházi házasságkötést ünnepelni, vallási alapon nyugvó, megkülönböztetés nélküli tisztességes temetésben részesülni, továbbá mindenkinek joga, hogy ne legyen kötelező számára az istentisztelet gyakorlása vagy vallási támogatásban való részesülés, ha az nem egyezik meg saját meggyőződésével.

A jelen törvény, második cikkely, első pontjának c) bekezdése rendelkezik magáról a hitoktatásról általánosságban, miután szó esett a szabad vallásgyakorlásról. Azonban itt is csupán nagyvonalakban kapunk tájékoztatást magáról a hitoktatásról, pontosabban az ahhoz való – mind iskolán belüli, mind iskolán kívüli – alapvető jogról; a törvény nem tér ki tehát a részletekre, így megmarad az, amit a konkordátumban megfogalmaztak.

1985. július 3-án ismét született egy törvény, az alkotmány fentebbi rendelkezéseivel összhangban, amely ugyancsak a nevelést, oktatást szabályozta. A törvény 4. cikkelye rendelkezett szintén a szülők, gyámok azon jogairól, melyek értelmében megválaszthatják gyermekeik számára az iskolát: olyan oktatást választhatnak, amely összhangban van a hatályos törvénnyel és az Alkotmánnyal, és megfelel saját vallási és erkölcsi meggyőződésüknek.²⁷²

Azonban ez a törvény nem volt hosszú életű, ugyanis újabb oktatási törvény jelent meg 1990. október 3-án, amely a hitoktatásról is rendelkezett. Felidézte a Szentszék és a spanyol állam között létrejött egyezményt, de mégis hozott egy kis változást:

„La enseñanza de la religión se ajustará a lo establecido en el Acuerdo sobre enseñanza y asuntos culturales suscrito entre la Santa Sede y el Estado Español y, en su caso, a lo dispuesto en aquellos otros que pudieran suscribirse con otras confesiones religiosas. A tal fin, y de conformidad con lo que dispongan dichos acuerdos, se incluirá la religión como área o materia en los niveles educativos que corresponda, que será de oferta obligatoria para los centros y de carácter voluntario para los alumnos.”²⁷³

Az egymás után született törvények mindegyike megállapította, hogy a rendelkezéseknek összhangban kell lenniük a konkordátummal, de mégis mindegyik törvény hozott némi módosítást. Az előbb említett törvény pedig azt a változást hozta, mint a szövegből kiderül, hogy az iskoláknak ugyan kötelezően biztosítaniuk kell a hitoktatást, de a diákoknak a hittan fakultatív tantárgy lesz.

c) Mindenkinek joga van hitoktatást és mindenfajta információt/tájékoztatást kapni és adni, akár szóban, írásban, vagy bármely más eljárásban; mindenkinek joga van, hogy saját vallási és erkölcsi meggyőződése szerint válasszon oktatást - iskolán belül és kívül - saját maga számára, kiskorú gyermeke számára, fogyatékkal élő, tőle függő ember számára.”

²⁷² Ley Orgánica 8/1985, de 3 de julio, reguladora del Derecho a la Educación, Art. 4-6. in *Boletín Oficial Del Estado* Núm 159/ 4 julio 1985. 21016.

²⁷³ Ley Orgánica 1/1990, de 3 de octubre, de Ordenación General del Sistema Educativo, Disposiciones Adicionales (Segunda), in *Boletín Oficial Del Estado* Núm 238/ 4 octubre 1990, 28937.: „A vallásoktatásnak összhangban kell lennie a Szentszék és a Spanyol Állam által aláírt megegyezéssel, más esetekben pedig összhangban azokkal a rendelkezésekkel, melyek más felekezetekkel jöttek létre. Ebből a célból, és az egyezményeknek megfelelően, a hittan tantárgyként része az oktatásnak, a megfelelő fokú oktatási szinteken, amelyet kötelező lesz biztosítani az iskoláknak, és fakultatív lesz a diákok számára.”

A következő fontos mozzanat témánk szempontjából az 1994. december 14-i, 2438-as királyi rendelet volt, amely utalt a konkordátumra, utalt az 1990-es törvény rendelkezéseire, és útmutatást adott arra vonatkozóan is – többek között –, hogy a szülők vagy a gyám, középiskolás diákok esetében pedig maguk a diákok dönthetnek arról, hogy a hittant választják-e vagy sem. A döntés minden tanév elején megváltoztatható volt, amit jelezni kellett az iskola vezetősége felé. Azon gyermekek számára, akik nem a hittant választották, az iskola szervezett alternatív lehetőséget, amelyről javaslatot tett az Oktatási Minisztériumnál, amely tevékenységnek többek között a társadalmi, kulturális életről, a történelemtől, a jelenről, az irodalomról, művészetről kellett szólnia.²⁷⁴

Nyolc évvel később, 2002-ben újabb törvény rendelkezett többek között a vallási nevelésről, amely a „Társadalom, kultúra és hit” kérdéseiben is nyilatkozott, és kimondta, hogy ez a tantárgy, amelyet kötelező módon tanítani kell az oktatási intézményekben, két lehetőséget tartalmaz, amelyek közül a diákok választani tudnak: az egyik felekezeti, a másik felekezet nélküli szemléletet képviselő tantárgy. Ez a két lehetőség úgy tűnik nagyon távol állt egymástól, ami a két tantárgy természetét illeti. Egyrészt, a felekezetmentes lehetőséget illetően a kormány feladata meghatározni az ilyen jellegű tantárgy tartalmát, valamint a többi, idevonatkozó szükséges rendelkezést. A felekezeti opciót nézve, úgy a tanítandó anyag, mint a hittant szolgáló tankönyvek szempontjából a hivatalos Egyházi Hatóság döntött saját belátása szerint, de mindennek az alapja és iránymutatója a spanyol állam és a Szentszék között elismert és aláírt egyezmény.²⁷⁵

2006-ban a szocialista kormány felretolta az előző törvény fejleményeit az egész neveléssel kapcsolatban, és azzal összefüggésben is, ami a hitoktatást érinti. A hittan ismét opcionális tantárggyá vált, kötelezővé tették viszont az úgynevezett „vallások története” című tantárgyat, vagy javasolták, hogy e helyett inkább könyvtárban végezzenek különféle tevékenységet a diákok.²⁷⁶

A következő törvény 2013. december 9-én látott napvilágot – és ez a jelenleg hatályos –, amely szintén megemlíti a Szentszékkel kötött egyezményt, de mielőtt magáról a vallásoktatásról szólna, kitér külön a többi felekezetre is, a következő módon. „La enseñanza de otras religiones se ajustará a lo dispuesto en los Acuerdos de Cooperación celebrados por

²⁷⁴ *Real Decreto 2438/1994*, de 16 de diciembre, por el que se regula la enseñanza de la Religión, in *Boletín Oficial Del Estado* Núm 22. 2432-2433.

²⁷⁵ *Ley Orgánica 10/2002*, de 23 de diciembre, de Calidad de la Educación, Disposición adicional segunda, in *Boletín Oficial Del Estado* Núm 307, 24 diciembre 2002. 45213.

²⁷⁶ *Ley Orgánica 2/2006*, de 3 mayo, de Educación, Art. 18. in *Boletín Oficial Del Estado* Núm 106, 4 mayo 2006. 17168.

el Estado español con la Federación de Entidades Religiosas Evangélicas de España, la Federación de Comunidades Israelitas de España, la Comisión Islámica de España y, en su caso, a los que en el futuro puedan suscribirse con otras confesiones religiosas.²⁷⁷

Szintén az említett törvény 91. cikkelye rendelkezik a tananyagról, a tankönyvek összeállításáról és jóváhagyásáról, amely Spanyolországban is az egyházi hatóságnak a kompetenciája.

A vizsgált időszakot és a hitoktatás szabályozását tekintve elmondható, hogy 1953-tól 1978-ig egy kedvező időszak volt a katolikus vallásos nevelés számára, 1979-től pedig az új alkotmány és Konkordátum megszületésével egy másik időszak köszöntött be, amely alatt az emberi szabadság tiszteletben tartása jegyében számos törvény apránként szabályozta a vallásszabadságot és a hitoktatás kérdését.

A spanyol állami törvények és az állam – egyház között kötött konkordátumokon túl a XX. században a spanyol katolikus egyház életében új lendületet kapott a katolikus nevelés, és egy igazán fejlődő Kateketikai Mozgalom létrejöttének lehetünk tanúi. Már a II. Vatikáni Zsinat előtt ennek a mozgalomnak a hatására megalapították 1958-ban a Nemzeti Kataketikai Titkárságot, amely következtében napvilágot látott az úgynevezett nemzeti Értesítő, amely kateketikai tájékoztatást tartalmazott. A II. Vatikáni Zsinat tanítása nyomán pedig a spanyol katolikus egyház alternatívákat keresett, új kezdeményezések lehetőségét vizsgálva. Miután több kateketikai dokumentum is napvilágot látott, megszületett az első, Zsinat utáni nagy dokumentum, „*Catequesis de la Comudidad*”²⁷⁸ néven, a Spanyol Püspöki Konferencia, Hitoktatási Bizottság gondozásában, amely dokumentum aktualizálni kívánta a hitoktatást, vallási nevelést, és hozzá akarta igazítani a folyamatosan fejlődő spanyol szocio-kulturális valósághoz.

Két évvel később a Püspöki Konferencia kiadott egy másik, újításokkal teli dokumentumot, amely a „*Testigo del Dios vivo*”²⁷⁹ nevet viseli. Mindez annak következtében látott napvilágot, mivel a spanyol nép körében észlelhető volt egy erős vallási közömbösség. A következő évben pedig a hitoktatásért felelős Püspöki Bizottság a harmadik dokumentumot publikálta, amelynek címe: „*El catequistas y la su Formación*”²⁸⁰, amely kimondottan a hitoktatóknak szól, és amely követeli a hitoktatóktól, hogy legyenek felkészültek bibliailag,

²⁷⁷ *Ley Orgánica 8/2013*, de 9 de diciembre, para la mejora de la calidad educativa, Art. 91. in *Boletín Oficial Del Estado* Núm 295, 10 diciembre 2013, 97909.: „Az egyéb vallások oktatásának összhangban kell lennie a Spanyol Állam és az Evangélikus Egyház által aláírt Megállapodással, Spanyol Állam – Spanyol Zsidó Közösség Megállapodással, Spanyol Állam – Spanyol Iszlám Közösség Megállapodással is, és adott esetben az egyéb vallási közösségeknek is kell majd ilyen Megállapodást kötni a Spanyol Állammal.”

²⁷⁸ „Közösségi katekézis.”

²⁷⁹ „Az élő Isten tanúja.”

²⁸⁰ „A katekéta és annak képzése.”

teológiaiailag, antropológiaiailag és pedagógiaiailag ahhoz a munkához, amely erős missziós lelkiismeretet kíván.

1997-től a spanyol püspökök fontosnak tartották a kisebb korosztályok számára egy megfelelő, a vallási ismeretekbe bevezető katekizmus, illetve kis könyvek kiadását. Így az 5-11 évesek számára a spanyol kateketikai projekt keretében kiadásra került három egységes katekizmus: „*Padre Nuestro*” (1980), „*Jesus es el Señor*” (1982) és „*Esta es la nuestra fe, esta es la fe de la Iglesia*” (1986).²⁸¹

Tapasztalható, hogy a spanyol katolikus Püspöki Konferencia fontos és konkrét célokat tűzött ki maga számára, figyelembe véve az egyetemes Egyház rendelkezéseit, az aktualizált tanítását, és így próbált az idők jeleire is figyelve felkészíteni a katekétákat az adott kihívásokra, megfelelő katekizmusok kiadásával hitre nevelni a fiatal generációkat.²⁸²

Végeredményben elmondható, hogy a spanyol nép a történelem során mindig is katolikus nemzet volt, Istenhez hű, amely megtartotta a kulturális, erkölcsi, hitbeli és művészeti értékeit. Sőt, ezekben az úgynevezett modern demokrácia éveiben is az egyházi hatóságok, a szerzetesek igazi hősöknek bizonyultak azokkal a hitoktatást ellenzőkkel szemben, akik sokszor próbáltak akadályokat gördíteni Isten ügye elé. De nem csak ők, hanem maga a spanyol nemzet sem adta fel keresztény öntudatát, nem tagadta meg önmagát.

Manapság a gyermekek és fiatalok többsége a hittant választja. Bárki választhat felekezeti és felekezet nélküli (semleges) nevelést egyaránt, de nincsenek erre kötelezve. A legtöbb diák mégis a felekezeti hittant választja, amiből az is látszik, hogy a családi nevelés nagy hatással bír, de nem csak a családi nevelés, hanem a lelkipásztorok, a plébániai közösségek tevékenysége is, ahol a gyermekek, fiatalok megélték a krisztusi szeretetet.

Ez abból is kiderül, hogy bár számos törvény született, amelyek az évtizedek alatt próbálták szabályozni ilyen vagy olyan irányba a hitoktatást, mégis a friss tapasztalat az, hogy az iskolai, gimnáziumi magánintézményekben a hitoktatásban résztvevők száma jelentősen növekedett: 87.1 % részesül hitoktatásban az alsó tagozatban, 84.6 % a felső tagozatban, és 86.4 % a gimnáziumban. Manapság Spanyolországban úgy vélik, hogy a gyermekek és a fiatalok vallásilag olyan szisztematikus nevelésben kell, hogy részesüljenek, amely a személyiség teljes kibontakozását szolgálja, és így saját ideáljukat követve hűségesek maradjanak vallási örökségükhöz.²⁸³

²⁸¹ „Mi Atyánk” (1980), „Jézus az Úr” (1982), „Ez a mi hitünk, ez az Egyház hite” (1986)

²⁸² PLACIDA, F., *Comunicare Gesù, La catechesi oggi*, Roma, 2015. 302-303.

²⁸³ Vö.: <http://ziarullumina.ro/Invatamantul-religios-in-spania-114277.html>, letöltés ideje 2017.05.31.

3.1.6. Németország

A német hitoktatás történelmét, helyzetét vizsgálva először is meg kell emlékeznünk a német állam sajátosságairól röviden, ugyanis ezek mind a mai napig meghatározzák, befolyásolják a hitoktatás alakulását Németországban. Már egészen a középkorig visszanyúlóan a németajkú népek területein nem beszélhetünk unitárius államról, hanem a meglehetősen erős autonómiával rendelkező tartományok államszövetségeként jellemezhetjük leginkább a különböző német államalakulatokat. Így volt ez mind a Német-Római Császárság idején, majd ennek 1806-os megszűnését követően a kialakuló Német Szövetség (1815-1866), valamint a Német Birodalom (és annak 1871-es alkotmánya) idején is, egészen napjainkig. Ez azt eredményezi jelenkorunk szabályozásában, hogy bár vannak egységes irányelvek, központi törvényhozás, mely meghatározza a kereteket, de az egyes területek viszonylag nagy önállósággal rendelkeznek a hitoktatás konkrét részletszabályainak kidolgozásában és azok érvényesítésében (pl. nagyon eltérő az iszlám hitoktatás engedélyezése, mikéntje az egyes tartományokban).

E sajátosságból kifolyólag jelen fejezetben nincs módunk arra, hogy teljeskörűen bemutassuk minden egyes tartomány részletszabályait, ez nem is célja a dolgozatnak, hanem csak kiragadunk példákat, ahol releváns, leginkább a katolikus tartományokra összpontosítva, és emellett inkább a központi szabályozás, a fő motívumok bemutatására törekszünk. Emellett viszont indokoltnak tűnik a többi országhoz képest a német szabályozás kicsit alaposabb bemutatása, mert hazánk oktatási rendszerére köztudottan nagy hatást gyakorolt a német minta.

A német területek történelmében, mivel unitárius Németországról még a 19. században sem beszélhetünk, meglehetősen bonyolult viszonyrendszer alakult ki az egyes német területek és a Szentszék között. A különböző német uralkodók külön kötöttek konkordátumokat a katolikus egyházzal, melyeket azonban – annak ellenére, hogy elfogadták – nem ritka esetben saját törvényeikkel módosították, a megegyezésben foglaltak figyelmen kívül hagyásával. Voltak olyan területek, pl. a Rajna vidék (mivel korábban francia

fennhatóság alá került), ahol az 1801-ben, Franciaországgal kötött konkordátum maradt érvényben.²⁸⁴

Ezek a konkordátumok szabályozták többek között a hitoktatás kérdését is, általában olyan formában, hogy a hitoktatást kötelezővé tették az iskolákban, majd a megszülető alkotmányok, a különösen jelentős porosz alkotmány nyomán is – mely nem választotta szét az államot az egyháztól –, úgy rendezték a kérdést, hogy minden alsó- és középfokú tanintézményben kötelező volt a hitoktatás.²⁸⁵

Ezt követően jelentős változásokat hozott az első világháború után kialakuló helyzet, amikor az 1918-as német forradalom következtében a korábbi konkordátumok hatályukat veszítették, és olyan – nagyrészt szociáldemokrata – forradalmi erők kerültek hatalomra, amelyek az egyházi kérdéseket a magánszférába igyekeztek visszazorítani, ennek keretei között több államban megszüntették a kötelező hitoktatást, és korlátozták a fakultatív hitoktatást is. Azonban az 1919-ben Weimarban összeülő alkotmányozó nemzetgyűlésben a szociáldemokrata pártoknak koalícióra kellett lépniük a polgári erőkkel, így kompromisszumos megoldás született: létrejött az egyházjogi kompromisszum és az iskolaügyi kompromisszum. Ezek szerint az állam deklarálta saját világnézeti semlegességét, bevezették a teljes vallásszabadságot, amely maga után vonta a kötelező hitoktatás megszüntetését.

A weimari köztársaság idején többször is voltak kísérletek egy konkordátum tető alá hozására, azonban ez nem jött létre ebben az időszakban. Érdekes módon a nemzetiszocialista időszakban valósult meg egy egész birodalomra kiterjedő „Reichskonkordat” megkötése a Szentszékkal, melyet a nácik a konzervatív erők felé szántak gesztusként, cserébe a támogatásért. E dokumentumot 1933. július 20-án írták alá. Érdemes megnézni e konkordátum oktatásra vonatkozó passzusait, annál is inkább, mivel a második világháború utáni Németországban (pontosabban először csak Nyugat-Németországban) e konkordátum vált az Egyház és az állam kapcsolatának alapkövévé.

A konkordátum már az első cikkelyében leszögezte, hogy a Német Birodalom garantálja a vallás szabadságát, valamint a katolikus vallás nyilvános gyakorlásának szabadságát. Emellett elismeri a katolikus egyház azon jogát, hogy saját tagjaira nézve kötelező normákat hozzon, és az állami jogszabályok szabta kereteken belül önállóan szabályozzon bizonyos kérdéseket. A konkordátum következőképpen fogalmazza ezeket meg:

²⁸⁴ Vö. REES, W., (Hg.), *Katholische Kirche im neuen Europa. Religionsunterricht, Finanzierung, und Ehe in kirchlichem und staatlichem Recht – mit einem Ausblick auf zwei afrikanische Länder*, LIT Verlag, 2007.

²⁸⁵ SZALAI M., *Állam és egyház Németországban*, https://wesley.hu/_files/Szabo_Allam.doc; letöltés ideje: 2018. 08. 05.

„Artikel 1. Das Deutsche Reich gewährleistet die Freiheit des Bekenntnisses und der öffentlichen Ausübung der katholischen Religion.

Es anerkennt das Recht der katholischen Kirche, innerhalb der Grenzen des für alle geltenden Gesetzes, ihre Angelegenheiten selbständig und zu ordnen und zu verwalten und im Rahmen ihrer Zuständigkeit für ihre Mitglieder bindende Gesetze und Anordnungen zu erlassen.“²⁸⁶

A 21. cikkely az, amely már konkrétan vizsgált témánkat, a hitoktatást tárgyalta. Felsorolta konkrétan, hogy milyen iskolákban tanítják a hittant, melyről leszögezte, hogy rendes tantárgy, és a katolikus egyház hitlevei szolgálnak tananyagául. A tanterv és a tankönyvek kiválasztásával kapcsolatban deklarálta a konkordátum, hogy az illetékes egyházi hatóság egyetértésével kerülhetnek meghatározásra. Ezentúl az egyházi hatóságok arra is jogot szereztek, hogy az iskolával együtt ellenőrizzék, a diákok megfelelő vallási oktatást kapnak-e az Egyház követelményeinek megfelelően. Ennek bővebb kifejtése a következőképpen hangzott:

„Artikel 21. Der katholische Religionsunterricht in den Volksschulen, Berufsschulen, Mittelschulen und höheren Lehranstalten ist ordentliches Lehrfach und wird in Übereinstimmung mit den Grundsätzen der katholischen Kirche erteilt. Im Religionsunterricht wird die Erziehung zu vaterländischem, staatsbürgerlichem und sozialem Pflichtbewußtsein aus dem Geiste des christlichen Glaubens des Sittengesetzes mit besonderem Nachdruck gepflegt werden, ebenso wie es im gesamten übrigen Unterricht geschieht. Lehrstoff und Auswahl der Lehrbücher für den Religionsunterricht werden im Einvernehmen mit der kirchlichen Oberbehörde festgesetzt. Den kirchlichen Oberbehörden wird Gelegenheit gegeben werden, im Einvernehmen mit der Schulbehörde zu prüfen, ob die Schüler Religionsunterricht in Übereinstimmung mit den Lehrern und Anforderungen der Kirche erhalten.“²⁸⁷

A hitoktatók kiválasztásáról, felvételéről is rendelkezett a konkordátum, melynél szintén az az alapelv érvényesült, hogy az illetékes püspök és a tagállam kormányának megállapodása szükséges, a püspöknek joga van e témában is a felügyeletre, és a hitoktató esetlegesen bebizonyosodó alkalmatlansága esetére is meghatározza a szabályokat, a következőképpen:

²⁸⁶ *Inter Sanctam Sedem et Germanicam Rempublicam Sollemnis Conventio* (Konkordát zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Deutschen Reich), 20 Juli 1933. (a továbbiakban: Conventio 1933) in AAS 25 (1933) 390.

²⁸⁷ Conventio (1933), in AAS 25 (1933) 401.

„Artikel 22. Bei der Anstellung von katholischen Religionslehrern findet Verständigung zwischen dem Bischof und der Landesregierung statt. Lehrer, die wegen ihrer Lehre oder sittlichen Führung; vom Bischof zur weiteren Erteilung des Religionsunterrichtes für ungeeignet erklärt worden sind, dürfen, solange dies Hindernis besteht, nicht als Religionslehrer verwendet werden.”²⁸⁸

Mint láthattuk tehát, a többi európai állam és a Szentszék között létrejött megállapodáshoz meglehetősen hasonló szabályok jellemezték a náci Németországgal kötött konkordátumot is, a katolikus egyházra nézve egyértelműen pozitív szabályokkal.

E rövid „egyházbarát” időszak után azonban mindent megtettek, hogy az egyházak helyzetét megnehezítsék, a konkordátum rendelkezéseit sem tartották be, bár azt meg kell jegyezni, hogy nyíltan ellene sem hoztak törvényt. Inkább „finomabb” módszerekkel igyekeztek a vallás ellen munkálkodni. Ennek egyik momentuma volt, hogy megszüntették a felekezeti iskolákat, de nem törvényi úton, hanem szavazásokat tartottak a nép körében, hogy felekezeti iskolát akarnak-e, vagy pedig egységes állami német iskolát, de a propaganda és a terror eredményeként a szavazás kimeneteléhez nem férhetett kétség.²⁸⁹

A hitoktatás területén is hasonló módszerekkel operált a náci vezetés. Először könnyítéseket kezdtek alkalmazni a hitoktatásról való kijelentkezés területén, valamint olyan szabályt vezettek be, hogy a hitoktatás a tanítás után folyhatott csak. A tanárookra is megpróbálták nyomást gyakorolni annak tekintetében, hogy lehetőleg ne tartsák meg a hittan órát, az egyházi személyek közreműködését pedig fokozatosan felszámolták. Ezentúl megtiltották a vallási rendezvények, ünnepek iskolai megtartását is. Ezen intézkedések hatására pár év alatt elérték, hogy szinte teljesen megszűnt a hitoktatás a német iskolákban. Némely tagállamban voltak kísérletek a vallási oktatás egy csapásra történő beszüntetésére, és helyette náci ideológia tanítására, de ezek a próbálkozások a lakosság heves tiltakozása miatt nem jártak sikerrel.²⁹⁰

A vesztes második világháború azonban hatalmas változásokat hozott Németország életében, a náciizmus nyomait is igyekeztek eltüntetni, és egy új társadalom kiépítésén munkálkodtak. Vizsgált témánk szempontjából röviden be kell mutatnunk a német

²⁸⁸ Conventio (1933), in AAS 25 (1933) 402.: „A katolikus hitoktatók alkalmazásakor a püspök és a helyi állami vezetés (tartományi kormányzat) egyetértésben jár el. Az a hitoktató, akit a tanítása vagy az erkölcsi „állapota” miatt a püspök alkalmatlanná nyilvánított, amíg az akadály fennáll, nem alkalmazható hitoktatóként.”

²⁸⁹ SZALAI M., *Állam és egyház Németországban*, https://wesley.hu/_files/Szabo_Allam.doc; letöltés ideje: 2018.05.25.

²⁹⁰ *Ibid.*

iskolarendszer jellemzőit, hogy érthetővé váljon az egyházi iskolák, a vallásos nevelés és hitoktatás helye ezen organizációban.

Alapvetően két nagy csoportot lehet megkülönböztetni: a nyilvános vagy közösségi (közös) iskolákat és a magániskolákat. Az előbbieket az állam finanszírozza, működéséről neki kell gondoskodnia, és ezen iskoláknak valamennyi, az iskolákra előírt állami jogszabálynak meg kell felelniük. Hagyományosan voltak Németországban nyilvános felekezeti iskolák, melyek az egyházak hitelvei alapján működtek, vallásos nevelésben részesítették diákjaikat, és az állam gondoskodott a fenntartásukról. Ezek az 1960-70-es években sorra szűntek meg, ahogy a későbbiekben látni fogjuk, és a közösségi iskolák váltak kizárólagossá, melyek egyébként keresztény szelleműek voltak nagy többségükben (bár értelemszerűen a felekezeti iskoláknál jóval csekélyebb mértékben). Emellett működhettek magániskolák, ahogy említettük, de azok fenntartása nem az államot terhelte.

A legtöbb nyugati országban a magániskolának tekintett intézmények döntő többsége felekezeti iskola napjainkban is, melyek a közösségi iskoláktól valamilyen formában megvannak különböztetve. Németország magániskolái jelenleg két csoportra oszlanak, a helyettesítő és a kiegészítő iskolákra. Az előbbieket szervezetüket, tantárgyaikat és módszereiket tekintve „egyenértékűek” az állami iskolákkal, el kell fogadniuk minden, az állami iskolákra vonatkozó előírást, így gyakorlatilag alig különböznek tőlük, egyedül a világnézeti irányultságuk, felekezeti jellegük különbözteti meg azoktól. A kiegészítő jellegű iskolák viszont olyan képzést nyújtanak, amilyen az állami iskolarendszerben nincs. Mind az egyházak által fenntartott helyettesítő iskolákban, mind az állami iskolákban helye van Németországban mind a hittannak, mind a vallási ismereteknek. A helyettesítő iskolákat egyébként döntő többségében egyházak vagy egyházi háttérű szervezetek tartják fenn.²⁹¹

A katolikus többségű déli és nyugati tartományokban a második világháború után felekezeti népiskolákat állítottak fel. Az oktatáspolitikai területén a megszálló hatalmak elég nagy teret engedtek a német politikusoknak, ugyanis a német rendszer meglehetősen idegen volt számukra, bár azt fontos célként szabták meg, hogy a fasizmus gyökerestől kiirtásra kerüljön a német társadalomból. Ebben az időszakban, a vesztes háborút követően egyébként is jelentősen megnőtt az egyházak társadalmi szerepe, az egyház volt ugyanis az egyetlen olyan szervezet a társadalomban, melyet a háború nem zilált szét, viszonylag meg tudta őrizni a struktúráit. Így amellett, hogy az Egyházra rengeteg karitatív feladat hárult, talán még ennél

²⁹¹ LUKÁCS P., *Nyugaton és nálunk*, in Nagy P. T. (szerk.): *Oktatáspolitikai és vallásszabadság*, Új Mandátum, Budapest 2000, 13–20., 15–16.; vö. WALFORD, G., *Private Schools in Ten Countries. Policy and Practice*, London–New York, 1989.

is fontosabb volt a lelki megrázkódtatások terén, azok kezelésében nyújtott segítség, szerepvállalás. Egy erős ideológiai válság volt megfigyelhető a német társadalomban, melynek következményeként egyre többen fordultak a vallás felé, ott keresvén támaszt és iránymutatást, ebből kifolyólag a lakosság körében komolyan megélenkült a vallási élet, ezáltal a hitoktatás iránti igény is.²⁹²

Innen gyökerezik az is, hogy a politikai katolicizmus újjászerveződött, létrejött a német keresztények interkonfesszionális pártja, a CDU (Keresztény-Demokrata Unió), valamint ennek önálló arculatát megőrző bajor testvérpártja, a CSU (Keresztényszociális Unió). Így tehát a két nagy keresztény egyház, a katolikus és az evangélikus immár nem egymás ellen lépett fel, a katolikusoknak már nem a protestáns többség „elnyomása” ellen kellett pártba tömörülniük, hanem közösen dolgoztak egy konzervatív érzelmű, keresztény alapú, a nyugati hatalmakkal szövetséges, erős német állam kialakításán.²⁹³

Mint említettük, a megszálló szövetségesek törekedtek az oktatás demokratizálására, de nem volt önálló oktatási koncepciójuk, mert a német felekezeti iskola intézménye ismeretlen volt számukra. Ez azzal a következménnyel járt, hogy a német szervek nagyobb önállóságot kaptak az oktatás területén, főként a felekezeti iskolaszervezet körül. A CDU természetesen erősíteni igyekezett keresztény elkötelezettsége okán ezeket az iskolákat, ezzel szemben a liberálisok az állami iskolák erősítésén munkálkodtak, tehát e két nézet harcolt egymással. E „harc” konkrétumait érdemes szemléltetni néhány német tartomány példáján.

Bajorországban köztudottan mindmáig erős katolikus túlsúly van, ebből kifolyólag a világháború után már az első kormány visszaállította a felekezeti népiskolát, és kategorikusan elzárkózott a szövetségesek minden reformjavaslatától, mely az állami iskolákat próbálta volna elterjeszteni. A kormány szigorú formában rögzítette a felekezeti népiskola sérthetlenségét, az állami népiskolát pedig csakis felekezeti kevert lakosságú vidéken, és ott is csak a szülők külön kérésére engedélyezte.²⁹⁴

Ugyanígy nem járt sikerrel a franciák által felügyelet alatt tartott Württembergben sem a szövetségesek beavatkozási kísérlete, hiába támogatták a szociáldemokrata kormány kísérletét

²⁹² Az egyházak eltérően fogadták a náciizmus bukását: a Német Evangélikus Egyház bocsánatot kért a német néptől, amiért gyengének bizonyult a fasizmussal szemben, ezzel szemben a katolikus egyház inkább pozitívan vélekedett. Úgy gondolta, hogy az egyház sikeresen kiállta egy keresztényellenes ideológia támadását. Felfogásuk szerint mindez Isten gondviselésének a jele volt. Szerintük ez egy lehetőség, hogy az elvilágiasodott társadalom helyett egy új, erősen keresztény alapokon álló német állam bontakozzon ki. SZALAI, M., *A viszony története a Német Szövetségi Köztársaságban*, in Nagy P. T. (szerk.), *Oktatáspolitikai és vallásszabadság*, Budapest 2000, 21–22.; KIRÁLY, K., *Hitlerizmus és kereszténység. A németországi evangélikus hitvalló egyház harca a nemzeti szocializmussal*, Budapest 1946, 267.

²⁹³ Erről ld. bővebben: BERNHARDT, W., *Glaube und Politik. Die Bad Bramstädter Gespräche. Vorträge zum Dialog zwischen Kirche und Staat*, Neumünster 1987.

²⁹⁴ SZALAI M., *A viszony története a Német Szövetségi Köztársaságban*, 23–24.

egy keresztény jellegű, de szocialista értékeket is közvetíteni hivatott „közös”, azaz állami iskola bevezetésére. Ugyanis 1946-ban a választások a CDU győzelmével végződtek, és alkotmányban rögzítették a népiskola felekezeti jellegét.

Rajna-Pfalzban szintén a megszálló franciák akarata ellenére állították helyre a felekezeti népiskolát az alkotmánnyal összekapcsolt népszavazás útján, valamint Észak-Rajna-Wesztfáliában is hasonlóan erős kiállás történt a felekezeti iskolák mellett.²⁹⁵

E katolikus déli és nyugati területekkel szemben az északi tartományokban nagyrészt szociáldemokrata és liberális gondolatokat valló politikusok kerültek hatalomra, akik a közösségi (állami) iskolákat szilárdították meg, és felszámolták a felekezeti iskolákat. Ilyen állam volt például Nyugat-Berlin, Hamburg, Bréma. Később, ahol CDU kormány került hatalomra, próbált ezen a helyzeten változtatni, de már nem sikerült, csakis a hitoktatás iskolán belüli helyzetének erősítésében értek el sikereket. Egyébként sok német keresztény gondolkodó úgy értelmezte e folyamatokat, hogy a szövetségesek az amerikaihoz hasonló, a vallási jelleget háttérbe szorító oktatási rendszer bevezetésével az ország szellemi lefegyverzésére törekednek.²⁹⁶

Az egyházi törekvések és a szekularizáció legnagyobb erőpróbáját a fentebbieken túl az alkotmány törvényhozó testületben lezajlott vitája jelentette.

A tartományi törvényhozások 65 küldöttéből összeült Parlamenti Tanács 1948. szeptember elején kezdte meg a munkát Bonnban, és a jövő év folyamán, 1949. május 8-án fogadták el az Alaptörvényt harmadik olvasatban (53 igen és 12 nem szavazat mellett).

A névválasztás (*Grundgesetz*) nem volt véletlen, egyrészt azt kívánták ezzel kifejezni a honatyák, hogy az elfogadott jogi norma a jogforrási hierarchia csúcsán helyezkedik el, másrészt tudatosan kerültek az alkotmány kifejezést, mert szándékaik szerint átmeneti megoldás lett volna ezen alapidokumentum. A későbbiekben azonban ez másként alakult.²⁹⁷

Az Alaptörvényt 1949. május 23-án hirdették ki, és másnap hatályba is lépett. Olyannyira tartósnak bizonyult e törvény, hogy sem a Német Szövetségi Köztársaság időszakában nem született új alkotmány, sem 1990-ben, amikor a kommunizmus bukásával Kelet-Németország beolvadt az NSZK-ba. Bár ezen egyesülés miatt az Alaptörvény egyes cikkelyei (köztük a preambulum) módosításra kerültek, majd ezen kívül jelentősnek tekinthető változtatások történtek még 1994-ben, 2002-ben és 2006-ban.

²⁹⁵ A felekezeti népiskolán kívül, egyedülálló módon, a felekezeti polgári iskolát is garantálta az alkotmány.

²⁹⁶ SZALAI M., *A viszony története a Német Szövetségi Köztársaságban*, 23–26.

²⁹⁷ Erről lásd bővebben: HUBER, E. R., *Deutsche Verfassungsgeschichte seit 1789*, Stuttgart 1988.

A Grundgesetz megalkotásakor a katolikus egyháznak két fő törekvése volt: egyrészt, hogy a birodalmi konkordátumot tekintsék érvényesnek (melyet bár a náci Németország kötött a Szentszékkal, és rendelkezéseit nem is tartotta be, ennek ellenére az Egyházra nézve kedvező rendelkezéseket tartalmazott, viszont kérdéses volt, hogy megvan-e a legitimációja egy totalitárius hatalom által kötött egyezménynek). Másrészt az, hogy az *Elternrecht*-nek érvényt szerezzen, azaz elismerjék a szülők jogát arra, hogy gyermeküket a felekezetüknek megfelelő iskolába járathassák.

E két törekvés keresztülvitele akadályokba ütközött, mivel a CDU-nak nem volt abszolút többsége, ennek ellenére a konkordátum kérdésében elég rugalmasnak bizonyult az ellenzék, így annak tekintetében sikerrel járt a katolikus egyház. Nem ez volt a helyzet az *Elternrecht* ügyében, ugyanis arról a szocialisták és liberálisok hallani sem akartak. Emiatt a katolikus püspökök erős kampányolásba kezdtek, odáig is elmentek, hogy amennyiben nem kerül bele a szülők ezen joga az alkotmányba, a híveket az alaptörvény nyílt elutasítására fogják buzdítani. Végül erre nem került sor, mert belátták, hogy Németország konszolidálása fontosabb feladat abban a kellemetlen történelmi helyzetben, és így a CDU engedett.

Az elfogadott Alaptörvény a fentebbiek ellenére számos pozitívumot tartalmazott egyházi szemszögből. Például már bevezetőjében Istenre hivatkozott, de ami témánk szempontjából a legfontosabb, hogy minden iskolában szavatolta a (fakultatív) hitoktatást, védelte a házasság és a család intézményét, valamint impliciten elismerte a konkordátumok érvényességét. Némi hiátusként jelentkezett azonban, hogy az *Elternrecht*-et nem tartalmazta ezen alapidokumentum.

Mivel a legfontosabb, az egyes tartományoknak is szellemi és jogszabályi alapot szolgáltató dokumentumról van szó, érdemes a részletszabályokat kicsit alaposabban megvizsgálni vizsgált témánkkal összefüggésben.

Az Alaptörvény negyedik artikulusa deklarálta a hit, lelkiismeret, vallási és világnézeti meggyőződés szabadságát, valamint biztosította a szabad, zavartalan vallásgyakorlást:

„(1) Die Freiheit des Glaubens, des Gewissens und die Freiheit des religiösen und weltanschaulichen Bekenntnisses sind unverletzlich.

(2) Die ungestörte Religionsausübung wird gewährleistet.²⁹⁸

A vallásos oktatásról, nevelésről, hitoktatásról a hetedik cikkely tartalmazott rendelkezéseket:

(1) Das gesamte Schulwesen steht unter der Aufsicht des Staates.

²⁹⁸ Art. 4. *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland* (a továbbiakban: GG), https://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_4.html, letöltés ideje: 2019. 01. 25.

(2) Die Erziehungsberechtigten haben das Recht, über die Teilnahme des Kindes am Religionsunterricht zu bestimmen.

(3) Der Religionsunterricht ist in den öffentlichen Schulen mit Ausnahme der bekenntnisfreien Schulen ordentliches Lehrfach. Unbeschadet des staatlichen Aufsichtsrechtes wird der Religionsunterricht in Übereinstimmung mit den Grundsätzen der Religionsgemeinschaften erteilt. Kein Lehrer darf gegen seinen Willen verpflichtet werden, Religionsunterricht zu erteilen.”²⁹⁹

Ennek lényege tehát, hogy az egész iskolarendszer az állam felügyelete alatt áll, és a gyermek gondviselőjének joga, hogy döntsön a gyermek részvételéről a vallási oktatásban. A konkordátummal összhangban kimondta az alaptörvény, hogy a hittan rendes tantárgy az állami iskolákban, kivéve a kimondottan nem vallásos iskolákat, és a hitoktatás a vallási közösségek elveivel összhangban történik, természetesen az állami felügyelet sérelme nélkül.

Az Alaptörvény 137. cikkének foglalkozik még az egyház és az állam viszonyával, a következőket deklarálja:

„(1) Es besteht keine Staatskirche.

(2) Die Freiheit der Vereinigung zu Religionsgesellschaften wird gewährleistet. Der Zusammenschluß von Religionsgesellschaften innerhalb des Reichsgebiets unterliegt keinen Beschränkungen.

(3) Jede Religionsgesellschaft ordnet und verwaltet ihre Angelegenheiten selbständig innerhalb der Schranken des für alle geltenden Gesetzes. Sie verleiht ihre Ämter ohne Mitwirkung des Staates oder der bürgerlichen Gemeinde.

(4) Religionsgesellschaften erwerben die Rechtsfähigkeit nach den allgemeinen Vorschriften des bürgerlichen Rechtes.

(5) Die Religionsgesellschaften bleiben Körperschaften des öffentlichen Rechtes, soweit sie solche bisher waren. Anderen Religionsgesellschaften sind auf ihren Antrag gleiche Rechte zu gewähren, wenn sie durch ihre Verfassung und die Zahl ihrer Mitglieder die Gewähr der Dauer bieten. Schließen sich mehrere derartige öffentlich-rechtliche Religionsgesellschaften zu einem Verbandszusammen, so ist auch dieser Verband eine öffentlich-rechtliche Körperschaft.

(6) Die Religionsgesellschaften, welche Körperschaften des öffentlichen Rechtes sind, sind berechtigt, auf Grund der bürgerlichen Steuerlisten nach Maßgabe der landesrechtlichen Bestimmungen Steuern zu erheben.

²⁹⁹ Art. 7. GG, https://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_4.html, letöltés ideje: 2019. 01. 25.

(7) Den Religionsgesellschaften werden die Vereinigungen gleichgestellt, die sich die gemeinschaftliche Pflege einer Weltanschauung zur Aufgabe machen.

(8) Soweit die Durchführung dieser Bestimmungen eine weitere Regelung erfordert, liegt diese der Landesgesetzgebung ob.”³⁰⁰

Fontos és érdemes szót ejtenünk az első bekezdés megfogalmazásáról, mely nem azt deklarálja, mint sok más ország alkotmánya, hogy állam és egyház elválasztva működik, hanem csak arra utal, hogy nincs államegyház. Ez a megfogalmazás helytálló a német berendezkedés tekintetében, ahol nincs a két intézmény élesen elkülönítve egymástól (pl. az egyházadót is központilag, állami szinten szedik be).³⁰¹

A cikkely további bekezdései a vallási közösségekkel való egyesülés szabadságát deklarálják, valamint leszögezik, hogy a minden egyházi szervezet szabadon kezelheti a belső ügyeit a mindenkor hatályos törvények adtak kereteken belül.

A további rendelkezések az egyházi intézmények jogképesség-szerzési lehetőségeit szabályozzák, és azok joghelyzetét rendezik.³⁰²

Ezen, összességében pozitív helyzetet árnyalja viszont, melyre a bevezetőben is utalást tettünk, hogy a tartományoknak viszonylag önálló törvényhozásuk volt, és a brémai klauzula úgy rendelkezett, hogy az állam és az Egyház között kötött szerződések érvényben maradnak, kivéve, ha a más elfogadott tartományi alkotmányok másképp nem rendelkeznek. Ez nem

³⁰⁰ Ibid.

³⁰¹ Vö. HEINEMANN, G., *Glaubensfreiheit-Bürgerfreiheit. Reden und Aufsätze zu Kirche Staat-Gesellschaft 1945–1975*, Frankfurt am Main, 1976. 330.; ZIEGLER, A. W.: *Das Verhältnis von Kirche und Staat in Europa*, München, 1972.

³⁰² Art. 137. GG, https://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_4.html, letöltés ideje: 2019. 01. 25. További, egyházakkal kapcsolatos fontos cikkelyek: Art. 136 (1) Die bürgerlichen und staatsbürgerlichen Rechte und Pflichten werden durch die Ausübung der Religionsfreiheit weder bedingt noch beschränkt.

(2) Der Genuß bürgerlicher und staatsbürgerlicher Rechte sowie die Zulassung zu öffentlichen Ämtern sind unabhängig von dem religiösen Bekenntnis.

(3) Niemand ist verpflichtet, seine religiöse Überzeugung zu offenbaren. Die Behörden haben nur soweit das Recht, nach der Zugehörigkeit zu einer Religionsgesellschaft zu fragen, als davon Rechte und Pflichten abhängen oder eine gesetzlich angeordnete statistische Erhebung dies erfordert.

(4) Niemand darf zu einer kirchlichen Handlung oder Feierlichkeit oder zur Teilnahme an religiösen Übungen oder zur Benutzung einer religiösen Eidesform gezwungen werden.

Art. 138 (1) Die auf Gesetz, Vertrag oder besonderen Rechtstiteln beruhenden Staatsleistungen an die Religionsgesellschaften werden durch die Landesgesetzgebung abgelöst. Die Grundsätze hierfür stellt das Reich auf. (2) Das Eigentum und andere Rechte der Religionsgesellschaften und religiösen Vereine an ihren für Kultus-, Unterrichts- und Wohltätigkeitszwecke bestimmten Anstalten, Stiftungen und sonstigen Vermögen werden gewährleistet.

Art. 139 Der Sonntag und die staatlich anerkannten Feiertage bleiben als Tage der Arbeitsruhe und der seelischen Erhebung gesetzlich geschützt. Art. 141 Soweit das Bedürfnis nach Gottesdienst und Seelsorge im Heer, in Krankenhäusern, Strafanstalten oder sonstigen öffentlichen Anstalten besteht, sind die Religionsgesellschaften zur Vornahme religiöser Handlungen zuzulassen, wobei jeder Zwang fernzuhalten ist.

kedvezett az Egyháznak, mert így az egyes tartományok a konkordátum rendelkezéseivel ellentétes jogszabályokat hozhattak, mivel az állam a brémai klauzulával azt jelezte, hogy nem kívánja a szövetségi alkotmánynak a konkordátummal kapcsolatos – Egyházra nézve pozitív – álláspontját rákényszeríteni az egyes tartományokra. A klauzula onnan kapta a nevét, hogy Brémában olyan alkotmányt léptettek életbe, mely több ponton is szembement a konkordátummal.

Pozitívum viszont, hogy több államban olyan alkotmányt fogadtak el, mely a szövetségi alaptörvénynél is kedvezőbb helyzetbe hozta a katolikus egyház vallásoktatási koncepcióját, azaz például tartalmazta az Elternrecht-et.

Az 1949-es Bundestag-választásokkal jött el az a korszak, amikor – első ízben a német területek történelmében – egy katolikus demokrata kormány került hatalomra, melynek köszönhetően, Adenauer vezetésével, megteremtődtek az állam és az egyházak együttélésének azon alapjai, melyek a mai napig meghatározóak Németországban. Ezt az állapotot, amely ebben az időszakban alakult ki, az állam és az egyház koordinációjaként határozza meg az egyházjog, mely nem jelent sem államegyházi berendezkedést, sem az állam és az egyház radikális elválását. E rendszerben az állam a keresztény egyházakkal szemben nem tekinthető semlegesnek, mivel az állam az egyházakat a társadalmi élet fontos, irányadó tényezőinek ismeri el, támogatja azok működését, és elismeri a keresztény erkölcsiség és kultúra értékeinek társadalomintegráló szerepét. Ez különösen megmutatkozik abban is, ahogy szűkebb témánkat, a hitoktatást kezeli. A hitoktatás vizsgált korszakunkban is minden iskolában rendes tantárgynak minősült, amely nem volt kötelező, de aki nem kívánt részt venni rajta, annak ezt külön jeleznie kellett, azaz le kellett iratkoznia róla (14 éves korig a szülők döntöttek).³⁰³

Mint láthattuk, a szövetségi kormány erősen támogatta a katolikus egyház értékeit, és e támogatás a választások alkalmával kölcsönös is volt, ennek ellenére az állam és az egyház viszonya nem volt feszültségmentes. Bizonyos erősen katolikus nézetek szerint a CDU nem tett meg mindent a háború utáni évtizedekben a társadalom rekrisztianizálásáért. Másrészt a katolikus egyház a felekezeti iskolákat kívánta általánossá tenni ott is, ahol régóta csak állami iskolák voltak, mindezt a konkordátumra hivatkozva, mely lehetővé tette új felekezeti iskolák felállítását.

Például Alsó-Szászországban sem a katolikus elvárások szerint alakult az iskolaügy, ugyanis 1954-ben közösségi (azaz állami) iskolává alakították az addigi felekezeti iskolákat.

³⁰³ A CDU történetéről ld. bővebben: KOHL, H., *Die Christlich-Demokratische Union Deutschlands. Porträt einer Volkspartei*, Rüber 1981.

Ez miatt a szövetségi kormány panaszt tett a tartomány ellen az Alkotmánybíróságon, a konkordátum megsértése okán. Az Alkotmánybíróság döntésében megállapította, hogy alkotmányellenes a szász helyzet, mivel a birodalmi konkordátumot az alaptörvény elismeri; ennek ellenére azt is leszögezte, hogy a szövetségi kormánynak nincsenek alkotmányos eszközei arra, hogy az egyes tartományokat a konkordátum betartására kényszerítse.³⁰⁴

Az iskolaügyet tehát az 1950-es években teljesen föderaliztikus alapon szervezték meg, néhány szövetségi alapelvtől eltekintve, bár a tartományi kultuszminiszterek rendszeres gyűléseiken (*Kultusministerkonferenz*) próbálták az iskolarendszereiket némileg összehangolni. Erre leginkább azért volt szükség, hogy a lakóhelyüket változtató, más tartományokba költöző családok helyzetét némileg megkönnyítsék.

Eközben az NDK-ban megvalósították az egységes iskolát, felszámolták a német iskolarendszer hagyományos tagozódását. (Tehát nyilvánvalóan a felekezeti iskolákat is.)

Az 1960-as években változások következtek be az állam és az Egyház viszonyában, a legjelentősebb ezek közül, hogy a katolikus egyház és a CDU eltávolodott egymástól. Csalódott a katolikus egyház, mert jelentősebb változásokat remélt a kereszténység megerősítése szempontjából Nyugat-Németországban, másrészt a közös „ellenség”, a kommunista veszély is megszűnt. Emellett egyre inkább csökkent a vallásnak a társadalmi vonzereje, a modern ipari társadalom egyre jobban felszámolta a hagyományos vallásos közegeket. Ennek ellenére a hatvanas években, az Egyház és az oktatás vonatkozásában bekövetkezett változásokat nem elsősorban az Egyház társadalmi súlyának csökkenésében kell keresni, hanem inkább a német iskolarendszer egységesítési szükségletei váltották ki.³⁰⁵

Továbbra is fontos maradt azon elv, miszerint a szülőknek joga van a felekezetüknek megfelelő iskolába járatni a gyermeküket, azonban e jogot már nem a nyilvános felekezeti iskolára értették, hanem csak speciális magániskolákra. A katolikus egyház lényegében egyedül maradt a felekezeti iskola pártolásával, a CDU is kihátrált e kérdés mögül. Ennek következtében az egyes német tartományok egyre inkább megkezdték a nyilvános felekezeti iskolák felszámolását, és módosították a felekezeti iskola állami fenntartását szavatoló alkotmányokat. (Kezdetben még keresztény jellegűek maradtak az ilyen iskolák, de az egyház így is nagy kudarcként élte meg.) Volt, ahol a felekezeti iskolák a szülők kérésére magániskolává alakultak át, megőrizve addigi erősen vallásos jellegüket (pl. Dél-Württembergben).³⁰⁶

³⁰⁴ SZALAI M., *A viszony története a Német Szövetségi Köztársaságban*, 27–28.

³⁰⁵ Lásd: MAIER, H., *Katholizismus und Demokratie*, Freiburg-Basel-Wien, 1983. 352.

³⁰⁶ Ibid.

Az 1960-as években a közösségi iskolák népszerűsége egyre nőtt, még a túlnyomórészt katolikus Bajorországban is. Ez odáig vezetett, hogy a Szentszék és Bajorország között kötött konkordátumot módosították, új megállapodás született 1969-ben, melynek értelmében bevezették egységesen a keresztény népiskolákat (melyek nem felekezeti iskolák voltak már), mely abban tért el leginkább a közösségi iskoláktól, hogy egy általánosságban vett keresztény erkölcsiség helyett a mindkét nagy egyház (katolikus és evangélikus) által elfogadott hitvallás alapján szervezte meg a tanítást. Emellett továbbra is biztosította (ahol adottak voltak a lehetőségek, és igény is volt rá) a katolikus diákok külön osztályokban, katolikus tanárok által történő tanítását.

Más mintát követett Alsó-Szászország, melynek kormánya 1965-ben kötött konkordátumot a Szentszékkal (ez volt a második világháború utáni első német konkordátum), és ebben bár rögzítették a közösségi iskola uralkodó jellegét, de emellett garantálták, hogy a szülők kérésére felállítható felekezeti népiskola. Továbbá ezen konkordátum megerősítette a felekezeti népiskola helyzetét Oldenburgban, ahol továbbra is ez maradt az általánosan elfogadott iskolaforma. Meg kell említenünk, hogy a tartomány kevésbé vallásos polgárai tiltakozásba kezdtek a konkordátum rendelkezései miatt, és a kormányt az oktatás klerikalizálásával vádolták meg. 1970-ben újabb konkordátumot kötöttek, mely a felekezeti népiskolát az első négy osztályra korlátozta.

Rajna-Pfalzban a CDU meggyengülését hozó választások után törölték az alkotmány azon passzusát, mely a felekezeti iskolák fennmaradását biztosította, 1970-ben pedig kizárólagossá tették a keresztény jellegű közös iskolát.

Összefoglalásképp tehát elmondhatjuk, hogy a hatvanas évek során a Német Szövetségi Köztársaságban szinte mindenhol megszűnt az állami fenntartású felekezeti iskola, és helyette a keresztény közös iskola vált általánossá.

A katolikus egyház is nehezen beletörődött ebbe a helyzetbe, és új célokat kezdett keresni a katolikus oktatás pozíciójának erősítésére. Arra törekedett ettől kezdve, hogy a felekezeti magániskolákat az állam minél erőteljesebben támogassa, hogy a nyilvános (állami) iskolarendszer komoly kiegészítőjévé válhassanak, azok hiányainak pótlásaként működhessenek. Elmondható tehát, hogy a hetvenes évektől kezdődően lényegében napjainkig az Egyház és az állam közötti nézeteltérések két vonal mentén zajlanak, egyrészt a felekezeti magániskola állami támogatásának mértékén, másrészt a közös iskolák keresztény jellegének erősségén. Ez utóbbi vonatkozásban az egyház különösen sérelmezi a brémai helyzetet, ahol a felekezeti hitoktatás helyett vallástörténet-oktatás zajlik.

A korábban emlegetett Elternrecht vonatkozásában pedig – mely központi vitatéma volt korábban, az alaptörvény megalkotásakor is – szintén nem a katolikus egyház számára kedvezően alakultak az események. A szülők ezen jogára való hivatkozás lehetőségét megszüntette a szövetségi Alkotmánybíróság 1972-es döntése, mely kimondta, hogy a gyermekek vallásos nevelését biztosító jog nem csorbíthatja az állam jogát az olyan oktatási rendszer kiépítésében, mely szerinte a legmagasabb szintű oktatást biztosítja.

Az 1970-es években történtek kísérletek (főként az FDP részéről) a hittannak, mint rendes tantárgynak az iskolából való száműzésére, de ez sem a kormánypártok, sem az állampolgárok részéről nem lelt támogatásra, így az állam az egyházat továbbra is fontos partnernek tekinti a társadalom szolgálatában, és nem kíván a meglévőnél nagyobb elválasztást e két intézmény között. Így Németországban – Bréma kivételével – az iskolákban továbbra is nyilvános rendes tantárgyként oktatják a hittant (fakultatív jelleggel).³⁰⁷

Németországban a kétezres évek elején komoly vita robbant ki annak tekintetében, hogy mely vallási felekezetek jogosultak arra, hogy hitelveiket taníthassák az iskolákban. Eddig ugyanis – mint láthattuk – a keresztény felekezeteket illette meg ez a jog. Ellenben a Legfelsőbb Bíróság egyik volt bírója szerint ez ellenkezik a diszkrimináció-tilalommal, valamint az állam világnézeti semlegességének követelményével, véleménye szerint tehát minden egyházat és világnézeti közösséget azonos jogok kell, hogy megillessenek.

Ezzel a véleménnyel szemben viszont a Német Humanista Szövetség elnöke, Bruno Osuch azt fogalmazta meg, hogy fenntartásai vannak az iszlám hitoktatás tekintetében, ugyanis Ausztriában sem minden kivetnivaló nélkül működik: például az állami költségen készített iszlám iskolai hittankönyv nyíltan és egyértelműen uszít a keresztények és a hitetlenek ellen. E félelmek ellenére megadná a lehetőséget minden vallási közösségnek, hogy oktassa vallásának hitelveit. Véleménye szerint a megfelelő megoldás egy élet-erkölcs-vallás elnevezésű tantárgy bevezetése lenne, amely mellett, ha lenne felekezeti hitoktatás, akkor az csakis ezen felül, különórák keretein belül valósulhatna meg. A szocialisták azt javasolták, hogy kötelezővé kellene tenni a vallástan oktatását, melynek témája állami szinten, egységesen lenne összeállítva, azonban többen kifogásolták, hogy ez ellenkezik az állam és az egyház szétválasztásának elvével.³⁰⁸

A vallásoktatásról Németországban jelenleg is a tartományok döntenek, ebből kifolyólag eltérő az iszlám oktatása az egyes területeken. Például Hamburgban és Brémában

³⁰⁷ Ibid.

³⁰⁸ <http://www.magyarokurir.hu/hirek/vitak-nemetorszagban-az-iskolai-hitoktatás-koeruel>; letöltés ideje: 2017. 05. 17.

minden felekezetenek joga van a hitelveit fakultatív órák keretei között oktatni, a keleti tartományokban viszont nincs lehetőség az iszlámot tanulni. 2018-ban a 16 német tartományból kilencben választható a muszlim hitoktatás. Ez jelentős emelkedésnek számít a kétezres évekhez képest.³⁰⁹

Az iszlám térhódításon túl Németországban is megjelentek a hittan órák mellett más alternatív, erkölcsi tanításokat előtérbe helyező tantárgyak, ezek bevezetése az egyes tartományok döntésén alapul. Ilyen például az etika és erkölcsi nevelés tantárgy, valamint a filozófia egyes középiskolákban. E tárgyakról született egy bemutató, elemző, összegző tanulmány, mely a következőkre helyezte a hangsúlyt.³¹⁰

Kifejtette, hogy az etikaoktatás célja nem elsődlegesen az ismeretközvetítés, hanem inkább a nevelésközpontú foglalkozás a fő szempont. Nevezetesen, hogy segítse a fiatalokban a felelősségtudat és a keresztény alapú humanista erkölcs kialakítását. Korábban ez a „feladat” megoszlott a szülői ház, a keresztény közösségek (pl. cserkész mozgalmak) és a plébániai hittanoktatás között (az adott felekezet hitelvei alapján természetesen). Sajnos azonban egyre inkább elhalványul ezek szerepe, mivel a hittan és az egyházi szervezetek lassan egyáltalán nem érik el a fiatalokat, és a szülői házban is egyre kevésbé folyik vallásos nevelés, illetve vallásos élet. Így az erkölcsi tudatosság és az életben való eligazodás egyre nagyobb kihívások elé állítja a fiatalokat, és a tartományi törvények célkitűzései szerint e problémát igyekeznek orvosolni az etikatanítással. Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy képes-e ezt a célt megvalósítani. Arról nem is beszélve – világít rá a tanulmány –, hogy bizonyos szempontból az etikatanárnak nehezebb a helyzete, mert nincs meg a hittantanárral szemben jó esetben meglévő előzetes, különös bizalom, mely alapján azt feltételezik a diákok, hogy ő egy hiteles ember. Az etikatanárnak nagyon jó pedagógiai érzékkel kell rendelkeznie, hogy a kívánt hatást sikerüljön elérnie.

Továbbá az sincs pontosan letisztázva, hogy mely erkölcsi normák és milyen formában legyenek a nevelés alapkövei. Nincs értékconszenzus a társadalomban, másrészt az alaptörvény értelmében a szülők joga gyermekeik erkölcsi értékrendjének kialakítása, tehát e jogot is sértenék a felülről meghatározott tanítási elvek (függetlenül attól, hogy a szülők e jogukkal mennyire élnek). Ezentúl a gyakorlat arra is rámutatott, hogy az otthoni vallásos és ezáltal értékrendi beidegződéseket nem tudja pótolni egy iskolai tanítás során átadni próbált

³⁰⁹ <https://www.beol.hu/ország-vilag/nemetorszagban-mar-izlam-hitoktatásra-lenne-igeny-1277331/>; letöltés ideje: 2019. 01. 15.

³¹⁰ HENGELBROCK, J., *A hittan alternatív tantárgyai Németország iskoláiban*; <http://ofi.hu/hittan-alternativ-tantargyai-nemetorszag-iskolaiban/>; letöltés ideje: 2019. 01. 15.

gyakorlat. A konklúzió tehát, hogy a szülők és az egyház vallásos nevelése nem helyettesíthető ilyen tárgyak által.³¹¹

Összefoglalásképp elmondhatjuk, hogy az egyes német tagállamok már nagyon korán konkordátumokat kötöttek a Szentszékkal, és e dokumentumokban fektették le a katolikus hitoktatás alapjait. Szövetségi szinten 1933-ban sikerült tető alá hozni a konkordátumot, melyet bár a náci vezetés kötött, a második világháború után is érvényesnek ismerték el, és a katolikus egyházra nézve meglehetősen kedvezőek voltak a szabályai.

Németországot egészen sajátos iskolarendszer jellemezte, ahol a múlt század derekáig nagyon fontos szerepet kaptak a nyilvános felekezeti iskolák, melyekben kimondottan egyházi oktatásban részesültek a diákok. Ezen iskolák megszűnése után – legalábbis elvileg – keresztény szelleműek maradtak az állami iskolák, valamint a magániskolák nagy része egyházi jellegű napjainkban is.

A hitoktatást tekintve elmondhatjuk, hogy az iskolákban rendes (választható) tárgy a hittan, aki nem kíván részt venni rajta, annak külön kell jeleznie ezt. Szövetségi szinten az Alaptörvény szabályozza a hitoktatás alapelveit, viszont az egyes tartományi törvényhozásoknak nagy szabadságuk van a részletszabályok kidolgozásában. Mint láthattuk, a katolikus egyház szempontjából a déli és a nyugati tartományokban a legkedvezőbb a helyzet. Napjainkban a hitoktatással kapcsolatban leginkább az iszlám németországi térhódítása állítja kihívások elé a törvényhozást és a társadalmat.

3.1.7. Ausztria

Ausztria komoly katolikus hagyományokkal rendelkező ország, ebből kifolyólag a lakosság vallási hovatartozása tekintetében szinte teljes katolikus homogenitást mutatott, legalábbis a tömeges bevándorlás előtti időket tekintve.

A Habsburg dinasztia, mely hosszú évszázadokon át adott uralkodókat az osztrák államnak, erős katolikus hite lévén sokat tett ezen egyház hitelveinek érvényesítéséért, gyakorlásáért, sok törvényt hozott e vallás védelme érdekében.³¹²

³¹¹ Ibid.

³¹² Erről, valamint a katolikus iskolai hitoktatás hagyományairól ld. bővebben: Rees, W., (Hg.) *Katholische Kirche im neuen Europa. Religionsunterricht, Finanzierung, und Ehe in kirchlichem und staatlichem Recht – mit einem Ausblick auf zwei afrikanische Länder*, LIT Verlag, 2007, 55–57.

E történelmi hagyományok talaján nem is meglepő, hogy a katolikus hittan kötelező tárgy volt Ausztriában, és mind a mai napig kötelező a hittan, bár ma már mindenki megválaszthatja, hogy milyen felekezeti hitoktatásban kívánja részesíteni gyermekét.³¹³

Az osztrák katolikus hitoktatás alapvető szabályait az Ausztria és a Szentszék között, 1934-ben kötött konkordátumban fektették le. S bár ezt követte 1938-ban a nácik hatalomátvétele, melynek során 1400 katolikus intézményt bezártak, a katolikus egyesületeket felszámolták, az egyházi épületeket és szociális intézményeket kisajátították, a hitoktatást és a lelkipásztorkodást korlátozták, sok papot letartóztattak, és kb. 300 ezren kiléptek a katolikus egyházból, ennek ellenére nem érték el a céljukat, a teljes felszámolást.³¹⁴

A nácik hatalomvesztését és a konszolidációt követően 1957-ben a szövetségi kormány elismerte az 1934-es konkordátumot, valamint megegyezett a Szentszékkal a vallásalapról, és több más lényeges kérdésről, melyre most nem áll módunkban kitérni.

Ami szűkebb témánkat, a hitoktatás kérdését illeti, a következő fontosabb szabályokat fektették le a konkordátumban.

A szabályozás első felében az alapvető jogokat és zsinórmértékeket rögzítették:

„Artikel VI. § 1. Der Kirche steht das Recht auf Erteilung des Religionsunterrichtes und Vornahme religiöser Übungen für die katholischen Schüler an allen niederen und mittleren Lehranstalten zu. Es besteht Einverständnis darüber, dass die Diözesanordinarien über die Einrichtung eines Religionsunterrichtes, der über den gegenwärtig bestehenden Zustand hinausgeht, das Benehmen mit der zuständigen obersten staatlichen Schulbehörde herstellen werden. Die Leitung und unmittelbare Beaufsichtigung des Religionsunterrichtes und der religiösen Hebungen kommt der Kirche zu.”³¹⁵

Azaz összefoglalva az idézett szakasz lényegét, az egyháznak joga van a vallásos neveléshez és vallásgyakorláshoz a katolikus diákok részére az összes alsó- és középiskolában; a vallásoktatás irányítása és közvetlen felügyelete, valamint a vallásosság, vallásos élet előmozdítása, felemelése pedig a katolikus egyház feladata.

Lefektették továbbá, hogy a vallásoktatás, beleértve a vallási gyakorlatokat is, kötelező a katolikus diákok számára, ennek pénzügyi háttéréről is gondoskodni kell. A vallásos nevelést alapvetően a katolikus papoknak kell biztosítaniuk, szükség esetén azonban

³¹³ Lásd: KALB, H., *Verfassungrechtliche und einfachgesetzliche Verankerung des Religionsunterrichts*, in Rinnerthaler (Hrsg.), *Historische und rechtliche Aspekte* (Anm. 14), 209–239.

³¹⁴ Magyar Katolikus Lexikon, *Ausztria* szócikk.

³¹⁵ *Inter Sanctam Sedem et Rempublicam Austriacam Sollemnis Conventio* (Konkordat zwischen dem Heiligen Stuhls und der Republik Oesterreich), in AAS 26 (1934) 255–256.

laikus tanárok munkája is igénybe vehető az egyházi és az állami hatóságok egyetértésével. Az ő alkalmasságukról az egyházi hatóságoknak szükséges nyilatkozniuk, csakis ezután lehet kinevezni őket. A hitoktatási tantervek elkészítése szintén az illetékes egyházi hatóság feladata, és csakis az egyházi hatóság által jóváhagyott tankönyvekből lehet a hittant tanítani.³¹⁶

Szabályozták azt is konkordátumban, hogy az Egyház jogosult katolikus iskolák létrehozására és fenntartására, melyek az általános iskolákra vonatkozó törvény hatálya alá tartoznak.³¹⁷

Ezek voltak tehát a Szentszékkal kötött konkordátum azon legfontosabb elvei, melyek mind a mai napig meghatározzák az osztrák hitoktatás szabályozását.

A konkordátumban lefektetetteknek megfelelően született meg 1949-ben a hitoktatási törvény (BGBl. Nr. 190/1949), mely részleteiben szabályozta e témakört, és amely mind a mai napig hatályban van, néhány módosítással. A továbbiakban vessünk egy pillantást arra, hogy ez a jogszabály miként rendezte a legfontosabb kérdéseket.

E törvény első paragrafusában a következőket fektették le:

„Für alle Schüler, die einer gesetzlich anerkannten Kirche oder Religionsgesellschaft angehören, ist der Religionsunterricht ihres Bekenntnisses Pflichtgegenstand an den öffentlichen und den mit dem Öffentlichkeitsrecht ausgestatteten.”³¹⁸

Tehát minden tanulónak, aki valamely törvényesen elismert vagy bevett vallásfelekezethez tartozik, a saját vallása szerinti vallásoktatás, hittan kötelező tárgy a törvényben meghatározott nyilvános iskolákban.³¹⁹

³¹⁶ „Die Verbindlichkeit des Religionsunterrichtes samt den religiösen Uebungen im bisherigen Ausmass wird gewährleistet. Die finanzielle Obsorge für diesen Unterricht erfolgt in der bisherigen Weise. Ein darüber hinausgehender Religionsunterricht einschliesslich der religiösen Uebungen ist für die katholischen Schüler ebenfalls verbindlich, wenn er im Benehmen mit der staatlichen Schulbehörde eingerichtet wird. Die finanzielle Sorge für einen solchen Unterricht obliegt, unvorgreiflich einer allfälligen künftigen einvernehmlichen Regelung nach Wiederkehr besserer wirtschaftlicher Verhältnisse, der Kirche. Der Religionsunterricht wird grundsätzlich durch Geistliche erteilt; im Bedarfsfalle können hiezu im Einvernehmen zwischen der Kirchen- und staatlichen Schulbehörde auch Laienlehrer oder andere geeignete Laienpersonen verwendet werden. Zu Religionslehrern dürfen nur solche Personen bestellt werden, die die Kirchenbehörde als hiezu befähigt erklärt hat. Die Erteilung des Religionsunterrichtes ist an den Besitz der missio canonica gebunden (Art. V § 4). Die Lehrpläne für den Religionsunterricht werden von der Kirchenbehörde aufgestellt ; als Religion slehrbücher können nur solche Lehrbücher verwendet werden, welche von der Kirchenbehörde für zulässig erklärt wurden.” (AAS 26 (1934) ARTIKEL VI. § 1., 255–256.)

³¹⁷ § 3. „Die Kirche, ihre Orden und Kongregationen haben das Recht, unter Beobachtung der allgemeinen schulgesetzlichen Bestimmungen Schulen der im § 2 genannten Art zu errichten und zu führen, denen auf die Dauer der Erfüllung dieser Voraussetzung die Rechte einer öffentlichen Lehranstalt zukommen.” (AAS 26 (1934) 257.)

³¹⁸ BGBl. Nr. 190/1949, § 1. (1).

³¹⁹ „Ezen iskolák a következők: a) Volks- und Hauptschulen, Neue Mittelschulen und Sonderschulen, b) Polytechnischen Schulen, c) allgemeinbildenden höheren Schulen, d) berufsbildenden mittleren und höheren

Annak a tanulónak, aki még nem töltötte be a 14. életévét, a szülei minden tanév kezdetén írásban kijelentkezhetnek a vallásoktatásról, 14 éves kor felett pedig maga a tanuló is megteheti ezt. Viszont ez nem terjed ki szükségképpen minden iskolára, van, ahol kötelezővé tehetik a vallásoktatást.³²⁰

A hitoktatási törvény azt is szabályként fektette le, hogy a vallásoktatást az illetékes egyházi hivatal irányítja, gondozza, felügyeli, viszont a szövetségnek joga van szervezeti és jogi értelemben a vallásoktatás felügyeletére az iskolai felügyeleti hatóságokon keresztül.³²¹

A tankönyvekről az egyház köteles gondoskodni, viszont nem használhatnak olyan tananyagot és oktatási segédeszközöket, amelyek ellentétesek a polgári neveléssel.³²²

A hitoktatók kérdését is részletesen szabályozza a törvény, kiemelendő, hogy csak olyan vallásnánrt szabad kinevezni, aki az illetékes egyházi hatóságtól szerzett képesítéssel és felhatalmazással rendelkezik.³²³

Egy másik vallás hitoktatásának látogatása tilos a vallásfelekezethez tartozó diákok számára. A nem vallásosak viszont járhatnak hittanórára, de ehhez kérvényt kell benyújtani a tanév kezdetekor.

Érettségi tárgy is lehet a hittan, amennyiben a diák a hitoktatás minden szintjén részt vett, azaz az előírt szintig elvégezte a hittan-kötelezettségét.

A csoportok diáklétszámától függ, hogy heti egy vagy két órában tanulják a diákok az adott egyház vagy vallásfelekezet hitelveit. (Kisebb egyházaknál, ahol kevés a diák, csak heti egy óra van.)

Ezek tehát a legfontosabb jogszabályi rendelkezések, azonban érdekes egy pillantást vetni napjaink vallásoktatási gyakorlatára is. Jelenleg a legtöbb osztrák iskolában római katolikus, protestáns és iszlám vallásoktatást folytatnak, de az igényekhez mérten néhány iskolában van egyéb felekezeteknek is hitoktatása, például az ortodoxoknak, a zsidóknak vagy a buddhistáknak.

Schulen (einschließlich der land- und forstwirtschaftlichen Schulen), e) Berufsschulen in den Bundesländern Tirol und Vorarlberg sowie land- und forstwirtschaftlichen Berufsschulen im gesamten Bundesgebiet, f) Akademien für Sozialarbeit, g) Anstalten der Lehrer- und Erzieherbildung (einschließlich der land- und forstwirtschaftlichen Lehranstalten), wobei an den Pädagogischen, Berufspädagogischen und Land- und forstwirtschaftlichen berufspädagogischen Akademien an die Stelle des Religionsunterrichtes der Unterricht in Religionspädagogik tritt und in den folgenden Bestimmungen unter Religionsunterricht auch Religionspädagogik zu verstehen ist.”

³²⁰ (2) „Schüler, die das 14. Lebensjahr noch nicht vollendet haben, können jedoch von ihren Eltern zu Beginn eines jeden Schuljahres von der Teilnahme am Religionsunterricht schriftlich abgemeldet werden; Schüler über 14 Jahren können eine solche schriftliche Abmeldung selbst vornehmen.” BGBl. Nr. 190/1949. § 1.

³²¹ BGBl. Nr. 190/1949. § 2. (1).

³²² BGBl. Nr. 190/1949. § 2a.

³²³ Ibid. § 4.

A 2016/17-es tanévben a következő statisztikai adatokkal rendelkezünk vizsgált témánkat illetően:

katolikus: 607.112 diák, 7.165 tanár

muszlim: 69.573 diák, 578 tanár

evangélikus: 40.500 diák, 600 tanár

ortodox: 12.000 diák, 100 tanár

szabadegyház: 1667 diák, 100 tanár

buddhista: 235 diák, 13 tanár³²⁴

Ezen adatok mellett azonban az osztrák lapok olyan elemzéseket jelentettek meg, melyek szerint a főváros, Bécs iskoláiba már több muszlim diák jár, mint katolikus. A Városi Iskolatanács (Stadtschulrat) adatai szerint mintegy 32 ezer muszlim és 30 ezer katolikus diák van a főváros iskoláiban. Az is megfigyelhető emellett, hogy az etikaoktatás általános bevezetése mellett nagyon sokat kampányolnak, mind politikusok, mind szakértők.

Szintén nem túl kedvező a vallásoktatást tekintve, hogy azoknak a diákoknak, akiknek nincs hittan órájuk, mert ateistának vallották magukat (vagy a szüleik őket), a vallásórák ideje alatt lyukasórájuk van, amely tény jelentősen csökkenti a vallásoktatás vonzerejét a diákok körében.³²⁵ Ezzel kapcsolatban az egyházak azt az álláspontot képviselik, hogy meg kell őrizni a hitoktatás kötelező jellegét, viszont a vallásoktatásról kijelentkező, azt elutasító diákok számára kötelezővé kellene tenni az etika tantárgyat, és ezzel a fentebb vázolt anomália is kiküszöbölhető lenne.³²⁶

Mint láthattuk tehát, a történelmi hagyományoknak megfelelően Ausztriában jelenleg kötelező a hittanoktatás, viszont ez egyre gyengébb lábakon áll, egyre több teret engednek az etika tantárgy tanrendbe történő beépítésének a hitoktatás rovására. Ezen túl a muszlim térnyerés nyugati szomszédjainknál is komoly mértékben megfigyelhető, és ez is befolyásolja a vallásoktatás milyenségét és jövőjét.

³²⁴ <http://www.pressreader.com/austria/der-standard/20170418/281672549815886>, letöltés ideje: 2018. 01. 12.

³²⁵ https://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/tobb_a_muszlim_mint_a_katolikus_diak_a_becci_altalanos_iskola_kban.647254.html, letöltés ideje: 2018. 01. 12.

³²⁶ <http://www.magyarKurir.hu/hirek/ausztria-az-egyhaziak-szerint-maradnia-kell-hitoktatásnak/>, letöltés ideje: 2018. 01. 12.

4. A hitoktatás helyzete Magyarországon

Ha a hit továbbadásának intézményesített kezdeti lépéseiről akarunk beszélni, akkor Magyarország esetében is, mint a többi európai ország történelmében leszögezhetjük, hogy a hitoktatás, nevelés elsősorban a papképzést szolgálta. Egy következő fázisa ennek a folyamatnak akkor következett be, amikor a reformáció következtében a katolikus egyház szükségét érezte egy igazi megújulásnak. Ennek következtében az Egyház saját fenntartású iskolákat alapított, és lassan szépen a Római Katekizmus megjelenésével számos más katekizmus is megjelent.

A magyarországi hitoktatás elősegítését szolgálta Canisius Szent Péter katekizmusának megjelenése, illetve annak magyar nyelvre való lefordítása, amely három részből állt: egy nagy katekizmus, egy kis katekizmus és egy gyermekeknek készült katekizmus. Az 1629-es nagyszombati zsinat kötelezővé teszi a hitoktatást a gyermekek számára, I. Ferdinánd császár pedig előírta a birodalomban Canisius Szent Péter katekizmusának az alkalmazását. A hitoktatást ebben az időben elsősorban a templomokban végezték, nyári időben, adventben és nagybőjtben.

Mint, ahogy már szó esett róla a fentebbiekben, nagy változást hozott a Ratio Educationis szabályozása, amelynek következtében az állam sok feladatot átvett az Egyház kezéből, bár a hitoktatás továbbra is folyhatott az iskolákban és a plébániákon.³²⁷ Fájdalmas hangvételű írása van ezekről a folyamatokról egyháztörténészünknek, Karácsonyi Jánosnak, aki a következőképp összegzi nemtetszését: „1764-től kezdve az állami mindenhatóság gondolata lassan-lassan megfosztotta a kath. Egyházat azoktól a jogoktól, amelyekkel a tanítás terén hivatásánál és történeti jogainál fogva bírt. A bécsi udvarnál és a magyar helytartótanácsnál fellépő önkényuralom elhatározta, hogy az iskolákat egyedül a maga hatáskörébe vonja s mivel akkor a kath. vallás államvallás volt, mint a kath. vallás pártfogója rátette a kath. iskolákra a kezét. 1766-ban a helytartótanácsban megalakították a tanulmányi bizottságot. Megkezdték a tervezgetéseket, hogyan kellene az iskolákat a korlátlan állam szolgálivá tenni. 1773-ban a jezsuiták eltörlésével tanulmányi alap néven magukhoz ragadták e szerzet összes jószágait. 1777-ben pedig megjelent a »Ratio educationis« vagyis az államilag parancsolt tanításmód.”³²⁸

³²⁷ Vö.: MOLNÁR P., *A magyarországi római katolikus hitoktatás történetének vázlatos áttekintése*, in *Keresztény Szó* 23. évf. 12. sz.

³²⁸ KARÁCSONYI J., *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*, Veszprém 1929. 319-320.

Ez az államilag parancsolt tanításmód, ahogy a fentebb említett Karácsonyi János fogalmaz, tovább fokozódott a Ratio Educationist követő időszakban, egyre inkább erősödött. Közel 100 évvel később újabb szabályozás látott napvilágot törvény formájában 1868-ban, amely törvény meghatározta az egyházi fenntartású iskolák működésének módját, feltételeit a következőképpen: „A hitfelekezetek, mindazon községekben, hol hiveik laknak, saját erejükből tarthatnak fenn és állíthatnak föl nyilvános népoktatási tanintézeteket, az ily tanintézetek felállítására és fentartására hiveik anyagi hozzájárulását a saját képviselők által meghatározandó módon és arányban, amint eddig szokásban volt, ezentul is igénybe vehetik, azon intézetekben a tanítókat és tanárokat maguk választhatják, azoknak fizetését maguk határozhatják meg, a tankönyveket maguk szabhatják meg, s a tanítási rendszer és módszer iránt is, tekintetbe véve a 45. § rendelkezését, intézkedhetnek a következő feltételek alatt:

1. hogy iskolai épületeik építésére és átalakítására nézve a jelen törvény 27. és 28-ik szakaszai rendeleteinek eleget tegyenek;

2. hogy e törvény 29. és 34., továbbá a 133. és 141. szakaszait, melyek a fiú és leánytanulók elkülönzéséről, az egy tanító által tanítandó gyermekek számáról, a tanító képességéről és másnemű foglalkozásáról szólnak, szintén szem előtt tartsák;

3. hogy népiskoláikban a tantárgyak legalább is a következők legyenek:

a) hit- és erkölcstan;

b) olvasás és írás;

c) fejbeli és jegyekkel való számolás, és a hazai mértékek ismerete;

d) nyelvtan;

e) természettan és természetrajz elemei, figyelemmel az életmódra és vidékre, melyhez a gyermekek nagyobb részének szülői tartoznak.

f) hazai földleírás és történet;

g) gyakorlati útmutatások a mezei gazdaság és különösen a kertészet köréből;

h) a polgári jogok és kötelességek rövid ismertetése;

i) ének;

k) testgyakorlat, tekintettel a katonai gyakorlatra;

4. hogy az iskola táblákkal, a mennyre lehet, földgömbökkel, térképekkel, természetrajzi ábrákkal s általában a legszükségesebb taneszközökkel fel legyen szerelve;

5. hogy az iskolákban a szorgalomidő faluhelyen éven át legalább nyolcz, városban legalább kilencz hónap legyen.”³²⁹

Az említett törvény rendelkezik továbbá arról, hogy a felekezetek által fenntartott iskolákban a népiskolák (nemzeti iskolák) előírásainak megfelelően el kell különíteni a fiúkat a lányoktól és be kell tartani a polgári iskolákban érvényben lévő rendelkezéseket a tanulók egy osztályban meghatározott létszámát illetően, valamint a tanfolyam évszámát, és szó esik arról is, hogy a felekezetek tarthatnak fenn tanítóképzőket is, amelyeknek meg kell felelniük a törvényben előírtaknak.³³⁰ Jelen törvény 14. §-a azonban erősen jelzés értékű, hiszen határozottan kimondja az állam ellenőrzési jogát, és hangsúlyozottan mellőzi az Egyház önálló oktatási-nevelési tevékenység jellegét, amikor így fogalmaz: „Minden hitfelekezeti népoktatási tanintézet az állam felügyelete alatt áll. Ennélfogva a kormánynak joga és tiszte:

- a) a felekezeti iskolákat is közegei által időnkint meglátogatni;
- b) szigoruan őrködni, hogy a 11., 12. és 13. §-ban foglalt feltételek pontosan teljesíttessenek;
- c) meggyőződést szerezni arról, hogy teljesítik-e az illető hitfelekezeti hatóságok azon kötelességet, hogy az iskola vagyonának biztos elhelyezésére és rendeltetése céljára fordítására felügyeljenek;
- d) a hitfelekezeti iskolákról, az illető hitfelekezeti hatóság útján, statisztikai adatokat szerezni be.”³³¹

A fentebb idézett törvény komoly kihívások elé állította az Egyházat, hiszen az állam rátette a kezét az oktatásra, saját hatáskörébe vonta az iskolákat és minden tekintetben maga szabályozta a teljes oktatási rendszert. Mivel az Egyház az előző évszázadokban maga intézkedett és rendelkezett az oktatás tekintetében, komoly zűrzavart okozott az egyházi vezetők számára ez az új törvény. Szinte értetlenül álltak az egyházi vezetők a kialakult helyzet előtt. Ennek a kialakult helyzetnek a jobb megértéséhez idézek az 1906. évi Havi Közlönyből, amely jól tükrözi a hatalmas változást, amely végbement az Egyház kárára:

„A népoktatásról szóló 1868. évi 38. t.-cz. életbe léptetése óta a felszaporodott törvények, rendeletek és döntvények hatása alatt iskolaügyünknek kezelése annyira bonyolulttá vált,

³²⁹ 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában, III. fejezet, 11.§. in *Magyar Törvénytár, 1836-1868. évi törvénycikkek*, Budapest 1896.

³³⁰ Vö.: 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában, III. fejezet, 12-13.§, in *Magyar Törvénytár, 1836-1868. évi törvénycikkek*, Budapest 1896.

³³¹ 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában, III. fejezet, 14.§, in *Magyar Törvénytár, 1836-1868. évi törvénycikkek*, Budapest 1896.

hogy immár múlhatatlanul szükséges iskolaügyünknek a változott viszonyokhoz mért kezelésében az idevágó törvények, rendeletek és döntvények állandó szemmel tartásával és megfelelő alkalmazásával behatóan foglalkoznunk, ha iskoláinknak évszázados áldozatokkal megszerzett színvonalát s egyes esetekben azoknak vallásos jellegét veszélyeztetni nem akarjuk.”³³²

Az egyházi vezetők sérelmezték továbbá azt is, hogy az említett törvényen kívül nem találnak olyan forrásokat, amelyek megfelelő útbaigazítást nyújtanának számukra, hogy megfelelően tudják végezni a törvény által előírt munkájukat. Bár a katolikus iskolák esetében sok nehézséget okozott az állami szabályozás, mégis pozitívként értékelendő (ami persze természetes), hogy a hitoktatás szervezése és felügyelete maradt az egyházi kezekben.

4.1. A hitoktatás helyzete és az Apostoli Szentszékkal kötött megállapodás a rendszerváltás előtt

Magyarországon az iskolai hitoktatás komoly múltra tekint vissza, a 20. század közepéig minden iskolában jelen volt a kötelező hittan-oktatás. Amikor pedig fokozatosan bevezetésre került a mai rendszer, a nyolcosztályos általános iskola, a püspöki kar megállapította, hogy az általános iskola első négy osztályában heti négy órában marad a kötelező hittan, a felső tagozatban pedig heti két órában.

Azonban 1947-ben jött el az a pillanat, amikor az akkori hatalom úgy döntött, hogy felszámolja a kötelező hitoktatást, és helyette fakultatív jellegű vallásoktatást tervezett bevezetni, természetesen az egyházak heves tiltakozása ellenére. Ortutay Gyula kultuszminiszter álláspontja szerint erre a lelkiismereti szabadság biztosítása érdekében lenne szükség, viszont országos mozgalom indult a kötelező hittan eltörlése ellen, mellyel bizonyította a katolikus egyház, hogy mozgósítani tudja a társadalom jelentős részét a kormányzattal szemben. A püspöki kar egy pásztorlevelet is kibocsátott a kötelező hittanoktatás védelmében, melynek fő pontjai a következők voltak. Egyrészt fájdalukat fejezték ki, hogy mikor az országnak sokkal súlyosabb problémái is vannak, a kormányzat egy kultúrharcot szándékozik kirobbantani, melynek eredményeként először a fakultatív hitoktatást vezetnék be, majd eltörölnék teljesen azt, kialakítva egy teljesen materialista világnézeti oktatást. Másrészt véleményük szerint a lelkiismereti szabadságra való hivatkozás

³³² *Havi közlöny az elméleti és gyakorlati lelkipásztorság köréből*, 1906. 12. szám, 1300.

nem alapozza meg a fakultatív hitoktatást, mivel a kötelező hitoktatás nem sérti a lelkiismereti szabadság gyakorlását. A pásztorlevélben Mindszenty külföldi példákkal is igyekezett bizonyítani, hogy sok „fejlett” országban kitűnően működik a kötelező hitoktatás (pl. Ausztria, Dánia). E tiltakozások, valamint a közelgő választásokon való eredményes szereplés reményében a kormánypárt lemondott ezen elképzeléseiről: a törvényjavaslat lekerült a napirendről.³³³

1948 nyarán azonban, a kommunista hatalomátvétellel egyidejűleg megkezdték az iskolák teljes államosítását. Bár az erről szóló rendeletben nem esett szó a hitoktatás kérdéséről, az 1948 őszén kötött egyezményekben még a kötelező iskolai hittan fenntartását szögezték le. Ennek ellenére, mivel az új alkotmányban, az 1949. évi XX. törvényben megtörtént az állam és az egyházak teljes szétválasztása, ebből logikusan következett az akkori vezetés számára, hogy államilag nem lehet kötelezővé tenni az iskolákban valamely felekezet hitoktatását. Így a következő tanévtől a hitoktatás csak fakultatív formában működhetett tovább.

Az akkori alkotmány csak a következőket tartalmazta a vallásügy kérdésével kapcsolatban:

54. §: (1) A Magyar Népköztársaság biztosítja a polgárok lelkiismereti szabadságát és a vallás szabad gyakorlásának jogát.

(2) A lelkiismereti szabadság biztosítása érdekében a Magyar Népköztársaság az egyházat különválasztja az államtól.³³⁴

A fakultatív vallásoktatást egy törvényerejű rendelettel vezették be, amely 1949 szeptemberében jelent meg, és a következőket fogalmazták meg benne:

„A Magyar Népköztársaság alkotmányának 54. paragrafusában foglalt, az állam és az egyház különválasztására vonatkozó rendelkezésnek megfelelően a vallásstanítás az iskolákban nem kötelező.”³³⁵

E jogszabály végrehajtási utasítása pedig a következőképpen fektette le a részletszabályokat. Deklarálta, hogy az 1949/50-es tanévtől kezdődően a vallásoktatás nem kötelező, azok a szülők pedig, akik gyermeküket vallásoktatásban szeretnék részesíteni, e szándékukat legkésőbb szeptember 15-ig szóban vagy írásban jelezniük kell az iskola felé.³³⁶

³³³ Lásd: GERGELY, J., *Az iskolai vallásoktatás Magyarországon 1945 után*, Nagy P. T. (szerk.): in *Oktatáspolitikai és vallás szabadság, Állam – egyház – iskola – társadalom a 20. században*, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest 2000, 187–189.

³³⁴ 1949. évi XX. tv. *A Magyar Népköztársaság Alkotmánya*.

³³⁵ 1949. évi 5. tvr. a vallásoktatás tárgyában, in *Magyar Közlöny* 1949. szept. 6.

³³⁶ 1.101/1-1949. VKM sz.

A törvényerejű rendelet szerint lehetséges lett volna az általános gimnáziumokban a hitoktatás, ott mégsem valósult meg. A néhány megmaradt katolikus és protestáns gimnáziumban viszont továbbra is kötelező volt a hittan. Az ipartanuló-iskolákban és a technikumokban azonban nem volt lehetséges a hitoktatás semmilyen formában.

A püspöki kar felismerte, hogy a törvényeken már nem tud ellenállással sem pozitív változást elérni, ezért a szülőknek próbálták hangsúlyozni a vallásos nevelés fontosságát, még 1949 szeptemberében egy körlevelet bocsátottak ki, melyben kifejtették a szülők felelősségét arra vonatkozóan, hogy az iskolákban vallásos nevelésben részesítsék a gyermekeiket.

A fakultatív hitoktatásban részt vevők száma nagyon magas volt a kezdeti időszakban, nagyjából az 1950-es évek közepéig. Vidéken, a tradicionálisan vallásos vidékeken a hitoktatás szinte minden általános iskolakötelesre kiterjedt, annak ellenére, hogy a szülőket igyekeztek akadályozni a gyerekek beiratásában, például munkaidőre tették a beiratkozási időpontokat, a munkáltatóknak pedig meghagyták, hogy ne engedjék el a szülőket a munkából, másrészt a beiratkozás időpontját az utolsó pillanatban tették közzé, hogy lehetőleg minél kevesebb szülő értesüljön róla időben.³³⁷

A hitoktató nem volt tagja a tantestületnek, olyannyira, hogy az iskola épületében is csak a hittan órák idején tartózkodhatott. Osztályzatot nem adhatott a tanulóknak, a tananyagot semmilyen formában nem kérhette számon, sőt, a hittan óra vagy a tanulás elmulasztásáért a gyerekeket nem lehetett felelősségre vonni. A hittan órát a kötelező tanítási időn kívül, a rendes tanórák után lehetett csak megtartani, amely szintén nehezítette azon szülők dolgát, akik gyermeküket vallásos nevelésben szerették volna részesíteni.³³⁸

1951-től a hitoktatás komoly állami felügyelet alá került, egyre inkább politikai kérdésként kezelték, és beleszóltak mind a hitoktatók kiválasztásának és alkalmazásának kérdésébe, mind a hittankönyvek és egyéb oktatási anyagok tartalmába, és ezentúl a hitoktatókat komoly nyomás alá is helyezték, megfélemlítették. Az agitáció és az egyre inkább begyűrűző szekularizáció hatására egyre csökkent a hitoktatásban részt vevők száma.

Néhány évvel később, 1974-ben az Állami Egyházügyi Hivatal és a Magyar Katolikus Püspöki Kar megállapodást kötött a templomi hitoktatásról, mely a következő fontosabb elemeket tartalmazta.³³⁹

³³⁷ GERGELY, J., *Az iskolai vallásoktatás Magyarországon 1945 után, 196–197.*

³³⁸ 1.101-11-0/1950. (IX. 15) VKM sz. rendelet, 5–6. §. in Nagy P. T. (szerk.): *Oktatáspolitikai és vallásszabadság, Állam – egyház – iskola – társadalom a 20. században*, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2000, 271–272.; A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 21/1957. (III. 24.) számú rendelete a vallásoktatásról, in *Magyar Közlöny* 1957. március 24-35. sz.

³³⁹ GERGELY, J., *Az iskolai vallásoktatás Magyarországon 1945 után*, 201.

A templomi hitoktatás csak a templomban vagy más, istentiszteleti célra rendelt helyiségben volt tartható heti két alkalommal, egy-egy órában. Ezek közül az egyik óra a vasárnapi diákmise keretei között tartandó meg, a másik pedig hétköznap, de úgy kellett kijelölni, hogy az iskolás fiatalok tanulmányaival ne ütközzön. Ezekon a foglalkozásokon a részvétel önkéntes volt, a távolmaradókat nem lehetett felelősségre vonni, és érdemjegyet sem szabadott adni. Ugyanazokat az oktatási segédeszközöket, hittankönyveket lehetett használni, melyeket az iskolai hitoktatás keretei között, és ugyanúgy be kellett tartani az állami felügyeletre vonatkozó rendelkezéseket. A templomi hitoktatás helyét és idejét a lelkészek kötelesek voltak bejelenteni a területileg illetékes tanácsnak.³⁴⁰

A magyarországi szocialista időszak alatt tehát a fentebb vázolt keretek között zajlott a hitoktatás, azonban nem elég a hazai törvényi szabályozást és gyakorlatot áttekinteni a téma kapcsán, hanem meg kell említenünk az 1964-es, Vatikánnal kötött részleges megállapodást is. Ugyanis ez volt az első államközi szerződés, melyet az Apostoli Szentszék egy szocialista országgal kötött. A dokumentum aláírására 1964. szeptember 15-én került sor, a két felet egyrészt Agostino Casaroli államtitkár-helyettes (a Vatikán külpolitikájának egyik prominens személyisége), másrészt Prantner József (az Állami Egyházügyi Hivatal akkori vezetője) képviselte. Ugyan a vatikáni, kelet felé nyitó politika VI. Pál nevével fonódott össze, már elődje, XXIII. János is elkötelezett támogatója volt a nemzetközi feszültség enyhítésének. A magyarországi helyzet is kezdett konszolidáltabb képet mutatni, melynek következtében sor kerülhetett e megállapodásra, mely leginkább az egyházvezetés kérdésében hozott újabb szabályozást. Például hat püspöki széket betöltöttek, a püspököknek a magyar alkotmányra is esküt kellett tenniük, a Pápai Magyar Intézet pedig visszakerült a magyar állam kezelésébe. A „Mindszenty-ügyet” viszont nem sikerült rendezniük a feleknek, a magyar katolikus egyház vezetőjének ugyanis 1971-ig a budapesti amerikai követségen kellett tartózkodnia.³⁴¹

A részleges megállapodást a magyar Külügyminisztérium 70 évre szigorúan titkos minősítéssel látta el. Az iratok jelentős részénél a minősítés feloldása 2006-ben megtörtént, 2013-ban pedig teljes mértékben törölték a visszatartott minősítést. Az iratokból kiderül, hogy a fent említett három témán túl a jegyzőkönyv (Protocollo) további 12 nyitott kérdést tartalmazott (az egyházmegyék főpásztori székeinek betöltése és a püspökök kinevezésének módja; egyes püspökök személyi helyzete; hűségeskü a Magyar Népköztársaságra és alkotmányára; működési szabadság és korlátok; a letartóztatott és felfüggesztett papok és

³⁴⁰ *Magyar Katolikus Almanach*, 2. kötet, Budapest, 1988.

³⁴¹ BALOGH J.; FEJÉRDY A.; SZABÓ Cs., *Az 1964-es magyar-szentszéki részleges megállapodás*, in *ArchívNet* 18/6., 2018.

szerezetek ügye; a papi szemináriumok kérdése; a szerzetesrendek és kongregációk helyzete; az iskolai vallásoktatás kérdése; a lelkigondozás szabadsága; a papság polgári tevékenysége; a magyar emigráns papsággal kapcsolatos problémák és a Pápai Magyar Egyházi Intézet kérdése; és Mindszenty József bíboros érsek ügye), köztük tehát a papképzés és a hitoktatás kérdése is. Érdemi változást nem hozott ez a részleges megállapodás, hitoktatás szempontjából semmiképp, de kijelenthető az is, hogy más témáit tekintve inkább negatívan hatott a magyarországi katolikus egyházra. Mégis talán érdemes itt leírni a vallásoktatásról szóló, nyitott kérdés szövegét, amelyet a részleges megállapodás jegyzőkönyvének VIII. pontja tartalmazott: VIII. Iskolai vallásoktatás „1.) A Szentszék hivatkozva az 1957. évi 21. számú kormányrendeletre az iskolai vallásoktatásáról, hangsúlyozta a hatékony ellenőrzés és biztosítás szükségességét, hogy a katolikus szülők ténylegesen szabadon élhessenek azzal a joggal, hogy gyermekeiket beírassák a vallásoktatásra. A Magyar Kormány azt válaszolta: „A vallásoktatásra vonatkozó állami rendeletek az Alkotmány szellemében biztosítják a vallás gyakorlásának szabadságát, és senkit sem lehet a vallás gyakorlására kényszeríteni. A vallásoktatásáról szóló törvény részét képezi az Alkotmány által biztosított lelkiismeret- és vallásszabadságnak, és ezen a téren is mindenkinek biztosítva van a lehetőség, hogy az esetleges sérelmekkel szemben jogorvoslathoz folyamodjék. Mindenesetre az illetékes alsóbb állami és egyházi szervek a jövőben is megfelelő utasításokat kapnak, hogy mindegyikük biztosítsák a vonatkozó törvények és rendeletek tiszteletben tartását.” 2.) A Szentszék megkérdezte, hogy fenyegetésnek tekintik-e, az idézett 1957. évi 21. sz. rendelet 1. §-a 2 b) pontja értelmében az egyházi prédikációt vagy körlevelet, amelyekben figyelmeztetik a katolikus szülőket arra a kötelességükre, hogy gyermekeik vallásos nevelését biztosítsák, kiemelve, hogy mennyire súlyos bűn, ha ennek a kötelességüknek nem felelnek meg, vagy ha bejelentik, hogy azok a szülők, akik nem íratják be gyermekeiket a vallásórára, nem részesülnek a szentségekben. A Magyar Kormány megmagyarázta: „Magatartásában ellenségesnek bizonyul a rendelet értelmében az a pap, aki visszaélne a törvényes lehetőségekkel és papi tekintélyével. Minden pap szabadon buzdíthat a vallásos életre, a vallásoktatásra, azonban nem tehet nevetségessé, nem hozhat szégyenbe vagy nem fenyegethet senkit.” 3.) A Szentszék egy kérdésére válaszolva végül a Magyar Kormány kijelentette: „A katolikus egyház és az állam közötti egyezmények szellemében a papságnak az iskolai hitoktatáson kívül módja és lehetősége van törvényes keretek között szabadon tanítani a templomokban a vallási dogmákat, különösen a katekézis és a hagyományos

alkalmak során, mint elsőáldozásra, bérnálásra és a házasságra való előkészítés.”³⁴² Összeségében én személy szerint megállapítom, hogy egyetlen pozitív hozadéka ennek a részleges megállapodásnak az a tudat, hogy kommunista országgént Magyarország, a Szovjetuniótól függetlenül egyedülként kötött megállapodást a Szentszékkal.

4.2. A hitoktatás helyzete a rendszerváltást követő évtizedben

1989-ben a fentebb vázolt rendszer megszűnt, mely gyökeres változásokkal járt a katolikus egyház és a hitoktatás tekintetében is. A hittan-oktatás kérdése azonban a rendszerváltás után sem jutott sokáig nyugvópontra. Az 1989 utáni „hittan-helyzet” első fontos momentuma az 1990. évi IV. tv. volt, melynek 17. paragrafusában kimondták, hogy „az egyházi jogi személy az állam által fenntartott nevelési és oktatási intézményekben – a tanulók és a szülők igényei szerint – nem kötelező jelleggel (fakultatív tantárgyként) vallásoktatást tarthat.” E szabályozás világossá tette, hogy van hitoktatás, azt az egyház szervezi meg, viszont nem kötelező jelleggel jelentkezik a vallás tanítása. Bár e törvényt is érték támadások, az ellenzők ugyanis többek között azt sérelmezték, hogy ezután a hittant nem választókra rá fogják sütni, hogy „zsidó, kommunista, stb.”³⁴³

1990 után az egyházak megkezdték a komoly szervezőmunkát mind a templomi, mind az iskolai hitoktatás tekintetében. A tapasztalat az volt, hogy a hívek inkább a templomban jelentkeztek, mint az iskolában. Az egyházak elégedetlensége kétoldalú volt ebben az időszakban. Egyrészt kifogásolták, hogy kevés a hitoktató, és a jelenlegi csekély támogatás mellett túl nagy teher nekik a hitoktatók kiképzése, másrészt kevesellték a fakultatív hitoktatás lehetőségét. A viták közben továbbra is folytak a hittan tanrendbe illesztéséről, de ezt mindig az az érv akadályozta meg, hogy a hittan választásának vagy elutasításának pillanatában a szülők a világnézetükről „kénytelenek” tanúbizonytságot tenni.³⁴⁴

A hittan-oktatás és a világnézeti semlegesség között húzódó vita egyik nagyon fontos állomása, és a később született, 1993-as törvény egyik kiindulópontja az Alkotmánybíróság 1993-ban született döntése volt, melyben a világnézeti semlegesség mellett a hittankérdésről is ejtett néhány szót:

³⁴² Ibid.

³⁴³ NAGY P. T., *Hittan-oktatás*, in *Educatio*, 1994/1, 89–91.

³⁴⁴ Ibid. 96–97.

„Az [iskolában] államnak szabályozott kompromisszumot kell létrehoznia ott, ahol eleve az állami szabályozás hoz létre olyan helyzetet, amelyben a vallás és a vallástalanság szabadsága egymást kölcsönösen korlátozza. Ilyen „tér” például a kötelező iskolai oktatás keretében folyó világnézeti nevelés.” [...] „A világnézeti ismeretek teljes körű, kiegyensúlyozott arányú és tárgyilagos tanításának az iskola működése egészében kell megvalósulnia.”³⁴⁵

E gondolatokat, mondatokat sokan, sokféleképpen értelmezték, a következő fontos közoktatási törvény megalkotói pedig azt az álláspontot képviselték, hogy az Alkotmánybíróság elvárásainak csak a tanítási időn kívüli hittan óra felelhet meg.³⁴⁶

Az imént említett, a rendszerváltás utáni másik fontos, a vizsgált kérdést érintő jogszabály az 1993. évi LXXIX. törvény volt, mely a következő fontosabb megállapításokat tette:

4. §. (4) Az állami és a helyi önkormányzati nevelési-oktatási intézményben lehetővé kell tenni, hogy a szülő vallási meggyőződésének megfelelően a tanuló az iskolában és a kollégiumban, továbbá az óvodai foglalkozásokhoz csatlakozóan a gyermek az óvodában az egyházi jogi személy által szervezett fakultatív hit- és vallásoktatásban vegyen részt. A hit- és vallásoktatás tartalmának meghatározása, a hitoktató alkalmazása és ellenőrzése, a hit- és vallásoktatással összefüggő igazgatási cselekmények végzése, így különösen a hit- és vallásoktatásra való jelentkezés megszervezése, előmeneteli értesítések, bizonyítvány kiadása az egyházi jogi személy feladata. Az iskola, a kollégium, illetve az óvoda köteles biztosítani a hit- és vallásoktatáshoz szükséges tárgyi feltételeket, így különösen a helyiségek rendeltetésszerű használatát, valamint a jelentkezéshez és működéshez szükséges technikai és adminisztrációs lehetőségeket.

10. §. (3) d) A gyermeknek, tanulónak joga, hogy szülei vallási meggyőződésének megfelelően nem állami, illetve nem önkormányzati iskolában részesüljön nevelésben és oktatásban, továbbá, hogy szülei vallási vagy világnézeti meggyőződésének megfelelően az állami, illetve önkormányzati iskolában a közoktatás egész tartama alatt hit- és vallásoktatásban részesüljön.

13. §. (3) A szülő joga igényelni, hogy az iskola egész pedagógiai programjában és tevékenységében a tájékoztatást és az ismereteket tárgyilagosan és többoldalú módon közvetítsék, továbbá, hogy az állami, illetve önkormányzati iskolában a hit- és vallásoktatást lehetővé tegyék.

³⁴⁵ 4/1993. (II. 12.) AB határozat (1651/B/1991 ügyszám), in *Magyar Közlöny* 1993/15, 48.

³⁴⁶ Lásd: NAGY P. T., *Hittan-oktatás*, 102–103.

E jogszabály sokkal precízebben írta körül a helyzetet, mint az előző törvényi szabályozások. A hitoktató alkalmazását és ellenőrzését az egyház feladatává tette, a tárgyi keretek garantálását pedig az iskola volt köteles biztosítani.

A hitoktatás e törvény szerint a szülő vallási meggyőződéséhez kötött, ellentétben több külföldi szabályozással (pl. német), ahol a kiskorú is nevesítve van a törvényben.

A hitoktatás tehát ezen keretek között zajlott hazánkban, viszont vizsgált korszakunkban, 1997-ben a Magyar Állam megállapodást is kötött a Vatikánnal („a Katolikus Egyház magyarországi közszolgálati és hitéleti tevékenységének finanszírozásáról, valamint néhány vagyoni természetű kérdéstről”), melyben deklarálták, hogy az egyház által fenntartott oktatási intézmények ugyanannyi állami támogatásban részesülnek, mint az állami intézmények.³⁴⁷

4.3. A hatályos szabályozás – A Hit és erkölcsstan bevezetése óta szerzett tapasztalatok, és esetleges remények vagy kudarcok

A 2011. évi Köznevelési törvény értelmében 2013 szeptemberében elkezdődött az állami és önkormányzati iskolákban felmenő rendszerben a hit és erkölcsstan, illetve az erkölcsstan oktatása. A törvény alternatív megoldást kínál a szülőknek, akik gyermekeik számára választhatják a hit és erkölcsstant, vagy az erkölcsstant.

Felmenő rendszerben vezetik be a hit- és erkölcs oktatását, a következő törvényi előírásoknak megfelelően:

35. § (1) „Az állami általános iskolában az erkölcsstan óra vagy az ehelyett választható, az egyházi jogi személy által szervezett hit- és erkölcsstan óra a kötelező tanórai foglalkozások része.

(2) A hitoktatást csak olyan módon lehet megszervezni, hogy az óvodában az óvodai foglalkozások, a középfokú iskolában a tanórai foglalkozások, a kollégiumban pedig a kollégiumi foglalkozások rendjéhez illeszkedjék.

(3) Az óvoda, az iskola és a kollégium az egyházi jogi személy által szervezett hit- és erkölcsstan oktatással kapcsolatos feladatok ellátása során együttműködik az érdekelt egyházi

³⁴⁷ *Conventio inter Apostolicam Sedem et Hungariae Rem Publicam de Ope Ferenda Ministerii Publici Inceptis aliisque Negotiis Proprie Religiosis Seu «Vitae Fidei» ab Ecclesia Catholica in Hungaria Explendis, nec non de quibusdam causis ad Patrimonium Spectantibus* (a továbbiakban: Megállapodás 1997) 2. Cikk, in AAS 90 (1998) 331.

jogi személlyel. Az egyházi jogi személy által szervezett és felügyelt hit- és erkölcsstan órák és foglalkozások tartalmát az egyházi jogi személy határozza meg az adott egyház iránymutatása szerint.

(4) A hit- és erkölcsstan oktatás tartalmának meghatározása, a hitoktató alkalmazása és ellenőrzése, a hit- és erkölcsstan oktatásra való jelentkezés szervezése, a foglalkozások ellenőrzése az egyházi jogi személy feladata. Az óvoda, az iskola, a kollégium - a nevelési-oktatási intézményben rendelkezésre álló eszközökből - köteles biztosítani a hit- és erkölcsstanoktatáshoz szükséges tárgyi feltételeket, így különösen a helyiségek rendeltetésszerű használatát, valamint a jelentkezéshez és működéshez szükséges feltételeket.”³⁴⁸

Teljesen új helyzet alakult ki a törvény megszavazása és hatályba lépése között, hisz a Magyar Katolikus Egyháznak általános elveket kellett megfogalmazni a hitoktatással kapcsolatban, az Egyházmegyéknek szintén a helyi viszonylatoknak és igényeknek megfelelően meg kellett szervezni egyházmegyei szinten a hitoktatást, de nagy szerep jutott ebből a szervezési munkából a helyi plébániáknak, plébánosoknak és hitoktatóknak, akiknek fel kellett venniük a kapcsolatot az oktatási intézményekkel, egyeztetni kellett a mindenkinek megfelelő időpontokat, választani kellett a megengedett és finanszírozott hittankönyvek közül, amit az Egyházmegyével és a KLIK³⁴⁹-el is jóvá kellett hagyatni.

Ez a szervezési munka nagy erővel folyt minden szereplő részéről, hisz az idő nagyon sürgetett, ami miatt tapasztalni lehetett egy bizonyos fokú káoszt is. Nem csupán az adminisztrációs zűrzavar jelentett gondot, hanem a kellő számú képzett karizmatikus hitoktató is. Van ugyan sok olyan hitoktató, aki elvégezte a főiskolát, diplomát szerzett, de lelkipásztorként tapasztalni lehet, hogy nincs meg mindegyiknek a karizmája a hit átadásához, vagy nem mindegyik érzi magáénak az evangéliumot, sőt olyan abszolvált is van, aki megélhetési lehetőséget lát ebben a munkában. Ilyen körülmények és főleg személyi feltételek mellett dönteni kellett, és a kialakult sürgető helyzet ellenére jól kellett dönteni, annak

³⁴⁸ A *Nemzeti köznevelésről szóló 2011 CXC törvény*, in *Magyar Közlöny*, 162 szám, 2011. december 29. A hitoktatásra vonatkozó rendelkezéseinek hatályba lépése: 2013. 09. 01.

³⁴⁹ 2. § (1) Hivatalos Értesítő: 22/2013.: (VII. 5.) *EMMI utasítás a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ Szervezeti és Működési Szabályzatáról*: 2. § (1) Az Intézményfenntartó Központ központi szervből, területi szervekből, valamint önálló jogi személyiséggel rendelkező szervezeti egységként működő köznevelési intézményekből (a továbbiakban: köznevelési intézmény) áll. (2) 4 A központi szerv főosztályokból áll. A központi szerv főosztálya osztályokra tagozódhat. (3) 5 A főosztályt főosztályvezető, a Fejlesztési és Projektigazgatóságot főosztályvezető besorolású igazgató vezeti. Az osztályt főosztályvezető-helyettes vagy osztályvezető vezeti, kivételesen a főosztályvezető közvetlen vezetése alatt állhat. A főosztályvezető helyettesítésére - szervezeti egység vezetése nélkül, az engedélyezett vezetői létszámon belül - egy főosztályon belül egy főosztályvezető-helyettesi munkakör létesíthető. A fejlesztési és projektigazgató az elnököt nem helyettesíti. (4) 6 Az Intézményfenntartó Központ területi szervei a járási, fővárosi kerületi tankerületek és a megyeközponti tankerületek (a továbbiakban együtt: területi szerv).

tudatában, hogy azok a gyerekek, akik az etikát választják hittan helyett – ugyancsak a képzetlen etika tanárok miatt –, egy lazább oktatásban vesznek majd részt, ezzel megnehezítve azoknak a gyermekeknek az érzéseit, akik hittanra járnak majd.

A 2013-as tanév előtt azt figyelhettük meg, hogy az egyházak megjelentek az iskolai intézményekben, hogy bemutassák programjukat, terveiket, nevelési elveiket.

Érdekes volt megfigyelni, amikor az egyházak képviselői egy-egy iskolában bemutatkoztak a szülők előtt, amint azok érdeklődéssel ugyan, de visszafogottan közelítették meg az új helyzetet. Az elmúlt évtizedek rendszere és a rendszer rombolása erősen rányomta bélyegét az egész társadalomra, de különösen azokra, akik manapság szülőkként viszik be gyermeküket az iskola kapuján.

A mostani szülők többsége nem találkozott a hit, a hittan és a vallás kérdésével, vagy legalábbis nem ismerkedett meg e jelenségekkel. A jelenlegi helyzet megértéséhez szeretnék néhány gondolatot idézni a Szeged-Csanádi Egyházmegyei 1995-ben megtartott Zsinat tartalmából: „Tudomásul kell vennünk, hogy felnőtt nemzedékünk legnagyobb része – a törvényalkotóktól a pedagógusokon át az egyszerű emberekig – az ateista kommunista rendszer neveltje. Sem hitismeretet nem szereztek, sem a helyes életgyakorlatra példát nem kaptak. Vallásellenes oktatáson-nevelésen nőttek föl, és most a legnagyobb jószándék mellett is csak nagyon kevésre képesek. Szembe kell néznünk azzal a helyzettel is, hogy akár a természettudományok, akár a humanisztikus tudományok hazug beállítása révén mindig az egyház volt a támadások céltáblája.”³⁵⁰

Érthető tehát ilyen körülmények között, hogy azt, amit nem ismerünk, nehezen tudjuk elfogadni vagy magunkévá tenni. Továbbá a hit, a vallás, az Egyház ismerete hiányában – amint erről már korábban is szó esett – az emberek többsége, a szülők inkább nyitottak a semleges világnézet irányába. Mi azonban tudjuk, hogy semleges világnézet nincs, mert az ember előbb-utóbb valamilyen irányba elindul, azaz valamelyik irányzat mellett állást foglal, kifejezi tetszését vagy nemtetszését bizonyos irányzatokkal szemben.

Az iskolák többsége készséget mutatott a kialakult helyzet következtében, és megszervezték már a tanév kezdete előtt az alternatív választási lehetőséget a szülők számára, akiknek egy összejövetel alkalmával lehetőségük volt megismerkedni az egyházak képviselőivel, illetve az általuk előre elkészített hitoktatási koncepcióval. Majd beiratkozáskor – legalábbis Dél-Alföldön – a szülők többsége, talán az ismeretlentől való félelemből, vagy a „merészebb” szülők tapasztalataira várva, gyermekeiket erkölcsstanra írták be.

³⁵⁰ Szeged-Csanádi Egyházmegyei Zsinat Könyve, Szeged 1995. 300.

Osztályonként 4-5 szülő választotta a katolikus hit és erkölcs tant, és ez a tény új feladatot állít az Egyháznak, a plébániáknak, lelképásztoroknak és a hitoktatóknak.

A legnagyobb kérdés ebben a helyzetben az, hogy miként tesszük vonzóvá a hitet azon gyermekek számára, akiknek szülei bizalmat szavaztak. Az említett törvény értelmében ugyanis egy év elteltével újra választani lehet. És a lehetőségek között nem csak az van, hogy a gyermek hatására a szülő az erkölcs tant válassza, hanem az is, hogy egy másik felekezethez csatlakozik, ahol esetleg jobban felkészült pedagógusra talált, ahol jobb közösség alakult. Ezt a helyzetképet előre látva megállapíthatjuk, hogy a hit és erkölcs tant csak jól, azaz szívvel-lélekkel lehet „oktatni”.

Személyes tapasztalatom következtében elmondhatom, hogy azok a gyermekek, akiknek hit és erkölcs tan órát tartok, szívesen visszavárnak, otthon sokat mesélnek szüleiknek arról, amit az órán hallottak, mesélnek osztálytársaiknak, tanáraiknak. Előfordult, hogy ezeknek a gyermekeknek a szülei személyesen kerestek meg, örömmel újságolták, hogy gyermekeik szívesen járnak hittanra, és megköszönték közreműködésemet. Pozitív tapasztalat, és biztos ezeknek a gyermekeknek a hatására, a szünetekben a többi gyermek is egészen barátságosan közeledett felém, köszönt mosolyogva a folyosón, mintha azt szeretne volna közölni, hogy jövőre én is hittanra szeretnék járni. Valószínű ez annak is köszönhető, hogy egyházi személy vagyok. Elképzelhető tehát, hogy amennyiben jó tapasztalatokat szereznek a gyermekek, és ezeket megosztják osztálytársaikkal, a következő évben többen fogják választani a hit és erkölcs tant. Ugyanakkor, sajnos ennek ellenkezője is igaznak látszik, hisz a gyermekek negatív tapasztalatait, esetleges kudarcai eltávolítják az Egyháztól, nem csak magát a gyermeket, hanem annak szüleit is.

Nagyon fontos feladata a plébániáknak, a püspököknek a hitoktatás megszervezése, a jó hitoktatók kinevezése ahhoz, hogy évek után valamilyen pozitív eredmény mutatkozzék e területen. Sikeres tevékenység következtében ott marad még egy igen fontos kérdés: miként lehet ezeket a gyermekeket, szüleiket bekapcsolni a plébániai közösségekbe?

5. A nevelés, hitoktatás aktuális kihívása

Ma is nagy szükség van arra, hogy teljesítsük azt a küldetést a társadalom egészében, amelyet Isten ránk bízott, legyünk akár szülők, nevelők, pedagógusok, papok vagy hitoktatók. Krisztus missziós parancsa egyre hangosabban és erőteljesebben visszhangzik az Egyház és a keresztény ember életében, mivel látjuk és tapasztaljuk a nevelés modern kihívásait, amelyek sokszor térdre kényszerítik a pedagógiatudományt és a gyakorló pedagógust, de ugyanúgy nehézségekbe ütköznek a szülők is saját gyermekeik nevelése kapcsán.

Amint az egyházi dokumentumokból, tapasztalatból és egyéb forrásokból tudhatjuk, a családnak, a szülőknek van a legnagyobb felelőssége a gyermekek nevelését illetően. „Manapság azonban sokszor annak vagyunk a szemtanúi, hogy a családot a pozitív jog eszközeivel fosztják meg lényegadó jellemzőitől, ismérveitől. Ennek alapját a modern, majd a posztmodern kor egyre inkább családellenes kultúrája adja. Előbb a házasság szakrális, majd természetjogi jellegét veszítette el például a válás jogilag lehetővé tételével, majd a hűség követelményének elhagyására tett jogalkotói törekvésekkel, s végül a különeműség követelményének gender-szellemű megingatásával.”³⁵¹

Egyre több az ilyen ferde jellegű tudatosan szervezett „izmus”, amit nem szeretnék itt felsorolni, de amelyek komoly erkölcsi és természetellenes károkat okoznak a társadalomban. Ennek következtében megkérdőjeleződik a hagyományos elvekre épülő család, és egyben a gyermek nemzésének a hagyományos helye, olyan körülmények között, amikor azonos nemű párok kívánnak gyermeket örökbe fogadni és nevelni.

A globalizáció folyamata egy nagyon komplex folyamat, amely hoz ugyan látszólag pozitívumokat, de tapasztaljuk, hogy nagyon sok negatívum zúdul az emberiségre, és mindez beárnyékolja nevelés szempontjából is a felnövekvő nemzedéket.³⁵²

Nézzük meg közelebbről, hogy melyek is azok a talán legaggasztóbb élethelyzetek, amelyek a legnagyobb köveket állítják a nevelés útjába, és amelyek megléte ellenére, mégis teljesíteni kell a küldetést, sőt éppen ezért nagyobb elánal kell nekifutni a feladatnak.

³⁵¹ FRIVALDSZKY J., *A házasság és a család jogfilozófiai szempontból*, in *Boldogabb családokért és ifjúságért*, I. Kötet, (Szerk: Balásházy Imre, Major Gyöngyi, Farkas Péter) Budapest 2018. 207.

³⁵² Congregazione per L'educazione Cattolica: *Le persone consacrate e la loro missione nella scuola. Riflessioni e orientamenti* 31, 28 ottobre 2002.

5.1. Szekularizáció

5.1.1. A szekularizációról általában

A szekularizáció kifejezés a latin *saeculum* szóból ered, az Újszövetségben 'évszázadot, időszakaszt' jelent, valamint a világ jelölésére is használták. A világ az Ószövetségben annak az időnek és történelemnek a dimenziójába került, amit az Úr megtesz népével az Országa felé vezető úton.³⁵³

Ami a szekularizáció fogalmát illeti, *Friedrich Gogarten* német teológus az emberi egzisztencia történetivé válásaként írta le.³⁵⁴ Ha a szekularizációs folyamatokat szeretnénk definiálni, nincs könnyű dolgunk, ugyanis a szekularizáció fogalomkörébe hallgatólagosan vagy kimondottan több tendenciát sorolnak. *Dobbelaere* három folyamatot különböztetett meg a szekularizáción belül: 1. a vallási tevékenységekben történő részvétel és a vallási hittételek elfogadásának csökkenését, 2. a „laicizálódást”, azaz azt, hogy az egyházaktól egyre több tevékenységet (például az oktatást) más társadalmi intézmények vesznek át, 3. a vallások egyes hittételeinek, erkölcsi tanításainak és az egyházak szervezetének változását. Hangsúlyozta, hogy ez a három folyamat nem feltétlen függ össze egymással, sőt, ellentétes tendenciák érvényesülhetnek a három területen.³⁵⁵ *Jose Casanova*, aki szintén a szekularizáció kutatásának egyik meghatározó alakja, szintén háromféle jelentését különböztette meg a szekularizálódásnak: nézete szerint értendő alatta egyrészt a vallás általános jelentőségvesztése, másrészt a vallás kivonulása a nyilvánosság területéről, harmadrészt a társadalmi részterületek (pl. tudomány, gazdaság) vallási ellenőrzés alóli kikerülése.³⁵⁶

Az állam és az Egyház újkori viszonyrendszerére több tényező is hatást gyakorolt. Az első fontos mozzanatok már a reformáció időszakában megjelentek, amikor a politikai környezet radikális átalakulása elkezdődött, amelyre jó példát szolgáltatnak az uralkodók új hitre történő reagálásai. Szintén e körbe illeszthető az angol példa, nevezetesen az angol egyház elszakadása Rómától, amellyel egy „nemzeti” (állami) egyházat valósított meg az uralkodó az egyetemes, nemzetek felett álló, politikailag független Egyházzal szemben.

³⁵³ VAN LEEUWEN, A. T., *Kereszténység a világtörténelemben. Üdvösség és szekularizáció*, Bencés, Pannonhalma, 1993. 271.

³⁵⁴ *Ibid.* 272.

³⁵⁵ ANDORKA R., *Vallásosság és egyházak a 20. században – fő tendenciák és nyitott problémák*, in *Info-Társadalomtudomány* 1991/17. 41–48.

³⁵⁶ CASANOVA, J., *Westliche christliche Säkularisierung und Globalisierung*, in *Europas Angst vor der Religion*, Berlin 2003. 83–119. 103. Vö. GÖRFÖL T., *A kritika hangja és a valóság szeretete: a kereszténység korunk európai kultúrájában*, Budapest 2018. 41–43.

Ezen változásokra a Katolikus Egyház is reagált természetesen, először a Trienti Zsinaton a 16. században, majd az I. Vatikáni Zsinaton (1869–1870), ahol kifejezte, hogy a krisztusi tanítás egységes és egyetemes, az az egyes államok érdekeitől független, nem értelmezhető önkényesen a nemzeti érdekek szerint. Azonban a megerősödő európai államok ezt nem akarták elfogadni, erre láthatjuk példának a különböző mozgalmakat, törekvéseket (pl. jozefinizmus, gallikanizmus), amelyek a Katolikus Egyház függetlenségét, tanításának és szervezeti rendszerének egyetemességét elutasították. Olyannyira, hogy a francia forradalom után keletkezett szellemi közegben már nemcsak az Egyház intézményrendszerét vetették el, hanem egyenesen a teista szemléletet, a középkori skolasztikus hagyományt, gyökereket. Az olasz egységesítési törekvések a Pápai Államot is elsodorták, azonban ez szerencsére nem az egyházi intézményrendszer megszűnését jelentette, hanem annak az államoktól független egyetemes Egyháznak a megvalósulását, amelyet a fentebb említett mozgalmak éppen megszüntetni próbáltak. Ez a fordulat annak volt köszönhető, hogy IX. Pius (1846–1878) és XIII. Leó (1878–1903) pápa uralkodása alatt a Szentszék komoly politikai megerősödésen ment keresztül.³⁵⁷

Az a középkori általános felfogás, amely szerint az uralkodó a teljes, mindenre kiterjedő hatalmának legitimitását Istentől nyeri, automatikusan vallási vonatkozással ruházta fel az államot.³⁵⁸ Ez azonban az abszolutista berendezkedések bukásával egyre inkább érvénytelenné vált. Helyette a felvilágosodás térnyerésével arra támadt igény – amelyet az alkotmányos monarchiák próbáltak is teljesíteni –, hogy az állam polgárai minél szélesebb körű beleszólást kapjanak az állami ügyek intézésébe. Így az állami működésben az Egyház egyre kevésbé vett részt, viszont saját autonómiáját, jogrendje működését a két tökéletes társaság elmélete biztosította a 16-19. század során. Eszerint mind az állam, mind az egyház – tökéletes társaságok lévén – rendelkezik minden olyan eszközzel, amely a saját céljai megvalósításához szükséges. Ez a gyakorlatban úgy valósult meg, hogy az állam polgárai és dolgai közötti viszonyokat rendező normák egyre inkább átkerültek állami fennhatóság alá, míg a vallási terület viszonyai és intézményei megmaradtak egyházi irányítás alatt. (Ez alól a protestáns országok kivételt képeznek). E folyamatnak a csúcsa az volt, hogy az Egyház és az

³⁵⁷ SZUROMI Sz. A., *Megjegyzések az egyház és állam modern kori viszonyának változásaihoz*, in *Jogtörténeti Szemle*, Budapest, 2003/2, 7–13., 7–8.

³⁵⁸ SZUROMI Sz. A., *Megjegyzések az egyház és állam modern kori viszonyának változásaihoz*, in *Jogtörténeti Szemle*, Budapest, 2003/2, 10. Ezentúl a középkori államokban ugyanaz volt a cél, mint ami az Egyházat is vezérli, az emberek lelki üdvösségének előmozdítása, Isten Országának evilági megjelenítése. Az uralkodót is e cél vezérelte a társadalmi együttélés normáinak meghatározásakor.

állam feladatkörét pontosabb jogi normák mentén szétválasztották, és néhány kivételtől eltekintve megszűnt a hivatalos keresztény államvezetés.³⁵⁹

A 19. század végére az állami intézmények kiszorultak több olyan területről, fontos központi állami feladatok gyakorlásából, amelyek korábban tipikusan egyházi működtetés alá tartoztak, mint például a házasság, a hagyatéki ügyek, az anyakönyvezés. Az Egyház leginkább az általunk is vizsgált oktatási és a szociális területen őrizte meg a közfeladatokban való szerepvállalását.

Az állam és az egyház szétválasztása az egyes államokban nem egységesen, hanem az aktuális belpolitikai helyzet függvényében meglehetősen eltérő mértékben, normák szerint valósult meg.³⁶⁰ Ennek következtében a 20-21. századra négyfajta modell alakult ki az állam és az egyház kapcsolatának szabályozására. Az államegyház (pl. Görögország, Anglia, Dánia), a radikális elválasztás (pl. Franciaország, Egyesült Államok), a kapcsolódó (pl. Németország, Ausztria) és az együttműködő (pl. Olaszország, Spanyolország). A legújabb Szentszékkal kötött konkordátumok alapján pl. Románia, Lengyelország, Szlovákia leginkább az együttműködő kategóriába sorolható, és ehhez áll közel a magyar szisztéma is.³⁶¹

Ha az újkori alkotmányokra vetünk egy pillantást, a szekularizáció hatásai ott is tetten érhetők.³⁶² Megfigyelhetjük, hogy bár szinte mindegyik kiemelt helyen utal Istenre és a keresztény gyökerekre – IV. Frigyes Vilmos porosz uralkodó még azt is kijelentette, hogy ő hatalmát Isten kegyelméből gyakorolja –, azonban ez az istenkép már inkább deista. A II. világháborút követően pedig annak a szellemiségnek fényében, amely az állam tisztán evilági jellegére helyezte a hangsúlyt, a vallási mozzanat a legtöbb alkotmányból kimaradt. Bár például az Európai Unió alkotmányának megfogalmazásakor ismét központi kérdésként jelentkezett, hogy történjen-e utalás Istenre és Európa keresztény gyökereire. A két világháború volt tehát az, amely mondhatni döntően megváltoztatta a világ politikai és vallási térképét.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a különböző elválasztási modellek közös sajátossága, hogy az állam nem formál igényt az állampolgárok vallási életének, meggyőződésének szabályozására, e kérdésben csak annyiban tartja kompetensnek magát, hogy biztosítsa a lelkiismereti- és vallásszabadság alapvető emberi jogának érvényesülését.

³⁵⁹ SZUROMI Sz. A., *Megjegyzések az egyház és állam modern kori viszonyának változásaihoz*, in *Jogtörténeti Szemle*, Budapest, 2003/2, 8.

³⁶⁰ Lásd: SZUROMI Sz. A., *Megjegyzések az egyház és állam modern kori viszonyának változásaihoz*, in *Jogtörténeti Szemle*, Budapest, 2003/2, 8–9.

³⁶¹ SZUROMI Sz. A., *Megjegyzések az egyház és állam modern kori viszonyának változásaihoz*, in *Jogtörténeti Szemle*, Budapest, 2003/29.

³⁶² A humanizmus, szekularizáció, vallás kapcsolatrendszeréről ld. bővebben: MOLNÁR T., *Keresztény humanizmus: a szekuláris államnak és ideológiájának kritikája*, Budapest 2007. 159–162.

Az egyes államok és a Szentszék között kötött konkordátumok is e célt hivatottak szolgálni a Katolikus Egyház vonatkozásában. Ezzel a ténnyel, hogy az Egyház nagyrészt mentesül az állami közfeladatok ellátása alól, nagyobb lehetőséget kap arra, hogy saját céljait állami beavatkozástól mentesen, függetlenül tudja teljesíteni. Természetesen arra a tényre tekintettel, hogy az Egyház jogrendjének jogalanyai egyben az állam polgárai is, akikre az állami jogi normák is vonatkoznak, ezért bizonyos területeken átfedések tapasztalhatók, és mindkét fél célja, hogy kölcsönösen segítsék egymást céljai elérésében.³⁶³

A vallási életben bekövetkezett változások másik fontos fajtája a szekularizáció mellett a vallási individualizáció, amelyre érdemes pár gondolat erejéig kitérni, ugyanis hatással van az általunk vizsgált fő kérdésre, a hitoktatás helyzetének alakulására. E folyamat is a szekularizációs folyamatokból táplálkozik leginkább, ezen elméletek képviselői szerint az „egyháziasság” csökkenése nem jár együtt a vallás visszaszorulásával, eltűnésével, hanem a vallás immár egyéni választások tárgyává válik, és e választás nem csupán a vallás vállalására vagy elutasítására terjedhet ki, hanem ennél jóval szélesebb a paletta. Megjelenik az egyéni vallásosság, amelyet leginkább úgy írhatunk le, hogy az adott személy nem azonosul teljes egészében egy egyházzal, felekezettel tanításával, hanem divatosává válik sajnos a „válogatás” a saját egyháza és más vallási tradíciók tanai között, kiszemezgetve azokat, amelyekkel leginkább egyetért, azonosulni tud. Az elmélet képviselői szerint ez az ún. individuális vallásosság és ennek erősödése az egyházas, egyházi tanításhoz hű vallásosság visszaszorulásából táplálkozik.³⁶⁴

A vallási életben a szekularizáció hatására bekövetkezett változásokat tovább árnyalja, hogy a vallásosság és a vallásgyakorlás már nem feltétlen jár együtt, mint ahogyan ideális esetben ennek működnie kellene. José Casanova szociológus professzor a következőkre hívja fel a figyelmet ezzel kapcsolatban: „Az európai népesség mind nagyobb része hagy fel a tradicionális vallásgyakorlással (legalábbis annak rendszeres formájában), ugyanakkor viszonylag magas maradt azok száma, akik valamiféle személyes vallásos meggyőződéssel rendelkeznek. Ebből a szempontból talán helyesebb lenne szekularizáció helyett „egyházatlanodásról” (Entkirchlichung) és vallási individualizációról beszélni. [...] Emellett persze az európaiak nagy része még a legerősebben szekularizált országokban is

³⁶³ SZUROMI SZ. A., *Megjegyzések az egyház és állam modern kori viszonyának változásaihoz*, 11.

³⁶⁴ ROSTA G., *Szekularizáció? Deszekularizáció? Merre tart a vallási változás a világban?* in *Magyar Tudomány* 180, 2019/6, 792–803., 795–796.

kereszténynek tartja magát, ami egyfajta látens, általános, a felszín alatt tovább élő keresztény kulturális identitás meglétére utal.”³⁶⁵

Napjainkban is többen foglalkoznak a jelenleg is zajló szekularizációs folyamatokkal, elemzik, hatásait próbálják felmérni. A 2018 októberében megtartott, ifjúsággal foglalkozó püspöki szinódus keretei között *Arturo Sosa* jezsuita generális a társadalomban bekövetkezett elvilágiasodási folyamatokról, azok formáiról és következményeiről tartott előadást. Gondolatmenetének a következő főbb pontjait emelhetjük ki. Szerinte a szekularizációt sokan túlságosan leegyszerűsítve, kizárólag negatív hozadékkal bíró változásnak tekintik, pedig a kérdés ennél jóval összetettebb. Véleménye szerint a szekularizációt a Katolikus Egyháznak az idő jeleként kell felfognia, amely több dologra is felhívja a figyelmet. Egyrészt arra, hogy nem csupán megszokásból, automatikusan legyünk keresztények: a korábbi, keresztény alapokkal rendelkező társadalommal ellentétben a mai világi közegben nem azért vagyunk keresztények, mert mindenki más is az, hanem azért, mert annak valljuk magunkat, és hitünk gyakorlásával kinyilvánítjuk, hogy Krisztust választottuk. Ezentúl a szekuláris társadalomban nincs meg az a „kényszer”, hogy a vallást törzsi, nemzeti, vagy más olyan identitásra alapozzuk, amely idegen attól a keresztény alapfelfogástól, hogy mindannyian testvérek vagyunk (egy közös atya gyermekei) és egyenlők. Az elvilágiasodott környezetben ráadásul felszínre tör az is, hogy milyen nagy jelentősége van a hit megvallásának. Olyan keresztények szülehetnek napjainkban, akik önként, szabad akaratukból és meggyőződésükből válnak részeseivé az Egyháznak, és ez az igazi hit, amely nem „alattvalókat” szül, hanem a lelki érés folyamatában létrejött, igazi hitvallással rendelkező személyeket. *Arturo Sosa* szerint a negatív hatások mellett e pozitív hozadékokat sem szabad figyelmen kívül hagyni, és szükséges erre építenie a katolikus egyháznak.

E gondolatok mellett a jezsuita atya azt is felvázolta, hogy a szekularizációnak, a társadalom elvilágiasodásának milyen fajtái vannak napjainkban. Elsőként az ún. harcosszekularizációt emelte ki, amely az ateizmus jegyében a vallásos hit minden formája ellen küzd. Ennél kicsit visszafogottabb a hitbeli megnyilvánulások iránt közömbös szekularizáció. Ez utóbbi esetén a társadalmi párbeszédből eltűnik a vallásról történő diskurzus, helyette a hit iránti érdektelenség jelenik meg. Kiemelte az atya, hogy a vallás elleni küzdelem vagy közömbösség sok esetben visszaüthet, mert a szekuláris társadalomban sokakban feléled a

³⁶⁵ CASANOVA, J., *A vallás helye a szekuláris Európában*, <http://ketezer.hu/2010/09/jose-casanova-a-vallas-helye-a-szekularis-europaban/>; letöltés ideje: 2020. 09. 21.

kíváncsiság és a vágy a hit megismerésére. Így a hitbeli jelenségek vizsgálata indul el, főként a fiatalokban, akik egyre inkább érdeklődni kezdenek Isten iránt.³⁶⁶

Ebből következően jelen értekezésben vizsgált témánknak, a hitoktatásnak is nagy szerepe van abban, hogy a szekularizációs folyamatok ellenére minél többen kerüljenek kapcsolatba a vallással, Krisztussal, ismerjék meg a katolikus egyház tanítását. A hitoktatás feladatát általánosságban a következőkben jelöli meg a Catechesi tradendae: „In hoc vero mundo catechesis christianos debet iuvare, ut lumen et sal efficiantur ad gaudium sibi parandum et ministerium aliorum obeundum.”³⁶⁷ E feladat együtt jár azzal, hogy a hitoktatás erősítse meg a keresztényeket keresztény identitásukban, óvja meg őket a kétségektől, bizonytalanságoktól.

E dokumentum is megemlékezik a fentebb vázolt problémákról, például a vallási közömbösségről, amely jelen társadalmunkat áthatja, és amelynek eredményeképpen sok ember nemhogy dialógusra nem képes az egyházzal, hanem egyenesen gyanakvással vagy nemtörődőséggel figyeli annak ténykedését. Ennek egyik hatékony ellenszere lehet a megfelelő hitoktatás, amellyel felkészítik a katolikus egyház fiatal és felnőtt tagjait hitük helyes megvallására és terjesztésére, valamint a hatékony párbeszédre olyan személyekkel, akik nem tartják vallásosnak magukat. A következőképpen fogalmazza ezt meg a dokumentum: „Ante aliquos annos multus sermo fuit de mundo saecularizato, de aetate post christiana. Quod novum studium exolevit; sed quiddam penitus verum remanet. Christiani enim, qui nunc sunt, ita instituantur oportet, ut vivere sciant in mundo, qui magnam partem Deum ignorat aut qui, ad rem religiosam quod attinet, non quidem ad dialogum accedit, severum et fraternum, omnes exstimulatem, sed saepe ad indifferentismum, qui dicitur, omnia exaequantem, delabitur, quin immo in habitu mentis perstat arroganti et suspicioso, quo progressiones, in explanationibus ad interioris doctrinae rationem factae, in medium proferuntur. Ut firmi persistamus in hoc mundo, ut omnibus locum demus salubris colloquii, in quo unusquisque quoad primariam omnino dignitatem quaesitoris Dei recte observetur, indigemus catechesi, qua iuvenes et adulti in nostris communitatibus doceantur esse in fide dilucidi sibi que constantes, identitatem suam christianam et catholicam serene profiteri, in

³⁶⁶ <https://www.magyarokurir.hu/hirek/a-jezsuita-generalis-szerint-szekularizacio-az-idok-jele>, letöltés ideje: 2020. szeptember 18.

³⁶⁷ *CT 56*, in *AAS 71* (1979) 1323.: „Egy ilyen világban a hitoktatásnak segítenie kell a keresztényeket, hogy „világosság” és „só” legyenek örömmel és szolgálataikkal a többiek között.”

visibilem videre, ita adhaerere Deo, qui est absolutus, ut de eo in civili cultu materialismo infecto, qui eum esse negat, testimonium perhibere valeant.”³⁶⁸

A helyes, jól szervezett hitoktatás lehet tehát az egyik fő eszköz a szekularizáció káros hatásai ellen.

5.1.2. A szekularizáció hatásai Magyarországon

Ahogy egyetemes viszonylatban láthattuk, a két világháború, főként a második időszaka tekinthető egy olyan választóvonalnak, amely után a legerősebben jelentkeztek a szekularizáció káros hatásai az egyházakra nézve. E folyamat Magyarországon is megfigyelhető volt. Az 1945 utáni választásokon a felvállaltan ateista pártokra – korábban elképzelhetetlenül – sok szavazat érkezett, az összes szavazat mintegy 40%-a, és az egyházi iskolák mellett tüntetőknél is volt meglehetősen komoly ellentábor. Így az egyházaknak szembesülniük kellett azzal, hogy az általuk preferált és addig megkérdőjelezhetetlen kötelező hitoktatás már nem élvez teljes társadalmi elfogadottságot és támogatottságot. E tény pedig segítette az államot a kötelező hitoktatás körüli politikai egyeztetésekben és a fakultatív hitoktatás bevezetésében. Emellett sajnos a nemzetközi trendek sem a kötelező iskolai hitoktatásnak kedveztek. Korabeli adatokból látható, hogy 1939/1940-ben már csak a hatévesnél idősebb katolikusok 43 százaléka vett részt a vasárnapi szentmiséken.³⁶⁹

Fontos befolyásoló tényező volt hazánk hitoktatására az is, hogy a II. világháború győztes hatalmai saját országukban a felekezeti hitoktatás kötelezőségét már eltörölték, és a magyar politikai élet számára 1945 után az egyházpolitika szovjet „modelljének” nem lehetett alternatívája a német vagy az osztrák modell.

Hazánkban ezek mellett a szekularizáció erős társadalmi térnyerését két tényezőre vetítik vissza. Egyrészt okának tartják a városiasodást, másrészt az 1940-es évek végén

³⁶⁸ CT 57, in AAS 71 (1979) 1323–1324.: „Néhány évvel ezelőtt sok szó esett a „szekularizált” világról, egy „kereszténység utáni” korról. Ami ebben divat volt, az elmúlt, valami azonban igaz valóság maradt: a keresztényeket ma úgy kell nevelni, hogy tudjanak élni egy olyan világban, amelynek nagy része nem ismeri az Istent, vagy vallási kérdésekben nemhogy nem hajlandó komoly, testvéri dialógusra, hanem gyakran a „minden mindegy” közömbösségében él. Sőt, ingerült és gyanakvó lelkülettel áll ellen minden komoly érvelésnek, amelyet „felfedezéseivel” szembenállónak érez. Hogy egy ilyen világban szilárdan tudjunk állni, hogy mindenkivel föl tudjuk venni „az üdvösséges dialógust”, amelyben tiszteletben tartjuk mindenkinek istenkereső méltóságát, olyan hitoktatásra van szükségünk, amely egyházunk fiatal és felnőtt tagjait egyaránt megtanítja arra, hogy világosan lássanak a hitben, állhatatosak legyenek benne, nyugodtan vállalják keresztény és katolikus voltukat, „lássák a láthatatlan valóságot” (vö. Zsid 11,27), és úgy ragaszkodjanak Istenhez, az Abszolút Valósághoz, hogy ebben a materializmussal megfertőzött világi kultúrában, amely tagadja Őt, tanúságot tudjanak tenni Róla.”

³⁶⁹ NAGY P. T., *Hittanoktatás az ötvenes években*, in *Iskolakultúra* 2000/2, 38–46., 39–41.

megerősödő politikai nyomást.³⁷⁰ E szekularizációs hatásokat az egyházak igyekeztek ellensúlyozni, amennyire az akkori körülmények között erre módjuk volt, így próbálták a templomi hitoktatást minél jobban, hatékonyabban megszervezni. Ezen munkájuk sikerre vezetett, ugyanis a korabeli statisztikai adatok igazolják, hogy például az elsőáldozók száma emelkedésnek indult.³⁷¹

1949-ben a kötelező hitoktatás eltörlése mellett az elfogadott alkotmány (1949. évi XX. tv.) is új alapokra helyezte a „vallásügyet”. Kimondta az állam és az egyház szétválasztását a lelkiismereti szabadságra hivatkozva, a vallást teljes egészében magánügynek nyilvánította, erre vonatkozóan többé nem szerepelhetett adat az okiratokon és a népszámlálási kérdőíveken. Ezentúl az 1951. évi I. tvr. létrehozta az Állami Egyházügyi Hivatalt³⁷², hogy ezzel az országos hálózattal rendelkező hivatallal ellenőrizni és koordinálni tudják az egyházak működését. Céljuk az volt, hogy a „vallások kihalásáig” felhasználják az egyházakat a szocialista társadalom építésével kapcsolatos céljaik eléréséhez.³⁷³

1956 után, az ún. Kádár korszakban kicsit finomodott az állam egyházpolitikája, azonban a vezetés továbbra is igyekezett felhasználni az egyházakat politikai céljai eléréséhez. A rezsim ateista politikája nyomot hagyott a társadalmon: a vallási hagyományok kevésbé kerültek átadásra a generációk között, ugyanis az idősek, szülők sok esetben megalkuvó passzivitása és a fiatalok, gyermekek intenzív ateista oktatása hatására egyre többen tekintették magukat vallástalannak. E negatív folyamatok kevésbé jelentkeztek azoknál a nemzeti kisebbségeknél, akik a valláshoz, mint a nemzeti identitásuk fő oszlopához erőteljesen ragaszkodtak. E területeken a szekularizáció a negyven éves kommunista uralom alatt elenyésző mértékű volt.³⁷⁴

A szocialista éra második felében komoly társadalmi válságjelenségek kerültek felszínre, mint például a szegénység, a család válsága, a bűnözés térnyerése, alkoholizmus, amelyekre a rendszer nem volt felkészülve, nem tudott azokra hatékony választ és kezelést nyújtani. Ennek is köszönhető volt az, hogy egyre többen fordultak ismét az egyházhoz és a

³⁷⁰ Lásd például: Ibid 42.: „Az 1950. őszén átfogóan kibontakozott hittanellenes politikai gyakorlat után a zuhanás óriási, országosan már csak 26,4 százalék, Budapesten mindössze 1,8 százalék jár hittanra az általános iskolások közül. (A budapestiek harmada ezután még ebből is lemorzsolódik) Budapesten 1952-53-ban a hittanos diákok a tanulólétszám 1,5 százalékot tették ki – az antiklerikális nyomás eredményeképpen azonban ez az 1953-54-es beíratás idejére egynegyedére (!!!) csökkent.”

³⁷¹ Ibid.

³⁷² E hivatal a hitoktatásba is jelentősen beleszólt azáltal, hogy az egyházi könyvkiadást cenzúrázta, valamint az egyházi állások betöltésében és az anyagi kérdésekben is illetékesnek tekintette magát.

³⁷³ KOCSIS K., *Változó vallási térszerkezet, szekularizáció és vallási újjáéledés a 20. századi Kárpát-medencében*, in *Földrajzi Értesítő* 2005/3-4. 285–316., 298.; GERGELY J., *A vallások alakulása Magyarországon*, in *Info-Társadalomtudomány* 1991/17. 49–58., 57.

³⁷⁴ Ibid. 298–299.

valláshoz. E megállapítást a korabeli közvéleménykutatások adatai is alátámasztják, amelyek szerint jelentősen nőtt a vallásosok aránya az 1980-as években.³⁷⁵

Hazánkban az 1980-as években végzett kutatások azt a megállapítást tették, hogy a vallásosság és a szekularizáció itthoni állapotára vonatkozó vizsgálatok alapján Magyarországot a közepesen szekularizált európai államok között helyezhetjük el. Ebben jól leszűrhető a szocialista időszak hatása, mivel a két világháború között hazánk még a legvallásosabb országok közé volt sorolható a kontinensen.³⁷⁶

A Magyarországon negyven évig tartó kommunista-szocialista berendezkedés komoly löketet adott tehát a szekularizációnak az egyházak nyílt vagy burkolt ellehetetlenítésével, a hitoktatás megnehezítésével. Ellenben e rezsim bukásával, 1989 után megfigyelhető volt nemcsak Magyarországon, hanem a környező államokban is, hogy a szekularizáció irama lefékeződött, a vallás szerepe ismét felértékelődött.³⁷⁷

1990-ben felbontották az egyházakkal korábban (1948-ban, 1950-ben) kötött megalázó szerződéseket, és új alapokra helyezték az állam és az egyház viszonyát, bár az a fő tétel változatlan maradt, hogy e két intézmény szétválasztva működik. A változásoknak köszönhetően sorra alakultak újra az egyházi oktatási intézmények is.

Az 1990-es évek végén több felmérés született a társadalom vallásossága tekintetében, ezek között volt, amely a középiskolás fiatalok vallásos meggyőződését igyekezett mérni. Ez utóbbi tanulmány főbb megállapításai a következők voltak.

A rendszerváltás után lényegében egy új generáció nőtt fel, akik mások, mint a szüleik voltak: a szabadság, a véleménynyilvánítás korlátlan lehetősége, a gondolataik szabad megvitatása eddig ismeretlen távlatokat nyitottak, valamint az elnyomás, az egyházak negatív megítélése már a múlté. Az akkori 14-18 évesekről elmondhatjuk, hogy nyitottak voltak a vallás iránt. A többség igyekezett megismerni, mérlegelni azokat az értékeket, amelyek az egyházakhoz kapcsolódnak, elfogadták az Isten-hitet. Az oktatás, nevelés terén az állami iskolák mellett ismét teret nyert az egyházi oktatás. Mindkét intézménytípus – bár nyilvánvalóan különböző mértékben – de tanította a Bibliát, mint az emberiség kultúrájának részét, valamint az egyház alapvető hittételeit.

Az adatok azonban azt is kimutatták, hogy a fiatalok egyötöde elutasította a vallást. Ennek okát több tényezőben kereshetjük, azonban az mindenképpen pozitív, hogy Tomka

³⁷⁵ Ibid. 300; Vö. LUKÁCS J., *Egyházak és vallásosság a szocialista Magyarországon*, Kossuth, Budapest, 1979.; LUKÁCS J., *Hitek és választások*, Budapest 1984.

³⁷⁶ TOMKA M., *A vallásosság változása – egy és több dimenzióban*, in *Kultúra és közösség*, 1985/5. 3–16. 3.

³⁷⁷ Lásd: HORVÁTH P., *Szekularizáció és vallásosság ma Magyarországon*, in *Társadalmi Szemle*, 1987/1. 29–39. 31.

1988-as kimutatásaihoz képest csökkent az elutasítók aránya. Ez talán annak a változásnak is köszönhető, amelyekkel az egyházak bírtak a szélesebb körű tájékoztatásban: a médiában, közintézményekben lehetőségeik megnövekedtek. Javasolta a tanulmány, hogy ezek még hatékonyabb, összefogottabb alkalmazása, kiaknázása az egyháztól vonakodó diákokkal is megismertetné az értékeket, és úgy talán kevésbé utasítanak el alulinformáltság miatt. Emellett azonban nagy jelentősége van a személyes, közvetlen kapcsolatteremtésnek és -tartásnak. Az egyházaknak nem csak mint intézményeknek kell fellépniük, hanem a papságnak, egyházközségi klerikus vagy világi személyeknek közeledniük kell még inkább a fiatalsághoz.³⁷⁸

Tomka a kétezres évek magyar társadalmát három csoportra osztotta a valláshoz, egyházhoz kötődés mértéke alapján. Az első csoportba az egyházhoz igazodók tartoznak szerinte, akik rendszeresen imádkoznak, templomba járnak, gyermeküket beíratták hittanra, tehát rendszeres a kapcsolatuk az egyházzal, ők a lakosság 33-36 %-át teszik ki. A második csoportba a „maga módján” vallásosak tartoznak, a lakosság 35-38 %-a, akik szoktak imádkozni, igénylik az egyházi jelenlétet az élet fontos eseményeinél, de más rendszeresebb kapcsolatuk nincs az egyházzal. A harmadik „kalap” részvevői pedig a vallásnélküliek, a lakosság 26-30 %-a, akik semmilyen vallási nevelést nem kaptak, a vallásról legfeljebb csak felületes ismereteik vannak, nincsenek kapcsolatban az egyházzal.³⁷⁹

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy bár a szekularizációs folyamatok évszázadok óta, napjainkban is tartanak, azonban az Egyház képes hatékony válaszokat adni és ellenállni ezen tendenciáknak, amelyben egyik legfontosabb szerep a minél jobban működő hitoktatásnak jut.

5.2. A család válsága

Az első, és véleményem szerint a legnagyobb probléma, amely nehezíti a nevelés egészét, nem más, mint a család integritásának hiánya, amely nagyban kihat a gyermek testi, lelki, szellemi épségére, azaz nem látja a megfelelő modellt, sérül és sérülékennyé válik, nem érzi magát biztonságban, ott, ahol a szülők konfliktusban élnek, elválnak, elhagyják

³⁷⁸ KARSAY Á., *A középiskolai diákság a vallásokról és az egyházakról. Vallásszociológiai felmérés*, in *Theológiai Szemle*, 1998/1, 31–43.; 41.

³⁷⁹ TOMKA M., *Vallás és vallásosság*, in *Társadalom, Politika, Jogrend*, Kulcsár K. – Bayer J. (szerk.), MTA Társadalomkutató Központ, Budapest 2003. 213–226., 215–216.

egymást.³⁸⁰ Ilyen helyzetben nemcsak, hogy a gyermek sérül, de a szülők is viselkedésüknek köszönhetően nevelési eszközöket ejtenek ki a kezükből, pontosabban elveszítik tekintélyüket a gyermekek előtt. Pedig a szülő a legnagyobb tekintély a gyermek számára. A boldog gyermek büszke a szüleire. Sokszor halljuk boldog gyermekek dicsekvését, akik egészséges lelki, szellemi és testi nevelésben részesültek, de legfőképp megfelelő példa áll előttük: „az én apám, az én anyukám a legjobb a világon.” Ebből adódóan joggal állítjuk, hogy az ember életében elsődleges a lelki egyensúly, a lelki béke, amelyet csak egy egész családi légkör tud megadni a gyermeknek.

„... az egészséges család kialakulásában fontos az értékek átadása, de a határ meghúzása is, a következetesség, az egyetértés, a hibák beismerésének képessége. Természetes, hogy a szülők értékeket szeretnének átadni: Istenbe vetett hitet, az igazság és a szabadság szeretetét, képességet az élet boldog megélésére, és az emberekkel való pozitív kapcsolat kialakítására. A valóságban azonban minden a kréták elpakolásával, a lecke megírásával, és a szoptatással kezdődik.”³⁸¹ Ebből látjuk, hogy még az ép családok esetében is nagyon nehezen tudják a szülők megvalósítani az ideális szerepüket, amely betöltésével igaz tekintéllyel tudják szolgálni gyermekeik nevelését. Ennél a helyzetnél, mint fentebb említettem, sokkal nehezebb nevelőnek lenni elvált szülőként, ahol a gyermeknek hiányzik az egyik vagy a másik modell. Nem beszélve arról, hogy előbb-utóbb az elvált fél talál magának új partnert, akit vagy el fog fogadni a gyermek, vagy még nagyobb sérüléseket fog szenvedni.

Miután a család integritásának hiányáról ejtettünk szót, mint igen súlyos problémáról, amely megnehezíti a nevelést, tovább haladunk e gondolat mentén és rögtön kirajzolódik a következő hiányosság, amely szintén megnehezíti a nevelők feladatát. A gyermek kirepül egy sérült vagy szétzilált családból, ahol a szülőnek nincs tekintélye, ahol nem kapott megfelelő példát, és eljut az iskolába, ahol találkozik a nevelővel, a pedagógussal, akire szintén nem fog felnézni. Úgy fog rá tekinteni, mint egy felnőttre. Közben a gyermek tudja, hogy demokráciában élünk, szabad emberek vagyunk, hallott az emberi személy méltóságáról, és nagyon gyorsan megismeri saját jogait. A pedagógusnak túl sok eszköze nincs arra, hogy próbálja nevelni, szinte minden eszközt kivett a modern oktatási szabályozás a tanár, tanító

³⁸⁰ Válási tendenciákról és a házasság alaptörvényi védelméről I. Lásd bővebben: TAMÁSI A. É., *A veszprémi és a székesfehérvári szentszékek törvénykezési gyakorlata házassági perekben (1850-1920)*, Szeged 2020. 21–25.; TAMÁSI A. É., *A házasság fogalmának jogtörténeti fejlődése, és a házasság mint az Alaptörvény kiemelten védett értéke*, in Balogh E. (szerk.), *Számadás az Alaptörvényről: Tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara oktatóinak tollából*, Budapest 2016. 613–620.

³⁸¹ KOPSZTEJN, M., *A nevelés problémái a XX. és a XXI. század fordulóján*, in *Katolikus Pedagógia* 2012/1-2, Budapest 2012. 40.

kezeiből. Vagy szívvel-lélekkel, teljes odaadással, felkészülten, szeretettel tanít, hisz ezek az egyetlen nevelési eszközök, vagy ne tanítson.

Ezek a realitások és egyéb szocio-kulturális tényezők azt a szomorú képet rajzolják ki az elmúlt évtizedek keresztény emberéről, hogy egy identitás krízissel találjuk szembe magunkat. Ebben a rendszerben nehézséget okoz a pluralizmus valósága, hiányzik a szociális struktúrákba vetett bizalom, markánsabban jelen van a személyes meggyőződés hiányának az állandó bizonytalansága, a társadalom szekularizációja, a szabadságnak a félreértelmezése, amit tetéz a család válsága.³⁸²

5.3. A tekintélyét veszített pedagógus és a túlterhelt gyermekek

Ha tovább megyünk a család integritásának hiányából adódó nehézségek mentén, azt is meg kell állapítanunk, hogy az iskolába kerülő diákoknak jelenlegi becslések szerint 30 %-a valamilyen területen sajátos nevelést igényel. A szülők dolgát is megnehezíti ez a helyzet, de a tanárok sincsenek felkészítve kellőképpen az ilyen speciális feladatokra a nevelés területén. Újabb és újabb kihívásokkal találkozik a nevelő.

A tanárnak a legtöbb esetben nincs tekintélye a gyermek előtt, de sajnos egyre inkább a szülő előtt sem. A szülő gyermeke iránti túlzott és helytelen szeretete miatt szembe megy a tanárral is, akkor, amikor a pedagógus esetleg próbálná nevelni a gyermeket. Sok szülő ezt sértőnek tartja, és ebből adódnak a konfliktusok szülő tanár, tanár diák, sőt azután szülő és iskola között. A szülők egy része nagyon sok esetben megsértődik az egész iskolára, kiveszi a gyermeket az adott iskolából, és elégedetten másik iskolába viszi, ezzel újabb traumát okozva a gyermek lelkében, aki új környezetben, új emberek között, új rendszerrel, új elvárásokkal találja szembe magát.

Egy másik súlyos hiba a mai gyermekek nevelésében, hogy túl vannak terhelve. Az oktatási rendszer nincs megfelelően átgondolva, kialakítva, úgy, hogy hosszú távon szolgálja a gyermek testi, lelki, szellemi kibontakozását. A gyermeknek naponta 6-7 órát kell végig ülnie az iskolapadban, amikor tudjuk, hogy 4-5 óra is bőven elegendő lenne. Számos olyan tantárgyat vezettek be, amelyek nem biztos, hogy szükségesek. Fakultatívvá lehetne tenni azokat a tárgyakat, amelyek nem létfontosságúak a gyermek jövője szempontjából. Az

³⁸² Sacra Congregazione per L'educazione Cattolica: *Il laico: Testimone cattolico della fede nella scuola* 26, Roma 1985 ottobre 15.

órarenden túl, mivel a szülők dolgoznak, nem várják haza a gyermekeket, hogy foglalkozzanak velük, hanem napköziben hagyják még néhány órát. Így a gyermeknek az iskola az otthona, hisz reggel hét órától, délután négyig az iskolában van, ott tanul, ott eszik, csupán aludni jön haza. Mindezt a leterheltséget tetőzi az a szülői túlbuzgóság, amely szerint mindenáron művészt, élsportolót, zsenit szeretne faragni gyermekéből, és beíratja különórákra, legtöbbször nem csupán egy adott talentumot fejlesztve, hanem kettőt-hármat, hátha valamelyikben jeleskedik majd a gyermek. Mindezen felül a gyermekek kapnak igen sok házifeladatot, mivel a tanárok egymást túllicitálva szabják ki otthonra a kötelező feladatokat, nem gondolva arra, hogy a gyermeknek szüksége van testi, lelki fejlődésre is, valamint arra, hogy együtt legyen a családdal, hiszen onnan meríti lelki erejét a holnapi feladatokhoz. Nem is beszélve arról, hogy ezeket a házifeladatokat sokszor maguk a szülők sem tudják megoldani, pedig a tanárok nem nekik szánták. Ha pedig a gyermek túl van terhelve, akkor egyértelműen csökken a teljesítménye, fáradékonyabb lesz, ami oda vezet, hogy kudarcként éli meg a mindennapi feladatait, és teljesen a kedvét veszíti.

A fentebb említett nehézségek azzal is tetőznek, hogy a gyermekek által elért különféle tanulmányi eredményeknek köszönhetően, vagy abból adódóan, egyesek a délutáni fakultatív foglalkozások révén, hétvégeként is elfoglaltak, hiszen versenyekre mennek. Így alig marad idő arra, hogy egyáltalán pihenjenek, játszanak, vagy egyszerűen arra, hogy együtt legyenek a családdal.

5.4. A szülőknél jelentkező hiányosságok az örömhír szemszögéből

Manapság a vallásosságot sokféleképpen szokták az emberek meghatározni. Vannak, akik egyszerűen nem annyira vallásosak, de hisznek valami természetfeletti erőben, és toleránsok azokkal szemben, akik esetleg gyakorolják a vallásukat. Vannak továbbá olyanok, akik azt vallják, hogy hisznek ők a maguk módján, de nem járnak templomba. Olyanok is akadnak, akik elmondásuk szerint szoktak otthon imádkozni a Jóistenhez, de nem tartják fontosnak a vallásosság közösségi dimenzióját, illetve a communió megélését. Csekély százaléka a társadalomnak, és ezen belül a szülőknél viszont már otthon a családban próbálja a hit alapjaira helyezni a családi életet, a gyermekek nevelését, és egyben a hit és a

vallásosság szellemében élni. Megállapítható tehát, hogy nagyon kevés, igazán vallásos szülő, család van.

A kommunizmus térhódítása kezdete óta egyre nehezebb lett a nyílt vallásgyakorlás. Az emberek, az akkori szülők féltek gyakorolni a vallásukat, mivel figyelték őket, és így attól tartottak, hogy elveszítik állásukat. Ebből a tényből kiindulva egyre többen hanyagolták el a vallásgyakorlást, és egyben a gyermekek vallásos nevelését. A mai szülők nagy része a kommunista diktatúra alatt nőtt fel, nem kapták meg a megfelelő vallásos nevelést, sőt példát sem láttak a vallásgyakorlásra, kivéve azokat a gyermekeket, akiket nagyszüleik néha elvittek templomba és esetleg megtanítottak néhány imádságot. Ma ezek a szülők nevelnek gyermekeket, ezeknek a szülőknek kellene vallásos nevelést biztosítani gyermekeiknek, viszont nem tudnak adni abból, amit ők maguk sem kaptak meg.

„A tanulók 54%-át döntően nem vallásos szülők nevelik. Ezekben a családokban a nagyszülők között is felül vannak reprezentálva a templomba soha nem járók (a nagyapák fele, a nagyanyák kétötöde), az apák fele és az anyák bő kétötöde soha nem jár templomba, a többiek is csak ritkán. A nagyszülők felét, a szülők kétharmadát a gyermekek nem látták imádkozni sem közösen, se egyénileg. A szülők 40%-át a gyermekek nem vallásosként, egyötödüket bizonytalanként, másik egyötödüket a maguk módján valamennyire mégis vallásosként definiálják.”³⁸³

A családok meleg légköre, amelyben élnek a gyermekek teljes mértékben megbélyegzi az adott közösség légkörét, illetve az iskolai légkört, éppen ezért a katolikus hagyomány azt tanítja, hogy a családnak az a különleges és eredeti nevelői küldetése, amely keretében azokat az értékeket adja át, amelyek Istentől származnak.³⁸⁴

5.5. A keresztény Európa iszlamizációjának hatása a katolikus nevelésre

Az teljes mértékben helyénvaló, hogy a kánonjog, a konkordatárius jog, az alkotmányok és a különféle oktatási törvények szabályozzák a katolikus nevelést, hitoktatást, és egyben dicséretes dolog is. A kánonjogi szabályozás és a konkordatárius jog a katolikusokat kötelezi, a többi pedig lehetőséget teremt a felekezeteknek, hogy éljenek

³⁸³ PUSZTAI G., *A szülők vallásossága mint a hatékony gyermeknevelés tőkeforrása*, in *Kapocs könyvek* (szerk.: Földvári Mónika és Tomposné Hakkel Tünde), *Riport a családokról*, Budapest 2016. 436.

³⁸⁴ Congregazione per L'educazione Cattolica: *Dimensione Religiosa dell'Educazione nella Scuola Cattolica 42*, Roma 7 aprile 1988.

jogaikkal. Rá kell azonban lassan döbbenünk arra, hogy miközben például Európa jogokat teremtő törvények alkotásával foglalkozik, és a születések száma drasztikusan csökken, addig muszlimok milliói érkeznek Európába, ahol az integráció helyett jogaikért kiállnak, és közben igen sok gyermeket szülnék, ezzel egy időben terjesztve az iszlám³⁸⁵ vallást Európában.

Nem szabad véka alá rejteni a népvándorlások következményeit, amelyek átalakítják a népek összetételét, elkerülhetetlenül módosítják a hagyományokat, és lassan-lassan az elfogadás és tolerancia jegyében kiszorítják az emberből a nemzeti és a vallási identitástudatot. Ami Európát illeti, meg kell állapítanunk, hogy az utóbbi évtizedekben különösen nagy demográfiai változásokat él át, amelyek hatással vannak keresztény mivoltára, és nem túl optimista jövőképet engednek sejtetni.

³⁸⁵ **iszlám** (ar. *'islam*, 'meghódolás, önátadás'): egyistenhívő világvallás. Könyve a Korán, alapítója Kr. u. 609. k. Mohamed (Muhammad). *I. Szómagyarázat.* Az iszlám szó vallási tartalma: az egyetlen isten (Alláh) akarátának történő alávetés, elkötelezettség. Aki ezt elfogadja, vállalja, az a *muszlim* (muslim). A jelentését hordozó három gyökmássalhangzóból, az *s. l. m.*-ből számos szó képezhető: *salima*, ép/egészséges/büntől, vétektől mentes'; *sallama*, 'üdvözöl'; *salama*, 'megbékél, békét köt', *aslama*, 'aláveti magát Alláh akarátának'; *silm*, *salám*, 'béke' stb. Az iszlám szóból származik a magyarországi muszlimok, a böszörmények neve is (kazár, bolgár-török v. besenyő *büsürman* = *besermen* = perzsa *muslimán* = arab *muslim*). (...) Öt oszlop. Követői számára Muhammad 5 alapvető követelmény teljesítését írta elő, a muszlim teológusok megfogalmazásában ez az *iszlám öt oszlopa*: *1. saháda* (šahada): Alláh és Muhammad elfogadásának kifejezése és megerősítése a következő formulával: *Nincs /más/ isten csak Alláh (az Isten) - Muhammad Alláh küldöttje* (lâ ilâha illa 'Alláh - Muhammadun rasûl Alláh). A két részből álló formula elmondásával a muszlim hitet tesz arra, hogy csak egyetlen istent ismer, Alláh-ot, kinek küldöttje Muhammad. A muszlimok lakta területeken e formula naponta 5x hangzik el az ima idején, ezt súgják az újszülött fülébe, s ezt hallja a haldokló. Az iszlám közösségébe való befogadás úgy történik, hogy aki elfogadja az iszlámot, a pénteki ima idején a fent említett formulát a gyülekezet előtt hangosan kijelenti. Ezzel iszlám hívőnek számít. - *2. szalat* (salât): napi öt (hajnali, déli, délutáni, napnyugtai és esti) rituális imádkozás, melyre a müezzin (mu'addin, 'imára hívó') figyelmezteti a muszlimokat. A Mekka irányában elvégzendő ima tartalmazza a Korán első szúráját, az al-Fâtihát és más részletek recitálását. Az ima gyülekezetekben történő elvégzése kívánatos, de az azon kívül elvégzett ima is érvényes. A péntek déli ima alkalmával az imám (imam, 'előimádkozó') v. sejk (šayh) khutbá-t (utba, 'szentbeszéd') mond. Az ima elvégezhető bárhol, utcán, téren, munkahelyen, lakásban. - Imá előtt rituális mosakodást (wudu') kell végezni a kéz, az arc és a láb megmosásával. A rituális mosakodás víz hiánya esetén homokkal is elvégezhető. - *3. zakát* (zakat): a közösséghez tartozás kifejezésére a muszlim tulajdonának, vagyonának 1/40-ed részét följánlja a szűkölködőknek (a sémi népeknél ez az áldozat külső kifejezése volt). A zakát begyűjtését sehol sem intézményesítették Kuvait és Szaúd-Arábia kivételével. Az utóbbiban előírt formában még a külföldi cégeknek is fizetniük kell. - *4. szaum* (sawm, 'böjt'): A muszlim naptár 9. hónapja a ramadán, a böjtölés hónapja, melyet a Korán 2:183-85, 87 ír elő. Ramadán idején a muszlimoknak hajnalhasadtától (pontosabban amikor a sötétkék és fehér fonal egymástól megkülönböztethető) napnyugtáig tartózkodniuk kell ételtől, italtól és minden érzéki élvezettől (dohányzás, nemi élet). Betegeknél, állapotos nőknek, gyermekeknek, úton lévőknek nem kell böjtölniük, de azt az év bármely szakában pótolhatják. A böjti hónap végét többnapos ünnep, az id al-Fitr (böjt megtörése) vagy más néven a kis ünnep, az id-al-szahír követi. Ilyenkor a tehetősek élelmet, ruhát, pénzt osztanak szét a szűkölködők között. - *5. al-haddzs*: zarándoklat. A Korán több szúrája (2:158, 2:189, 2:196-203, 3:97, 5:1-2, 94-96, 9:3,28, 22:33-36, 37:107) tartalmaz előírást a zarándoklatról. A zarándoklatra a muszlim naptár 12. hónapjában, a dzu-l-hiddzsában kerül sor. Minden felnőtt, ép, egészséges muszlim kötelessége, hogy életében egyszer, de ha teheti többször is, elzarándokoljon Mekkába, az iszlám szent városainak egyikébe. (...) Egyes vélekedések szerint az iszlám 5 oszlophoz járul hatodikként a szent háború, a dzsihád. Aki ebben részt vesz, az a *mudzsáhíd* (mudzsahid). A dzsihád alapjelentése erőfeszítés, harc, melyet csak bizonyos feltételek mellett szabad meghirdetni. Muhammad az iszlámot (erről a korai mekkai szúrák is tanúskodnak) ige hirdetéssel és a meggyőzés erejével terjesztette. A dzsihád 'szent háború' jelentése elsősorban a nem muszlim vallásúak között alakult ki. (*Magyar Katolikus Lexikon*, V. kötet (Homo-J), 487, 489-490).

„Napjainkban jelentős számú muszlim népesség él a világon olyan országokban, ahol az iszlám nem államvallás. E helyzet létrejötté különböző korokra és okokra vezethető vissza, mint például a törökök kiszorulása a Balkánról az I. világháború következményeként, vagy a különböző helyeken és időben jelentkező gazdasági-politikai kényszer. Ilyen kényszer miatt áramlottak be az észak-afrikai vendégmunkások a volt gyarmati területekről Franciaországba, illetve az indiaiak és pakisztániak a volt anyaországba, Nagy-Britanniába. Hasonló okok miatt jelentek meg Németországban a török vendégmunkások.”³⁸⁶

Nézzünk meg egy 2011. évi statisztikát, amelyből nem csak az derül ki, hogy mennyi muszlim ember él Európa különböző országaiban, hanem az is, hogy ezekben az országokban mennyire adott teret a muszlimoknak egyrészt a szekularizáció, másrészt pedig az adott ország toleranciára hivatkozó törvényalkotása.

Muszlimok az EU országaiban

Ország	Muszlimok száma	Lakosság %-a
Franciaország	6000000	10
Németország	4000000	4,9
Nagy-Britania	1500000	2,7
Spanyolország	1000000	2,3
Hollandia	980000	6
Olaszország	825000	1,4
Belgium	400000	4
Ausztria	385000	4,7
Svédország	351000	3,9
Svájc ^x	330000	4,3
Dánia	270000	5
EU	12-25000000	3,5-5,5

×Svájc nem tagja az Európai Uniónak

³⁸⁶ DÉVÉNYI K., *A muszlim kisebbségi lét problematikája a késő-középkori, kora-újkorai Európában*, 26. szám, 2011,38.http://www.grotius.hu/doc/pub/XHEDHL/2011_7_d%C3%A9v%C3%A9nyi_a%20muszlim%20kisebbs%C3%A9gi%20l%C3%A9t%20problematic%C3%A1ja.pdf, letöltés ideje: 2017. 05 27.

Forrás: nemzeti és EU statisztikák³⁸⁷

Az előbbi táblázat a 2011. évi helyzetet mutatja, de ahhoz, hogy megértsük az iszlám terjedésének gyors ütemét, térjünk vissza időben az 1980-as évekre, amikor is Tomka Miklós a következőket írta: „777 millió hívével (1980) az iszlám a vallások között a második. A 80-as évek végére létszáma eléri a katolikusokét. Az ezredfordulóra a World Christian Encyclopedia statisztikusai 2 milliárd keresztényre s ezen belül 1 milliárd 170 millió katolikusra, ugyanakkor 1 milliárd 200 millió mohamedánra számítanak. A nyugat-európaiak számára az iszlám világméretű jelenléte, a török és arab vendégmunkások milliói és a sorra épülő mecsetek láttán válik megfogható valósággá.”³⁸⁸

Mindezt az 1980-as években írták meg, mintegy előre jelezve egyrészt a migrációt, másrészt az iszlám terjedését Európa-szerte, amely előrejelzés szinte teljes mértékben meg is valósult. Az iszlám vallás népességét tekintve az 1980-as évek második felében több mint 800 millió hívőt tartott számon, amely létszám 2017-re megduplázódott, tehát nagyon gyors ütemben növekszik.³⁸⁹

Például 2000 és 2015 között 71 millió ember hagyta el hazáját vagy tartózkodási helyét,³⁹⁰ és más országba menekült, amely létszám szinte megközelíti Németország teljes lakosságát.

A migrációs válság felgyorsulása azonban 2014-ben kezdődött, és 2015-ben tetőződött. Ebben az évben több mint 1,3 millió ember kért hivatalosan menedékjogot. A nem hivatalos adatok szerint az Európába érkező menekültek száma 2015-ben meghaladja a 2 milliót, ami a II. világháború után tapasztalható legnagyobb hullám.³⁹¹

A migráció okai között többet is fel lehet sorolni. A tömeges elvándorlásnak súlyos okai vannak, mint például a háborúk, ezek közé tartozik a szíriai és a líbiai polgárháború, amelyek következtében az emberek menekülni kényszerültek, bár jó kérdés az is, hogy miért nem a környező iszlám vallású országok felé menekültek a háború által elűzött áldozatok, és miért Európát vették célul, de ebbe az irányba most nem vizsgálódunk. A háború eseteit kivéve is beszélünk kell migrációról, bár ezekben az esetekben másfajta okokat

³⁸⁷ ROSTOVÁNYI ZS., *Európai (euro-)iszlám vagy iszlám Európában*, 28. szám, 2011, 19. [http://www.grotius.hu/doc/pub/FIQXWM/2011_5_rostov%C3%A1nyi_eur%C3%B3pai%20\(eur%C3%B3\)iszl%C3%A1m%20vagy%20iszl%C3%A1m%20eur%C3%B3p%C3%A1ban.pdf](http://www.grotius.hu/doc/pub/FIQXWM/2011_5_rostov%C3%A1nyi_eur%C3%B3pai%20(eur%C3%B3)iszl%C3%A1m%20vagy%20iszl%C3%A1m%20eur%C3%B3p%C3%A1ban.pdf), letöltés ideje: 2017. 05. 27.

³⁸⁸ TOMKA, M., *Világvallás-világhatalom: iszlám*, in *Vigilia* 1984/10, 742.

³⁸⁹ ROSTOVÁNYI ZS., *Az Iszlám vallási gyakorlata*, in *Vigilia* 1986/6, 408.

³⁹⁰ Vö.: SZUHAI, I. – TÁLAS, P., *A 2015-ös európai migrációs és menekültválság okairól és hátteréről*, in *Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság /Tanulmányok/*, (szerk.: Tálás Péter), Budapest 2017, 9.

³⁹¹ *Ibid.*

sorakoztatunk fel, mint például az életkörülmények javítása, az emberi alapvető jogok keresése, munkaerő-piaci eltérések, demográfiai különbségek.³⁹²

Ilyen körülmények között elmondhatjuk – anélkül, hogy tovább vizsgálnánk a migrációs válság folyamatát és okait –, hogy a keresztény Európa iszlamizálódik, és ez a folyamat rohamosan növekszik. Az is tény, hogy az európai népesség önmagában véve csökken, de nem csak csökken, hanem lassan-lassan elveszíti keresztény identitástudatát. Éppen az ellenkezője igaz az iszlám vallású emberekre, akik igen erős identitástudattal rendelkeznek, és nagyon sok gyermeket szülnek.

Sok európai politikus azt remélte, vagy még mindig azt reméli, hogy az ide vándorolt muszlim emberek integrálódni fognak, csak időt kell adni nekik. Az látszik azonban valószínűbbnek, hogy lehetetlen az integrálódásuk, egyrészt mert teljesen más kultúrából érkeztek, mások a szokásaik, és ami a leglényegesebb, hogy a vallásuk a meghatározó, és határozott magatartást kíván követőitől, amihez ragaszkodnak is. Ilyen értelemben nemcsak, hogy nem fognak integrálódni, hanem Európát igyekeznek inkább átformálni saját életmódjuk, szokásaik, vallásuk szerint.

„A mohamedán vallás egyszerre világszemlélet, gondolkodás (hit), törvény (magatartás), és közösségi elv (társadalomszervezet). Szent és profán, vallási és világi nem válik el benne. A tekintély és hatalom egyszerre vallási és világi. Állam és egyház azonosak – tehát nem kerülhetnek konfliktusba egymással. Az iszlám alapvető törekvése az Istenbe helyezkedés és Isten elképzeléseinek földi, konkrét megvalósítása, és pedig a Korán útmutatásai szerint.”³⁹³

Az iszlámhoz tartozó ember nem tagadja meg önmagát, erős hite vezeti cselekedeteiben, családtervezésben, munkájában és mindent úgy intéz, hogy a korán szerinti Allah és az ő útmutatásai legyenek a legfontosabbban életében, és erősen ragaszkodik ahhoz, hogy ezt gyermekei is átvegyék. Az európai keresztény emberről ez nem mondható el, sőt, ha jobban megvizsgáljuk az európai keresztények attitűdjét a vallást illetően, sajnálattal kell tudomásul vennünk, hogy nagyon elmarad az iszlám vallású emberétől. De nemcsak, hogy elmarad, hanem egyenesen ingatag. A legtöbb, magát kereszténynek mondott európai nem gyakorolja vallását. Sokan meg vannak keresztelve, talán hisznek is „a maguk módján”, ahogy mondani szokták, van, aki eljár néha templomba, van közöttük olyan, aki rendszeresen gyakorolja a vallását, van, aki fontosnak tartja a vallást, de nagyon kevés azok száma, akik aktívan részt vesznek egy-egy plébánia közösségi életében. Sajnálattal mondhatjuk el, hogy az

³⁹² SZUHAI, I. – TÁLAS, P., A 2015-ös európai migrációs és menekültválság okairól és hátteréről, 10.

³⁹³ TOMKA, M., *Világvallás-világhatalom: iszlám*, in *Vigilia* 1984/10, 743.

európai keresztények többségének az identitástudata abban kimerül, hogy esetleg meg tudja mondani, milyen vallásúnak keresztelték, de nagyon sokan vannak, akik ezt sem tudják.

Érdekes lehet még az európai keresztényekkel ellentétes tendencia, amely megmutatkozik, vagyis az a tény, hogy az iszlám vallású nép rohamos növekedésével egy időben növekszik a vallási identitástudat. Az európai embernél a szekularizálódás igen magas, a muszlimoknál viszont ez alacsony. Ez együtt járt – érthető módon – azzal, hogy a keresztény európai távolodik a vallástól, az iszlamista pedig egyre inkább közeledik. Ezt a tényt kimutatták azok a felmérések is, amelyeket Nagy-Britanniában végeztek 2007-ben, mely felmérés szerint a muszlimok 86%-a úgy vélekedett, hogy a vallás a legfontosabb dolog az életében. Ugyanerre a kérdésre a brit emberek csupán 11%-a adott hasonló választ.³⁹⁴

Láthatjuk tehát, hogy mennyire erős a muszlimok identitástudata, és a valláshoz való ragaszkodás, szemben az európai keresztényekével, akik nemcsak, hogy messze nem tartják olyan fontosnak a vallást, hanem a befogadás és tolerancia szellemében lemondanak saját múltjukról, kedvező törvényeket alkotva az Európába érkező muszlimok számára. Itt meg kell említenünk azokat a mozzanatokat, amelyek Európa egyes országaiban törvényi lépésként jelentek meg a muszlimok védelmében, mint például a feszületek levétele a falakról, azok elrejtése, mivel sértik az iszlám vallású embert. Ennél a pontnál viszont felmerül a sokat hangoztatott integráció kérdése, bár már az eddigiekből is kiderül, hogy más kultúráról, teljesen más vallásról, más szokású társadalomról, világnézetéről van szó, és nehéz azt remélni, hogy a muszlimok integrálódni fognak, miközben sajnos csak a jogait tartják szem előtt, és azokat próbálják érvényesíteni.

Számos szokásuk van, amelyek nagy mértékben eltérnek az európai ember szokásaitól, mégis a muszlimok ragaszkodnak ezekhez, itt Európában is, még akkor is, ha nem előírásaik betartására törekszenek, hanem pusztán az ősi szokások, hagyományok őrzésére. Ilyen például a női fejkendő viselése, pedig ez sincs számukra előírva.

„Szinte nincs olyan nyugat-európai ország, ahol az elmúlt évtizedekben valamilyen formában ne okozott volna konfliktust a muszlim nők fejkendő-, illetve fátyol-viselete. A fejkendő viseletét egyfelől általában véve az iszlám vallás szerves részének tartják – így a kendőt kifejezetten vallási szimbólumnak –, másfelől általánosan elterjedt felfogás szerint a nők alárendelt helyzetét szimbolizálja. A fejkendőt ugyanakkor nem tartották mindig az iszlám vallás lényegi elemének, napjainkban pedig Nyugat-Európában – mindenekelőtt egyes

³⁹⁴ Vö.: ROSTOVÁNYI ZS., *Európai (euro-)iszlám vagy iszlám Európában*, 28. szám, 2011, 32-33. [http://www.grotius.hu/doc/pub/FIQXWM/2011_5_rostov%C3%A1nyi_eur%C3%B3pai%20\(eur%C3%B3\)szl%C3%A1m%20vagy%20iszl%C3%A1m%20eur%C3%B3p%C3%A1ban.pdf](http://www.grotius.hu/doc/pub/FIQXWM/2011_5_rostov%C3%A1nyi_eur%C3%B3pai%20(eur%C3%B3)szl%C3%A1m%20vagy%20iszl%C3%A1m%20eur%C3%B3p%C3%A1ban.pdf), letöltés ideje: 2017. 05 27.

fiatal nők és lányok körében – a neki tulajdonított szimbolikus jelentés ellenkezőjét fejezi ki: a nők muszlim identitásának és modern női szerepvállalásnak vált az egyik kifejezőjévé!”³⁹⁵

Azt tudnunk kell, hogy a fejkendő viselése praktikus okokból terjedt el, mivel a keleti országokban nagyon nagy volt a hőség, ezért fejkendőt kezdtek el viselni, hogy ezzel védekezzenek a hőség ellen. Az iszlám öltözködésre vonatkozó előírásai között olyanokat találunk, amelyek azt tanácsolják, hogy illő módon öltözködjének, ne kirívóan. De az öltözködés, a burka, fejkendő viselése mellett vannak más szokások is, mint az étkezési szokások, a napi imádságok elvégzése, amelyekhez ragaszkodnak az arab emberek, és mindent megtesznek, hogy ezeket mind meg tudják valósítani. Pedig, ha egy európai cégnél dolgozik egy muszlim, nem biztos, hogy megengedik neki, hogy munka közben napi ötször imádkozzon. Márpedig ragaszkodni fog az előírásokhoz. Kérdésként merül fel, hogy akar-e integrálódni, és alávetni magát egy olyan kultúrának, amely befogadta, otthont adott neki.

Miközben a muszlimok teljes erővel ragaszkodnak szokásaikhoz, előírásaikhoz, a keresztény jelképek, keresztel elrejtéséről több cikk látott napvilágot 2016-ban, amikor néhány érdekes esetre hívták fel a figyelmet, olyan történésekre, amelyeknél Európában inkább a muszlimok védelmébe próbáltak állni egyes személyek, szervezetek. Egyetlen egy esetet szeretnék itt megemlíteni, amely a British Airways egyik dolgozójával történt meg. A légitársaság megtiltotta a dolgozóinak, hogy szolgálat közben látható helyen viseljenek különféle jelképeket, és ezzel egy időben a kereszt viselését is. A társaság azzal magyarázta döntését, hogy ruha alatt lehet viselni a keresztet, elrejtett helyen, de láthatóan nem. Érdekes, hogy szintén ennél a társaságnál megengedett a turbán és a fejkendő viselése, mivel azokat nem lehet ruha alá elrejteni.

Felmerül a kérdés, hogy az európai keresztény kultúrához és szokásokhoz alkalmazkodva próbálnak beilleszkedni a muszlimok, vagy az európai ember kénytelen alkalmazkodni szokásaikhoz?

Integrációról, úgy tűnik, egyáltalán nem beszélhetünk. Az az általános vélekedés, hogy azok a muszlimok, akik évtizedekkel ezelőtt, vendégmunkásként érkeztek Európába, szintén nem tudtak beilleszkedni évtizedek alatt.

Krisztus missziós parancsa szempontjából azonban nem csupán a muszlimok integrációjának lehetetlen mivolta érdekel bennünket, hanem az a tény is – nem beszélve a fizikai erőszakról, a dzsihádról, a merényletekről –, hogy létszámuk gyors növekedése

³⁹⁵ ROSTOVÁNYI ZS., *Európai (euro-)iszlám vagy iszlám Európában*, 28. szám, 2011, 62. [http://www.grotius.hu/doc/pub/FIQXWM/2011_5_rostov%C3%A1ny_i_eur%C3%B3pai%20\(eur%C3%B3\)szl%C3%A1m%20vagy%20iszl%C3%A1m%20eur%C3%B3p%C3%A1ban.pdf](http://www.grotius.hu/doc/pub/FIQXWM/2011_5_rostov%C3%A1ny_i_eur%C3%B3pai%20(eur%C3%B3)szl%C3%A1m%20vagy%20iszl%C3%A1m%20eur%C3%B3p%C3%A1ban.pdf), letöltés ideje: 2017. 05 27.

elnyomja a fogyatkozó keresztény Európát, ahol kisebbségként jelent meg ugyan a muszlim nép, de többséggé alakulva majd alapjogokat formál magának, elnyomva ezzel a kisebbség útjára indult európai keresztényt.

Erre jó példa, amit Németországban plébánosként tevékenykedő gimnáziumi osztálytársam mesélt 2017-ben. Az mondta, hogy a Kassel-i óvodában mindig is nagy hagyománya volt a karácsonyi pásztorjátéknak, amit a kis óvodások adtak elő. 2016-ban viszont mindenki meglepetésére bejelentették, hogy nem lesz pásztorjáték. Ez a hír nagy felháborodást keltett mind a szülők, mind a lakosság körében, és mindenki számonkérően érdeklődött az okok iránt, azzal érvelve, hogy ennek nagy hagyománya van, és nem maradhat el. Az intézmény vezetői meglepő választ adtak a felháborodott embereknek, és pedig azt, hogy nincs elég szereplő ovis gyermek. Kiderült ugyanis, hogy közben az említett óvodában erőteljesen fogyott a német keresztény gyermekek létszáma, a muszlim gyerekek pedig egyre többen lettek, és ezzel megbillent az egyensúly. Mivel pedig nincs elég keresztény gyermek, ezért nem lehet rávenni az iszlám vallású gyermeket arra, hogy egy ilyen keresztény színdarabban esetleg József, Mária vagy egyéb szerepet vállaljon. Ezért maradt el a pásztorjáték, amelyet talán addig sem az erőteljes vallási meggyőződésből tartottak meg, hanem inkább a hagyományok ápolása végett.

És bele lehet gondolni abba is, hogy mennyi más szokás, hagyomány, program kerül feledésbe hasonló okok miatt. Ahogy növekszik a muszlim gyerekek létszáma, és mivel fogy a keresztény létszám, így megérthetjük, hogy milyen nagy demográfiai és vallási átalakuláson megy keresztül Európa. A vallásszabadság értelmében valószínű, hogy továbbra is szabad lesz a vallásoktatás, de kérdés, hogy melyik vallásnak az oktatása, milyen nevelés kerül előtérbe?

6. A hitoktatás

A hitoktatás által az Anyaszentegyház minden munkatársa teljesíti a krisztusi általános küldetést, a missziós parancsot: „Menjetek tehát és tegyetek tanítványá minden népet, és kereszteljétek meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében. És tanítsátok őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek” (Mt 28, 19-20). A krisztusi parancsban minden egyes hitoktató, de minden keresztény ember fel kell, hogy fedezze az örömhír továbbadásának szükségszerűségét és sürgős mivoltát, ahhoz, hogy a tanítványokhoz hasonlóan lelkesedéssel, erős küldetés-tudattal tehessen eleget e parancsnak és egyben keresztény küldetésének.

„Gesù, dopo la sua risurrezione, inviò da parte del Padre lo Spirito Santo perché compisse dal di dentro l'opera della salvezza e stimolasse i discepoli a continuare la sua propria missione nel mondo intero, come egli a sua volta era stato inviato dal Padre. Egli fu il primo e il più grande evangelizzatore. Annunciò il Regno di Dio, come nuovo e definitivo intervento divino nella storia e definì questo annuncio «*il Vangelo* », cioè la buona notizia. A esso dedicò tutta la sua esistenza terrena: fece conoscere la gioia di appartenere al Regno, le sue esigenze e la sua charta magna, i misteri che racchiude, la vita fraterna di coloro che vi entrano, e la sua pienezza futura.”³⁹⁶ A Klérus Kongregáció e dokumentuma alapján arra figyelhetünk fel, hogy azoknak, akik vállalkoznak továbbadni az örömhírt, elsősorban meg kell ízelelniük Isten Országának szépségét, bepillantást kell nyerniük az isteni misztériumokba, hogy felfedezzék a missziós parancs fontosságát, sürgető mivoltát, és lelkesen e parancs teljesítésére szenteljék egész életüket, egész életük pedig hitoktatás, nevelés legyen.

„Patet ante omnia catechesim semper fuisse sacrum Ecclesiae officium iusque perpetuum, a quo discedi non possit. Ex una parte est profecto officium ex Domini mandato natum, quod eos praesertim obstringit, qui Novo in Foedere acceperunt vocationem ad pastorum ministerium (...).”³⁹⁷

³⁹⁶ *Direttorio Generale per la Catechesi* (1997) 34. „Jézus föltámadása után elküldte az Atyától a Szentlelket, hogy befejezze az üdvösség művét és – miként őt elküldte az Atya – arra indítsa a tanítványokat, hogy az ő küldetését folytassák az egész világon. Jézus volt az első és a legnagyobb evangelizáló. Hirdette Isten Országát, mint új és végső beavatkozást a történelemben, és e hírt úgy határozta meg, hogy ez „az evangélium”, azaz a jó hír. Egész földi életét ennek szentelte: megismertette az Országhoz tartozás örömét, annak követelményeit, „magna chartáját” a benne foglalt misztériumokat, a belépők testvéri életét és eljövendő beteljesedését.”

³⁹⁷ *CT 14*, in *AAS 71* (1979) 1288: „Elsőként az áll előttünk egész világosan, hogy a hitoktatás az Egyháznak mindig szent kötelessége és folytonos joga volt, amelyről nem mondhat le. Egyrészt az Úr parancsa alapján félreérthetetlen kötelessége, amely elsősorban azokra nehezedik, akik az Újszövetségben lelkipásztori hivatást kaptak (...).”

Krisztus missziós parancsából kiindulva az Egyház több mint 2000 éve teljesíti küldetését, követve az apostolok példáját, akik mindenüket elhagyva, bátran, buzgón és fáradhatatlan lendülettel vitték el a különböző közeli és távoli nemzetekhez az üdvösséget hozó örömhírt. Fontos feladatának tartja az Anyaszentegyház általános küldetését, ezen belül pedig külön kiemeli a katekézis jelentőségét, mint olyan eszközt, amellyel a tanító átadhatja növendékeinek az Istentől származó hit ajándékát.

II. János Pál pápa *Catechesi Tradendae* című apostoli buzdításának kezdő szavaiban a következőképp fogalmaz az Egyház e feladatáról: *”Catechesi tradendae Ecclesia semper studuit ut unī e praecipuis muneribus sibi incumbentibus, siquidem Christus, e mortuis resuscitatus, antequam ad Patrem reverteretur, Apostolis extremum praecepit, ut omnes gentes docerent instituendo eas servare omnia, quaecumque illis mandavisset. Iisdem Apostolis officium etiam ac potestatem commisit id nuntiandi hominibus, quod ipsi audivissent, quod vidissent oculis suis, quod essent contemplati et manibus suis contrectavissent de verbo vitae. Simul iis munus et potestatem tribuit cum auctoritate explanandi id quod Dominus ipsos docuisset, verba scilicet sua, actiones, signa, mandata. Ad quam missionem implendam dedit iis Spiritum Sanctum. Universi eiusmodi nisus in Ecclesia suscepti, ut discipuli excitarentur ac ducerentur, ut homines iuvarentur ad credendum Iesum esse Filium Dei idque credentes vitam haberent in nomine eius, ut iidem educarentur et hac vita instituerentur et sic Corpus Christi aedificantur, mature appellatione catecheseos sunt comprehensi. Neque Ecclesia desiit umquam huic vires suas impendere.”*³⁹⁸

Az idézett részben észrevesszük, hogy II. János Pál pápa kifejti az apostolok isteni küldetését, amelyet Krisztustól kaptak, az áthagyományozott ilyen irányú egyházi küldetést és a hozzá való hatalmat, és egyben határozattan kijelenti, hogy az Egyház ma is, mint mindig fontosnak tartja e feladatát, éppen emiatt a hitoktatás lényeges része az egyházi szolgálatnak, hisz ezáltal Krisztus közösségébe vezethetjük az embereket.

³⁹⁸ *CT 1, in AAS 71 (1979) 1277.* „A hitoktatást az Egyház mindig legfontosabb feladatai között tartotta számon, mivel a feltámadt Krisztus, közvetlenül a mennybemenetele előtt megparancsolta apostolainak, hogy tegyék tanítványaivá mind a nemzeteket, és tanítsák meg őket mindannak megtartására, amit rájuk bízott (vö. *Mt 28,19*). A kötelesség mellé hatalmat is adott az apostoloknak arra, hogy a szemükkel látott és a fülükkel hallott dolgokat, amit láttak és megtapintottak, az élet igéjét hirdessék az embereknek (vö. *1Jn 1,1*). Ugyancsak kötelességükké tette és hatalmat adott nekik arra, hogy tekintéllyel magyarázzák az Úr tanítását: szavait, tetteit, jeleit, törvényeit. A Szentléleket is azért küldte el nekik, hogy e feladatuknak eleget tudjanak tenni.

Az Egyház ilyen irányú törekvéseit aránylag korán hitoktatásnak kezdték nevezni: a tanítványok összegyűjtését és oktatását; a segítségnyújtást ahhoz, hogy az emberek hinni tudjanak és el tudják fogadni Jézust az élő Isten Fiának és életet találjanak benne (*Jn 20,31*); hogy megtanítsák őket erre az életre, és így épüljön Krisztus titokzatos teste. És az Egyház soha nem hagyott fel azzal, hogy ezért erőfeszítéseket tegyen.”

Ez a feladata az Egyháznak nemhogy csupán ma is aktuális, hanem aktuálisabb, mint valaha, egy olyan szekularizált világban, amelyben az emberiség elveszítette érzékét az örök értékek iránt, elkalandozott a kísértések mezején, egy olyan irányba, amely nemcsak az örök célt téveszti szem elől, hanem ebben az életben sem tud igazán boldogulni és boldogan élni. Az összetett pluralizmus a mai társadalom jellegzetessége, ahol a keresztény hit úgy jelenik meg, mint egy áru a sok közül, mint egy alternatíva, választási lehetőség.³⁹⁹

6.1. A hitoktatás célja

Az Egyház küldetésének egészét tekintve, valamint Isten üdvözítő akaratát figyelembe véve következtethetünk arra, hogy mi lehet a célja a hitoktatásnak. Sokan megfogalmazták már a történelem folyamán a hitoktatás, az evangelizálás miértjét, éppen ezért nézzünk néhány alapvető és megfontolandó definíciót.

Kettős célt – egy közelebbit és egy távolabbat – fogalmazott meg a XIX. század végén a hitoktatással kapcsolatban Répássy János hitszónok: „Közelebbi célja: a gyermekeket úgy tanítani és szoktatni, hogy az Egyház élő tagjai legyenek s annak vezetésére meggyőződéssel, hűséggel és kész akarattal bízzák magukat még akkor is, midőn az iskolákat bevégezve, önállásra jutnak; szóval: hogy az egyház hitcikkelyeit higgyék, szentségeit használják s parancsait teljesítsék. Távolabbi célja pedig: az emberi lélek természeti, értelmi és vallási tehetségeit ápolni, gyakorolni, kifejleszteni, erősíteni és finomítani, szóval: az embert arra képezni, hogy a földi lét tartamán a különféle társadalmi ténykedések által – melyekre egykor hivatva lett – hazájának szolgálhasson, s végre a jelen élet tökélyesbítése által az örök életre előkészíttessék.”⁴⁰⁰

A hitoktatás kettős célja igazodik Krisztus azon tanításához, amely szerint Isten országa már itt a földön elkezdődött, és majd odaát éri el tökéletességét. Éppen ezért az evangélium hirdetése és a hit elfogadása nem egy haszontalan tevékenység a földi életet nézve, hisz általa az ember egyre tökéletesebben beilleszkedik Krisztus titokzatos testébe, ahol törekszik krisztusian élni, táplálkozva az isteni tanításból és a szentségekből; ugyanakkor annak tárgya, mint örömhír, reményt kelt az ember szívében, miszerint ennél többre kapott hivatást, és e remény Krisztus ígérete szerint valósággá válik.

³⁹⁹ ALBERICH, E., *La catechesi oggi*, Manuale di catechetica fondamentale, Torino 2002, 29.

⁴⁰⁰ RÉPÁSSY J., *A népiskolai hitoktatás módszertana*, Eger 1873. 7.

A hitoktatás sajátos célját fejtegetve II. János Pál pápa a következőképp fogalmaz: „Catechesis igitur eo spectat, ut intellectum mysterii Christi, verbo affulgente, promoveat, cuius luce homo totus imbuatur. Qui gratia transfiguratus in novam creaturam, incipit Christum sequi et in Ecclesia discit melius in dies cogitare ut ille, iudicare ut ille, agere ut illius poscunt mandata, sperare, quemadmodum ille nos invitat.”⁴⁰¹

A remény, amelyre Krisztus Örömhíre által meghívást kapott az ember, válaszolja meg kérdésünket a hitoktatás célját illetően, ugyanakkor sürgetően bátorítja az örömhírt közvetítőket, hogy ne csak szóval hirdessék, hanem egész életükkel, azaz, úgy tegyék azt, hogy a hitoktatásban részesülők élete átalakuljon. Éppen ezért, amint VI. Pál pápa fogalmaz, „...nemo praeterea negabit eandem doctrinam idcirco impertiendam esse, ut vitae christianae mores inde conformentur, non vero ut quoddam intellectus ornamentum maneat.”⁴⁰² A keresztény élet pedig önmagában nem jelent végső célt, beteljesülést, hanem egy kezdetet, amely különféle intenzitású fokozatokat követve eljut ahhoz, aki maga az Élet.

A hitoktatás kettős célját tekintve megállapíthatjuk, hogy a befogadó vagy elfogadó személy épületes formálódása folyamán megvalósul az a valóság, amely által az ún. közelebbi cél beleolvad a távolabbi célba. Ezt a természetfeletti is mondható valóságot fogalmazza meg II. János Pál pápa apostoli buzdításában a következő szavakkal: „Si ita accipitur, catechesis terminali ratione eo pertinet, ut quis non solum Iesum Christum contingat, sed etiam ad communionem cum eo, immo ad intimam familiaritatem perveniat; ipse enim solus conducere aliquem potest ad amorem Patris in Spiritu et ad Sanctissimae Trinitatis vitam participandam.”⁴⁰³

Ha ilyen természetfeletti célja van a hitoktatásnak, akkor feltehetjük magunknak azt a kérdést, hogy milyennek kellene lennie annak a nevelőnek, aki az örömhírt közvetíti, azaz milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie a hitoktatónak? A következőkben megnézzük egyrészt a Törvénykönyv idevonatkozó rendelkezéseit, másrészt pedig különböző szempontokat figyelembe véve megpróbáljuk a hitoktató azon tulajdonságait felvázolni,

⁴⁰¹ CT 20, in AAS 71 (1979) 1294.: „A hitoktatás tehát arra irányul, hogy elősegítse Krisztus misztériumának megértését az Ige világosságával, amellyel átítatja az egész embert. Az ember pedig új teremtménnyé alakulva elkezd követni Krisztust, és az Egyházban megtanulja, hogy napról napra egyre inkább úgy gondolkozzék, mint Ő, úgy ítéljen és úgy cselekedjék, ahogyan Krisztus parancsai követelik, és abban reménykedjék, amire Ő hívott meg minket.”

⁴⁰² PAULUS VI., adh. ap. *Evangelii nuntiandi* 44, (A továbbiakban EN) in AAS 68 (1976) 34: „...a katekézis igazi célja nem egyszerűen tudás közvetítése, hanem a keresztény életre való rávezetés.”

⁴⁰³ CT 5, in AAS 71 (1979) 1281.: „...a hitoktatás végső állomása nemcsak az, hogy valaki elérkezik Krisztushoz, hanem közösségre is léphet Vele, sőt egészen bensőséges kapcsolatba kerülhet az Úrral. Mert csak Ő, Jézus Krisztus képes rá, hogy az embert a Szentlélekben eljuttassa az Atya szeretetére, és részt adjon a Szentháromság életéből.”

amelyek a legtökéletesebb módon hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a hitoktató a katekézis végső céljához félreérthetetlenül hozzájáruljon.

6.2. A hitoktató

Tekintettel arra, hogy a Törvénykönyv minden keresztény embert felelőssé tesz a hitoktatásért,⁴⁰⁴ éppen ezért minden keresztény ember számára fő feladat az örömhír szolgálata, tanítással, magatartással, életpéldával. Mégis, mivel annyira sürgető feladattá vált a hitoktatás, ezért szükséges a megfelelő személyek képzése, kiválasztása és kinevezése. „Curent locorum Ordinarii ut catechistae ad munus suum rite explendum debite praeparentur, ut nempe continua formatio ipsis praebatur, iidemque Ecclesiae doctrinam apte cognoscant atque normas disciplinis paedagogicis proprias theoretice ac practice addiscant.”⁴⁰⁵ A CIC 780. kánonja hangsúlyozza tehát az ordinárius felelősségét a hitoktatók megfelelő képesítésének biztosításával kapcsolatban, a teológiai, a pedagógiai ismeretek, valamint a gyakorlati tudást illetően.

„Hacsak a főpásztor egyes személyek esetében másként nem rendelkezik, plébániai vagy iskolai hitoktatói megbízást a plébános előzetes felterjesztése után az egyházmegyei hitoktatási felügyelő útján csak az a világi hívő kaphat, aki egyházi felsőoktatási intézményben szerzett katolikus hitoktatói, illetve hittanári vagy hitoktatói kurzuson szerzett képesítéssel rendelkezik. Ezen kívül legyenek megfelelő pedagógiai és emberi adottságai hit és erkölcs tekintetében, valamint vallásuknak gyakorlatában legyenek példaadók.”⁴⁰⁶

A hitoktató személyét illetően az itt felsorolt szempontok alapján leszögezhetjük, hogy egész személyével, életével, magatartásával Krisztust és az Ő örömhírét kell sugároznia, kellő képesítéssel kell rendelkeznie, pedagógiai érzékkel, és mindezek mellett – ami sok esetben napjainkban hiányzik, vagy kevésbé nyilvánul meg – fontos a hit, erkölcs és vallásgyakorlat. Tekintettel arra, hogy a hitoktató személyét illetően a Törvénykönyv előírásokat tartalmaz, nem szabad azt hinnünk, hogy bárki, aki külsőleg megfelel ezeknek az előírásoknak, alkalmas a hitoktatás végzésére, az e feladattal megbízott személyből ugyanis sugároznia kell Krisztus örömhírének, aki pusztán jelenlétével többet tud átadni neveltjeinek, mint szavaival.

⁴⁰⁴ CIC 774. c., 1§. in AAS (II) 75 (1983) 141.

⁴⁰⁵ CIC 780. c., in AAS (II) 75 (1983) 142.: „A helyi ordináriusok gondoskodjanak arról, hogy a hitoktatók kellő felkészítést kapjanak feladatuk megfelelő betöltésére, vagyis, hogy folyamatos képzésben részesüljenek, az egyház tanítását kellőképpen megismerjék, és a pedagógiai tudományok sajátos szabályait elméletben és gyakorlatban is elsajátítsák.”

⁴⁰⁶ ERDŐ P., *Egyházjog*, Budapest 2005. 405.

Ahhoz, hogy jobban megismerjük a hitoktató feladatát, rá kell mutatnunk arra, hogy ki is valójában az, aki meghívott, akinek parancsára a hitoktatás feladatát teljesítjük, és mi ösztönöz bennünket a hitoktatási, nevelési feladat ellátására. „A nevelő leginkább az eszmény megtestesítésével, annak közvetítése vágyával nevel. Ez sok áldozattal és lelkiismeretességgel járó feladat. Mármost a pedagógia a végső célt, vagy nevelési eszményt és a hozzájutás főbb útjait mindig kölcsönzi, vagy a bölcsellettől vagy a vallástól. Ez esetünkben Jézus Krisztus az istenember. A mi számunkra a krisztusi, vagyis a szent ember nevelése a cél, s egyúttal Ő a legnagyobb nevelőnk is. Ő az emberiség minden tanítójának bölcsességét egyesíti.”⁴⁰⁷

Krisztus a legnagyobb mester, akinek hívását meghallotta a hitoktatásra készülő ember, és a hívás meghallása után igyekszik megfelelő válasszal szolgálni, megfelelni, nem a plébánosnak, nem a híveknek, hanem egyedül Krisztusnak, aki példaképként megmutatta miként kell közölni, átadni az örömhírt.

Sokan próbálkoznak különféle hitoktatási módszerekkel, amelyek esetleg valakiknek beváltak, vagy valahol eredményt hoztak. Nagyon is szükség van próbálkozásokra, irányok keresésére, de nem a módszer megválasztása a lényeg, hanem az, hogy a katekéta mennyire nőtt Krisztushoz, vagy mennyire látják a növendékek benne a köztük megjelent Krisztust, aki ugyanúgy, mint rég isteni szeretetével magához hívja a gyermekeket.

Minden hitoktátónak tudatosítania kell, amit II. János Pál pápa megfogalmazott: „Christocentrismus vero in catechesi eo etiam spectat, ut quis per eam non quidem suam ipsius vel alterius magistri doctrinam tradere velit, sed doctrinam Iesu Christi, id est veritatem, quam nobiscum communicat, seu, quo accuratius dicamus, veritatem, quae ipse est. Affirmari ergo oportet in catechesi Christum, Verbum incarnatum et Filium Dei, institutione tradi, cetera autem prout ad eum referantur; solum Christum docere, quemvis alium docentem ea dumtaxat ratione, qua eius sit nuntius seu interpretis et qua Christus per huius os loquatur.”⁴⁰⁸

Számos olyan hitoktató van, aki hitoktatás közben sajnos megfélekedzik Krisztusról, a Mesterről, aki maga a hitoktatás teljes és kimeríthetetlen tartalma, és elsősorban sok esetben tudatosan nem Krisztushoz, hanem saját magához vezeti a gyermekeket, ezzel kárt téve

⁴⁰⁷ KUMINETZ G., *Schütz Antal a pedagógiatudós*, in *Katolikus Pedagógia I.*, Lublin 2010. 79.

⁴⁰⁸ CT 6, in AAS 71 (1979) 1281.: „A hitoktatás krisztocentrikus volta azt is jelenti, hogy a hitoktató nem a saját vagy más mesterek, hanem Jézus Krisztus tanítását akarja továbbadni: azt az igazságot, amelyet Ő közölt velünk. Vagy, hogy pontosabban fejezzük ki magunkat: azt az igazságot, amely Ő maga (*vö. Jn 14,6*). Hangsúlyoznunk kell, hogy a hitoktatásnak Krisztust, a megtestesült Igét, Isten Fiát kell átadnia, s minden egyebet úgy kell megismertetnie, ahogyan Krisztusra vonatkozik.”

egyrészt a hitoktatásban részesülő személyiségében, másrészt rossz fényben tünteti fel az Egyháznak igen fontos küldetését, amelyben Krisztus jelenti a kezdetet és a beteljesülést.

Éppen ezért magának a hitoktatónak úgy kell élnie, megjelennie és tanítania azt, amit csak Krisztustól kaphatott, ahogyan tették azt az apostolok Jézus megbízásából, és ahogyan tette azt az egész Egyház, teljesítve küldetését, akkor is, amikor sok hamis próféta kívánta, és kívánja félreérthető módon közölni az isteni igazságot.

„Affirmari ergo oportet in catechesi Christum, Verbum incarnatum et Filium Dei, institutione tradi, cetera autem prout ad eum referantur; solum Christum docere, quemvis alium docentem ea dumtaxat ratione, qua eius sit nuntius seu interpres et qua Christus per huius os loquatur. Quilibet ergo catecheseos institutor, quodcumque officium in Ecclesia gerit, sollicito eo contendere debet, ut sua, quam impertit, disciplina suoque se gerendi modo doctrinam et vitam Christi traducat. Ne attentionem et obsequium mentis et cordis eius, qui catechizatur, ad se vel ad suas ipsius opinionationes suumque mentis habitum astringat; potissimum vero ne suas ipsius sententias vel optiones, quasi Christi doctrinam vitaeque documenta declarent, aliis imponat. Oportet ergo ad omnem catecheseos insti tutorem haec arcana verba Christi possint transferri: Mea doctrina non est mea sed eius, qui misit me». Id ipsum sanctus Paulus fecit, cum summi momenti quaestionem pertractant : « Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis ». Ad quam diligens studium verbi Dei, ab Ecclesiae Magisterio traditi, incumbere debet catecheseos institutor, quam intime cum Christo et Patre agere, quam assidue precibus fundendis vacare, quam abalienatus a semet ipso esse, ut dicere valeat : « Mea doctrina non est mea » !”⁴⁰⁹

A hitoktatónak állandó kötelessége felismerni, újra felidézni Isten akaratát, mélyebben megismerni Krisztus tanítását, és elfogadva az Egyház általi irányítást, tanúságot kell tennie arról, amit maga Krisztus tanított.

Nem utolsósorban – bár már esett szó róla – fontos a hitoktató lelkiisége, amit a Magyar Kateketikai Direktórium így fogalmaz meg: „A katekétáknak tudatos lelkiéletet kell élnie. Ezzel is arról tanúskodik, hogy amit nyújt, nem csupán az ember, hanem Isten

⁴⁰⁹ CT 6, in AAS 71 (1979) 1281-1282.: „Hangsúlyoznunk kell, hogy a hitoktatásnak Krisztust, a megtestesült Igét, Isten Fiát kell átadnia, s minden egyebet úgy kell megismertetnie, ahogyan Krisztusra vonatkozik. Egyetlen hitoktató van: Krisztus, s mindenki más csak annyiban nevezhető hitoktatónak, amennyiben Krisztus hírnöke és tolmácsa, amennyiben Krisztus tud szólni az ajkán keresztül. Tehát mindenki, aki hitoktatást végez, akármilyen beosztása legyen is az Egyházban, gondosan törekedjék arra, hogy tanításával és magatartásával Krisztus életét és tanítását adja tovább. Nehogy azok szívét és lelkét, akiket tanít, magához láncolja, vagy a saját véleménye és lelki adottságai szerint alakítsa őket. Főleg attól kell óvakodni, hogy saját véleményét és gondolatait úgy adja másoknak, mintha ezzel Krisztus tanítását és életét közölné. Krisztus e titokzatos mondását mindazokra értenünk kell, akik hitoktatással foglalkoznak: "Tanításom nem az enyém, hanem azé, aki küldött engem" (Jn 7,16; vö. 3,34; 8,28; 12,49; 14,24; 17,8.14).

bölcsességéből ered. Imaéletéből fakadóan, legyen mindenben az isteni erények embere, és ragadjon meg minden alkalmat saját emberi és lelki fejlődéséhez.”⁴¹⁰

6.3. A hitoktatás tartalma

Mivel a hitoktatás által Krisztus tanítását és magát Krisztust nyújtjuk az embereknek, ezért annak tartalma nem lehet más, mint az Örömhír, Isten Igéje, hitünk alapja, és mindaz, amit elsősorban Jézus tanított, a Szentírás tartalmaz, a liturgiában megünneplünk és az Egyházi Tanítóhivatal kijelent.

Elsősorban azt kell tehát leszögeznünk, hogy a hitoktatásnak és magának az örömhír továbbadásának a tartalma nem más, mind a kinyilatkoztatás teljessége. „Istennek a maga jóságában és bölcsességében úgy tetszett, hogy kinyilatkoztatja önmagát, és tudtunkra adja akaratának szent titkát (vö. *Ef 1,9*) mely szerint az embereknek Jézus Krisztus, a megtestesült Ige által a Szentlélekben útjuk nyílik az Atyához, és az isteni természet részesei lesznek (vö. *Ef 2,18; 2Pt 1,4*). E kinyilatkoztatással a láthatatlan Isten (vö. *Kol 1,15; 1Tim 1,17*) szeretetének bőségéből, mint barátaihoz szól az emberekhez (vö. *Kiv 33,11; Jn 15,14--15*) és társalog velünk (vö. *Bár 3,38*), hogy meghívja őket és befogadja a saját közösségébe.”⁴¹¹

A Catechesi Tradendae apostoli buzdításában II. János Pál pápa három dologra hívja fel a figyelmet: „Primum quidem eorum respicit ipsam doctrinae integritatem. Ut enim suae fidei obsequium sit perfectum, habet ille, qui fit Christi discipulus, ius recipiendi « verbum fidei », non mutuum nec adulteratum nec mancum, sed plenum et integrum omni in suo rigore suoque vigore. Aliqua ergo re integritatem nuntii violare est idem ac periculose vacuefacere catechesim ipsam adducereque in discrimen fructus, quos ex ea Christus et ecclesialis communitas pro suo possunt iure exspectare.”⁴¹²

A hangsúly a tartalom integritásán van, amely egy egészet képez, éppen ezért erre kell törekednie mindazoknak, akik ebben a küldetésben részt vállalnak, ugyanis csak a teljes

⁴¹⁰ *Magyar Kateketikai Direktórium*, Budapest 2005. 105.

⁴¹¹ *DV 2*, in *AAS 58* (1966) 818.

⁴¹² *CT 30*, in *AAS 71* (1979) 1302.: „Az első, hogy a tanításnak kerek egésznek kell lennie. Ahhoz ugyanis, hogy a hitbeli engedelmes meghajlás (vö. *Fil 2,17*) tökéletes lehessen, Krisztus tanítványa joggal várhatja el, hogy a "hit igéjét" megkapja (*Róm 10,8*), de nem megcsontoltva, nem meghamisítva vagy hiányosan, hanem teljes egészében, minden komolyságával és egész életű erejével. Ha bármilyen formában megsérül az átadott üzenet, veszedelmesen kiüresedik a hitoktatás és kétségessé válnak gyümölcsei, amelyeket pedig joggal várhat el tőle Krisztus is, és az Egyház közössége is.”

igazságot szabad közvetíteni, azt, amelyet maga Krisztus jelentett ki, hisz ez lesz az ember számára életető Ige, ez vezeti be a gyermeket Krisztus misztériumába. A második szempont, amire a dokumentum felhívja figyelmünket nem más, mint az, hogy miközben keressük a megfelelő módszereket vagy nyelvezetet a tanítás továbbadása érdekében, ügyeljünk a fentebb említett kerek egész tanítás sérthetlenségére.⁴¹³

A harmadik, a II. Vatikáni Zsinat tanítása szerinti ökumenikus szempont, amelyet nem szabad félreértenünk: „Profecto aliena esse non potest catechesis ab hac oecumenica ratione, cum universi fideles, secundum suam quisque facultatem condicionemque in Ecclesia, invitentur, ut participes et ipsi fiant istius motus ad unitatem. Rationem vero oecumenicam habebit catechesis si, dum numquam docere desinet plenitudinem revelatarum veritatum salutisque instrumentorum a Christo institutorum reperiri in Ecclesia catholica, id tamen perficiet sincera cum observantia, in dictis suis et factis, erga communitates ecclesiales, quae nondum vivunt perfecta in communionem cum eadem hac Ecclesia.”⁴¹⁴

Ami a hitoktatás tartalmát illeti, egyértelmű és világos, hogy a teljes kinyilatkoztatásról beszélünk, kinyilatkoztatás, amely Istennek az ember iránti végtelen szeretetének a kifejezése, és amelynek el kell jutnia minden emberhez. Ez a tény megerősíti annak szükségességét, hogy csak akkor jelent üdvözítő örömhírt, ha azt a teljes valóságában, Krisztus által felhatalmazott Egyház – amely, mint őrzője e tanításnak – továbbítja.

6.4. A hitoktatás, mint közösségépítő tevékenység

Isten üdvösségre hívta meg az embert, azaz a Szentháromság szeretetközösségében ad helyet neki. Az üdvösség elnyerése azonban feltételez egy bizonyos út megtételét, amely folyamán az ember lépésről-lépésre, kezdve a keresetséggel, a többi szentségen keresztül, kapcsolódva egyre szorosabban Krisztus Misztikus Testéhez, igent mond az isteni meghívásnak.

⁴¹³ CT 31, in AAS 71 (1979) 1303.

⁴¹⁴ CT 32, in AAS 71 (1979) 1304.: „Magától értetődik, hogy a hitoktatás sem maradhat független ettől az ökumenikus törekvéstől, hiszen az Egyházban minden hívő, ki-ki a maga hivatásának megfelelő fokon, érdekelt abban, hogy része legyen az egységre való törekvésben. De a hitoktatás attól lesz ökumenikus irányú, ha következetesen tanítja, hogy az üdvösség Jézus Krisztustól ajándékkul adott eszközei és a kinyilatkoztatott igazságok teljessége a katolikus Egyházban található meg. De ezt úgy tanítja, hogy tetteiben és szavaiban kifejeződik az őszinte tisztelet azon vallásos közösségek iránt, amelyek még nem élnek teljes közösségben a katolikus Egyházzal.”

A hitoktatás az Egyház alapvető evangelizációs része, amelynek egységben kell lennie az Egyház más feladatával, éppen ezért nem a hittételek elmondására korlátozódik, hanem elsősorban a személyes és közösségi példára épülve, a testvériesség szellemében Isten népévé formálja az embereket.⁴¹⁵

A hitoktatás természetét és célját tekintve tehát nem öncélú sem a nevelő, sem a nevelt szempontjából, hanem egyedül Krisztus szándékát kell szem előtt tartania, és az ő Egyházába, mint tökéletes közösségbe vezetni minden embert. Éppen ezért, mivel Isten népe közösség, ezért a hitoktatókkal, a lelkipásztorokkal együtt az egész közösségnek az Egyház közösségépítő munkájában részt kell vállalnia. „La pedagogia catechistica riesce efficace nella misura in cui la comunità cristiana diventa riferimento concreto ed esemplare per il cammino di fede dei singoli. Ciò avviene se la comunità si propone come fonte, luogo e meta della catechesi.”⁴¹⁶ Elsősorban egy olyan testvériességről van szó, amely az egész Egyházat, mint közösséget egybefoglalja érzelmileg, amit viszont szűkebb körben tud megélni és gyümölcsöztetni a keresztény ember, ami nem más, mint a helyi plébániai közösség. A keresztény életnek ez a dimenziója szorosán összekapcsolódik az egyetemes Egyházhhoz való tartozással.⁴¹⁷

Ha egy plébániai közösséget veszünk szemügyre, akkor törekedni kell arra, hogy ez a közösség ne legyen zárt, ne kövessen egy adott szélsőséges irányzatot, hisz ez egy külső tag számára akár visszatetsző is lehet, és egyben kárt is tehet az egyházi közösség egészében. A közösség kövesse az Egyház teljes és sérthetetlen tanítását, és legyen része az Egyház teljességének, hogy azok, akiket ebbe a közösségbe bevezetünk a hitoktatás által, vagy akik annak következtében tagjai akarnak lenni ennek a közösségnek, érezzék azt, hogy Krisztus titokzatos testének tagjai, és legyen meg bennük az a vágy, hogy mint ilyenek aktívan működjenek közre az Egyház küldetésében, és erősítsék az egységet.

Ezt a nézetet fogalmazza meg II. János Pál pápa, mint a hitoktatás egyik lényeges gyümölcsét, és ajánlja a hitoktatók és közösségek figyelmébe: „Catechesis denique arcta iungitur necessitudine operi, cum conscientiae officio sociato, tum Ecclesiae tum christianorum in mundo. Qui enim Christo fide adhaesit fidemque annitur catechesi solidare, necessitate premitur eos communione frequentandi, qui idem iter confecerint. Periculum est

⁴¹⁵ BIRHER N., *Az egyházi oktatás szabályozása*, Budapest 2005, 139-140.

⁴¹⁶ SACRA CONGREGATIO PRO CLERIS: *Direttorio generale per la catechesi*, Roma 1971. 158.: „A kateketikai pedagógia oly mértékben hatékony, amennyiben a keresztény közösség konkrét és jó példát ad az egyes hívők életéhez. Ez akkor történik meg, ha a közösség úgy jelenik meg, mint a katekézis forrása, helye és célja.”

⁴¹⁷ MEDDI, L., *Catechesi, Proposta e formazione della vita cristiana*, Padova 2004, 147.

enim, ne catechesis sterilitate laboret, nisi communitas, quae fide vitaeque censeatur christiana, suo sinu catechumenum excipiat in aliquo catecheseos gradu constitutum.”⁴¹⁸

Tapasztalható manapság, különösen különböző plébániákon, hogy vannak közösségek, amelyek akár zárt közösségként működnek, akár saját utakon járnak, és nem hajlandóak együttműködni és elfogadni a helyi plébános irányítását, vagy tevékenységük nem szolgálja a katolikus egyház egységét és épülését, amelyről a katekizmus a következőképpen fogalmaz: „Az Egyház az a közösség, amelyben Isten országának a jelei, a szentségek megvalósulnak; amelyben az Isten országáról szóló üzenet, az Evangélium visszhangzik; amelyben sokan az Isten országának megélésére törekcsenek. Egyszóval: az Egyház az a közösség, amelyben az Isten országa láthatóvá és hallhatóvá válik. Az Egyházat az Isten országa szentségének nevezhetjük. Mert az Egyház megjelöli és megvalósítja isten uralmát, amely az embereket egyesíti.”⁴¹⁹

Ezt az Isten országát szentnek is nevezzük, mert maga Krisztus által jött létre, igéjével táplálja, és az ígért és hozzánk érkező Szentlélek élteti. „Az Egyház a világ minden közössége között a legtökéletesebb. Egysége az egy Lélekből és Isten igéjének teljességéből fakad: a Lélek sok tagjában jelen van, Isten Igéje minden keresztény életmintája... Isten népét belső egység tartja össze...”⁴²⁰

A keresztség szentségét követően, amellyel Isten gyermeke belép az Egyház közösségébe, a következő kimondottan közösségi szentség, az Eucharisztia. Erre a szentségre való felkészítés során igen nagy figyelmet kell fordítani a hitoktatás során, hisz ez teszi érthetővé keresztény hitünk lényegét, élteti azt és építi Krisztus titokzatos testét. Az Eucharisziával kapcsolatban a CIC kimondja: „Augustissimum Sacramentum est sanctissima Eucharistia, in qua ipsemet Christus Dominus continetur, offertur ac sumitur, et qua continuo vivit et crescit Ecclesia. Sacrificium eucharisticum, memoriale mortis et resurrectionis Domini, in quo Sacrificium crucis in saecula perpetuatur, totius cultus et vitae christianae est culmen et fons, quo significatur et efficitur unitas populi Dei et corporis Christi aedificatio perficitur. Cetera enim sacramenta et omnia ecclesiastica apostolatus opera cum sanctissima Eucharistia cohaerent et ad eam ordinantur.”⁴²¹

⁴¹⁸ CT 24, in AAS 71 (1979) 1297.: „A hitoktatás ezen kívül mind az Egyházban, mind a keresztényekben szorosán összefügg a köteleességtudattal párosult cselekvéssel. Aki ugyanis hitével Krisztushoz kapcsolódik és a hitoktatásban azt keresi, hogy megerősödjék a hite, kénytelen keresni azok közösségét, akik ugyanezen az úton járnak. Mert a terméketlenség veszedelme fenyegeti a hitoktatást, ha a katekumént nem fogadja be egy olyan közösség, amely a hitből él.”

⁴¹⁹ Új Katekizmus, Újvidék 1988. 142.

⁴²⁰ ÓRSY L., *Egyházjog és teológia*, TKK, Róma 1977. 17.

⁴²¹ CIC 897. c., in AAS (II) 75 (1983) 163.: „A legfenségesebb szentség a legszentebb eucharisztia, melyben maga az Úr Krisztus van jelen, ő az áldozat, és őt vesszük magunkhoz; általa folyamatosan él és gyarapszik az

Ebben a szentségben jut kifejezésre az Egyház egysége a legtökéletesebb módon,⁴²² erre az egységre kell elvezetni a különféle hitoktatásban részesülő csoportokat, legyenek azok akár iskolai, plébániai vagy más katekumen csoport, hisz az Eucharisztia ünneplése által egyesülünk mindannyian, és hozzákapcsolódunk a Világegyház egyetlen közösségéhez.

Egyház. Az eucharisztikus áldozat az Úr halálának és feltámadásának emléke, melyben a kereszttáldozat örökké folytatódik, az egész istentiszteletnek és keresztény életnek csúcsa és forrása, mely jelöli és létrehozza Isten népének egységét, és építi Krisztus testét. A többi szentségek és az egyház apostoli tevékenységének összes művei pedig összetartoznak a legszentebb eucharisziával, és rá irányulnak.”

⁴²² ERDŐ P., *Az élő Egyház joga*, Budapest 2006. 101.

7. A hitoktatás lehetséges szinterei

Számos kérdés vetődik fel napjaink hitoktatási lehetőségeivel kapcsolatban, illetve azzal az igen vitatott kialakult helyzettel összefüggésben, amely a szekularizáció következtében új kihívás elé állítja az Egyház igehirdetési tevékenységét. A társadalmi, politikai és kulturális változások, amelyekeken keresztül az emberiség, jelentős átalakulást hoztak magukkal a hitoktatás, vallásgyakorlat területén is. Az első fejezetben, nagyvonalakban már ismertettem a vallási ismeretszerzés, vallásgyakorlat kezdeti formáit, amelyeknek egyetlen szintere a plébánia volt, ahol iskolák alakultak, és ott nyerték el a növendékek a megfelelő ismereteket, és ismereteikkel együtt a hit gyakorlását, bár ez utóbbit már otthon a családban is megkapták.

„Valamikor nemcsak a család, hanem az egész társadalom biztosította a gyermekek keresztény nevelését, a felnövő fiatalok bekapcsolódását a keresztény közösség életébe. Ennek következtében a hitoktatásra nem hárult más feladat, minthogy a keresztény környezetben felnövő gyerekekkel megismertesse hitünk igazságait, a jézusi élet követelményeit és keresztény életünk mindennapos gyakorlatait. A nevelési célt alárendelték az oktatási célnak.”⁴²³ A szülők is nagymértékben ma már inkább annak örülnek, ha gyermekeik ismeretek területén, különböző versenyeken kiváló eredményeket érnek el, és ennek érdekében mindent próbálnak megtenni, ami rajtuk múlik. Ugyanakkor a nevelés, és főképp a vallási nevelés háttérbe szorul.

A régi családmodell, amely szerint a családapa megkereste a mindennapi kenyeret, a családanya pedig otthon a gyermekekkel foglalkozott és nevelte őket, úgy tűnik, hogy átalakult, mivel a társadalomban folyó versengés és különféle mozgalmak⁴²⁴ azt az eredményt hozták magukkal, hogy a családanyák is munkahelyet kerestek maguknak, a gyermekek pedig idejük nagy részét az iskolában töltik, többnyire tanulással, amelynek következtében a nevelés, a vallásos nevelés maga szűk keretek közé szorult.

„Az Egyház – mint Isten zarándok népe – a világban él, ezért a társadalomban tapasztalható változások magát az egyházat is érintik. A magyar egyház számára a megváltozott társadalmi helyzet új kihívást jelent, ami – bizonyos szempontból – készületlenül érte. Korábban a vallási nevelés, a hitoktatás struktúrája és eszközei a

⁴²³ RÉDLY E., *Kateketika*, Eger 1995. 90.

⁴²⁴ Pl. a feminista mozgalom.

keresztény társadalom keretei által biztosított „népegyház” fogalmi háttérből alakultak ki. Ez a struktúra azonban jelentős változáson ment keresztül. Bár egyre több plébániai közösségben láthatók a megújulás jelei, az egyházi életben általában a keresztény ember identitásavara mutatkozik, ami az Egyház minden megnyilvánulási formáját érinti.”⁴²⁵

Ebben a helyzetben is visszhangzik Krisztus missziós parancsa, és újra meg újra tudatosul az Egyház küldetése, amely megnyilvánul azáltal, hogy alkalmazkodik az adott kor társadalmi helyzetéhez, és megpróbálja ennek megfelelően hirdetni az örök igazságokat. Gondoljunk itt a pápai megnyilatkozásokra, a II. Vatikáni Zsinat tanítására, a kiadott Katekizmusra, az 1983-ban kihirdetett CIC-re, a megalakult és aktívan tevékenykedő hitoktatási bizottságokra, az államokkal kötött konkordátumokra. Ezek mind olyan erőfeszítések, amelyek elősegítik Krisztus ügyét, ezen belül pedig a hitoktatást.

A meglévő háttér mellett mégis feltesszük a kérdést, hogyan tovább? Melyek azok az utak, amelyen a hitoktatásnak tovább kell haladnia, hogy eredményes legyen? Melyek a hitoktatás megfelelő szinterei? Segíti-e az egyházat a kötelező hittan vagy hátráltatja? Ezeket a kérdéseket tekintjük át a következő alpontokban, hogy valamilyen konklúziót tudjunk majd levonni.

7.1. Családi hitoktatás (nevelés)

A nevelés, és ezen belül a hitoktatás első szintere a gyermek életében a család, amelybe beleszületik. Itt kell megkapnia mindenkinek a hit alapjait, nem is annyira tan vagy tudás szintjén, hanem inkább a szülők példájából, imádságos lelkületéből, amely által megéreztetik a gyermekkel Jézus szeretetét. „Etiam familia christiana, quatenus «Ecclesia domestica», originale et fundamentale constituit scholam pro fidei formatione: pater et mater a Matrimonii sacramento gratiam recipiunt et christianae educationis ministerium relate ad filios, quibus simul valores humanos et valores religiosos testantur et transmittunt.”⁴²⁶

„Ismerjük azt a történetet, amikor a szülők Jézushoz hozták a gyermekeiket, hogy áldja meg őket. Arcukra fagyott a boldog várakozás mosolya, mert a tanítványok elutasították őket. Jézus, azonban rendreutasította kísérőit: „Hagyjátok, hadd jöjjenek hozzám a gyermekek és ne tartsátok vissza őket, mert ilyeneké az Isten országa. Bizony mondom nektek, aki az

⁴²⁵ Magyar Kateketikai Direktórium, Budapest 2005. 29.

⁴²⁶ Ioannes Paulus PP. II., adh. apost. *Christifideles laici* 62 in *AAS* 81 (1989) 514–515.: „A keresztény család is mint „házi egyház” a hitre nevelés eredeti és alapvető iskolája: az apa és az anya a házasság szentségében megkapják a keresztény nevelés kegyelmét és szolgálatát gyermekeik számára, akik előtt tanúságot tesznek az emberi és a vallásos értékekről és átadják nekik azokat.”

Isten országát nem úgy fogadja, mint egy gyermek, nem megy be oda” (Mk 10, 14-15).⁴²⁷ Jézus gyermekek iránti végtelen szeretete kell, hogy ösztönözze a szülőket arra, hogy gyakorolják nevelési jogukat. Ez a jézusi szeretet bátorította az Egyházat is, hogy előírja a szülők számára ezt a jogot, amely elsősorban kötelesség.

„Évezredek óta a nevelés tevékenységét az emberi közösségek (törzsek, népek stb.) minden korban – a természettörvényekre, természet- és szokásjogra alapozva – a primér közösségekre, a családokra bízta.”⁴²⁸ Nincs más közösség manapság sem, amely természetes módon, megfelelő emberi körülmények között el tudja látni a nevelést – beleértve a vallásos nevelést is –, mint a család.

„A kicsi gyermek számára a szülei az első legfontosabb életkorban, években oly mindenhatók, mint Isten. A vallásos családok gyermekei róluk mintázzák a majdani Istenképüket. Ha az édesanya minden szükségletéről szerető gyengédséggel gondoskodik, akkor számára az élet szép, biztonságos és élhető világ lesz. Az édesapa tekintélye a megbocsátással összekapcsolódva az irgalmas Mennyei Atyát fogja megjeleníteni. Ez óriási felelősség a szülők számára.”⁴²⁹

Az 1983-as CIC is megfogalmazta több ízben a szülők eme felelősségét, kötelességét, többek között az 1136. kánon, a házasság jogi következményeiről szólva a következőképpen fogalmaz: „Parentes officium gravissimum et ius primarium habent proles educationem tum physicam, socialem et culturalem, tum moralem et religiosam pro viribus curandi.”⁴³⁰ A szülőknek ezt a kötelességét a vallásos nevelés tekintetében talán nem is nevezhetjük kimondottan hitoktatásnak, hanem inkább alapvető ismeretek egyszerű átadásának, az imádságok megismertetésének, és ami a legfontosabb a szülők részéről, az nem más, mint az élő példa. Egész életükkel tegyenek tanúságot arról, hogy Krisztushoz tartoznak, hisz a gyermek ebből fogja megérezni, megtanulni, megszívlelni, magáévá tenni a keresztény magatartást, lelkületet.

Sajnos ismerünk olyan szülői hozzáállást, amely szerint semlegesén kell a gyermeket nevelni, és majd ő eldönti, hogy milyen világnézetet választ magának. Ezzel kapcsolatban a következőket írja Erdő Péter bíboros: „A házasság szentségének kegyelméből a szülők az evangélium első átadói gyermekük számára. Tehát az Egyházon belül is különös nevelői szerepe van a családnak. Nem mondhatjuk, hogy semmilyen világnézetre, vallásra nem

⁴²⁷ TELEKI B., *Az újszülött, a csecsemő és a kisgyermek nevelése*, Becse 1983. 6.

⁴²⁸ CSANÁD B., *Neveléstan*, Budapest 1995. 26.

⁴²⁹ MERVAY M., *A családi imádság pedagógiai gyümölcsei*, in *Katolikus Pedagógia II.*, Budapest 2011. 138.

⁴³⁰ CIC 1136. c., in *AAS (II) 75* (1983) 182.: „A szülők legsúlyosabb kötelessége és elsődleges joga, hogy erejükhez mérten gondoskodjanak gyermekeik fizikai, szociális, kulturális, erkölcsi és vallási neveléséről.”

neveljük a gyereket. „Majd ha felnőtt, eldönti”. Az ember ugyanis olyan lény, aki fejlődésében éli meg kibontakozását. Nem csupán egyetlen, ideológiai magasságokba emelt, nagy, ünnepélyes döntésben, hanem – igaz egyre tudatosabban – egy érési folyamatban. Akit nem nevelnek vallásosan, azt nem semlegesen nevelik, hanem vallástalanul. Vallástalanságra nevelik. De ugyanez a helyzet a kultúrával és az anyanyelvvvel kapcsolatban is. Ha nem beszélünk semmilyen nyelven a gyermek előtt, mondván, hogy majd 18 évesen eldönti, milyen anyanyelvet választ magának, akkor nem lesz anyanyelve...⁴³¹ Annyira automatikus, hogy a szülő táplálja gyermekét életének első pillanataitól kezdve, beszél hozzá, meséket olvas esténként, lefekvéskor, öltözteti, szeretgeti. Talán ilyen természetesnek kellene lennie a vallásos nevelésnek, különösen azért, mert az a gyermek egyben Isten gyermeke is, és ebből kifolyólag magába kell szívnia azt, ami az emberben isteni, és ami az embert egyre inkább Istenhez teszi hasonlónak.

A keresztségben – ha a szülő eljutott oda, hogy gyermekét megkeresztelje – a szülők és a keresztszülők kötelezettségeket vállalnak, és hallaniuk kell az a szót, amely Jézus keresztelekor elhangzott: „Te vagy az én szeretett Fiam, benned telik kedvem” (Lk 3, 22.). Ennek a mennyei hangnak állandóan visszhangoznia kell a szülő és a keresztszülő tudatában, mindannyiszor, amikor csak gyermekére tekint. „A keresztség újra meg újra emlékeztet arra, hogy ez a gyermek Isten gyermeke.”⁴³² Sokan azt gondolhatják, hogy mekkora erőfeszítésekre van szükség annak érdekében, hogy a szülő gyermeke figyelmét Istenre irányítsa, pedig ez a kérdés szinte minden esetben egyszerűnek mutatkozik, mivel maga a gyermek, amikor elkezd kérdezni, 4-5 éves korában, akkor azokat a kérdéseket teszi fel, amelyek megválaszolása által Istenre mutatunk, azaz a gyermek nem tesz mást, mint érdeklődik Isten után, elkezd az első hittanórát, a családi hitoktatást.

A *Catachesi Tradendae* apostoli buzdítás elengedhetetlennek nevezi a családi hitoktatást: „Az a hitoktatói tevékenység, amely a családon belül folyik, egészen különleges adottságokkal rendelkezik és semmi egyéb nem tudja helyettesíteni. Az Egyház, különösen a II. Vatikáni Zsinat, joggal és méltán hangsúlyozza a hitoktatásnak ezt a formáját. A szülőktől jövő hitbeli nevelésben, amelyet a gyermek életének első éveiben el kell kezdeni, a család minden tagja kölcsönösen segíti egymást, hogy a keresztény élet – gyakran csöndes, de

⁴³¹ ERDŐ P., *A család valósága a Teremtő terve szerint*, in *Katolikus Pedagógia II.*, Budapest 2011. 32.

⁴³² GRÜN, A.; ROGGE, J., *A gyermek, aki Istenre mutat*, in *Szülők és nevelők könyvespolca 14.* (Szerk.: Torday Attila) Budapest 2012. 57.

kitartó, s a mindennapos élet problémáit evangéliumi szellemben megoldó – tanúságtételével gyarapodjanak a hitben.”⁴³³

Joggal hangsúlyozzák az egyházi dokumentumok, a pápai buzdítások a szülők rendkívüli felelősségét a keresztény nevelést illetően, mivel a gyermek minden tekintetben az fogja átvenni és magáévá tenni, amit a szülőknél lát. Ezt az alapvető nevelést a későbbiekben aligha lehet pótolni.

„Ex matrimonii sacramento officium educationis dignitatem haurit ac vocationem ut verum sit ac proprium « ministerium » Ecclesiae, quod prosit sodalium eius perfectioni. Talis est excelsitas splendorque ministerii institutorii parentum christianorum ut nihil dubitet Sanctus Thomas id comparare cum sacerdotum ministerio : « sunt enim, inquit, quidam propagatores et conservatores spiritualis vitae secundum spirituale ministerium tantum, ad quod pertinet ordinis sacramentum; et secundum corporalem et spiritualem simul, quod fit per sacramentum matrimonii, quo vir et mulier conveniunt ad prolem generandam et educandam ad cultum divinum ».”⁴³⁴ A családi katekézis adja meg a gyermeknek elsősorban azt az értékrendet, amelyet Krisztus kívánt meg követőitől, kialakítva ez által az életpéldákra alapuló vallásos emberi magatartást, amelyben megjelenik az az istenarc, amelyet magunkon viselünk.

7.2. Egy kedvező családi modell

A 793. kánon kimondja, hogy elsősorban a szülőknek kötelessége, feladata és joga gyermekeik vallásos nevelése, azaz főként a családban kell megalapozni a keresztény nevelést, és majd kiválasztani a megfelelő eszközöket, lehetőségeket, hogy a családban elkezdett vallásos nevelés ne szenvedjen hiányt, folytonos legyen. „Parentes, necnon qui eorum locum tenent, obligatione adstringuntur et iure gaudent prolem educandi; parentes catholici officium quoque habent ea eligendi media et instituta quibus, iuxta locorum adiuncta, catholicae filiorum educationi aptius prospicere queant. Parentibus ius et etiam iis fruendi auxiliis a societate civili praestandis, quibus in catholica educatione filiorum

⁴³³ CT 68, in AAS 71 (1979) 1333.

⁴³⁴ Ioannes Paulus PP. II., adh. apost. *Familiaris consortio* 38, (a továbbiakban FC) in AAS 74 (1982) 129.: „A házasság szentségében olyan méltóságot és hivatást kap a szülők nevelői kötelessége, hogy valóban és sajátosan az Egyház "szolgálat" lesz, azé az Egyházé, amely tagjai tökéletesedését szolgálja. A keresztény szülő nevelői szolgálatának oly nagy méltósága és fénye van, hogy Szent Tamás a papi szolgálattal hasonlítja össze: «Vannak ugyanis, akik a lelki élet továbbadói és őrői, de csupán lelki szolgálattal, és ez az ordo (egyházi rend) szentségéhez tartozik; mások testileg is, lelkileg is teszik ezt, és ez a házasság szentsége által történik, amelyben a férfi és a nő egyesül, hogy gyermeket hozzanak a világra és Isten dicsőségére neveljék.»”

procuranda indigeant.”⁴³⁵ Mielőtt azonban a szülők igénybe vennék az adott nevelési lehetőségeket, minden eddigi tapasztalat azt mutatja, hogy elsősorban a családban – és nem lehet elég korán elkezdni – le kell rakni a hitre épülő sziklaszilárd alapokat.

„A szülők a lelkipásztori feladat hordozói a családban. Joguk és kötelességük a nevelés (can. 793.) az emberi személyiség egységes kifejlődése (can. 795.) különös tekintettel arra, hogy az elvezessen az egyház igehirdetéséhez és szentségi életéhez. Ezért mindenki mást megelőzve a szülők feladata az, hogy szavuk és példájuk által formálják a gyermekeiket hitben és keresztény életben (can. 774. § 2.).”⁴³⁶

A következőkben egy ilyen egyszerű, de hatékony modellt szeretnék bemutatni. Gyakorló katolikus családoknál nagy figyelmet fordítottak arra, hogy a gyermek már gyakorlatilag születésétől kezdve vallásos szellemben, a katolikus hit „elvárásainak” megfelelően éljen, nevelkedjen. Kifejeződött ez egyrészt abban, hogy a gyermeket, amint értelmé arra az érettségi fokra jutott, alaposan megtanították a legfontosabb imádságokra. Ez nem merült ki annyiban, hogy egyszer fel tudta mondani az imákat, hanem fontosnak tartották a szülők akár munka, főzés közben is gyermekeiket az imádságokra tanítani, amely amellett, hogy a családnak egy közösen eltöltött programmá vált, egyúttal az imákat is komolyan elmélyítette.

Másrészt nem lehet elmenni szó nélkül a példamutatás fontossága mellett sem, ugyanis a szülők vallásukat gyakorolva étkezések alkalmával, lefekvés előtt, és minden olyan esetben, mikor szükségét érezték, imádságokat mondtak, így gyakorlatilag a gyerekekbe már kiskorukban beleivódott az, amit szüleiktől láttak, és ezáltal saját mindennapi életük fontos és szükséges részének tekintették a szüleiktől látott mintát.

Ennek a komoly családi hatásnak köszönhető az, hogy annak ellenére, hogy nem volt hitoktatás, a gyermek mégis gyakorló katolikusává vált. Ezt az eredményt sajnos a hitoktatás nem képes elérni a szülői nevelés nélkül, ugyanis manapság bár van hitoktatás, a legtöbb esetben, ha a gyermek a családban nem látja a követendő példát, nem nevelik rá, nem teszik kellően az élete részévé a vallásos cselekményeket, akkor csekély eséllyel fogja követni, és tudja majd a saját gyermekeinek is átadni a megfelelő keresztény szellemiséget.

⁴³⁵ CIC 793. c., in AAS (III) 75 (1983) 144.. „A szülők és azok, akik őket helyettesítik, kötelesek és jogosultak a gyermek nevelésére. A katolikus szülőknek kötelessége és joga az is, hogy megválasszák azokat az eszközöket és intézeteket, amelyek segítségével a helyi viszonyoknak megfelelően a legjobban tudnak gondoskodni gyermekeik katolikus neveléséről. A szülőknek joga az is, hogy éljenek a világi társadalomnak gyermekeik neveléséhez szükséges segítségével.”

⁴³⁶ HEIMERL, H., *Az új egyházi házasságjog*, Budapest 1985. 50.

7.3. Iskolai hitoktatás

A gyermek, miután kikerül a család meleg kötelékéből, ahol jobb esetben közelebb került Istenhez, eljut egy másik közösségbe, az iskolába, találkozik korabeli társaival, és elsajátíthat újabb magatartásformákat vagy ismereteket, amelyek által erősítheti az otthonról hozott hitet, de sajnos megvan annak is a veszélye, hogy negatív hatásokat gyakorol rá az új közösség. Mindez függ az iskola jellegétől, az ott tanulók beállítottságától, a nevelők által állított értékrend mibenlététől és nem utolsósorban a hozott hitbeli meggyőződés erősségétől is. Elsősorban azonban az iskola által nyújtott minőségi nevelés a mérvadó. Ezért magának az iskolának kell megújulnia.

„La complessità del mondo contemporaneo ci convince di quanto sia necessario ridare spessore alla coscienza dell'identità ecclesiale della scuola cattolica. Dall'identità cattolica, infatti, emergono i tratti di originalità della scuola, che si « struttura » come soggetto ecclesiale, luogo di autentica e specifica azione pastorale. Essa condivide la missione evangelizzatrice della Chiesa ed è luogo privilegiato in cui si realizza l'educazione cristiana. In questa direzione «le scuole cattoliche sono contemporaneamente luoghi di evangelizzazione, di educazione integrale, di inculturazione e di apprendimento di un dialogo vitale tra giovani di religioni e di ambienti sociali differenti». L'ecclesialità della scuola cattolica è, dunque, scritta nel cuore stesso della sua identità di istituzione scolastica. Essa è vero e proprio soggetto ecclesiale in ragione della sua azione scolastica, « in cui si fondano in armonia la fede, la cultura e la vita ». Occorre così riaffermare con forza che la dimensione ecclesiale non costituisce nota aggiuntiva, ma è qualità propria e specifica, carattere distintivo che penetra e plasma ogni momento della sua azione educativa, parte fondante della sua stessa identità e punto focale della sua missione. La promozione di tale dimensione è l'obiettivo di ogni componente la comunità educativa.»⁴³⁷

⁴³⁷ Congregazione per L'educazione Cattolica, *La scuola cattolica alle soglie del terzo millennio*, Roma, 1997. 11.: „Mai bonyolult világunk arról győz meg bennünket, hogy a katolikus iskola azonosságutadatának meg kell újulnia. A katolikus iskola azonosságutadatából fakadnak azok a sajátos vonások, amelyek egyházi szolgálatként szerveződnek sajátos és hiteles lelkipásztori tevékenységgé. Az iskola részt vesz az Egyház evangelizációs küldetésében, mint a keresztény nevelés kiváltságos területe. Ebben a tekintetben, "a katolikus iskolák egyszerre területei az evangelizációnak, a teljes ember formálásának, az inkulturációnak és a különböző vallású és társadalmi helyzetű fiatalok közti eleven párbeszéd elsajátításának." „Az iskola egyházi jellege az oktatási intézmény szíve. Iskolai tevékenysége igazi egyházi szolgálat, amelyben "harmonikusan ötvöződik a hit, a kultúra és az élet." Újból meg kell erősíteni azt a tényt, hogy ez az egyházi jelleg nem csupán egyik járulékos eleme a katolikus iskolának, hanem sajátos megkülönböztető minősége, amely minden pillanatban alakítja a nevelő tevékenységét, sőt azonosságának alapja és küldetésének lényege. A nevelőtestület minden tagjának törekednie kell arra, hogy ezt a távlatot erősítse.

Igen fontos a megfelelő iskola megválasztása, amely biztosítja, sőt adott esetben erősíti a családból hozott hitbeli értékeket. Ennek a gondolatát a Kódex is ajánlja, a szülők pedig kötelesek e rendelkezésnek eleget tenni. „Parentes, necnon qui eorum locum tenent, obligatione adstringuntur et iure gaudent prolem educandi; parentes catholici officium quoque habent ea eligendi media et instituta quibus, iuxta locorum adiuncta, catholicae filiorum educationi aptius prospicere queant.”⁴³⁸ Az iskola megválasztásánál elsősorban a katolikus iskolákat kell előtérbe helyezni, és ennek lehetőségére, ahol adott, fel kell hívni a szülők figyelmét. Napjainkban megfigyelhető az a tendencia, miszerint a szülők egy bizonyos csoportja az ún. elit iskolákat helyezi előtérbe, szemben a nevelést biztosító katolikus oktatási intézményekkel. Ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy a katolikus iskolákban nem lenne meg a megfelelő magas képzési színvonal, sőt egyre inkább azt tapasztaljuk a rendszerváltás után, hogy nagyon megerősödtek a katolikus iskolák, és a legtöbb messzemenően magasabb szinten áll az egyéb jellegű iskoláknál. A lehetőségek pedig az utóbbi egy évtizedben bővültek.

„Magyarországon ma már jelentős számú katolikus iskola működik. A közoktatás minden szintjén az első osztálytól az érettségig⁴³⁹ van lehetőség katolikus intézményt választani. Pozitív tendencia az is, hogy ezekre az iskolákra van igény a családok részéről. A rohamosan csökkenő gyermeklétszám mellett az egyházi intézményekben – a statisztika szerint – kisebb mértékben csökkennek a tanuló létszámok, mint az oktatási intézmények átlagában. Ez arra utal, hogy a szülők tisztában vannak az értékorientált nevelés pozitívumaival.”⁴⁴⁰

A katolikus iskolák mellett ott vannak a nem felekezeti és nem katolikus iskolák is, ahol sokszor nehézségekbe ütközik a katolikus nevelés megvalósítása, és maga a hitoktatás is. „Vehementer quidem exoptamus, ut, agnito humanae personae familiarumque clarissimo iure et confirmata religiosae omnium libertatis reverentia, permittatur cunctis alumnis catholicis in spirituali sua educatione progredi opitulante religiosa institutione, quae ex Ecclesia pendet, sed quae, pro nationibus, impertiri potest per scholam vel intra scholae ambitum vel etiam secundum consensionem cum publicis auctoritatibus de temporibus scholasticis, si catechesis

⁴³⁸ CIC 793 c., 1§, in AAS (II) 75 (1983) 144.: „A szülők és azok, akik őket helyettesítik, kötelesek és jogosultak a gyermek nevelésére. A katolikus szülőknek kötelessége és joga az is, hogy megválasszák azokat az eszközöket és intézeteket, amelyek segítségével a helyi viszonyoknak megfelelően a legjobban tudnak gondoskodni gyermekeik katolikus neveléséről.”

⁴³⁹ Itt meg kell jegyeznünk, hogy nem csak általános és középiskolákról van szó, hanem az intézményes nevelés-oktatás minden korosztály számára biztosítva van az Egyház részéről, kezdve az óvodától, az egyetemeken túl, egészen a posztgraduális képzéseket is beleértve.

⁴⁴⁰ ERDŐ M., *Értékorientált nevelés a családban és az iskolában*, in *Katolikus Pedagógia II.*, Budapest 2011. 83.

eventi tantummodo in paroecia vel in alia sede curae pastoralis.”⁴⁴¹ Néhány lehetőséget sorolt fel II. János Pál Pápa a hitoktatás lehetséges szintereiről, de valójában annyira eltérőek a lehetőségek országonként, egyházmegyénként, plébániánként, hogy mindenhol a helyzetet kell felmérni.

„Nagyon nagy szükség van az új generációk erkölcsi és etikai nevelésére, valamint felkészíteni őket arra a felelősségre, amit a társadalom életében való jövőbeni tevékenységük kell, hogy jelentsen.”⁴⁴² De miként lehet ezt megvalósítani?

Érdekes és igen nehéz kérdés – mivel Magyarországon 2013-ban kötelezővé tették a 2011-es köznevelési törvény értelmében a hittan vagy erkölcs oktatását – a kötelező hittan problematikája olyan körülmények között, mint például Magyarországon, ahol sok esetben a gyermekek nem hozzák magukkal otthonról a hit csíráját. Lehetséges, hogy a hittan kötelezővé tételével teljesen ellenkező hatást válthatunk ki a gyermekekben. E kérdésfelvetésnek a helyes és gyümölcsöző megoldására talán bölcs megítélésre lenne szükség, hisz ellenkezőleg jó esetben ismereteket nyújtanánk a felnövekvő nemzedéknek, amely párosulhat ellenszennvel, az örömhír pedig már nem lenne öröm mindenki számára. Tudjuk ugyanakkor, hogy a hit ajándék, Isten ajándéka, amit csak a kitárt szív tud befogadni. Az iskolai hitoktatásnak pedig az is lenne a célja, hogy a gyermekeket elvezesse a plébániai közösségbe, ahol a Krisztus által óhajtott egységet és a látható Egyházat kell jelenvalóvá tenni.

7.4. Egy kedvező katolikus iskolai modell

Megfigyelhető napjainkban a szülők részéről egy olyan jellegű törekvés – különösen az egyházi iskolák által nyújtott erkölcsi nevelésnek köszönhetően –, hogy gyermekeiket egyházi iskolába íratják, sok esetben felekezettől függetlenül. A katolikus iskolának missziós tevékenységet kell folytatnia, amellett, hogy minden igyekezetével az oktatás területén is a legjobbat kell nyújtania. „La Scuola Cattolica rientra nella missione salvifica della Chiesa e particolarmente nell'esigenza dell'educazione alla fede. Memore che « la coscienza

⁴⁴¹ CT 69, in AAS 71 (1979) 1335.: „Nagyon kívánjuk, hogy ismerjék el az egyes emberek és a családok jogát és biztosítsák mindenkinek a vallásszabadságát. Tegyék lehetővé ezek az iskolák minden katolikus növendéküknek, hogy a hitoktatás támogassa őket abban, hogy gyarapodhassanak lelki életükben, mégpedig az Egyház irányítása mellett. Az ilyenfajta hitoktatás azonban országonként más és más lesz: lesz, ahol biztosíthatja maga az iskola; másutt az iskola csak helyet ad hozzá; lesz, ahol állami szervekkel megegyezve a hitoktatásnak igazodnia kell az órarendhez; s ahol csak plébánián vagy más egyházi épületben tartható a hittan.”

⁴⁴² SZUROMI SZ. A.; FERENCZY R., *Az Egyház és Állam kapcsolatának alakulása Közép- és Kelet-Európában az elmúlt két évtized jogalkotásának tükrében*, in *Kanonjog* 12. (2010), 112.

psicologica e la coscienza morale sono dal Cristo chiamate a simultanea pienezza quasi a condizione per ricevere come finalmente all'uomo si conviene i doni divini della verità e della grazia » la Chiesa si sente impegnata a promuovere nei suoi figli la piena consapevolezza della loro rigenerazione alla vita nuova. Nel riferimento esplicito al Vangelo di Gesù Cristo da radicare nella coscienza e nella vita dei fedeli si definisce appunto il progetto educativo della Scuola Cattolica che deve tener conto degli attuali condizionamenti culturali.”⁴⁴³

Ha egyszerűen a katolikus iskolát vesszük szemügyre, észrevesszük, hogy számos lehetőség adódik a hit átadására olyan gyermekek részére, akiknek szüleik lényegében nem találkoztak Krisztussal, sőt meg sem keresztelték gyermekeiket. Katolikus iskolát választanak gyermekük számára, pusztán azért, mert jót hallottak az iskoláról, vagy jó véleménnyel vannak a tanítóról, akihez majd a gyermek kerül.

A katolikus iskola sajátos egyházi tanítói tevékenységében gyökerezve egyesül a hit, a kultúra és az élet harmóniája, amely oktatási forma nyitott mindazok számára, akik nem akarnak eltávolodni a keresztény elveken alapuló nevelési projekttől.⁴⁴⁴

A vallásos családból katolikus iskolába került gyermek esetében kiváló lehetőség van arra, hogy a katolikus iskola erősítse a családi hatásokat, és a közösséghez való tartozás szellemét megalapozza. Ez a lehetőség könnyen megvalósítható a vallásos családok esetében, bár sajnos sok esetben ennek ellenkezője is előfordul. Mint azonban említettem, jelen vannak a katolikus iskolák pozitív tapasztalatai között olyan esetek is, amikor a gyermek egy nem vallásos családból kerül az iskolába, és újdonságként hat rá az Örömhír üzenete egy kiváló hitoktató, osztályfőnök hatására. Léteznie kell egy interaktív kapcsolatnak a tanító és a diákok között, amely folyamatos és szilárd. „A nevelés mindig közösségi kapcsolat, emberek közötti kapcsolat, és azt kell jelentenie, hogy a kapcsolat mindkettő alanya, oldala eleget tesz bizonyos feltételeknek. A kapcsolat egyik oldalán a mester áll, a kapcsolat másik oldalán a tanítvány vagy tanítványok. Vagyis ez közösségi kapcsolat, mely hosszú időre összekapcsolja az embereket. Ez nem egyszeri cselekmény. Közösen átélt dolgok, közösen vezetett feladatok hosszú sora ez.”⁴⁴⁵

⁴⁴³ Congregazione per L'educazione Cattolica: *La scuola cattolica*, Roma 1977, 9.: „A katolikus iskola: része az Egyház üdvösséget szolgáló küldetésének különösen a hitre való nevelés kötelességének vonalán. Az Egyház nem felejtheti, hogy az emberi öntudatot és lelkiismeretet Krisztus egyidejű teljességre hívta meg, hogy részük lehessen, amint végső soron az emberhez illik, az igazságnak és a kegyelemnek isteni ajándékaiban. Ezért kötelességének tekinti, hogy fiaiban fejlessze az új életre való újjászületésük mind teljesebb tudatosítását. Jézus Krisztus evangéliumában egészen kifejezetten megvan az az igény, hogy belegyökerezzenek a hívek lelkébe és életébe. Épp ez a célja a katolikus iskola nevelési tervének is, amelynek számot kell vetnie a mindenkori művelődési viszonyokkal.”

⁴⁴⁴ Congregazione per L'educazione Cattolica: *Lett. circ. (n. 520/2009) sull'insegnamento della religione nella scuola*, Roma 5 maggio 2009.

⁴⁴⁵ DZIEGA, A., *A család nevelő feladatai*, in *Katolikus Pedagógia I.*, Lublin 2010. 43.

Egy keresztény értékeket magában hordozó, és munkáját fontosnak tartó osztályfőnök például nagyon sokat tehet annak érdekében, hogy összefogja a diákokat, közösséggé alakítja az osztályt, és igazi keresztény értékeket közvetít tagjai felé, akik készek együttműködni a közös célok érdekében. „Az iskolai osztály-csoport tehát diákok és fiatalok összetett közösségeként jelenik meg, melynek megvan a sajátos dinamikája, és melyre sokféle külső és belső tényező hat, kialakítva morálját és légkörét, belső struktúráját, összetartozását vagy széthúzását. Ennek következtében az osztály fontos hatással van a diákok intellektuális és érzelmi fejlődésére.”⁴⁴⁶ Egy osztály életének egésze függ tehát az osztályfőnök elkötelezettségétől, példamutatásától, de attól is, hogy milyen kapcsolatot tud teremteni nemcsak a diákokkal, hanem azok szüleivel is.

„Az érték átadás eredményessége szempontjából fontos a katolikus értékrend mellett elkötelezett, hitét megélő pedagógusokból álló tantestület.”⁴⁴⁷ Ha nem is találunk ilyen kiváló tantestületet, mégis vannak olyan kiváló pedagógusok, akiket osztályfőnökké lehetne kinevezni, és így igazi osztályközösséget formálva, életükkel, felkészültségükkel megérinthetik a nem vallásos családból származó gyermekek szívét-lelkét, akik szüleiktől függetlenül lelkesednek, kezdetben csak érzelmi szinten az Örömhír iránt, és saját döntésük révén a keresztség mellett döntenek, majd gyakorolják vallásukat.

Ilyen pozitív esetekre is számos példát találunk, amikor maga a gyermek, ha találkozik egy kiváló pedagógussal, egy igazi osztályközösséggel, megszereti vallását, és elkezdí azt gyakorolni, akár ministrálni jár, akár egyszerűen részt vesz különféle plébániai rendezvényeken, felolvass a templomban, szerepet vállal pásztorjátékokban, passió előadásokban. Ismeretes olyan eset is, amikor a gyermek meggyőződése következtében maga a szülő is közelebb kerül a plébániai élethez, ezáltal az Egyházhoz, és maga is úgy dönt, hogy felveszi a keresztséget. Ezek az esetek azonban még a jól működő közösségeknél is ritkák, azonban meg kell állapítanunk, hogy ha egy szülő ilyen elhatározásra jut, akkor többnyire vallásgyakorlóvá válik, és komolyan veszi keresztény mivoltát.

Térjünk vissza azonban a jó példa hatására, az iskolában „megtért” gyermekek esetére. Nagyon sok tényezőnek függvénye, hogy a gyermek mennyire tud bekapcsolódni a plébániai életébe, mennyire marad meg az a kis közösség, amelyben megkapta a vallás értékrendjét, és egyáltalán megmarad-e a keresztény közösség tagjai között? Tapasztalhatjuk, hogy ezek a gyermekek, akik egy adott katolikus iskolában jó példát vehettek tanáraiktól, osztályfőnöküktől, hitoktatójuktól és közelebb kerültek az egyházhoz, sajnos miután

⁴⁴⁶ WRONSKA, H., *Az iskolai csoportok jelentősége a nevelésben*, in *Katolikus Pedagógia I.*, Lublin 2010. 287.

⁴⁴⁷ ERDŐ M., *Értékorientált nevelés a családban és az iskolában*, in *Katolikus Pedagógia II.*, Budapest 2011. 84.

kikerülnek az iskolából, más közösségek tagjai lesznek, más városokba kerülnek, és többségük, ha nem is lélekben, de fizikailag eltávolodnak a plébániai közösségtől, élettől, amennyiben nincs egy komoly további nevelési terv, amely megtartaná őket.

„Accidit dein pubertas et adulescentia omnibus cum rebus, quas aetas ista secum infert tum grandes tum periculosas. Est videlicet tempus, quo quis se ipsum reperit suumque interiorem veluti mundum, quo magnanima ineuntur consilia erumpuntque affectio amoris et impetus naturales sexualitatis; tempus, quo cupiditas socialis consortionis exardescit, quo percipitur laetitia insignite vehemens, coniuncta cum inebriante vitae inventione. Attamen saepe eadem est aetas interrogationum subtiliorum et inquisitionum sollicitarum, immo frustrantium, aetas cuiusdam diffidentiae aliorum periculosaeque separationis ab aliis, aetas interdum primarum calamitatum et acerbitatum. Haud vero catechesis negleget has tam facile mutabiles condiciones istius difficilis vitae aetatis. Immo partes decretarias explorare poterit catechesis, quae adulescentem ducere valebit ad recognoscendam propriam vitam et ad dialogum faciendum quaeque minime vitabit graves ipsius quaestiones: donationem sui, fiduciam, amorem eiusque communicationem, quae sexualitas est.”⁴⁴⁸

Komoly erőfeszítéseket és kiváló terveket kell szem előtt tartani és megvalósítani annak érdekében, hogy a kamasz fiatalokat meg tudjuk tartani közösségünkben. Ha mindez megvan, akkor is tapasztalható sajnós az a szomorú valóság, hogy bizony a fiatalok nagy része lassanként kezd eltávolodni a plébániai közösségtől. II. János Pál pápa buzdításának eleget téve, csak úgy őrizhetjük meg fiataljainkat, ha teljes mértékben az ő problémáikat maga a nevelő a sajátjának is tekinti, átérzi azok lelki nehézségeit, és minden erejével azon dolgozik, hogy megoldást találjon, segítsen nekik, és ezáltal megérezzék, hogy barátokra leltek, törődnek velük, közösséghez tartoznak.

A kedvező iskolai modellről elmélkedve, és a mindennapi tapasztalatokból kiindulva megállapíthatjuk, hogy jó esetben előfordul, hogy a gyermek a vallási pozitív élmények sorozatának köszönhetően közel kerül egy plébániai közösséghez, megszereti Krisztust, gyakorolja a vallását, és tagja marad annak a közösségnek, amennyiben az adott közösség

⁴⁴⁸ CT 38, in AAS 71 (1979) 1309.: „Ezután következik a serdülőkor és az ifjúkor mindazokkal a nagy, ugyanakkor veszedelmes dolgokkal, amelyeket ez a korszak magában hordoz. Ez az az időszak, amikor az ember fölfedezi önmagát és a maga belső világát; ez a nagy tervezések kora, melyben feltör a szeretetigény és a nemi ösztön. Ebben az időszakban lobban fel a csoporthoz tartozás vágya és az élet feletti kitörő öröm. Ugyanakkor elvont kérdések is fölmerülnek, és aggasztó, sőt kudarcokat hozó problémákkal is szembetalálja magát a serdülő ember. Gyanakvó lesz, veszedelmesen el tudja magát határolni másoktól, ezért az első konfliktusok és keserűségek korszaka is ez az időszak. A hitoktatás nem hagyhatja figyelmen kívül ennek a nehéz életszakasznak oly könnyen változó feltételeit. Sőt, meghatározó szerepe lehet a sajátos kamaszkori problémák megoldásában annak, ha el tudja vezetni az embert saját életének felfedezéséhez, ha dialógust tud vele kezdeni, és nem tér ki súlyos kérdései elől: az önátadásnak, a bizalomnak, a szeretetnek és a szeretet másik nem felé történő ajándékozásának kérdései elől.”

hitelesen képviseli Krisztus evangéliumát. Kétségtelen, hogy a vallásos családban nevelkedőket nézve többen maradnak meg egy egyházi közösségben, mint azok a gyermekek, akik a katolikus iskolában ismerik meg a katolikus hitet, és igyekeznek szülői háttér nélkül azt magukévá tenni. Ezek után már csak az a kérdés, hogy miként lehet nem vallásos szülők gyermekeiből vallásos gyermekeket nevelni?

Érdeemes lenne talán – bár az elmúlt rendszer eltávolította az embereket a vallástól és az Egyháztól – a katolikus iskolában rendszeres katekézist tartani a szülőknek, tanároknak, sőt létrehozni külön a vallásosságot előmozdító szülői és tanári közösségeket, akik azon munkálkodnak szóval és életpéldájukkal, hogy a többi szülőt, tanárt közelebb vezessék a plébániai közösséghez és nem utolsósorban Krisztushoz. Ehhez azonban egy hosszú távú stratégiára, együttműködésre és közös célra lenne szükség. „Különösen fontos ebben a kérdésben és a nevelés terminusában a cél, amit magunk elé állítunk, a cél, amely felé igyekszünk.”⁴⁴⁹ Ha pedig szem előtt tartjuk Krisztus üdvözítő tervét, akkor a mi tervünknek is az Övéhez kell igazodnia, és akkor egyértelműen világos minden szülő, hitoktató, lelkipásztor, nevelő számára a kitűzendő, megvalósítandó cél.

7.5. Plébániai hitoktatás

Isten népének elsődleges színtere, ahol szűkebb értelemben jelen van Isten országa az emberek között, az nem más, mint a közösség, ahol az ember él, és bekapcsolódhat Krisztus Titokzatos Testének, az Egyháznak életadó tevékenységébe, az egyházi csoportok munkájába, azok élményszerű működése megtapasztalásába. „A társadalmi személyiség kialakulásában a széles értelemben vett környezetén kívül nagy szerepet játszanak a különféle társadalmi csoportok. ... Az egyházi csoportokat meleg légkör és az egyéni kapcsolat lehetősége jellemzi. Kielégíthetik egyes tagjaik alapvető szükségleteit. Ha azonban működőképesnek kell lenniük, és hosszú időn keresztül kell teljesíteniük feladataikat, és emellett nem akarnak a stagnálás fázisába kerülni, muszáj valamilyen közösség részévé válniuk.”⁴⁵⁰ A közösség alatt nem feltétlenül egy standartd, kimondott névvel rendelkező, vagy valamelyik extrémistát kedvelő csoportosulást értünk, hanem egy olyan közösséget, amely felfedezte az Evangélium szépségét, amelyet hitelesen meg akar osztani másokkal.⁴⁵¹ Egy ilyen közösségnek az adott plébánia életében vannak céljai. Lennie kell egy végső célnak, amely nem más, mint a lelkek

⁴⁴⁹ DZIEGA, A., *A család nevelő feladatai*, in *Katolikus Pedagógia I.*, Lublin 2010. 43.

⁴⁵⁰ PIOTR, B., *A fiatalok nevelése az egyházi közösségben*, in *Katolikus Pedagógia I.*, Lublin 2010. 310-312.

⁴⁵¹ MEDDI, L., *Formare cristiani adulti*, Cittadella Editrice- Assisi 2013, 57.

üdvössége, és lenni kell közvetett céloknak is, amelyek ezt a végső célt vannak rendelve elősegíteni. Éppen ezért, nem feltétlenül új mozgalmat értünk a közösség szó alatt – amely adott esetben elrettentő is lehet a külső szemlélő számára –, hanem egy olyan testvéri együttlétet, amely létezési és aktivitási alapjait a Bibliából és az ekkleziológiából meríti.⁴⁵²

Ahhoz azonban, hogy a gyermek eljusson egy ilyen plébániai közösségbe, és ott megélje a Krisztus Egyházához való tartozás örömét, szükség van arra – különösen akkor, ha nincs meg a családi vallásos nevelés –, hogy megfelelő hitoktatásban részesüljön, azaz találkozzon az evangélium örömhírével, nem is annyira mint ismeretek halmazával, hanem inkább a lélek megtapasztalásai tekintetében, melyek arra ösztönzik, hogy ebben a közösségben, az Isten országának ezen szintjén akarja élni istengyermeksége mivoltát.

Éppen ezért figyelembe véve a különböző helyi sajátosságokat, ahol a hitoktatást végzik, magán a plébánián belül is, mindenféle hitoktatásnak – a családokban, az iskolában, az apostolkodó társulatokban, a fiatalok köreiben – oda kell vezetnie, hogy a közös hitvallásra, az Egyház iránti közös engedelmességre és a közösségen belüli evangéliumi életre jussanak el valamennyien, hiszen „egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség, egy mindnyájunk Istene és Atyja” (*Ef 4,5*). Éppen ezért akár a nagy, népes plébániák, akár a kisebb plébániai közösségek súlyos kötelezettségnek tekintsék, hogy kiképezzék azokat – papokat, szerzeteseket és laikusokat egyaránt –, akik minden energiájukat a hitoktatásnak szentelik.⁴⁵³ A közös hitvallás elérése tehát mindenkit kötelez, akik Krisztus mellett foglaltak állást. Ennek érdekében a hitoktatóknak, lelkipásztoroknak és a világi krisztushívőknek is a saját plébániájuk evangéliumi céljait megfogalmazva kell egységet alkotni és egyben kapcsolódni Krisztus egyetemes egyházához.

A plébániai hitoktatás tehát mindenkinek a feladata, de elsősorban a lelkipásztoroké. Nekik kell azt a kellő módon megszervezni, irányítani, és a különféle csoportok számára felelős, lelkiismeretes hitoktatókat, vezetőket biztosítani, akik a plébános irányításával előmozdítják az Egyháznak e nemes küldetését. Ehhez az is szükséges, hogy a személyi feltételek mellett biztosítva legyenek a tárgyi feltételek is. A tárgyi feltételek pedig, amelyekről itt szó esik, nem más, mint a hittantermek, különösen a plébániai termek, amelyeket szaporítani kell, hogy minden csoportnak, korosztálynak megfelelő és elegendő tér legyen biztosítva.

„Ut paucis dicamus — absit quidem, ut omnia ad unius arbitrii normam redigantur vel unam formam induere iubeantur — paroecia, ut iam supra diximus, locus ille singularis

⁴⁵² SAINT-PIERRE, M., *Chiesa in crescita*, Milano 2011, 74.

⁴⁵³ *CT 67*, in *AAS 71* (1979) 1332.

catecheseos tradendae debet manere. Oportet, ut munus suum iterum inveniat, ex quo est domus familiaris convictus, fraterna et hospitalis, ubi baptizati et confirmati conscii fiunt se esse populum Dei.”⁴⁵⁴

Ezeket a szempontokat figyelembe véve le kell szögeznünk, hogy az iskolákban folyó hitoktatásnak is arra kell irányulnia, hogy az ott katolikus nevelésben részesülő gyermekek is a plébániai közösségbe jussanak, a plébániai közösség teljes jogú tagjai legyenek, és mint ilyenek kötelességet érezzenek arra, hogy megélve keresztényi méltóságukat, másokat is ebbe a közösségbe vonzzanak, hívjanak.

Az Egyház bármelyik színterén is zajlik a hitoktatás, annak teljes egészét véve meg kell felelnie annak a közvetett célnak, amely elvezeti annak alanyait az egyháztagság, az istengyermekség megélésére, és ez által teljesülhet a végső cél, amely nem más, mint a lelkek üdvözülése.

⁴⁵⁴ *CT 67*, in *AAS 71* (1979) 1333.: „Hogy röviden összefoglaljuk - az ugyanis távol legyen tőlünk, hogy mindent egy séma szerint akarjunk elrendezni vagy egyetlen formába akarjunk kényszeríteni -, a plébániának kell maradnia a hitoktatás elsődleges helyének. Újra meg kell találnia azt a rendeltetését, hogy családi együttlétek barátságos és testvéri otthonává legyen, ahol a megkereszteltek és a megbérmáltak rádöbbenhetnek arra, hogy Isten népéhez tartoznak. Mert a plébánia nyújtja nekik az igaz tanítás kenyerét; itt törik meg számukra az Eucharisziát a közös liturgikus cselekményben; innen kapnak küldetést minden nap arra, hogy – bárhol folyik is az életük – apostolkodjanak.”

Konklúzió

Az Egyház kezdetektől fogva küldetésének tartotta az örömhír továbbadását, amely nem csupán tanít, bölcsességeket tartalmaz, hanem isteni erővel nevel, az ember és az emberiség mivoltát gyökeresen át tudja alakítani, az ember testét-lelkét formálja.

Magam, mint lelkipásztor és hitoktató próbálom fűrkészni azokat a lehetőségeket, amelyek az Egyház számára kínálóznak a jövő nemzedék nevelése tekintetében, és e kutatás, valamint a tények mögött meghúzódó egyházi küldetés megfontolása közben felmerült sokszor az a kérdés, hogy miként lehetne hatékonyan eleget tennünk e feladatnak olyan körülmények és feltételek mellett, amit a mai társadalom – beleértve az államot is – kínál az Egyház és az Egyházban tevékenykedők számára. Éppen ezért jelen disszertációban igyekeztem nagyvonalakban és egyáltalán nem kimerítő szándékkal – hisz e téma igen tág és szinte kimeríthetetlen – összeírni az Egyház tanítói feladatának azon részeit, amelyek a nevelést ölelik magukba, különös figyelmet fordítva a hitoktatásra és annak lehetséges kibontakozására.

Dolgozatom bevezető részében kérdéseket fogalmaztam meg, melyekre munkám folyamán kerestem a válaszokat. Igyekeztem választ találni arra a kérdésre, hogy miként valósítható meg a katolikus nevelésben az az összhang, amely szükséges ahhoz, hogy a keresztény ember eljusson a teljes testi-szellemi-lelki fejlődéshez, bekapcsolódjon a helyi egyház életébe, és maga is e nevelésnek köszönhetően tanúságot tegyen hitéről. Másrészt, a hitoktatás és a keresztény nevelés következtében miként lehetne gyarapítani a plébániai közösséget, és bevonni a szülőket is ebbe a plébániai közösségbe? Továbbá, hogyan lehet megvalósítani ezt az összhangot, és érvényre juttatni az Egyház alapvető küldetéséből fakadó jogi normákat abban az esetben, ahol nem csak az Egyház, hanem a különböző államok is szabályozzák, sőt sokszor akadályozzák a katolikus nevelést. Hogyan tudja az Egyház a mai körülmények között teljesíteni azt a küldetést, melyet Krisztus, a legfőbb Tanító rá bízott?

Az állandóan átalakuló társadalmi struktúráknak és a magukban hordozott értéksokféleségnek köszönhetően talán nem is találunk egy optimális, kizárólagos választ e kérdéseinkre, mégis érdemes lenne megkockáztatni ezek megválaszolását a tapasztalatok és a megélt megoldási kísérletek, valamint a sokféle vélemény tükrében. Ez a lehetőség, bár igen komoly feladat elé állítja a kérdezőt, igen nagy és komplex feladatot ad a választ keresőknek is.

Újra és újra meg kell állapítanunk, hogy az evangélium terjesztésén túl az Egyháznak kötelessége és joga a nevelés. E jogától indítatva már a VIII. századtól kezdve – mivel a templomok jelentették akkoriban a kulturális központokat – kezdték megszervezni a nevelést, oktatást, ahol a papok és a szerzetesek már előtte is tanítási, oktatási munkát végeztek. Ennek a szervezett struktúrává alakításában nagy szerepe volt Nagy Károlynak.

Dolgozatom elején a történeti áttekintésnél, visszatérve a kezdetekhez, éppen ebből a tényből indultam ki, hiszen így szerettem volna levezetni és a tárgyalás során nyomatékosá tenni, hogy az Egyháznak elidegeníthetetlen joga van a neveléshez. Teszem mindezt ellentétesen az olyan álláspontokkal, amelyek szerint most, az utóbbi években az Egyház átvesz az államtól oktatási intézményeket. Ha valóban visszapillantunk az oktatás eredetéhez, láthatjuk, hogy az Egyház nem átvesz, hanem visszavesz intézményeket, nem jogot formál a neveléshez, hanem él eredeti jogával.

Ez az eredeti jog abból is kiviláglik, amit a munka történeti részében tárgyalok, miszerint már a VIII. század előtt, bár nem intézményi keretek között, de az Egyház kezében folyt az oktatás-nevelés, hisz berkein belül különös figyelmet fordított elsősorban a papképzésre. Szintén az Egyház dolgozta ki, fejlesztette és promoválta az universitasok rendszerét, az egyetemek kialakulását, fejlődését. Mindezek mellett rövid kitekintés található a középkori magyarországi nevelésre, iskolai rendszerre és annak kialakulására nézve.

Az úgynevezett felvilágosodás hozott jelentős és egyben negatív változást az Egyház számára az oktatás vonatkozásában, bizonytalanságot idézve elő az egyházi oktatók tekintetében és az oktatási rendszerben. A két Ratio Educationis (1777 és 1804) által immár az állam kívánta szabályozni, felügyelni és fokozatosan átvenni az oktatást. Ezen a ponton is különösen megtalálhatjuk a választ arra a kérdésre, hogy melyik intézmény (egyházi vagy állami) vette át a másiktól az oktatás-nevelés feladatát, és arra is, hogy melyik követelheti vissza jogszerűen.

A felvilágosodás után és egyben annak következményeként megjelent több pedagógiai irányzat, melyek nehéz helyzetbe hozták az Egyházat, ahová mindezzel párhuzamosan beférközött a liberalizmus, az evolucionizmus, majd a materializmus fejtette ki negatív hatását.

Mindezek ellenére a XIX-XX. században a vallási nevelés világában is kitűntek jeles személyiségek, elősegítve a hagyományos, érték alapú nevelést, akik közül csupán néhányat emelnék ki, mint például: Giovanni Don Bosco, Adolf Kolping, Robert Baden Powell; a magyarok közül pedig: Tóth Tihamér, Prohászka Ottokár, Fináczy Ernő.

A történeti áttekintés utolsó alcímében a neveléssel foglalkozó kongregáció rövid alakulásáról esik szó.

A dolgozat második részében a katolikus nevelés jogi háttéréről szól a résztanulmány, amely elején kiindulva Jézus missziós parancsából – amely meghatározza az Egyház evangelizációs küldetésének fontosságát – részletesen szemügyre veszem a katolikus egyháznak a témához tartozó legfőbb rendelkezéseit, kezdve az 1917-es CIC ide vonatkozó törvényhozásával, majd ezután következnek: XI. Pius: *Divini Illius Magistri* enciklika, II. Vatikáni Zsinat: *Gravissimum Educationis* deklaráció, II. János Pál: *Catechesi Tradendae* apostoli buzdítása, az 1983-as CIC-en keresztül, a CCEO rendelkezéséig bezárólag. A fent említett dokumentumok közül kiemelt és részletes figyelmet érdemel a II. Vatikáni Zsinat: *Gravissimum Educationis* deklaráció, valamint II. János Pál: *Catechesi Tradendae* apostoli buzdítása.

A II. Vatikáni Zsinat deklarációjának témái (1. Egyetemes jog a neveltetésre; 2. A keresztény nevelés; 3. A nevelés felelősei; 4. A keresztény nevelés eszközei; 5. Az iskola jelentősége; 6. A szülők jogai és kötelességei; 7. Valláserkölcsei nevelés az iskolában; 8. A katolikus iskolák; 9. Iskolatípusok; 10. Katolikus egyetemek; 11. A teológiai karok; 12. Együttműködés az iskolák ügyében) hangsúlyozottan jelzik az Egyház elköteleződését a nevelés mellett, és kifejezésre juttatják azt, hogy a zsinati atyák az Egyház küldetését elődjeikhez hasonlóan teljesítve, szívükön viselik a jövő nemzedék testi-lelki-szellemi kibontakozását.

A nevelés jogi háttérének egyik nagyon fontos dokumentuma II. János Pál pápa *Catechesi Tradendae* című apostoli buzdítása, amelyre – a *Gravissimum Educationis* deklarációhoz hasonlóan – megkülönböztetett figyelemmel reflektálok munkámban. Pápává választása utáni évében, 1979-ben II. János Pál pápa máris fontosnak tartotta kiadni ezt az exhortációt, jelezve egyrészt a nevelés fontosságát, másrészt pedig kifejtve a II. Vatikáni Zsinat idevonatkozó tanítását. Ebben a pápai útmutatásban, kiindulva abból a tényből, hogy Jézus az egyetlen Mesterünk, találkozunk olyan témákkal, mint: az Egyház ősi tapasztalatai, a hitoktatás az Egyház lelkipásztori és missziós tevékenységében, az evangélium teljessége, mindenkinek szüksége van hitoktatásra, a hitoktatás néhány módja és eszköze, a hit öröme a nehézségek között, mindannyiunk feladata a hitoktatás.

A harmadik fejezetben az állam és egyház elválasztásának különböző modelljeiből hozunk példákat, az egyházi oktatás helyzetének megvilágítására, mely hét európai (Románia, Szerbia, Lengyelország, Olaszország, Spanyolország, Németország, Ausztria) ország hitoktatási szabályozását foglalja magába, beleértve az államok alkotmányait, a Szentszékkel

kötött megállapodásokat, esetleg konkordátumokat, az aktuális idevonatkozó állami törvényeket és egy összefoglaló törvényi visszatekintést, valamint adott esetben a Püspöki Konferenciák rendelkezéseit.

Az említett hét ország mindegyikénél találtam a történelem folyamán különféle érdeket és sokszor extrém megoldásokat a hitoktatás tekintetében, különösen az állami törvényeket illetően, bár elég arra gondolni, hogy a kommunizmus sok esetben teljesen kiiktatta a hitoktatást. Mindegyik ország hitoktatási szabályozásánál találhatóak érdekességek, de ezek közül többet szenteltem Románia, Szerbia, Spanyolország, Lengyelország és Németország hitoktatási rendelkezéseinek elemzésére. Mégis le kell szögezmem, hogy számomra a legkedvesebb Románia, különösen Csángóföld, az a hely, ahol nevelkedtem, ahol gyermekként éltem. Ezért is, követve Dr. Szuromi Szabolcs Anzelm professzor úr tanácsát, leírtam élményeimet, tapasztalataimat, és azt, hogy a szülők mennyire fontosnak tartották, hogy keresztény módon neveljenek.

A másik ország Szerbia, amelynek szabályozását inkább az ortodox többség miatt vitákat kiváltó, 1914. június 24-én aláírt, de soha nem ratifikált Konkordátum miatt találtam érdekesnek, amelyről egy cikket is publikáltam a FORVM Acta Juridica et Politica c. tudományos folyóiratban (VI. évfolyam, 2. szám / 2016, 25.).

Az említett országok hitoktatási szabályozásának alapos ismertetése után külön fejezetet szenteltem Magyarországon hitoktatási helyzetének lényegi ismertetésére, kiindulva az eredetileg a papképzést szolgáló nevelés-oktatásból, a történelem folyamán átalakuló – különösen a Ratio Educationis hatására (lásd I. számú függelék) – népnevelésen keresztül, egészen a hatályos rendelkezésekig, megemlítve az utóbbi következtében kialakult pozitív, illetve negatív tapasztalatokat.

A jogtörténeti áttekintés során, elemezve a papképzés szükségességéből kialakult eredeti oktatást, említésre kerül a hitoktatás szempontjából Canisius Szent Péter katekizmusának jelentős szerepe, amely magyar nyelvre való lefordításával nagy segítséget jelentett hazánk hitoktatásában. A hitoktatást ebben az időben elsősorban a templomokban végezték, nyári időben, adventben és nagybőjtben.

Jelentős fordulat következett be az oktatásban 1777-ben a Ratio Educationis (államilag parancsolt tanításmód) megjelenésével, amellyel – többek között – minden hitfelekezeti népoktatási tanintézetet az állam felügyelete alá vontak, azaz megfosztották az Egyházat önállóságától oktatási téren. A későbbi törvények, különösen az 1868. évi, megerősítették az első és a második Ratio Educationis álláspontját. Ennek ellenére pozitívként értelmezhető az a

tény, hogy maga a hitoktatás mégis maradt az egyházi hatóságok felügyelete alatt, valamint az is, hogy a 20. század közepéig minden iskolában jelen volt a kötelező hittan-oktatás.

1947-ben jött el az a pillanat, amikor az akkori kultuszminiszter, Ortutay Gyula egy olyan javaslattal állt elő, hogy a hitoktatásra nem lehet kötelezni a tanulókat, mivel ez sérti a lelkiismereti szabadságot. Heves tiltakozások voltak az említett javaslat miatt, sőt a püspöki kar egy pásztorlevelet is kibocsátott a kötelező hittan-oktatás védelmében, azonban 1948 nyarán a kommunista hatalom érkezésével szépen megkezdték az iskolák államosítását, az új alkotmányban, az 1949. évi XX. törvényben pedig megtörtént az állam és az egyházak teljes szétválasztása, amiből az akkori vezetés számára az következett (sőt cél volt), hogy államilag nem lehet kötelezővé tenni az iskolákban valamely felekezet hitoktatását. Így az 1949/50-es tanévtől kezdődően a vallásoktatás nem volt kötelező. A néhány megmaradt katolikus és protestáns gimnáziumban viszont továbbra is kötelező volt a hittan. Az ipartanuló-iskolákban és a technikumokban azonban nem volt lehetséges a hitoktatás semmilyen formában.

1964-ben úgy tűnt, hogy valamilyen változásra lehet majd számítani, hiszen részleges megállapodás volt készülöben a magyar állam és a Vatikán között. Ez az agreement azonban három pontban leginkább az egyházvezetés kérdésében hozott újabb szabályozást, és további 12 nyitott kérdéstről tett említést, többek között a hitoktatásról is. A szóban forgó részleges megállapodást azonban a magyar külügyminisztérium 70 évre szigorúan titkos minősítéssel látta el.

1974-ben az Állami Egyházügyi Hivatal és a Magyar Katolikus Püspöki Kar megállapodást kötött a templomi hitoktatásról, mely szerint a templomi hitoktatás csak a templomban vagy más, istentiszteleti célra rendelt helyiségben volt tartható heti két alkalommal, egy-egy órában. Ezek közül az egyik óra a vasárnapi diákmise keretei között tartandó meg, a másik pedig hétköznap, de úgy kellett kijelölni, hogy az iskolás fiatalok tanulmányaival ne ütközzön.

Változás következett be a rendszerváltás után, az 1990. évi IV. tv. 17. paragrafusára kimondta, hogy az egyházi jogi személy az állam által fenntartott nevelési és oktatási intézményekben, nem kötelező jelleggel (fakultatív tantárgyként) vallásoktatást tarthat.

Az imént említett mellett, a rendszerváltás utáni másik fontos, a vizsgált kérdést érintő jogszabály az 1993. évi LXXIX. törvény volt, mely tisztább képet rajzolt a hitoktatás szabályozásával kapcsolatban. E szerint az állami és a helyi önkormányzati nevelési-oktatási intézményben lehetővé kell tenni, hogy a szülő vallási meggyőződésének megfelelően a tanuló az iskolában és a kollégiumban, továbbá az óvodai foglalkozásokhoz csatlakozóan a gyermek az óvodában az egyházi jogi személy által szervezett fakultatív hit- és

vallásoktatásban vegyen részt. A hitoktató kinevezése az egyházi jogi személy feladata. Az iskolának, kollégiumnak, óvodának biztosítani kell a tárgyi feltételeket, különösen a helyiségek rendeltetésszerű használatát.

A következő mérföldkő 1997-ben volt, amikor a magyar állam megállapodást kötött a Vatikánnal, melynek témája többek között a katolikus egyház magyarországi közszolgálati és hitéleti tevékenységének finanszírozása, valamint néhány vagyoni természetű kérdés, amely deklarálta, hogy az egyház által fenntartott oktatási intézmények ugyanannyi állami támogatásban részesülnek, mint az állami intézmények.

A hatályos hitoktatást a 2011. évi Köznevelési törvény határozza meg, melynek értelmében 2013 szeptemberétől kezdődően az állami és önkormányzati iskolákban felmenő rendszerben a hit és erkölcsstan, illetve az erkölcsstan oktatása tanterv keretébe lesz foglalva. A törvény alternatív megoldást kínál a szülőknek, akik gyermekeik számára választhatják a hit- és erkölcsstant, vagy az erkölcsstant. Ettől kezdve a hit- és erkölcsstan, illetve az erkölcsstan a kötelező tanórai foglalkozások része. A hit- és erkölcsstan órák és foglalkozások tartalmát az egyházi jogi személy határozza meg. Az oktatás tartalmának meghatározása, a hitoktató alkalmazása és ellenőrzése, az oktatásra való jelentkezés szervezése, a foglalkozások ellenőrzése az egyházi jogi személy feladata. Az adott oktatási intézménynek biztosítani kell a szükséges tárgyi feltételeket.

A 2011. évi Köznevelési törvény hozott pozitív változást, viszont vannak negatív tapasztalatok is, hiszen sok szülő nem igazán ragaszkodik ahhoz, hogy gyermeke hit- és erkölcsstanra járjon, miután a gyermek kifejezi azt a vágyát, hogy ő inkább az erkölcsstant választja. Mindez annak is tudható be, hogy az új helyzetben biztosítani kellett az oktatási intézményeknek az erkölcsstan megszervezésének a személyi feltételeit, amit úgy oldottak meg, hogy három hónapos kurzuson vettek részt a jelöltek. Ennek következtében nem igazán lettek felkészítve az új feladatra, ami azt eredményezte, hogy az erkölcsstan órák lazábbak a hit- és erkölcsstan óráknál. Így az ez utóbbi órákon résztvevő gyermekek, tapasztalva azt, hogy a többi gyerek lazább körülmények között, szabadabban „vészelheti át” ezt a kötelező órát, sokszor jelzik szüleiknek, hogy ők is inkább erkölcsstanra szeretnének járni, mint hittanra. Igazán pozitív hatása az új szabályozásnak akkor lenne, ha a tanulók, valamint szüleik bekapcsolódnának valamilyen formában a plébániai közösségbe.

Az ötödik fejezetben a nevelés nehézségeiről esik szó, melyek erősen megnehezítik az Egyház küldetését, mivel a társadalom és annak átalakulása igen komoly kihívások elé állítja magát az embert, de azokat is, akik az ember formálását kapták feladatul. A globalizáció térhódítása például egy nagyon komplex folyamat, amely hoz ugyan látszólag pozitívumokat,

de tapasztaljuk, hogy nagyon sok negatívum zúdul az emberiségre, és mindez beárnyékolja nevelés szempontjából is a felnövekvő nemzedéket.

A már évtizedek óta megjelenő szekularizáció, amelyről a jelen fejezet első pontjában írok, egy olyan jelenség, amely az évek múltával erősen kifejtette hatását, lerombolva azt, amit az Egyház hosszú évszázadokon keresztül felépített. *Dobbelaere*, mint ahogy az értekezés korábbi fejezetében megjegyeztem, három folyamatot különböztetett meg a szekularizáción belül: 1. a vallási tevékenységekben történő részvétel és a vallási hittételek elfogadásának csökkenését, 2. a „laicizálódást”, azaz azt, hogy az egyházaktól egyre több tevékenységet (például az oktatást) más társadalmi intézmények vesznek át, 3. a vallások egyes hittételeinek, erkölcsi tanításainak és az egyházak szervezetének változását. Ennek szellemében érthető, hogy a laicizálódás pusztító erővel söpört végig az Egyházon, és ezzel magát az ember mentalitását is megváltoztatta, ami generációról generációra egyre inkább fokozódott.

A vallási életben bekövetkezett változások másik fontos fajtája a szekularizáció mellett a vallási individualizáció, amely szellemében a vallás immár egyéni választások tárgyává válik, és e választás nem csupán a vallás vállalására vagy elutasítására terjedhet ki, hanem ennél jóval szélesebb a paletta. A szekularizáció negatív hatásai mellett, mégis van, aki látja annak pozitív hatásait, mint például *Arturo Sosa* jezsuita generális, aki a társadalomban bekövetkezett elvilágiasodási folyamatokról, azok formáiról és következményeiről tartott előadást 2018-ban a püspöki szinódus keretei között. A generális azt mondta, hogy a szekularizáció következtében már nem népegyházzal beszélünk, már nem azért vagyunk keresztények, mert mindenki más az, hanem olyan keresztények szülehetnek napjainkban, akik önként, szabad akaratukból és meggyőződésükből válnak részeseivé az Egyháznak, és ez az igazi hit, amely nem „alattvalókat” szül, hanem a lelki érés folyamatában létrejött, igazi hitvallással rendelkező személyeket.

A család is válságba került. Annak integritásának hiánya a gyermekben bizonytalanságot eredményez, aki aztán sérül. A szülők elválnak, a családok szétmennek, és nincs megfelelő családmodell a gyermek számára, nincs egy jó édesapa, aki szereti a jó édesanyját, és együtt szeretve nevelik a gyermekeket.

Egy következő jelenség napjainkban, amely szintén negatív hatással bír a nevelést illetően, a tekintélyét veszített pedagógusok helyzete. Az emberi jogok és a gyermekjogok szaporodásával párhuzamosan, a tanárnak a legtöbb esetben nincs tekintélye sem a gyermek előtt, de sajnos egyre inkább a szülő előtt sem. A szülő gyermeke iránti túlzott és helytelen

szerepére miatt szembemegy a tanárral is, akkor, amikor a pedagógus esetleg próbálná nevelni a gyermeket.

Egy másik súlyos hiba a mai gyermekek nevelésében, hogy túl vannak terhelve. Az oktatási rendszer nincs megfelelően átgondolva, kialakítva, úgy, hogy hosszú távon szolgálja a gyermek testi, lelki, szellemi kibontakozását. A gyermeknek naponta 6-7 órát kell végig ülnie az iskolapadban, amikor tudjuk, hogy 4-5 óra is bőven elegendő lenne. Így a gyermeknek az iskola az otthona, hisz reggel 7 órától délután 4-ig az iskolában van, ott tanul, ott eszik, csupán aludni jön haza. Mindezt a leterheltséget tetőzi az a szülői túlbuzgóság, amely szerint mindenáron művészt, élsportolót, zenit szeretne faragni gyermekéből, és beíratja különórákra, legtöbbször nem csupán egy adott talentumot fejlesztve, hanem kettőt-hármat, hátha valamelyikben jeleskedik majd a gyermek.

A következő téma, amivel foglalkoztam ebben a fejezetben, a szülőknél jelentkező hiányosságok vallásosság szempontjából. A kommunizmus térhódítása kezdete óta egyre nehezebb lett a nyílt vallásgyakorlás. Az emberek, az akkori szülők féltek gyakorolni a vallásukat, mivel figyelték őket, és így attól tartottak, hogy elveszítik állásukat. Ebből a tényből kiindulva egyre többen hanyagolták el a vallásgyakorlást, és egyben a gyermekek vallásos nevelését. A mai szülők nagy része a kommunista diktatúra alatt nőtt fel, nem kapták meg a megfelelő vallásos nevelést, sőt példát sem láttak a vallásgyakorlásra, kivéve azokat a gyermekeket, akiket nagyszüleik néha elvittek templomba és esetleg megtanítottak néhány imádságot. Mivel tehát a mai szülők nem gyakorolták a vallást, így nem is nagyon tudják azt átadni gyermekeiknek. És vannak olyanok is, akik bár nyitottak, mégis gyanakvóan tekintenek az Egyházra, nem igazán tudják értelmezni annak küldetését.

Jelen fejezet utolsó témájaként az iszlamizáció folyamatának negatív hatásairól készítettem egy rövid összefoglalást, amely teljes mértékben elhomályosítja a „keresztény Európa” fogalmát. Muszlimok milliói érkeznek Európába, ahol az integráció helyett jogaikért kiállnak, és közben igen sok gyermeket szülnék, ezzel egy időben terjesztve az iszlám vallást Európában. Tudjuk ugyanakkor, hogy mennyire erős a muszlimok identitástudata, és a valláshoz való ragaszkodás, szemben az európai keresztényekével, akik nemcsak, hogy messze nem tartják olyan fontosnak a vallást, hanem a befogadás és tolerancia szellemében lemondanak saját múltjukról, kedvező törvényeket alkotva az Európába érkező muszlimok számára. Közben a keresztény ember fogy, a keresztiek lekerülnek az intézmények falairól, és más keresztény szimbólumokat is el kell tüntetni, mert ezek sértőek. Ilyen értelemben nemcsak, hogy nem fognak integrálódni, hanem Európát igyekeznek inkább átfórmálni saját életmódjuk, szokásaik, vallásuk szerint.

Az utolsó előtti fejezet témája maga a hitoktatás, mely az örömhír továbbadásának, a keresztény nevelésnek egyik fő módszere, eszköze, amely által az Egyház apostolai révén teljesíti isteni küldetését. Ennek a küldetésnek pedig célja van. *Répássy János* hitszónok kettős célt fogalmaz meg a XIX. század végén a hitoktatással kapcsolatban: a hitoktatás közelebbi célja az, hogy a gyermekek az Egyház élő tagjai legyenek. Távolabbi célja pedig: az emberi lélek vallási, szellemi, értelmi fejlődése, tökéletesítése és előkészítése az örök életre.⁴⁵⁵ Ez a kettős cél szolgálja az ember krisztusközpontúságának az elérését és fejlesztését, a vallásossá lett ember tökéletessé tevését, és az örök élet elnyerését, amelynek gyümölcsei a fejlődés folyamán leginkább a tettekben nyilvánul VI. Pál pápa írja a Evangélii nuntiandi apostoli buzdításában, hogy „...a katekézis igazi célja nem egyszerűen tudás közvetítése, hanem a keresztény életre való rávezetés.”⁴⁵⁶ Az erre való rávezetés elsődleges példái maguk a szülők, akik kötelesek életükkel, példájukkal és szavukkal is tanúságot tenni. És ezzel el is érkeztünk jelen fejezet második témájához, amely a hitoktató személyéről, magatartásáról, feladatáról szól, akinek szintén az életével kell tanítania a gyermekeket.

A hitoktató személyét illetően az itt felsorolt szempontok alapján leszögezhetjük, hogy egész személyével, életével, magatartásával Krisztust és az Ő örömhírét kell sugározni, kellő képesítéssel, pedagógiai érzékkel kell rendelkeznie, és mindezek mellett – ami sok esetben napjainkban hiányzik vagy kevésbé nyilvánul meg – fontos a hit, erkölcs és vallásgyakorlat. A hitoktatásra alkalmas személyt a plébános terjeszti fel a főpásztornak és kéri számára a *Missio canonica*-t a következő fő szempontok alapján: felsőoktatási intézményben szerzett hitoktatói diploma, hittanári vagy hitoktatói képesítés, megfelelő pedagógiai és emberi adottságok hit és erkölcs tekintetében, valamint a vallásgyakorlásban legyen példamutató.⁴⁵⁷

A hitoktatás tartalma egy másik téma, amelyre röviden reflektáltam, amelynek főbb rendeltetése, hogy krisztusközpontúnak kell lennie. Mivel a hitoktatás által Krisztus tanítását és magát Krisztust nyújtjuk az embereknek, ezért annak tartalma nem lehet más, mint az Örömhír, Isten Igéje, hitünk alapja, és mindaz, amit elsősorban Jézus tanított, a Szentírás tartalmaz, a liturgiában megünneplünk és az Egyházi Tanítóhivatal kijelent. Kerülnie kell tehát a hitoktátónak mindenféle magamutogatást, szereplési kényszert (amit sajnos sok esetben tapasztalni lehet), és legfőképp azt, hogy a tanítványokat magunkhoz kössük, mintsem Krisztushoz.

⁴⁵⁵ Lásd: RÉPÁSSY J., *A népiskolai hitoktatás módszertana*, Eger 1873. 7.

⁴⁵⁶ EN 44, in AAS 68 (1976) 34.

⁴⁵⁷ Lásd: ERDŐ P., *Egyházjog*, Budapest 2005. 405.

A hitoktatásnak közösségépítő tevékenységnek kell lennie, mint ahogy szerepel a jelen fejezet egyik címében. Isten üdvösségre hívta meg az embert, azaz a Szentháromság szeretetközösségében ad helyet neki. Az üdvösség elnyerése azonban feltételez egy bizonyos út megtételét, amely folyamán az ember lépésről-lépésre, kezdve a keresetséggel, a többi szentségen keresztül, kapcsolódva egyre szorosabban Krisztus Misztikus Testéhez, igent mond az isteni meghívásnak. Ezt pedig nem teheti meg egyedül, hanem csakis közösségben, Isten népének tagjaként. És nem is teheti az ember passzívan, hanem az Egyházzal és Isten egész népével karöltve, teljes odaadással részt kell vállalnia ebben a közösségépítő munkában. A közösségi dimenziót szűkebb értelemben az ember a plébániai közösségben éli meg experimentálisan. Itt, csakis a plébániai életbe és közösségbe kapcsolódva tudja átélni Krisztus titokzatos testéhez való tartozását, akár a találkozások, összejövetelek, közös célok, örömök, bánatok, de legfőképp a szentségek kegyelmi hatásai által, különösen az Eucharisztia (communio) által, hisz az Eucharisztia ünneplése révén egyesülünk mindannyian, és hozzákapcsolódunk a Világegyház egyetlen közösségéhez.

Az Egyház folyamatosan kereste a megoldásokat a kialakuló nehézségek láttán, aktívan reagálva szóval és tettel egy jobb eredmény elérése érdekében. Ez történt a II. Vatikáni Zsinat tanítása révén, a Katekizmus, a pápai megnyilatkozások, a CIC rendelkezései által is, melyeknek következtében elindult egy munkafolyamat, elsősorban a megalakult hitoktatási bizottságok által, később a Szentszék és egyes államok között szorosabbra fűzött kapcsolatoknak köszönhetően, melyek írásos formát öltöttek a konkordátumok tükrében.

A megoldások kutatására fókuszálva, dolgozatomban utolsó fejezetében a hitoktatás lehetséges színtereire szeretnék reflektálni, melyek közül elsőként jelölöm meg a családi nevelést. Itt nem is annyira tan vagy tudás átadásáról van szó, hanem inkább arról, hogy a gyermek kiskorától fogva magára ölti a vallásos lelkületet a szülők példájából, imádságos lelkületéből, amely által megérzi Jézus szeretetét.

Csanád Béla megállapítja az Egyházzal és a szaktudománnyal egyetemben, hogy évezredek óta a nevelést az emberi közösségek a családokra bízták.⁴⁵⁸ Nincs más közösség manapság sem, amely természetes módon, megfelelő emberi körülmények között el tudja látni a nevelést, mint a család. Joggal hangsúlyozzák az egyházi dokumentumok, a pápai buzdítások a szülők rendkívüli felelősségét a keresztyén nevelést illetően, mivel a gyermek minden tekintetben azt fogja átvenni és magáévá tenni, amit a szülőknél lát. Ezt az alapvető nevelést a későbbiekben aligha lehet pótolni. Az itt említett családi nevelés jegyében

⁴⁵⁸ Lásd: CSANÁD B., *Neveléstan*, Budapest 1995. 26.

megemlítek egy kedvező családi modellt, ahol a szülők, mint a család igazi lelkipásztorai⁴⁵⁹ életükkel tesznek tanúságot hitükről, és minden erejükkel, szinte a gyermek születésétől kezdve az igaz hitre nevelik gyermekeiket.

Következő pontként az iskolai hitoktatást vettem szemügyre, hisz eljön a gyermek életében az a pillanat, amikor egy másik közösségnek is a tagja lesz, ahol találkozik újdonságokkal, melyek hatással lesznek emberi formálására, amikor is jelentkehetnek a társadalom, az új közösség részéről esetleg negatív hatások, amit azonban le tud győzni a családban kapott nevelés folytán kialakult hitbeli meggyőződés. Ahhoz, hogy a gyermek folytassa azt, amit a családtól, szüleitől kapott, az Egyház ajánlása szerint, a szülőknek igyekezniük kell jó iskolát és egyben katolikus iskolát választani. Az iskolai hitoktatásnak ugyanis az is lenne a rövid távú célja, hogy a gyermekeket elvezesse a plébániai közösségbe, ahol a Krisztus által óhajtott egységet és a látható Egyházat kell jelenvalóvá tenni.

Egy kedvező katolikus iskolai modellt is szerettem volna leírni, mint lehetséges és optimális nevelési rendszert, amely iskola nevelőtestülete át van itatva az Örömhír szellemével, ahol mindenki ugyanazt a célt akarja és szolgálja teljes egyetértésben. Ebben az úgymond utópisztikus iskolában együttműködés valósul meg a tanárok között, a vezetőség és a tanítók között, a tanárok és a szülők között, az osztályfőnök és a hitoktatók között, és mindenki azt akarja, hogy a gyermekekből jó keresztény embereket neveljenek. Ennek a kapcsolatrendszernek következetesnek, folyamatosnak, szilárdnak és elsődlegesnek kell lennie. Számos példa van arra, hogy egy nem vallásos gyermek találkozik egy ilyen iskolával, közösséggel, egy kiváló pedagógussal, egy igazi osztályközösséggel, megszereti vallását és elkezdi azt gyakorolni, akár ministrálni jár, akár egyszerűen részt vesz különféle plébániai rendezvényeken, felolvas a templomban, szerepet vállal pásztorjátékokban...

Végezetül elérkeztünk a dolgozat utolsó, záró és konklúziót sejtő témájához, amely egyben a történeti részben kifejtett kiindulási pont is, a plébániai hitoktatáshoz, mivel itt kapcsolódik bele az ember az Egyház vérkeringésébe, hisz önmagában véve a hitoktatás csupán tanít vagy erkölcsi tartást ad, de Krisztus titokzatos testének tagjává csak úgy válhat az ember, ha élő tagja lesz ennek a testnek.

A történeti részben hangsúlyozni szerettem volna, hogy az Egyház a nevelés-oktatás ősanja, mivel a plébániák, káptalanok körül alakultak ki a kezdetleges nevelési intézmények, amelyek az idők folyamán szépen fejlődtek, és ez jelzi egyrészt azt, hogy az Egyház mindig is fontosnak tartotta teljesíteni tanítói küldetését, másrészt pedig azt, hogy maga a plébánia

⁴⁵⁹ Lásd: HEIMERL, H., *Az új egyházi házasságjog*, Budapest 1985. 50.

mindig is közösségépítő erőt jelentett, és a plébánia által lehet a továbbiakban is igazi keresztény, vallásos közösséget alakítani, kapcsolódva ezzel az Egyház átfogó küldetéséhez.

A fentebb kifejtetteken túl, szeretném megválaszolni e feltett kérdést röviden és tömören: miként lehetne bevonni az embereket a plébániai közösségbe, vagy hogyan szolgálhatja a hitoktatás a plébániai közösség gyarapodását?

Úgy gondolom, hogy elsősorban a szülőket kell evangelizálni! Azokat a szülőket, akik nem részesültek keresztény nevelésben, és akik fenntartásokkal közelítenek az egyházi közösség felé. Ezeknek a szülőknél kellene egyszerű programokat, szabadidős összejöveteleket szervezni annak érdekében, hogy elsősorban megbarátkozzanak az egyházi környezettel, az egyházi személyekkel és a hívő közösséggel. Ha ez megtörténik, egyszerűen, emberi módon, akkor a keresztény közösség szeretete révén a szülők megtapasztalják Isten szeretetét, és ezáltal értelmet nyer a hitoktatás, a közösségi élet, és a szülők részéről a hitre való nevelés fontossága. És mivel a szülő az, akinek a legnagyobb hatása van gyermekére, ő lesz az, aki – miután megtapasztalta a keresztény közösség szeretetét és a közösségi élet szépségét – a gyermekét ennek a közösségnek részévé teszi és egyben Krisztus szeretetére fogja nevelni a gyermekét.

Ha a szülőket sikerül bevonni ilyen módon ebbe az evangelizációs munkába, akkor a hitoktatás maga már csak egy „lendület” lehet, amely erősebbé teszi a szülő, a gyermek hitét és a keresztény közösség iránti szeretetét és ragaszkodását. Ez a családban kapott erős hit, keresztény meggyőződés pedig felülír minden törvényt, alkotmányt, konkordátumot, deklarált vallásszabadságot, emberi jogi egyezményt.

Függelék

I. Ratio Educationis

II. Concordato Fra Pio X E Pietro I Re Di Serbia – A Szerbiával kötött konkordátum

III. Cartea Sinodală, Dieceza Romano-Catolică De Iași – Részlet a Jászvásári Egyházmegye Zsinati Könyvéből

I. RATIO EDUCATIONIS

P A R S I.

D E

POLITICO - OECONOMICA SCHOLAS ADMINISTRANDI RATIO.NE GENERATIM.

§. VII. *Compendiaria partis hujus adumbratio.*

Optima quævis instituta Reipublicæ emolumento constabilita fuapte collabuntur, vel certe in primis initiis adhærescunt nisi statim principio provisum fit, ut rectus ubique rerum gerendarum ordo, fontesque illi perennes, e quibus quotidiani sumptus scaturiunt, quanta maxima fieri potest cura conserventur. Quare cum de juventutis institutione, totaque re literaria per hæreditarias Hungariæ Provincias constabilienda agitur, fedulo videndum est, ut apta officiorum dispositio, reique ærariæ procuratio describatur atque in eo versabitur prima instituti hujus pars POLITICO-OECONOMICA. Et quidem ad ordinem nexumque munierum, ac rerum ipsarum, quod attinet, elaborandum est, ut norma quædam æquabilis in omnia ludorum literariorum genera inducatur, atque magistri, æque ac discipuli communi studio & contentione ad fines propositos tendant. Quare literarium hocce institutum ita debet esse comparatum, ex ejus præscripto

1.) Designentur Præsides quidam feu Directores in ipso scholarum domicilio commorantes, qui diligenter videant, an ii, qui instituendæ juventuti præsent, officium accurate præstent.

2.) Ut his ipsius Præfectis Directores alii superiores feu Provinciales præficiantur, pendentes a politico Regni Tribunali, qui con filio suo & autoritate Præsides sibi subjectos regant & adjuvent, deque eorundem vel sedulitate vel negligentia ad altiora Tribunalia referant, denique constitutum ordinem totumque educationis atque literarum cursum sapientia sua moderentur.

SECTIO I.

DE POLITICA SCHOLAS ADMINISTRANDI RATIONE SPECIATIM.

§. VIII. *Brevis epitome politicæ hujus constitutionis.* Universa educationis, reique literaria cura quemadmodum in proæmio dictum est, e legum patriarum placitis Regi quidem reservata

est; sed tamen operis tanti administratio, atque decretorum suprema potestate conditorum executio commissa est politicis Regni Dicasteriis. Igitur explicandu in hoc loco erit, quam ratione hæc Dicasteria versari in hoc negotio, quibusve viis studiorum procurationem ad omnia scholarum genera protendere debeant.

C A P U T I.

DE POLITICA STUDIORUM ADMINISTRATIONE COMPARATE TAM AD UNIVERSUM REGNUM, QUAM AD SINGULAS EJUSDEM PROVINCIAS SEU DISTRICTUS.

§. IX. *De autoritate Tribunalium politicorum in rebus literariis.*

Negotia literaria Regis, ut dictum est, arbitrio reservata administrantur in Hungaria quidem per *Consilium Locumtenentiale Regium*, in Regnis vero Croatiae, Dalmatiae, & Slavoniae per Consilium Regium eorundem Regnorum, atque ope peculiaris *Commissionis* studiorum et Consiliariis horum Tribunalium ad pertractanda mi. nutatim quævis literarum, & scholarum negotia conflata. Præses hujus Commissionis in *Consilio Regio Locumtenentiali* idem est, qui supremus Director Universitatis Regiæ, studiorumque per Hungariam clementer est renunciatus, aut etiam in posterum renunciabitur; in Consilio vero Regio memoratorum Regnorum Coronæ Hungariæ adnexorum is, qui speciatim ad hoc munus per Regiam Majestatem renunciabitur.

Commissio ista studiorum semel quot hebdomadis, aut si quidem res ita tulerint, etiam crebrius conventum celebrabit ad celerius explicanda negotia tam literaria quam pecuniaria, atque cuncta speciatim discussa ipsi Consilio referet, five deinde illa arbitrio Regio submitienda sint, five scholarum Præsibus absque mora communicanda.

Mandata Regia ad rem studiorum attinentia directe transmittentur ad *Consilium Regium Locumtenentiale*, unde pro negotiorum varietate communicabuntur, aut Senatui Regio Universitatis, aut Provincialibus studiorum Directoribus, qui operam dabunt, ut ad eos, quorum intererit, notitia eo. rundern perveniat.

Quare universe *Consilii Regii Locumtenentialis* erit providere, ut hoc ipsum institutum literarium, aut studiorum systema adprobatum executioni ubique mandetur, atque deinceps accurate observetur. Ejusdem erit omnia, quæ e bono literarum fore videbuntur, ad Regiam Majestatem referre: ad vacantes cathedras viros selectissimos proponere: ærarii literarii administrationi foverere, ac fideliter invigilare, neque unquam citra consensum Regium admittere, ut sumtus fiant extraordinarii five in constituendo, augendo Magistorum stipendio, five in proponendis præmiis, five in extruendis ædificiis, aliisque generis ejusdem occasionibus; denique quovis exeunte mense adversaria (seu *Protocollum*) in quæ negotia ad rem literariam spectantia in Commissione referenda erunt, Majestati Regiæ pro statu notitiæ submittere. Eadem hæc sunt intelligenda etiam de Regio Croatiae, Slavoniae, ac Dalmatiae Consilio.

§. X. *De Regie Universitatis, unaque Supremo studiorum per Regnum Hungariæ Directore.*

Supremus Universitatis, studiorumque per Hungariam Director idem erit, ut supra est insinuatum, qui Præses literariæ Commissionis apud *Consilium Regium Locumtenentiale* cujus partes erunt unice supremam studiorum omnium curam habere, ac Universitatem quidem quovis triennio, cetera vero Lycea, quoties visum fuerit, aut res postulaverit, nomine Regio, five characterem Regii Commissarii iuftrare, soliteque investigare, quænam fit præsens Universitatis aut aliorum Lyceorum constitutio, quonam modo administrantur negotia five ad Senatum Regium, five ad Magistratum

Academicum pertinentia; an præscripta studiorum norma fancte vigeat , an disciplina inter juventutem recte sese habeat; an item adversaria (seu *Protocollo*) tam Senatus ipfius, quam Magistratus Academici diligenter cu. rentur ; an historia Universitatis continetur an ipse scholarum ædes, Musæa, Bibliotheca, & Typographeum debito in ftatu sint. Dabit præterea operam, ut justis querelis occurratur, defectus emendentur, publico Universitatis aut Lycei emolumento, scientiarum incremento atque ornamento profpiciatur denique totum inspectionis suæ decursum, suaque hac fuper re sensa ope *Confilii Regii Locumtenentialis* Regiæ Majestati integra fide exponet.

§. XI. *De Regiis Provincialibus fiudiorum Directoribus.*

Ut horum officia rite explicentur, ad vertendum est omne Hungariæ Re. gnum, terrasque eidem adnexas in Diæce. ses quasdam (seu *Districtus*) esle divisas, quæ cunctos Regni ac Provinciarum adjunctarum Comitatus ; atque Provincias complectuntur. Earum ocio Regio *Locumtenentiali* parent *Confilio*, nimirum:

1.) Budensis. 2.) Pofoniensis. 3.) Neofoliensis. 4.) Jaurinensis. 5.) Quinqueecclesiensis. 6.) Cassoviensis. 7.) Ungvariensis. 8.) Magno - Variensis. ac una in Regnis Dalmatiæ, Croatiae, & Sclavoniæ earundem Provinciarum Confilio fubjecta , nempe

9.) Zagrabienfis. Districtibus hisce fingulis præpositus est Director Regius Provincialis a Dicasteriis supra commemoratis dependens: aut etiam rebus fic ferentibus binis unicus præficietur, ita, ut illi, in quo Academia aliqua Regia collocata est, alter vicinus fub eodem Præfide affocietur.

Munus Directorum horuin, quemadmodum in privata eorundem institutione plenius explicabitur, in eo potissimum verfabitur, ut in fcholas omnes fua in Provincia positas vigilem curam, oculumque intendant, & operam dent, ut iis moderandis aptissimi quique præficiantur, ut inter locorum Præfeetos, ac Magistros mutua fit animorum concordia, & studiorum consensio: ut propofita rei literariæ norma sedulo observetur: ut introductus rerum agendarum ordo fancte teneatur ; ut oeconomiae fobriæ ratio ubique habeatur. Quamobrem Lycea Provinciæ suæ minimum biennio quovis, aut etiam crebrius, fi res poftulaverint, per sese lu. strabunt, deque iis ad commemorata supe. rius Dicasteria accurate referent. Sed hæc, ut dictum est, in privata eorundem inftructione plenius declarabuntur.

§. XII. *De Regiis vernacularum, feu Nationalium Scholarum Inſpectoribus.*

Scholæ vernaculæ per pagos, oppida, urbes sparsæ, in quibus pueri ad quarumvis rerum utiliffimarum culturam informantur , peculiarem depossunt folicitudinem, tum quia earundem alumni maximo folent esse numero; tum quia æquabilis do. cendi tenor, a quo pene omnis infitutio. nis fructus dependet, hic fi uspiam retinendus est; tum denique quia in ludis hisce• prima educationis totius fundamenta jaciuntur, in quibus admiffus error non poteft non gravissima deinceps adferre incommoda. Quare in Districtu quovis vernaculis hujusmodi scholis Regius quidam Inspector præponendus est.

AdInspectorem hujusmodi pertinebit videre, ut inter Pædagogos, & scholarum Præfectum consensio animorum foveatur : ut recepta studiorum methodus diligenter servetur : ut severa a pueris disciplina exigatur: ut ne Magistris desint adminicula vitæ commode sustentandæ necessaria : utque ea tempore congruo subministrentur. Quem in finem faltem quovis triennio fcholas omnes Vernaculas fua in Provincia constitutas fe. mel visitabit, querelis medebitur , lites componet , & fi quid majcris momenti inci. derit, quod expedire per sese non poftit,

referet ad Directorem Regium Provinciale, a quo etiam Decreta Regia, aut Dicasteriorum mandata recipiet. At hæc perinde uberius explanabuntur in privata hujus muneris institutione.

[.....]

III. DE ARCHIGYMNASIIS.

§. XXXIII. *De Archigymnafiorum conditione & numero.* Iam in prooemio generatim adnotatum fuit pro majori numerosae juventutis commoditate complura Gymnafia esse opportunis locis collocata. Bina autem horum sunt genera: nimirum habita ratione Provinciaum ipsarum seu Districtuum quædam præ ceteris eminent, & nomenclatione ARCHIGYMNASIORUM gaudent, ac reliquis in star exempli ad imitandum proposita sunt. Archigymnafia hujusmodi collocata sunt primum iis omnibus locis, in quibus Academia Regiæ habentur, nimirum

1) Budæ una cum Universitate Regia. 2) Tirnaviæ. 3) Jaurini. 4) Cassoviæ. 5) M. Waradini.

6) Zagrabia. deinde reliqua aptissime sunt posita in primariis reliquorum Districtuum urbibus

7) Posonii. 8) Neofolii. 9) Ungvarini. 10) Quinque ecclesiis.

§. XXXIV. *De Archigymnafiorum Directoribus.* Director Archigymnafii in Universitate

Regia constituti idem erit, qui literarum humaniorum & artium liberalium Præses, de quo S. 19 actum est: in Academiis munus idem officio Præfidum est adjunctum, quibus senior humanitatis Magister Pro - Director' additur: quatuor reliqua peculiare habent Directores autoritate Regia constitutos, & a Directoribus Regiis Provincialibus dependentes. Partes horum Directorum scripto peculiari comprehendæ ad hæc fere capita reducuntur: ut sedulo elaborent, ne Magistri officio desint: ut morum ordinisque disciplinam, cum primis autem religionis ac pietatis studium inter juventutem studiose curent: ut expensas sobria cum parsimonia moderentur: ut interfint semestribus examibus: ut mense quovis minimum bis cum suis Magistris conventum habeant, deque rebus literariis consultant, & acta in adversaria referri, ac historiam Archigymnasii conscribi jubeant: denique ut ad Directores Superiores seu Provinciales de rebus omnibus, prout eosdem velle intellexerint, crebro perferant.

§. XXXV. *De Magistris in Archigymnafis.*

Quemadmodum in Academiis, ita etiam in Archigymnafis nemini committentur institutiones ordinariæ, nisi qui in candidatorum *Concursu* habilitatem suam adprobaverint, & a Regia Majestate renunciati fuerint, nullo conditionum aut statuum discrimine. Sed nec Magistri extraordinarii privatique institutores seu domestici adolescentum moderatores adhibebuntur, nisi se. vero cum delectu.

§. XXXVI. *De Conventibus in Archigymnafis celebrandis.* Conventus hi jam supra §. 27. adumbrati sunt: vocandi ad eosdem erunt non humanitatis modo, sed & Grammaticæ Magistri ordinarii, quibus in unum coactis Di. rector præsidebit, cujus locum, si quoquo modo impediatur, obtinebit aut magister senior, aut quem Regius Provincialis Director destinaverit; acta vero rite consignata mense quovis Directori Regio Provinciali transmittenda sunt.

§. XXXVII. *De Exhortatore in Archigymnafis.* Muni Dunia Exhortatorum communia sunt, neque proinde hoc loco repetenda. In consuetis Magistrorum confectibus locum ipsi quoque habebunt.

§. XXXVIII. *De extraordinariis Archigymnafiorum Magiftris, privatisque Moderatoribus.* Caufa Magiftros quoque extra ordinem designandi S. 29. allata est. In horum numero illi cumprimis esse poterunt, de quibus in tertia hujus instituti parte occurret sermo, ubi de succrefcentium Doctorum atque Magistrorum feminario erit agen. dum. Hisce moderata, & laboribus ad mensa remuneratio dabitur, indulgebiturque, ut subcisivo tempore institutionibus privatis, aliisve modis ab imposito munere minime avocantibus compendii quidpiam facere poffint.

§. XXXIX. *De Archigymnafiorum Custodibus.*

Idem erit horum in Archigymnafiiis officium, quod *Pedellorum* in Academiis: quare in memoriam hic revocanda sunt, quæ §. 31. dicta fuerunt.

IV. DE GYMNASIIS.

§. XL. *De Gymnafiorum erecorum numero & conditione.*

Yumerum & loca Gymnafiorum per Regnum Hungariæ, ac eidem ad. nexas Provincias erectorum tabella seorfim exhibebit. In Gymnasiis hisce diftribuendis unice locorum atque juventutis ftudiofæ commoditas præ oculis fuit, neque tamen quidquam impedit, quo minus plura in pofterum erigantur, fi urbes aut oppida in tabella minime comprehensa pro majore civium fuorum utilitate facultatem a Majeftate Regia exorare voluerint, cujus quidem obtinendæ fpem certam concipere poterunt, modo fundos ad rei stabilitatem necessarios assignent.

Quod ad res ipsas, quæ docentur, attinet, Gymnasia ab Archigymnasiis nulla re differunt: quod vero ad Magistros spectat, hi maximam partem leguntur e variis familiis Religiosis, & primum ex illis, quæ ju. re possidendi, amplisque fundis aut pecuniis in fænore positus gaudent, ac proinde subfidia alumnos fuos excolendi habent: deinde etiam ex his, qui mendicando vitam fuatentant. Sicubi neutrum genus haberi poffit, aut adhibendum iuftis de caufis non vi. deatur, advocari poterunt quicumque cujusa vis demum ftatus vel conditionis, modo scientia atque dexteritate muneri huic ne. ceffaria probe instructi fuerint.

§. XLI. *De Directoribus Gymnafiorum.*

Tametfi Gymnasium certo cuidam ordini concreditum fit, liberum nihilominus erit Directorem eidem dare, vel ex illo ipfo, vel e quovis alio ordine aut ftatu, prout e re fore visum fuerit. Quod fi ex ordine quopiam Religioso legendus fit Director, ordinis Moderatores tres idoneos candidatos Directori Regio Provincia. li debebunt proponere, qui eorum digniffimum Dicasterio commendabit, ipfam vero nominationem ab autoritate Regia præstolabitur.

Quisquis vero demum munus Directo. ris adeptus fuerit, ad ea præftanda adfringetur, quorum summa capita supra §. 34. delibata sunt. Quod fi ea dignitas non fue. rit penes virum illius instituti, cui ceteroquin scholarum administratio concredita est, Magistri ad Directoris jurisdictionem non alia ratione pertinebunt, quam officii duntaxat, in quo præstando fi negligentia observaretur, primum domesticis superioribus erunt deferendi, qui fi non possent aut nollent ofcitanes ad muneris partes accurate explendas compellere, tunc demum erit res Regio Provinciali Directori denuncianda.

§. XLII. *De Magistris Gymnafiorum.* Scui ordini commissa est Gymnasii procuratio, ad Præfides ejusdem pertinebit viros instituendæ juventuti idoneos tempeftive, ac proinde minimum tribus mensibus ante scholarum initium proponere, uti etiam Exhortatorem, atque Cateche

Nomina Candidatorum, adjecta sua de iis opinione, Gymnasii Director transmittet ad Regium Provinciale Directorem, a cujus arbitrio pendebit, oblatos candidatos acceptare, vel re cum ejusdem ordinis Moderatoribus collata aliud confilium arripere.

Magistros semel designatos, & calculo Regii Directoris probatos non erit integrum Superioribus absque expresso eorundem consensu loco & officio movere, nisi pecuniaria plane causa interveniret. Porro ad *Rat.educ. T. I.* Ecitanda Pædagogorum hujusmodi studia & illud clementer sancitum est, ut siquæ Lectoribus domesticis, & sacri verbi præconibus in ordine quopiam Religioso sint constitutæ prærogativæ, iis gymnasiolorum Directores, scholarum Præfecti, aut Magistri eo plane modo fruantur, ac si annos in obsequio publico consumptos in memoratis ordinis muniis collocassent, id quod etiam de immunitate chori frequentandi est intelligendum: denique ut a mendicandi onere tamdiu sint exempti, quamdiu saluberrima hac Gymnasiorum procuratione occupantur.

§. XLIII. *De nonnullis aliis ad Gymnasiolorum administrationem pertinentibus.* Gymnasiis eodem ritu celebrabuntur, qui S. 27 fuit indicatus. Addetur ad Magistrorum numerum Pædagogus extra ordinem, qui eosdem morbo, vel negotio immunitus foret. Demum Custos quoque Gymnasii designabitur, cujus munia S. 23 paucis adumbrata sunt. Acta confessorum scripto comprehensa quovis mense Regio Provinciali Directori erunt communicanda.

V. DE SCHOLIS GRAMMATICIS.

§. XLIV. *De Scholarum Grammaticarum natura & numero.*

Scholarum hujusmodi syllabus in tabella peculiari comprehenditur, in qua digerenda eo cumprimis defixa fuit attentio, an in loco quopiam Ludi hujus generis jam ante extiterint, & an locus ipse comparate ad vicinam circum regionem fitum habeat opportunum. Ceterum id quod jam in Gymnasiis supra adnotatum est, liberum erit urbibus aut oppidis hocce beneficio destitutis scholas hujusmodi erigere, neque difficulter consensus Regius hac super re exorabitur, modo adminicula iisdem procurandis necessaria suppeditentur. Ludi hi versantur in tribus Grammaticæ classibus studiosæ juventuti explanandis.

De Præfectis & Magistris scholarum Grammaticarum Scholæ hæ pleræque conceditæ sunt ordinibus Religiosis in eodem aut vicino loco constabilitis: si tamen hi desint, committi possunt quibusvis aliis poterunt sine ulla conditione, aut conditionum differentia. Ad Præfectum quod attinet, eadem omnia habebunt locum, quæ de Directoribus Gymnasiolorum paulo ante dicta sunt. Magistri Religiosis ab ordinis Moderatoribus, adhibito tamen Præfecti confilio, proponuntur Provinciali Directori, cujus arbitrio confirmabuntur: in locis vero, ubi scholæ Religiosis, aut Clero non sunt traditæ, Director idem audita Præfecti sententia Pædagogos nominabit.

Quæ ad Præfecti munus, atque ad conventus menstruos pertinent, e superioribus fati superque possunt intelligi. Terni autem erunt in hisce scholis Grammaticæ Præceptores, quorum Senior etiam Præfecti absentis aut aliter impediti vices obibat, atque scholarum acta elucubrabit: alter in confessionibus fungetur munere Actuarii. Accedet Catecheta fidei mysteria, morumque, doctrinam teneris puerorum animis instillaturus. Sicubi tamen minor fuerit studiosæ juventutis numerus, pro arbitrio Directoris Regii poterit Præfectus una etiam officium Catechetæ exercere. In Universitate, Aca: demiciis, Archigymnasiis, & Gymnasiis distinctus Præfectus pro Grammaticæ classibus non erit necessarius.

§. XLVI. *De nonnullis aliis ad Scholarum Grammaticarum administrationem pertinentibus.*

TI dem ordo, cui scholarum harum administratio concedita est, adjiciet Catechetam quoque, & Magistrum extraordinarium, quod si fieri non possit, deligetur quivis alius iudicio

Directoris Regii provincialis adprobandus, & nomine *correpetitoris* insigniendus; qui si hoc officio rite functus fuerit, ipse habeat Magistri ordinarii munus consequendi. Adjungetur etiam scholarum Custos in eosdem fines, de quibus jam in superioribus actum est.

C A P U T III.

DE

POLITICA STUDIORUM ADMINISTRATIONE COMPARATE AD SCHOLAS VERNACULAS, SEU VARIIS PER REGNUM HUNGARIÆ ET PROVINCIAS EIDEM ADNEXAS NATIONIBUS PROPRIAS.

§. XLVII. *De necessitate & utilitate Scholarum vernacularum.*

Instituti hujus literarii alterum veluti membrum efficiunt Scholæ vernaculæ, vel idcirco maxima circumspectione providendæ, quod minima in iis admiffa negligentia totius ædificii literarii atque educationis fundamenta labefactet, fructumque omnem e sublimioribus disciplinis in publicam rem aliquando redundaturum retardet, aut penitus affigat. Quare in hisce administrandis tam ea, quæ ad ipsa literarum studia, quam quæ ad morum disciplinam pertinent, peculiari cura erunt disponenda, & confilia omnia eo potiffimum referenda, ut discendi labor pueris facilis ac amenus efficiatur, quo ipso fiat, ut paucos intra annos, qui plerisque eorum tribui ad studendum folent, ad rerum complurium utilium æque ac necessariarum cognitionem perveniant. Atque ista cogitatio, adjunctis iis, quæ in præmio de varietate incolarum Regni, deque his ipsis scholis vernaculis dicta sunt, regulam subministrabit, ad quam politica earundem institutio atque gubernatio exigenda fit. Nimirum ante omnia alia necessarium erit, ut Magistri quidam Ludis hisce regendis destinati artem modumque docendi ediscant, ac repetita dexteritatis suæ experimenta præbeant, & ita demum per Scholas vernaculas primarias (seu *Capitales*) distribuantur, ubi Magisterii ejusdem candidatos in eadem docendi arte erudiant. Quæ de harum scholarum Inspectoribus Regiis supra dicta sunt, hoc loco repetere foret supervacaneum. Ut autem in describenda politica earundem gubernatione ordine procedatur, certas in classes erunt tribuendæ, quarum prima Scholas vernaculas primarias, altera reliquas Urbanas, tertia Oppidanæ atque Paganas complectetur.

I. DE SCHOLIS VERNACULIS SEU NATIONALIBUS PRIMARIIS.

§. XLVIII. *De conditione & numero Scholarum Vernacularum (feu Nationalium) primariorum.* Ex iis, quæ paulo ante dicta sunt, satis apparet præcipuum harum Scholarum scopum in eo esse repositum, ut Magistri scholis vernaculis per totum Regnum præponendi in iisdem formentur, ad inducendam scilicet, ac perpetuo retinendam ubivis eadem docendi normam: unde Ludi hi Principales vulgo *Normales* audiunt, quod sunt quasi exemplar quoddam, atque seminarium ceterorum.

Quod ad numerum eorundem attinet, quemadmodum in quovis Districtu est Archigymnasium, Inspector item Regius scholarum vernacularum; ita necesse quoque est, ut sit una schola vernacula primaria seu *Normalis*, in qua non pueri modo plenius ac uberius, quam in ceteris, sed ipsi etiam Pædagogi erudiantur, & in muneris executione exercentur, neque prius ad docendi officium admoveantur, quam ses vero examine dexteritatem suam adprobaverint. Quæ omnia, ut eo certius obtineantur, nunquam a Ludo hujusmodi longius aberit Inspector Regius, nisi forte ceterorum lustratione occupetur.

§. XLIX. *De Directore primariorum Scholarum Vernacularum.*

Directores scholarum hujusmodi ab Inspectore Regio Provinciali bini ternive proponuntur apud Regem ejusdem Districtus Directorum, qui nomen candidatorum transmittent ad fori sui Districtum: ipsa vero renunciatio reservata est Regiæ Majestati ut in

Archigymnafiiis. Suberit autem Director Regio Scholarum vernacularum Inspectori , ejusdemque absentis vices obibit : cetera officii capita privato scripto comprehendentur , quorum summa huc redit.

1) Diligenter evigilabit , ut Pædagogi partes omnes muneris impofiti accurate expleant : competitores Magisteriorum ipse per fefe informabit ad artes pueris tradendas, cumprimis autem ad methodum fefe iisdem communicandi , ad circumfpectionem in agendo , ad tabellarum & catalogorum confectiones & ad alia hujus generis.

2) In mores puerorum , ac ipforum etiam Præceptorum intentos habebit oculos. Seineftres informationes e norma tabellarum præfcripta diligenter submittet. Pro vacante intra Districtum Cathedra, explorata Regii Inspectoris fententia , Pædagogum ab iis, ad quos pertinet , propofitum adprobabit. Ludos literarios fæpe improvisus adibit ; examinibus publicis intererit. Verbo, omnes muneris fibi concrediti partes fingulari cum diligentia præftabit

§. L. *De Pedagogis primariarum fcholarum Vernacularum.*

In legendis Magiftris 1) sedulo videndum erit , ut præclarus Calligraphiæ Magifter deligatur , qui norit nitide recteque | fcribendi leges usu ipfo tradere , ac lectu facilem , oculisque ipfis amænam fcripturam tironibus conciliare.

2) Constituendus item erit Præceptor Graphidis, feu artis ut vocant *delineatorie*, ceterique omnes, qui in Ludis hujusmodi per terras hæreditarias Germanicas conftabiliter haberi folent. Ad exercendam porro Graphidem pueri nonnifi cum delectu; Magisteriorum autem candidati omnes abs. que discrimine admittentur, qui quidem fi hac arte excelluerint , paribus aliis rebus , præferentur ceteris in confequendis magifteriis.

3) Sed nec Musicæ Magifter deesse de-, bet, qui Pædagogos templorum obsequio plerumque addictos tum in ceterorum instrumentorum tractatione, tum præcipue in pulsando organo erudiat: non enim in pagis modo, fed etiam plerumque in oppidis & urbibus confuetudine inveteratum est, ut muficæ fub re divina procuratio tanquam præcipua muneris pars a ludi Magiftris exi. gatur.

4) Pædagogi omnes, quibus Scholarum vernacularum adminiftratio confidetur, ab Inspectore Regio, ac Directore fcholæ primariæ five *Normalis* proponentur; a Provinciali vero ftudiorum Directore confirmabuntur, atque Directori primariæ fcholæ fubjicientur. Denique Calligraphia & ars delineandi etiam in aliis Scholis vernaculis tradendæ erunt a Pædagogis ordinariis extra ordinem , remuneratione peculiari propofita.

§. LI. *De habendis confeffibus in primariis Vernaculis Scholis.* Confeflus hi tempore ac more in fuperioribus definito habebuntur Præfide Inspectore Regio, & advocato fcholæ primariæ Directore, Magiftro feniore , atque Catecheta. In his difcutienda erunt omnia, quæ ad rectum fcholarum ordinem, & pue. rorum institutionem pertinere videbuntur. Præcipue autem providebitur, ut accura, tus concinnetur illorum fyllabus, qui obtinendis per Districtum Magifteriis præparantur ,in quo feorsim notetur tempus adventus ad institutiones accipiendas, locus nata. lis, parentes, ætas, progressiones in linguarum, musicæ, rerumque aliarum notitia, mores, tempus difceffus, ac ejusdem caufæ. Præterea testimonia abeuntibus præberi folita nonnifi in his conventibus diftribuantur, & ab Inspectore Regio , a DireCtore nec non Catecheta fubfcribantur, at que confueto fcholæ figillo muniantur.

§. LII. *De Custode Scholarum Primariarum Vernacularum.* Eadem eft hic, quæ in quibusvis aliis fcholis Cystodis neceffitas, & officii ratio, qui quoniam civicæ ædis curam recepturus est, congruam a civitate habere debet fufftentationem,

II. DE RELIQUIS SCHOLIS VERNACULIS IN URBIBUS.

§. LIII. *De conditione Scholarum Vernacularum in urbibus.* Cum non in libris modo, regiis que urbibus, fed etiam in plerisque aliis civitatibus præter Ludi Rectorem adfit præterea cantor, & organcedus; ad rite ordinandam autem Scholam vernaculam in urbibus præter Catechetam, & elementorum linguæ latinæ Præceptorum tres Magistri fufficiant, non erit arduum in plerisque Reo gni civitatibus Ludos hujusmodi vernaculos erigere, in quibus pueri minimo parentum impendio ad literarum ftudia morumque probitatem informentur.

§. LIV. *De Rectoribus Scholarum Vernacularum in urbibus.*

Cum Scholarum hujusmodi procuratio, sumtuumque omnium atque ædium necessarium adminiftratio consuetudine jam diu inveterata civico incumbat Magistratui, æquum fane est, ut Rectoris quoque ac Pædagogorum delectus ad eundem pertineat, quos tamen in Schola primaria jam ante institutos, atque adprobatos esse oportebit. Ex his Magistratus candidatos Inspectori Regio proponet, a Directore ftudiorum Provinciali adprobandos: verum ad literarum ac disciplinæ negotium nullo modo fese ingeret.

Porro scholarum Rector præter nativam urbis Germanicam etiam linguam callere debet, ac in rebus ad Ludos hujusmodi pertinentibus ita verfatus effe, ut Pædagogos ipsos dirigere & manu quodammodo ducere possit, exemploque suo incitare. Sicubi Schola vernacula primaria constabilita est, illic Rectoris partes Director ipse fuftinebit. In reliquis autem Inspector Regius alicui Senatorum curam ejusdem commendabit, ad quem Rector in rebus dubiis perfugium habeat. At in rebus arduis semper Inspectoris Regii sententia fcripto exquirenda erit.

§. LV. *De Pædagogis Scholarum Vernacularum in urbibus.*

Pædagogorum ad hasce Scholas nominatio, uti supra dictum est, pendebit a civico Magistratu adhibito in confilium loci Curione; fic tamen ut judicium, fcriptoque consignatum testimonium Directoris Scholæ priinariæ de ejusdem habilitate acce. dere debeat. Quare cum ad docendi munus plerumque vocetur cantor, & organcedus, ubi alios conducendi facultas deest, facile adparet, quanta cura in Scholis primariis debeant erudiri in musica Magisteriorum competitores.

Sicubi fatis numerosa quidem esset juvenus meliore digna educatione, cives tamen in ea versarentur inopia, ut alimentum ac subsidia Pædagogis fuppeditare haud possent, Regius ejusdem Districtus Inspe&tor vias omnes diligenter investigabit, quibus inopia civium, aut adhibita Religiosorum opera, aut quovis alio auxilio sublevetur.

§. LVI. *De Catecheta Scholarum Vernacularum in urbibus.* Curionum facrorum officium vel præcipuum illud eft, ut puerorum teneris animis amorem virtutis, probitatis semina, ac mysteriorum fidei notitiam inserant. Quare fi muneris sui principales partes explere, probosque reipublicæ cives, & Regi subditos educare velint, suapte arripere, fibique deposcere debent Catechetarum munia. Injuriam profecto iisdem faceret, qui alios præterea morum, & Religionis præceptores in fcholas induceret. Alia est scholarum sublimiorum ratio; quanquam & hi pro consequenda jurisdictione erunt Epi. scopis repræsentandi. Igitur pia hæc infitia tutio facris Curionibus, tanquam peculium quoddam hæreditarium, erit propria, de qua severam aliquando rationem DEO reddituros fese esse noverint: integrum tamen erit iisdem vicaria adjutorum fuorum, aut Religiosorum opera uti, nisi quid obftet, de quo ipso Rectores Inspectores Regios Provinciales certiores reddent. *Rat.educ. T. I.*

III. DE SCHOLIS VERNACULIS OPPIDANIS ET PAGANIS.

§. LVII. *De conditione fcholarum Vernacularum in Oppidis & Pagis.* Scholæ hæ cum civicis in ceteris conveniunt, uno Pædagogorum, & rerum docendarum numero interdum differunt.

Nam in oppidis ac pagis primum juvenus pro status sui conditione rerum longe pauciorum eget cognitione: deinde fumtus pluribus alendis Pædagogis plerumque non suppetunt. Hinc persæpe accidit , ut præter Catechetam unicus duntaxat , aut bini præsto elle possint Præceptores. Quare incolarum industriæ erit providere, ut liberi institutionem ftaui suo convenientem nanciscantur.

§. LVIII. *De Præfectis & Præceptoribus Scholarum vernacularum in Oppidis & Pagis.* Scholarum harum præfectura, atque pro curatio cumprimis commendanda est oppidorum & pagorum poffefforibus , Templorumque Patronis , loci quoque Curione in confilium vocato. Non ex vano fibi pollicetur patria a nobili horum indole fore, ut pro fubditorum suorum emolumento parca Pædagogorum ftipendia compensent oblatis alimentorum, ædiumque subsidiis , opusque tam salubre pro virili parte adjuvent.

Inspectio ipsa scholarum factro Curioni concredetur , qui e præscripto statutorum peculiarium scripto confignandorum adminiftrationem eorundem procurabit : cavebit nihilominus , ne more locis plurimis vitiose inveterato Præceptores domesticis fuis obsequiis occupet. Morum & Religionis infitutionem fibi reservabit.

Sicubi poffeffores locorum, aut incolæ ipfi fcholam suam perfectiorem reddere , ac numerum Pædagogorum augere voluerint, re cumInspectore Regio communicata nul. lum plane confilii tam salutaris patientur impedimentum, modo perpetuitati rite sit confultum.

CA PUT IV.

DE ORPHANOTROPHII S.

§. LIX. *De politica Orphanotrophiorum administratione comparate ad erudiendam atque educandam juventutem.* Rei literariæ in Orphanotrophiiis procuratio normæque æquabilis conservatio, ad præsens omnino institutum pertinet, tametfi fumtuum atque disciplinæ administratio fit fori alterius. Quare Regii scholarum vernacularum Inspectoris erit operam dare, ut quidquid ad literarum ftudia, ad methodum, & ad scholarum disciplinam attinet, e norma & præscripto instituti hujus tractetur: ut semestres relationes ad eundem accurate mittantur: ut in Magistri decedentis locum alius cum Directoris Provincialis consensu ab eodem subrogetur. Ceterum optandum esset, ut Districtus quilibet proprio gaude. ret Orphanotrophio in loco, in quo, vel in cujus vicinitate schola primaria vernacula est collocata , tunc enim vero possent orphani ad ludi Magiftrorum officia erudiri, effetque hujusmodi Orphanotrophium Magi. ftrorum horum quoddam veluti seminarium.

Atque hæ sunt præcipuæ rationes, ac modi fcholas vernaculas ordinandi, atque ad æquabilem ubique normam exigendi. Supereft nunc aliud quoddam Lyceorum genus, quod cum non e publico ftudiorum ærario, sed privatis quorundam impendiis sustentetur , propriisque legibus administretur, propriam quoque & peculiarem deposcit tractationem.

CA PUT V.

DE POLITICA STUDIORUM AD MINISTRATIONE COMPARATE AD LYCEA, QUÆ SUBSIDIIS PUBLICI LITERARUM ÆRARIi NON FRUUNTUR.

§. LX. *De Archiepiscopalibus & Episcopalibus Lyceis.* Munificentia Præfulum haud fane pauca surrexerunt in Hungaria literarum domicilia, in quibus juvenus in reipublicæ utriusque subsidium educatur. Illustria liberalitatis hujusmodi oftendunt monumenta Colocza, Agria, Vesprimium, Vacium, Ni. tria, Waradinum, & Quinqueecclesiæ. Sed nec hodie desunt illustres viri priorum veftigiis inficientes, atque Lycea ejusmodi amplificantes , quanquam

æmulationis majoris causa ex iis quoque diæcefibus, in quibus domicilia hujusmodi literaria constituta sunt, aliqua Clericorum pars ad Universitatem Regiasque Academias mittenda fit.

Regimen Lyceorum horum ex ipfa rei natura penes Præsules est, qui comparate ad eadem a Provincialibus Regiis Directoribus nulla in re pendebunt, sed negotia literaria ipfi per sese cum politicis Dicasteriis communicabunt, inde Regia Mandata accipient, illuc in rebus ambiguis recurrent. Theses tamen & tentaminum successus more Academiæ Regiarum propter tenorem ubi. que eundem ad Senatum Univerfitatis transmittent. Pro - Directores item seu Lyceo. rum Præfides autoritate Regia confirmandos defignabunt, qui vices eorundem obeant, omniaque ea diligenter præsent, quæ Academiæ Regiarum Præsidi fupra S. 26. præscripta funt; semestres cumprimis tabellas politicis Dicasteriis per ipsum Præsulem tanquam superiorem Directorem Regium submittant.

Quoniam universæ reipublicæ literariæ vehementer interest, ut idem ubique doctrinæ tenor, eadem institutionum norma vigeat, nemo ad docendum in Lyceis hisce admittetur, qui non ante gradum literarium in Universitate Regia fufceperit, aut publica doctrinæ suæ specimina dederit, eaque de re præclarum Facultatis, ad quam cathedra, quam consequi cupit, pertinet, testimonium confectus fuerit. Denique omnia in Ly. ceis hisce conformanda erunt receptis Academiæ Regiarum legibus.

§. LXI. *De administratione rei literariæ apud Ordines Religiosos.* Moderator ftudiorum domesticorum ab ipfo ordine Religioso constituetur, consulto tamen Directore Regio Provinciali, qui candidatum Regia autoritate confirmandum politicis proponet Dicasteriis, quem quidem gradu literario, aut faltem licentia in Universitate donatum esse oportebit. Partes hujusmodi Directorum eadem prorsus erunt, quæ Præfidum in Academiis Regiis constitutorum, quas inter & illud est, ut Theses ad Universitatem accurate transmittantur,

Lectores ipsos necesse erit in ipsa Univerfitate, aut certe in viciniore aliqua Academia doctrinæ suæ periculum facere, atque approbationem referre, cui legi fi parere nolint, fibi Lectorum officio interdictum esse noverint. Verum non hac folum de causa imponitur ordinibus necessitas lectissimos quosque suorum alumnorum ad Universitatem aut Academiam Regiam mittendi erudiendos; sed cumprimis ideo, quod magna ludorum Grammaticorum ac Gymnasiorum pars iisdem concredita fit, omnem proinde adhibere

operam debeant, ut repetitionum ope suos probe excolendos atque elimandos curent,

§. LXII. *De Clericorum Seminariis.* Partes Curionum facrorum in juventutis educatione fufcipiendæ in superioribus explicatæ sunt. Quare magnopere interest, ut Clerici in Seminariis ad rerum hujusmodi cognitionem & executionem rite informentur, iisque muniis tempeftive aptentur, quæ in posterum exercebunt.

Regimen Seminariorum Præsulibus pro more recepto penitus relinquatur, fic tamen, ut præfens studiorum institutum in iisdem plene observandum sit tam quod ad rerum docendarum capita, quam quod ad temporis distributionem attinet, ita ut de his omnibus perpetuo haberi debeat cum Regiis politicis Dicasteriis communicatio; semestres item de progressu ftudiorum relationes adnexis Thesium omnium exemplis transmitti. Expediret infuper, ut ad munus etiam Præfecti ejusque Vicarii non facile alii admoveantur, quam qui egregia in Universitate dederint specimina.

§. LXIII. *De Nobilium Adolescentum Aca demis & Convictibus.*

Ad Contuberniorum, in quibus nobiles the adolescentes educantur Præfides pertinet invigilare non rei folum familiari, rerumque domesticarum procurationi, sed etiam alumnorum in literis ac moribus institutioni. Quemadmodum ergo in administranda re familiari, in admittendis alumnis, ceterisque gubernationis partibus subjiciuntur supremis Curatoribus aut Dicasteriis;

ita plane in curandis literis pendebunt a Directoribus Provincialibus, iisque rationem studiorum reddent, atque semestres informationes e tabellarum præscripto transmittent. lucet Collegiorum hujusmodi Rectores a Curatoribus quidem constituendos, fine horum tamen Directorum conscientia nec adire officium posse, nec dimittere. Muneri porro huic non erunt admovendi, nisi viri eruditione, morumque probitate præstantes.

Sed & Præfecti, horumque Vicarii, & Præceptores ejusmodi esse debent, qui in Universitate scientiarum repetitionibus sese excoluerunt. Horum autem partes erunt ea, quæ adolescentibus in scholis explanata sunt, domi cum iisdem recollere, inque affinibus disciplinis, & linguarum notitia suos instituere. Quem in finem Regis ejusdem Districtus Director ordinem ac statuta peculiaria ad hanc materiam unice spectantia concinnabit, & per politica Dicasteria Regiæ Majestati confirmanda submittet. Ceterum nisi Collegiorum hujusmodi administratio certo cuïdam ordini fit attributa, poterunt eorundem Præfecti ac Moderatores legi e quocunque statu atque ordine. Quod si autem regimen ejusmodi contubernii penes ordinem quemdam Religiosum fuerit, in Præfectis constituendis eadem erunt observanda, quæ de Magistris scholarum designandis supra dicta sunt.

§. LXIV. *De Scholis eorum, qui alienam a Romano Catholica Religionem profitentur.* Scholæ eorum, qui alienam a Romano Catholica Religionem profitentur locis quam plurimi sunt collocatæ, in quibus cum cives succrescentes educuntur, ad Regiam pertinet providentiam recta eorundem administratio, quæ quidem possessionem eorum juris, quæ in rebus fuæ Religionis leges, atque Regiæ concessiones iisdem contulerunt, turbare nullo modo intendit. Verum Reipublicæ beatitas ex æquabili tractandis. Standorum studiorum forma plurimum pendens exigit sane, ut in variis eorundem scholis eadem tractentur doctrinæ capita, eadem servetur norma, idem administrationis tenor, eadem morum disciplina, quæ toti Regno & adnexis Provinciis universe præscripta est.

Quæ quidem ut in perpetuum sedulo observentur scholarum hujusmodi Præfecti & Curatores Regio districtus sui studiorum Directori subjiciantur, semestres informationes diligenter submittant, scholarum lustrationes libenter admittant, certi auctoritatem Directoris hujus nunquam ultra literarum & disciplinæ cancellos esse egressuram.

Rectores atque Magistros renunciandi potestas veteri loco manebit; Regio tamen studiorum Directori renunciatio ejusmodi semper erit significanda, ut scilicet confert muneribus hisce idoneos viros esse admotos. Porro Rectorum officia eadem prorsus erunt, quæ Præfidum atque Directorum in reliquis Regni Gymnasiis vel Academiis.

Ceterum juventuti quamcunque confessionem sectanti integrum erit operam dare literis in ipsa Universitate patria, five in Academiis Regiis, five in quibusvis aliis Lyceis ac Gymnasiis; ne vero causa Religionis ullum cuique exhibeatur negotium, severissime præcipitur Moderatoribus & Præceptoribus omnibus, ut discipulos nullo discrimine tractent ergo ad mutuam caritatem & concordiam tanquam ejusdem Regis subditos, Regni que cives excitent; in pacis autem, atque harmoniæ perturbatores graviter animadvertant.

Libros institutionum literarum oportebit censura Universitatis Regiæ esse probatos, (iis, quæ ad Religionem pertinent, prorsus intactis) atque in Typographeo ejusdem, nisi privilegium quodpiam Regium adversetur, excusos: cavendum autem erit generatim omnibus, ne Religionis fuæ defensionem acerbitatem sermonis, atque calumniam misceant: tantum enim abest, ut partes dissentientes hoc pacto sese mutuo de errore convincant, ut potius ad odium, & contemptum inflammentur.

SECTIO II.

DE OECONOMICA SCHOLAS ADMINISTRANDI RATIONE SPECIATIM.

§. LXV. *De yaris erogationum generibus in fcholarum adminiftratione neceffariis.*

Conftabilita fcholarum atque ftudiorum gubernatione politica , videndum jam erit, quonam sumtuum & impendiorum adparatu res tanta administrari, inque perpetuum conservari poffit. Porro erogaciones omnes in hoc negotio occurrentes ad hæc fere capita revocantur.

1.) Ut publica fcholarum ædificia curentur , ac farta tecta conserventur. 2.) Ut Magistris rem literariam administrantibus con. grua ftipendia præbeantur. 3.) Ut viris de republica literaria præclare meritis remunerationes honorariæ aflignentur. 4.) Ut emeritis, & in palæstra ftudiorum defeflis fubfidia vitæ honefte sustentandæ suppeditentur. 5.) Ut Magistrorum fuccrescentium feminarium quoddam constabiliatur. 6.) Denique cum vigor omnis atque ftabilitas institutionis a recto ordine , aptaque muniorm partitione ac mutuo nexu pendeat , ut Directores, Præfides, Inspectores atque Præfeeti literarii lumtibus officio fuo neceffariis initruantur. A poftrremo capite ducetur initium.

C A P U T I.

DE NECESSARIIS EROGATIONIBUS AD POLITICAM STUDIORUM ADMINISTRATIONEM PERTINENTIBUS.

§. LXVI. *Deerogationibus Directorem Universitatis Regiæ., Studiorumque omnium per ungariam attinentibus.* Directoris hujus fupremi officium cum Præsidio Commissionis ftudiorum apud *Confilium Regium Locumtenentiale* conjunctum erit, uti fuperius dictum est. Quare cum splendida hæc provincia viris alioquin illustribus, ac præcipuo quodam in Republica munere fungentibus, obventura fit: cumque sola Universitatis, aliorumque Lyceorum luftratio autoritate Regia peculiariter commiffa eisdem incumbat, non erit neceffe. fe fupremi hujus Directoris munus 'referre in eorum classem, quibus e fundo publico ftudiorum ftipendia allignanda sunt.

§. XVII. *Deerogationibus Provinciales ftudiorum Directores, Scholarumque Vernacularum Inspectores attinentibus.*

Provinciales hi Directores Regii, quem admodum etiam fcholarum vernacularum Inspectores deligentur, aut ex Clero, aut e Magnatum, vel Nobilium ordine; ex utroque tamen femper ejus generis viri , qui dotibus neceffariis præditi, ac in conspicuo honoris gradu collocati fint, quorum proinde in bonas artes propenfio, atque animi magnitudo facile efficient , ut magna contentione arripiant pulcherrimam bene de Regno & Rege merendi occafionem, ac in eo laborum mercedem præcipue reponant, fi hoc officii genus præclare sese explevisse gloriari poffint. Annum nihilominus honorarium Inspectores quidem vernacularum fcholarum illico, Directores Provinciales autem , cum ærarii rationes admiserint, e publico ftudiorum fundo accipient, & alias etiam ulteriores in posterum remunerationes a Regia beneficentia sperandas habebunt. Præterea Directori cuivis Provinciali addetur officii Scriba pro Districto numero cum annuo ftipendio ex ærario ftudiorum dependendo.

Quia vero munia hactenus recentita fundum literarium non magno gravabunt sumtu, æquitati sane est consentaneum, ne hi ftudiorum Præsides in præftando tam falutari munere novis onerentur impensis. Quare cum fcholarum lustrationes , literarumque tam mittendarum, quam recipiendarum commercium præcipuæ fint hujus muneris partes, quod ad primum attinet , æquififi *Rat. educ. T.I.* G mum eft, ut sumtus diurni iisdem assignentur ; in altero autem factæ impenfæ refundantur.

C A P U T II.

D E NECESSARIIS EROGATIONIBUS AD SCHOLAS IPSAS, ET STUDIA PERTINENTIBUS.

§. LXVIII. *De erogationibus Præfides Academiarum, Directores Archigymnafiorum, Scholarumque Vernacularum Primariarum, ac Præfectos Ludorum Grammaticorum attinentibus.* Officia horum Magistratum in superioribus defcripta femper deferenda erunt viris vario scientiarum genere exultis, eme. ritis cumprimis Lyceorum Doctoribus: quibus proinde conveniens stipendium annuum ex ærario studiorum est constitutum; liberum tamen erit iisdem honesti compendii caufa cathedram quampiam extra ordinem administrare.

§. LXIX. *De erogationibus Docores & Magistros attinentibus* Cum Sum Pubes omnis, hoc est, spes totius Reipublicæ, ac depositum pretiofiffimum fidei Magistrorum concredatur instituenda atque excolenda iis artibus, a quibus omnis Regni falus dependet, magnum sane iis imponitur onus, gravis, tædiique & fatietatis ple. nissimus imperatur labor. Unde magnis præmiis erit eorum industria provocanda, levandumque fastidium. Quod ad stipendia annua spectat, fat provisum est, ut ea vitæ honeste agendæ fufficiant quidem, non tamen fint nimia: parca enim domi fupellex, diligentiam; præmia, contentionem, folent excitare. Unde non deerunt occasiones augendi peculii, five disciplinas peculiare horis subcisivis pertractando, five quidpiam commentando, & elucubrando, five demum docendi officium singulari cum diligentia explendo. Et autoribus quidem utilium operum ex ærario Typographiæ; ceteris autem e fundo huic rei destinato justa obtinget remuneratio.

Duplicis autem erunt generis Magistrierudiendæjuventuti præpofiti: alii nimirum Clericorum, aut Religioforum, alii e quovis alio ordine. Ad obtinendas in Universitate, Academiis, & Archigymnasiis cathedras cuius nullo discrimine patet aditus, modo habilitatem suam experimentis legitimis adprobet: at Gymnafiorum & scholarum Grammaticarum procuratio maxima ex parte Religiofis ordi. nibus est commissa.

Quod ad primorum stipendia attinet, ternæ sunt eorundem classes constitutæ, pro varia ni mirum suscepti muneris diuturnitate, atque decretum, ut crescentibus gefiti officii annis ftipendia quoque julta quadam crescant proportione.

Religiofi vero Gymnafiorum Directores, scholarumque Grammaticarum Præfecti, tametfi quotidiana vitæ subsidia ab ordine suo consequantur, tamen incitamenti majoris caufa ftipendium statui suo admensum quotannis e ftudiorum ærario publico accipient. Sed & Magistris Religiosis ultra prærogativas fupra recensitas, posteaquam docendi triennium cum fedulitatis commendatione absolverunt, certa quædam est designata remuneratio pecuniaria, quæ quidem pro ratione annorum Ma. gisterii laudabiliter actorum deinceps augebitur, ac, fi in docendi munere consenuerint, fra. Etive fuerint, etiam per reliquum vitæ decursum fide integra præstabitur.

§. LXX. *De erogationibus Pedagogos Scholarum Vernacularum attinentibus.*

Institutionem liberorum, dum paulo meliori educationi congruam ætatem attigerint, natura parentibus impofuit. Quare fumtus omnes in scholas vernaculas pagorum, oppidorum, & urbium faciendi ad communitates ipsas, quemadmodum usus hactenus obtinuit, pertinebunt. Præfidum autem atque Inspectorum erit diligenter curare, ut ædes habendis fcholis destinatæ commode fitæ, beneque instructæ fint, Magistris debita autoritas concilietur, deque necessariis vitæ agendæ subsidiis propiciatur. Primariæ nihilominus vernaculæ scholæ sumtu ftudiorum publico curabuntur, ac Director quidem earundem fixum annuum ftipendiam; ceteri vero Pædagogi ultra ftipendia a civitatibus ipfis præstanda, honorarias duntaxat remunerationes ex ærario literarum publico sunt habituri.

CAPUT III.

DE NECESSARIIS EROGATIONIBUS, COMPARATE AD SUCCRESCENTIUM DOCTORUM SEMINARIUM, ET AD MAGISTROS EMERITOS,

§. LXXI. *De erogationibus ad Seminarium Magistorum succrescentium attinentibus.* Quod ad hujus seminarii institutionem procurationem attinet, commodius explicabitur in parte hujus Instituti tertia. Unicum illud hoc loco commemorandum est, haberi penes Universitatem delectos quosdam ex omni ftatu & ordine juvenes, tradendis aliquando disciplinis præparandos. Horum alii biennio, alii triennio scientiarum & artium recondendarum absolvunt curriculum, ac interea certo quodam subsidio pecuniario e fundo studiorum quotannis pendendo adjuvantur.

§. LXXII. *De erogationibus ad Magistros emeritos attinentibus.* Quoniam stipendia annua Doctoribus conficta convenit esse mediocria, ne scilicet defint industria ultra porrigendæ, ac remunerationem honorariarum consequendarum incitamenta, facile adparet adhibita etiam parsimonia fieri non posse, ut Doctores ea sibi subsidia æraria comparent, quæ totius vitæ, atque senectutis necessitatibus fufficiant. Quare magnopere providendum est, ne viri tot exhausti tædiis literariis vitam impendentes, egestatem in tempus posterum prospicientes elanguescant, ac tristi illa cogitatione ab officio avocentur. Non mediocri certe animi ingrati vitio notaretur respublica, si cives tam præclare se meritos, postquam laboribus fracti nihil sibi porro mereri possunt, cum inopia misere colluctari pateretur. Idem esto de relictis eorundum viduis & pupillis · iudicium. Unde nisi ademptione sacerdotii cujusdam aut officii, aliave aliqua ratione iis Munificentia Regia provisum fuerit, primum ipse quidem emeritus Doctor proportionem laborum exhaustorum, vel integro officii sui stipendio, vel certe bona ejusdem parte fruatur: deinde etiam relictis mortuorum viduis ac pupillis pars ejusdem stipendii præsentis respondens necessitati attribuetur.

CAPUT IV.

DE NECESSARIIS EROGATIONIBUS, COMPARATE AD CHOLARUM ÆDIFICIA.

§. LXXIII. *De erogationibus ad ædificia Scholarum Vernacularum attinentibus.* Ad habendis scholis vernaculis destinare, rite adparare, sarta tecta curare ad communitates pertinebit, subfidia ferentibus etiam locorum ossessoribus, iis cum primis, qui jure præsentandi gaudent. In erigendis tamen scholis primariis, sicuti urbs ipsa impensas omnes præstare omnino non posset, etiam studiorum ærarium suppetias feret.

§. LXXIV. *De erogationibus ad ædificia cæterorum Lyceorum universe atque tinentibus.*

Reparationes ædificiorum ordinibus Religiosis in scholarum usus conceditorum ipsi deinceps incumbunt ordinibus, etiam mendicatis viventibus, quibus alioquin ad ludorum suorum procurationem annua præbentur subsidia e publico literarum ærario. Cetera vero omnia Universitatis, Academiarum, Archigymnasiorum, & Scholarum Grammaticarum ædificia sumtu curabuntur publico.

CAPUT V.

DE PUBLICO TOTIUS REI LITERARIÆ ÆRARIO, SEU STUDIORUM FUNDO

§. LXXV. *De fundo Studiorum generatim.* In superioribus ærarii literarii distributiones, seu in complures veluti canales derivationes adumbratæ fuerunt: nunc ipsa fundi natura, atque administrandi ratio paucis exponenda est.

§. LXXVI. *De necessitate Fundi hujus in perpetuum ftabiliendi.* Quodfi impenfæ multiplices fupra explicatæ, & ad reipublicæ literariæ conservationem atque incrementum omnino necessariæ rite expendantur, facile adparebit fundum hunc ftudiorum oportere esse omni ex parte certum, ac determinatum; ne vel defectu rei pecuniariæ cursus literarum damno irreparabili adhærescat; vel impensa fiant, quas ærarii vires sustinere haud poffint.

§. LXXVII. *De presenti Fundi Studiorum satu.* Cum bona fructuum annuorum literarum procuratori destinatorum pars alendis etiamnum suppressæ Societatis membris deservire debeat, fieri non potest, ut cunctis scholarum necessitatibus plene sufficiant: unde confequens erat, ut in conformando atque exequendo ftudiorum systemate confilia præsentis duntaxat ærarii viribus accommodarentur; ulteriores ejusdem perfectiones pedetentim impofterum susciperentur. Quare ita nunc quidem res constitutæ sunt, ita dimensi sumtus, ut præsentibus constitutionibus suffecturi esse videantur.

§. LXXVIII. *De Fundi ejusdem administratio ne generali.* Ne Ye autem fundus iste perennis fenfim exarescat, & respublica literaria in angustias' pecuniarias aliquando redigatur, magna sane cura providendum est, ut fide integerrima, rectoque ordine procuretur, idque tanto magis, quanto in plures & mi. nutores partes fructus ejusdem annui tribuendi funt.

Suprema ejusdem administratio eft penes politica Dicasteria, sine quorum conscientia & adprobatione, inio pro re nata etiam sine Majestatis Regiæ benigno nutu nullos licebit facere furtus extraordinarios, seu summam fixam atque præstitutam excedentes. Hinc omnes acceptorum, & expenforum rationes a quovis administratorum genere ad eadem Dicasteria ftatis ac definitis temporibus erunt accurate transmittendæ, severe ad calculum vocandæ, & fiquidem legitimæ fuerint, dato testimonio, ut vocant, *absolutorio* comprobandæ.

Porro fundus ilte partim bonis confat immobilibus, partim fummis pecuniariis in fænore pofitis. Quod ad bona spectat, diligenter erit curandum, ut vel elocentur, vel ut res ipfæ tulerint, per viros peritos, spectatæque fidei administrentur. Quodfi elocata fuerint, videndum erit, ne ipfo lo. cationis tempore detrimentum bonis inferatur: quem in finem vel ipse a Majestate Regia nominatus bonorum administrator, vel certe, fi hic impediretur, quivis alter in eadem vicinitate officio publico condecatur, ac ad id per dicasteria politica pro re nata delegatus quotannis eadem perluftrabit, ad querelas occurrentes ad Provincialia Dicasteria, aut etiam ad Provinciale districtus ejusdem ftudiorum Directorem promovebit, cui ipfi ejusmodi lustratio concedi interdum poterit.

Summæ pecuniariæ, quæ in publico Regii Ærarii fundo pofitæ non funt, apud eos duntaxat erunt elocandæ, ubi & census annui, & fummx ipfius maxima sit securitas.

§. LXXIX. *De Fundi ejusdem administratione speciali* Apud Regiam Univerfitatem, quod ad rem præsentem attinet, cuncta recto ordine sunt disposita, 'curaque omnis erogationum penes Regium ejusdem Senatam residet: quare nihil de ea superest statuendum. Quod vero ad fumtum erogationes in Academiis, ceterisque fcholis pertinet, Præfidum atque Directorum erit ea, quæ fibi subjectis quoquo modo debentur ftatis temporibus folvere, rationes in Ephemerides rite ordinatas inferre, adjectis ubique legitimis *apochis* seu teftimoniis de percepta folutione, libellos rationum quovis trimeftri cum Provinciali Regio Directore communicare. Præfidibus hisce pecuniæ e communi ftudiorum ærario ftatis in locis assignabuntur.

§. LXXX. *De Rationibus fundi studiorum augendi.* *Impensæ multiplices ex ærario literario quot annis dependendæ non mediocrem curatoribus afferre debent folicitudinem omni ope providendi, ne temporum injuria, aut annorum' sterilitate fundus sic attenuetur, ut par non sit ferendis oneribus. Quare primum in itineribus studiorum causa suscipiendis justus quidam

modus atque parsimonia. erit adhibenda. Ad hæc remunerationes, pro quibus certa summa annua partim ex peculiari Universitatis, partim e reliquo generali studiorum ærario defignata est, nonnifi luculentis, & præstantibus meritis tri. buendæ. Casibus præterea fatisque improvisis certa, & longe jam provisa remedia præparanda. Denique ne compensationes omnes honorariæ uni huic incumbant ærario, æquissimum est, ut autores operum in Typographia Universitatis excusorum congruentem labori suo remunerationem ab eadem accipiant, cum ejusmodi lucubrationes non mediocre foleant acferre ipfi Typographiæ emolumentum. Nec minus levamenti fundo huic publico adferet separatus pensionum fundus, de quo erigendo, & stabiliendo jam nunc agendum erit.

§. LXXXI. *De erigendo, & stabiliendo pensionum Fundo.* Quam fit æquitati consentaneum, ut viri emeriti, ac scholarum laboribus fracti, relictæ item eorundem viduæ atque pupilli metu egestatis in posterum liberentur, supra jam indicatum est. Nihil autem ad eam rem potest cogitari præstabilius, quam si certa pecuniæ summa hanc in rem cogatur, separatisque calculis atque rationibus administretur. Quem in finem certa jam nunc est summa annua partim ex ærario Universitatis, partim e reliquo studiorum fundo huic rei destinata. Cumque primis annis pensiones hujusmodi sint admodum futuræ moderatæ, spes fane affulget, summam hanc paulo post accessione notabili cumulatum iri. Pro majore vero ejusdem incremento, negotium Regio Universitatis Senatui dabitur, ut confiliis cum Regiis Academiis atque Archigymnasiis communicatis rationes ineat, novos porro fontes exemplo ceterarum Academiarum excogitandi, quibus idem pensionum fundus augeatur, & constabiliatur.

II. CONCORDATO FRA PIO X E PIETRO I RE DI SERBIA.

24 giugno 1914

In nome della Santissima Trinità

Sua Santità il Sommo Pontefice Pio X e Sua Maestà Pietro I Re di Serbia, allo scopo di tutelare gli interessi religiosi dei Cattolici nel Regno di Serbia, hanno risoluto di fare un Concordato, nominando a tale effetto due Plenipotenziari; cioè:

per parte di Sua Santità:

l'Emo e Revmo Signor Cardinale Raffaele Merry del Val, Suo Segretario di Stato;

e per parte di Sua Maestà:

Sua Eccellenza il Signor Milenko R. Vesnitch, Inviato Straordinario e Ministro Plenipotenziario di Sua Maestà il Re di Serbia in Francia e nel Belgio, Gran Croce dell'Ordine di San Sava, dottore in legge ecc.; i quali, scambiati i loro rispettivi Pieni Poteri e trovati in buona e dovuta forma, convennero negli articoli seguenti:

Articolo 1

La Religione Cattolica Apostolica Romana avrà il suo libero e pubblico esercizio nel Regno di Serbia.

Articolo 2

Si costituisce nel Regno di Serbia una Provincia Ecclesiastica, composta dell'archidiocesi di Belgrado, con sede nella capitale del Regno - avente come territorio quello compreso nei confini della Serbia prima dei trattati di Londra e Bucarest dell'anno 1913 - e della diocesi di

Scopia, suffraganea, con sede in detta città - comprendente i nuovi territori -, passando dalla giurisdizione di *Propaganda Fide* al diritto comune.

Articolo 3

L'Arcivescovo di Belgrado ed il Vescovo di Scopia, alla cui giurisdizione ecclesiastica appartengono tutti i Cattolici del Regno di Serbia, dipenderanno negli affari ecclesiastici direttamente ed esclusivamente dalla Santa Sede.

Articolo 4

Sua Santità, prima di nominare definitivamente l'Arcivescovo di Belgrado ed il Vescovo di Scopia, notificherà al regio Governo la persona del rispettivo candidato, per conoscere se vi siano fatti o ragioni di ordine politico o .civile in contrario.

Articolo 5

L'Arcivescovo di Belgrado ed il Vescovo di Scopia riceveranno dal Regio Governo un emolumento annuo, il primo di *dinari* 12.000, con un'aggiunta di 4.000 *dinari*, ed il secondo di *dinari* 10.000; con diritto a pensione non inferiore a quello degli impiegati dello Stato.

Articolo 6

Il titolo ufficiale dell'Arcivescovo di Belgrado e del Vescovo di Scopia sarà di Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore.

Articolo 7

Prima di entrare in funzione, l'Arcivescovo di Belgrado ed il Vescovo di Scopia, presteranno alla presenza di un delegato del Regio Governo il giuramento di fedeltà nella formola seguente: "Io giuro e prometto dinanzi a Dio e sopra i Santi Evangelii obbedienza e fedeltà a Sua Maestà il Re di Serbia; prometto di non partecipare ad accordo qualsiasi, né di assistere ad alcun consiglio, né d'incoraggiare o lasciar cooperare il clero a me subordinato a qualsivoglia impresa che tenda a turbare la pubblica tranquillità dello Stato» ,

Articolo 8

L'Arcivescovo di Belgrado ed il Vescovo di Scopia avranno piena libertà nell'esercizio delle funzioni ecclesiastiche e nel regime delle loro diocesi, e potranno esercitare tutti i loro diritti e le prerogative del loro pastorale ministero, secondo la disciplina approvata dalla Chiesa: da loro, nelle rispettive diocesi, dipendono tutti i membri del clero cattolico, in ciò che riguarda l'esercizio del sacro ministero.

Articolo 9

All'Arcivescovo di Belgrado ed al Vescovo di Scopia spetta, nella rispettiva diocesi, l'erezione delle parrocchie, d'intelligenza col Regio Governo. Ad essi spetta pure la nomina dei parroci. Se però trattasi di persone estranee al Regno, procederanno d'intelligenza col Governo Serbo; se poi trattasi di sudditi serbi, i Vescovi s'informeranno in 'precedenza presso il competente. Ministero, per conoscere se vi siano ragioni o fatti d'ordine politico o civile in contrario.

Articolo 10

L'istruzione religiosa della gioventù cattolica è sottoposta, in tutte le scuole, all'Arcivescovo ed al Vescovo nelle rispettive diocesi. Nelle scuole dello Stato essa verrà impartita da catechisti che, previo comune accordo, saranno nominati dal Vescovo e dal Ministro dell'Istruzione Pubblica e dei Culti. I Vescovi possono interdire l'insegnamento religioso, anche nelle scuole dello Stato, a quei catechisti che si mostrassero non adatti alla missione

loro affidata, dandone partecipazione al Ministero dell'Istruzione Pubblica e dei Culti, per procedere ad altra nomina. Il Regio Governo stipendierà i catechisti nelle scuole dello Stato. La qualità di parroco non è incompatibile con quella di catechista.

Articolo 11

Per la formazione di giovani serbi idonei al sacerdozio cattolico sarà istituito un seminario nella capitale o nelle sue vicinanze, cui lo Stato fornirà un'equa annua dotazione, restando all'autorità ecclesiastica rispettiva la cura di sistemarlo e governarlo in conformità delle disposizioni canoniche. In questo seminario sarà usata per le discipline non ecclesiastiche la lingua d'insegnamento serba.

Articolo 12

Il Regio Governo riconosce la validità dei matrimoni fra Cattolici, e dei matrimoni misti contratti alla presenza del parroco cattolico secondo le leggi della Chiesa.

Articolo 13

Le cause matrimoniali fra Cattolici, e fra coniugi di matrimoni misti celebrati dinanzi al parroco cattolico, eccetto in ciò che riguarda gli effetti meramente civili, saranno giudicate dai tribunali ecclesiastici cattolici.

Articolo 14

Il coniuge cattolico avrà diritto di stabilire che la prole dei matrimoni misti, celebrati dinanzi al parroco cattolico, venga educata nella Religione Cattolica.

Articolo 15

La formola di preghiera pel Sovrano: *Domine, salvum fac Regem*, sarà cantata negli uffici divini in lingua slava o latina, a seconda delle condizioni locali.

Articolo 16

Lo Stato riconosce che la Chiesa, rappresentata dalle legittime sue autorità e dai suoi ordini gerarchici, ha vera e propria personalità giuridica e capacità di esercitare i diritti che le appartengono.

Articolo 17

La Chiesa ha diritto di acquistare per giusto titolo, di possedere e liberamente amministrare beni sì mobili che immobili, destinati pei fini propri della Chiesa e delle sue istituzioni nel Regno; e le cose da lei acquistate e le sue fondazioni sono inviolabili come i beni propri dei cittadini dello Stato.

Articolo 18

Le proprietà della Chiesa potranno essere assoggettate ai pubblici tributi, come i beni degli altri cittadini; eccettuati tuttavia gli edifici destinati al culto divino, i seminari e le case dei Vescovi e dei parroci, i quali saranno immuni da tasse e non potranno mai essere destinati od adibiti ad altro uso.

Articolo 19

I sacerdoti ed i chierici, secolari e regolari, non potranno essere obbligati ad esercitare pubblici uffici che fossero contrari al sacro loro ministero ed alla vita clericale.

Articolo 20

Se in avvenire sorgesse qualche difficoltà sulla interpretazione dei precedenti articoli o su questioni per avventura dagli stessi non contemplate, la Santa Sede ed il Regio Governo

procederanno, di comune intelligenza, ad un'amichevole soluzione, in armonia col diritto canonico.

Articolo 21

La presente convenzione _ entrerà in vigore immediatamente dopo la ratifica di Sua Santità il Sommo Pontefice e di Sua Maestà il Re di Serbia.

Articolo 22

Lo scambio delle ratifiche avrà luogo in Roma nel più breve tempo possibile. Roma, ventiquattro Giugno millenovecentoquattordici (24 Giugno 1914).

R. Card. Merry del Val

L. s.

Mil. R. Vesnitch

L. s.

Dall'esemplare a firme autografe e sigilli dei plenipotenziarii in *Busta 89 nell'Archivio della segreteria di Stato*. Ibid. l'esemplare a firma autografa e sigillo di Alessandro, Principe ereditario di Serbia, con cui, in nome di Re Pietro I e in data di Valievo 25 agosto 1914, ratifica il concordato. Ibid. inoltre una comunicazione a firma autografa del Vesnitch in data di Roma 12 marzo 1915, con cui, al Card. Gasparri, Segretario di Stato di Sua Santità, si dichiara “que le titre et le préambule de rinstrument de la ratification du Concordat ... portent les deux Contractants en ordre inverse par la faute du copiste... et ne doit aucunement porter préjudice à l'ordre consacré pour cette catégorie de documents, et reservant la préséance au Saint-Siège”.

III. CARTEA SINODALĂ

DIECEZA ROMANO-CATOLICĂ DE IAȘI

Duc in altum!

Înaintați în larg! (Lc 5,4)

In verbo tuo, laxabo rete!

La cuvântul tău, voi arunca mreaja! (Lc 5,5)

BISERICA, NOUL POPOR AL LUI DUMNEZEU,
ESTE TRIMISĂ ÎN MISIUNE LA OAMENII DE ASTĂZI

Editura Sapientia, Iași 2005.

Capitolul I

TRANSMITEREA CREDINȚEI: EVANGHELIZAREA ȘI CATEHIZAREA

INTRODUCERE

26. Prioritatea evanghelizării în Biserica noastră locală

§ 1. Biserica există pentru a evangheliza, adică "pentru a duce Vestea cea Bună în toate părțile societății umane și pentru ca, sub influența ei, să transforme din interior și să reînnoiască omenirea" (DGC 46).

§ 2. Biserica își îndeplinește această misiune prin tot ceea ce face, adică: prin vestirea explicită a misterului lui Cristos (evanghelizarea), celebrarea, meditarea și explicarea Cuvântului (predică, lectio divina, cateheză); prin celebrarea Euharistiei și a sacramentelor (liturgia) și prin rugăciunea comună; prin viața fraternală de comuniune și iubire (koinonia); prin slujirea fraților în credință și a celor săraci, prin promovarea umană, lupta împotriva nedreptății (diakonia) și interpretarea evenimentelor în lumina Cuvântului lui Dumnezeu (profeția). Toate acestea sunt și astăzi căi și mijloace pentru transmiterea unicei Evanghelii și constituie "elementele evanghelizării".

§ 3. Biserica înțelege evanghelizarea ca pe un proces "organizat în etape sau momente esențiale: activitate misionară pentru necredincioși și pentru cei care trăiesc în indiferența religioasă; activitate catehetică de inițiere pentru cei care aleg Evanghelia și pentru cei care au nevoie să-și completeze sau să-și restructureze inițierea; acțiune pastorală pentru credincioșii creștini ce au atins deja un nivel de maturitate în cadrul comunității creștine" (DGC 49).

27. Formele de slujire a Cuvântului

§ 1. Ascultarea Cuvântului lui Dumnezeu și urmarea lui Isus Cristos, Cuvântul făcut trup, susțin întreaga reflecție pe care Biserica locală își propune să o continue pentru reînnoirea slujirii sale pastorale. Slujirea Cuvântului își găsește fundamentarea în evenimentul revelării lui Dumnezeu, cuprinsă în Sfânta Scriptură și în sfânta Tradiție, strâns legate între ele, încredințate Bisericii și interpretate fidel de către Magisteriu (cf. DV 1-10).

§ 2. Biserica se îndreaptă încontinuu către Cuvântul lui Dumnezeu, "viu, plin de putere și mai tăios decât orice sabie cu două tăișuri", care "scrutează sentimentele și gândurile inimii" (Evr 4,12). Aceasta are loc în celebrarea Euharistiei, prin ascultarea reînnoită a Cuvântului Domnului, a profețiilor, a apostolilor și a predicii slujitorilor săi. Are loc și prin formele numeroase de ascultare, asiduă și supusă, a fiecărui membru în parte. Cateheza și celelalte modalități prin care Biserica promovează apropierea constantă de Cuvânt din partea credincioșilor fac posibilă și rodnică această ascultare.

§ 3. Ascultând Cuvântul, Biserica își îndeplinește misiunea fundamentală de a vesti Evanghelia la toți oamenii: "Mergeți deci și învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui, și al Fiului, și al Duhului Sfânt, învățându-i să asculte tot ceea ce v-am poruncit. Iată, eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârșitul lumii" (Mt 28,19-20).

§ 4. Vestirea Evangheliei constituie perspectiva supremă și unificatoare a întregii vieți a Bisericii. Evanghelizarea, de fapt, se realizează nu doar prin cuvântul slujitorilor săi, care vestesc și învață, și nici doar prin cuvântul tuturor membrilor săi, ci, și mai mult, prin mărturia concretă, din partea persoanelor și a comunităților, printr-o viață care să rodească în caritate.

§ 5. Este nevoie totuși să se recunoască faptul că există, în timpul și în contextul nostru cultural european, rațiuni istorice precise, care fac să fie urgentă o "nouă evanghelizare":

a) există, în primul rând, pericolul răspândirii unui nou "păgânism": mulți botezați se țin departe de practica Euharistiei sau a altor sacramente, sau de orice altă formă de participare la viața Bisericii; de aceea, este necesară o vestire reînnoită a Evangheliei;

b) pe de altă parte, sub multe aspecte, contextul cultural în care trăiesc creștinii practicanți se îndepărtează tot mai mult de lumina credinței creștine; acest context amenință să le modeleze în forme înșelătoare conștiința, modurile de a vedea și de a simți, de a aprecia și de a acționa;

pentru creștini este arzătoare nevoia de a discerne ceea ce este conform cu Evanghelia și, în acest sens, este necesară o nouă evanghelizare a culturii înseși.

§ 6. Pentru toate aceste motive, este necesar ca Biserica să verifice, cu o atenție reînnoită, formele predicării, ale catehezei și toate celelalte forme ale slujirii prin care este încurajată și condusă apropierea personală de Cuvânt, precum și formele, numeroase și dificil de redus la modele precise de slujire, în care este propusă vestirea Evangheliei la toți.

I. SLUIREA CUVÂNTULUI ÎN LITURGIE

28. Liturgia ca școală a Cuvântului

Momentul privilegiat al apropierii comunității creștine și a fiecărui creștin în parte de Cuvântul lui Dumnezeu este liturgia, în care se realizează un raport strâns între Cuvânt și Sacrament, între ascultare și mărturisirea credinței. Liturgia, cu referință specială la momentele anului liturgic, este prima școală a Cuvântului și, deci, moment absolut fundamental al edificării în viața de credință.

29. Proclamarea și ascultarea Cuvântului în liturgie

§ 1. În fiecare celebrare liturgică, și în special în cea euharistică, în proclamarea Sfintei Scripturi, Domnul Isus este cel care vorbește comunității reunite. Așadar, proclamarea și ascultarea sunt părți fundamentale ale acțiunii liturgice și, ca atare, trebuie privite cu multă atenție.

§ 2. Proclamarea lecturilor și a psalmilor nu trebuie niciodată să fie improvizată, ci încredințată, de obicei, credincioșilor care să desfășoare slujirea de lector cu continuitate și adecvată pregătire. Chiar și căutarea celor mai bune soluții tehnice, care să permită o proclamare clară și inteligibilă în celebrarea liturgică, demonstrează atenția și respectul față de Cuvânt și față de comunitatea credincioșilor, care este destinatarul Cuvântului. Lecturile pot fi precedate de o scurtă explicație. În celebrările euharistice din zilele feriale, să se analizeze oportunitatea de a oferi măcar scurte explicații despre lecturi, în special, când Lecționarul propune începutul unei noi cărți biblice.

§ 3. Ascultarea cere reculegere și atenție. Trebuie valorificate momentele de tăcere deja prevăzute de normele liturgice. Sunt de încurajat toate acele forme care fac posibilă pentru credincioși pregătirea pentru ascultarea Cuvântului proclamat în liturgie și o reluare în rugăciunea personală, familială sau comunitară și în lectio divina. Oficiile competente din Dieceză să studieze și să pregătească materiale corespunzătoare care să poată fi folosite în timpul celebrării și pentru rugăciunea personală din timpul săptămânii.

30. Omilia

§ 1. Omilia are o importanță decisivă în vederea celebrării rodnice a Cuvântului în liturgie. Ea tinde să apropie conștiința credincioșilor de Cuvântul proclamat și ajută la intrarea în celebrarea misterului. Prin omilie, creștinii pot efectiv să primească Cuvântul cu un act de credință reînnoit și să găsească în participarea conștientă la misterul celebrat o invitație încurajatoare la mărturia zilnică. De aceea, omilia să fie fidelă față de Cuvântul proclamat, atentă la întrebările și la problemele socio-culturale cu care se confruntă comunitatea de față.

§ 2. Preoții să acorde omiliei o grijă deosebită: să o pregătească cu multă atenție, în rugăciune, studiind textele sacre și reflectând la viața pe care o duc destinatarii. În această privință, se recomandă ca liturgia duminicală să fie pregătită împreună cu alți credincioși, în special cu colaboratorii pastorali.

§ 3. Să se țină omilia și la celebrarea sacramentelor, iar dacă se consideră oportun, și la alte celebrări liturgice. Omilia să fie pregătită cu grijă, mai ales când sunt prezente persoane mai puțin fervente cât privește practica religioasă, cum ar fi, de exemplu, cu ocazia Căsătoriilor sau a înmormântărilor.

31. Celebrarea Cuvântului lui Dumnezeu

§ 1. Să se promoveze, mai ales în timpul Adventului, Postului Mare și Paștelui, celebrări ale Cuvântului lui Dumnezeu.

§ 2. Celebrrările Cuvântului să fie introduse și în timpul cursurilor de cateheză sau de pregătire la primirea sacramentelor.

§ 3. Conștienți că toate Bisericile creștine au în comun Cuvântul lui Dumnezeu, să se studieze oportunitatea unor celebrări ecumenice ale Cuvântului, după modalitățile stabilite de autoritatea competentă.

II. CATEHEZA

32. Natura și importanța catehezei

§ 1. Cateheza este slujirea specifică orânduită pentru a promova o conștiință personală aprofundată a adevărului credinței. De fapt, cateheza este o educare a credinței copiilor, tinerilor, adulților, care cuprinde în mod special o învățătură a doctrinei creștine, oferită în mod organizat și sistematic, cu scopul de a-i iniția în plinătatea vieții creștine. Importanța catehezei este deosebită, de aceea, ea trebuie să ajungă și la cei care sunt în condiții speciale de incapacitate fizică, psihică și socială (cf. CDC, can. 777, nr. 4).

§ 2. Sursa originală a fiecărei forme de catehizare este Cuvântul lui Dumnezeu, păstrat în Sfânta Scriptură, proclamat în liturgie, interpretat de Tradiția Bisericii (CT 27). De aceea, cateheza să aibă ca punct constant de referință textele Sfintei Scripturi, făcându-le chiar obiect al unei aprofundări speciale; să prevadă o expunere organizată și sistematică a doctrinei creștine și o reflecție profundă asupra experienței umane în lumina credinței.

§ 3. Cateheza să acorde o atenție corespunzătoare tradiției Bisericii și diferitelor sale voci: părinții Bisericii, liturgia, sfinții, teologii, credincioșii; ori de câte ori se consideră oportun, cateheza să aibă în vedere și tradiția celorlalte Biserici creștine.

§ 4. Cateheza să acorde o atenție deosebită Magisteriului viu al Bisericii Catolice și directivelor sale, în special în ceea ce privește temele complexe ale moralei și ale domeniului economic și social. Magisteriul, de fapt, este interpretul autentic al tuturor expresiilor Cuvântului lui Dumnezeu (cf. DV 7-10).

§ 4. În planul catehetic al Bisericii noastre locale, să se promoveze:

- o cateheză permanentă, care să acopere toate etapele vieții, însoțindu-l pe credincios de-a lungul existenței sale; cateheza să nu fie un fapt episodic, legată exclusiv de o vârstă sau de celebrarea unor sacramente, ci să fie oferită întregii comunități creștine;
- o cateheză pentru viață, care să nu se limiteze la pregătirea sacramentelor, ci să fie o formare specifică, prin care creștinul să poată ajunge la conștiința deplină a consacrării sale baptismale, ca existență în Cristos și în Biserică;
- o cateheză ca aprofundare sistematică a kerigmei: cateheza are o dimensiune de învățătură, este o expunere clară și mereu mai aprofundată a Cuvântului revelat, tinzând să formeze o adevărată mentalitate de credință care să înțeleagă și să interpreteze totul după gândul lui Cristos;
- o cateheză "mistagogică": pe lângă comunicarea doctrinei, cateheza are scopul de a-l face pe cel catehizat să trăiască experiența ascultării Cuvântului lui Dumnezeu, a rugăciunii, a liturgiei și a comuniunii;

- o cateheză întrupată, adică nu abstractă, ci atentă la om, la problemele și la evoluția sa; în acest sens, trebuie să fie gata să-și adapteze limbajul, simbolurile și semnele pentru a-l vesti pe Dumnezeu și misterul mântuirii sale omului de azi.

33. Cateheza adulților

§ 1. Biserica locală de Iași dorește să pună cateheza adulților între alegerile sale prioritare, mai ales pentru că adulții, în special astăzi, au nevoie de o conștiință matură a credinței lor. Plecând de la formele pe care ea le asumă când se adresează creștinilor adulți, se pot determina obiectivele pe care trebuie să le urmeze cateheza copiilor, a adolescenților și a tinerilor.

§ 2. Conținutul catehezei adulților să fie expunerea organizată a misterelor credinței creștine și a implicațiilor sale morale. Această expunere să fie alimentată de Sfânta Scriptură încontinuu și prioritar; în același timp, să se refere la Tradiția și la Magisteriul Bisericii (cf. DV 9-10), să se folosească de catehismele oficiale și să urmeze precizările Episcopului.

Obiect al unor momente speciale de cateheză să fie Biblia: creștinul să fie introdus în structura fundamentală a Bibliei, a fiecărei cărți și a fiecărei teme și să i se ofere elementele indispensabile pentru o lectură personală a Cărții Sfinte.

§ 3. Fiecare comunitate creștină să acționeze pentru ca toți credincioșii să simtă datoria participării active la cateheză (cf. CDC, can. 229, § 1). Să-i atragă pe laicii adulți mai sensibili în activitatea de promovare și de concretizare a catehezei (cf. CDC, can. 776).

§ 4. Fiecare parohie să prevadă cateheza pentru adulți ca un moment inseparabil al vieții sale ecleziale. Aceasta să fie programată și verificată de paroh cu Consiliul pastoral parohial, ținând cont de diferitele situații ale destinatarilor catehezei, adaptând pentru aceștia ordinea conținuturilor, formele de expunere și modalitățile de implicare. În determinarea frecvenței și a conținuturilor catehezei, să se țină cont de alte inițiative, chiar și cu caracter de formare, care îi implică pe adulții din parohie. Cateheze specifice să fie prevăzute pentru grupurile de credincioși în situații speciale: cupluri tinere, adulți, părinți care cer sacramentele pentru fii, persoane în vârstă, bolnavi. Să se facă aceasta și în colaborare cu diferitele organisme specializate în fiecare sector din Dieceză. Programarea acestora în parohii să fie stabilită împreună cu ceilalți preoți din zonă: atât pentru a suplini eventualele curențe din parohii, cât și pentru a favoriza forme de colaborare și inițiative comune, precum și pentru a promova o mai mare unitate.

§ 5. Asociațiile, grupurile și mișcările prezente în parohii să analizeze pentru membrii lor oportunitatea de a participa la cateheza parohială a adulților. Dacă aceste structuri desfășoară o formare catehetică regulată și sistematică, să coordoneze activitatea lor cu cea parohială.

34. Cateheza inițierii

Un cadru relevant pentru cateheză este acela al inițierii creștine, în special a copiilor și a adolescenților. Atât pentru ei, cât și pentru adulți, inițierea creștină cuprinde momentul vestirii Cuvântului, îndeosebi sub forma catehezei, cel liturgic și cel al trăirii vieții creștine în comunitate.

35. Cateheții

§ 1. "Grija deosebită față de cateheză, sub conducerea autorității ecleziastice legitime, este o problemă care îi privește pe toți membrii Bisericii, fiecare potrivit cu rolul său" (CDC, can. 774, § 1). Dar numai unii sunt mandatați să exercite această slujire: cateheții, persoane care trebuie să dobândească o importanță din ce în ce mai mare în comunitățile noastre.

§ 2. Chemarea la slujirea de catehet presupune câteva condiții obiective. Cateheților li se cere: coerență în mărturia de viață creștină, suficientă maturitate umană și creștină, simț eclezial și ecumenic, spirit misionar viu, cunoaștere corespunzătoare a Scripturii și a doctrinei creștine. Vor trebui să fie animați de un autentic spirit de educatori, să aibă abilități pedagogice și didactice adecvate și să fie capabili de ascultare și de muncă în comun.

§ 3. Fiecare comunitate să aibă un număr suficient de cateheți pregătiți. Păstorii - care au "datoria proprie și gravă de a se îngriji de cateheza poporului creștin" (CDC, can. 773) - să le propună credincioșilor această slujire și să se îngrijească de formarea lor. În alegerea acestor

persoane, să fie puși în valoare, în mod deosebit, cei care s-au pregătit în facultăți teologice sau în alte institute similare.

§ 4. Dieceza să se îngrijească de formarea cateheților, mai ales, prin cursuri și prin diferite inițiative propuse de Oficiul pentru cateheză. O atenție deosebită să fie acordată pregătirii cateheților pentru persoane în situații speciale (persoane cu nevoi speciale, bolnavi, deținuți).

§ 5. La nivel diecezan și decanal, să se examineze oportunitatea de a avea câțiva credincioși, formați în mod adecvat, responsabili de cateheză. Aceste persoane vor putea oferi consultanță și sprijin în parohii.

36. Materiale și planuri catehetice

§ 1. Materiale de referință pentru toată activitatea de cateheză a Bisericii locale să fie, în primul rând, documentele Magisteriului despre cateheză și Catehismul Bisericii Catolice.

§ 2. Oficiul pentru cateheză se va îngriji de elaborarea unui plan catehetic unitar, precum și de editarea unor materiale și catehisme adaptate categoriilor de vârstă, pornind de la Catehismul Bisericii Catolice.

§ 3. Oficiul pentru cateheză, în colaborare cu alte oficii interesate, după o analiză atentă, va propune etapele, perioadele de vârstă, vârsta cea mai potrivită pentru primirea sacramentelor, durata, conținutul etc., pentru o cateheză sistematică. Oficiul va oferi planuri catehetice diferențiate și complementare pentru creșterea în credință a întregii comunități.

III. BIBLIA ÎN VIAȚA CREȘTINULUI

37. Apropierea personală de Sfânta Scriptură

§ 1. Cărțile Vechiului și Noului Testament încredințate Bisericii, prin însuși faptul că sunt proclamate în cadrul liturgiei și sunt izvorul esențial al predicării și al catehezei, constituie hrana obișnuită a vieții de credință pentru fiecare creștin: credința, de fapt, se naște în fiecare persoană din ascultarea Cuvântului lui Dumnezeu în Biserică. Sfânta Scriptură trebuie să devină efectiv acest aliment, prin apropierea personală de ea din partea fiecărui creștin.

§ 2. Obiectiv specific și scop important al slujirii pastorale a Bisericii locale să fie acela de a-l ajuta pe fiecare credincios să se hrănească personal cu această pâine substanțială și zilnică a Cuvântului lui Dumnezeu în rugăciune, în meditație asiduă și în cunoașterea mai profundă a Sfintei Scripturi.

§ 3. Pentru ca această apropiere personală să se poată realiza efectiv, credincioșii să se obișnuiască să se roage și individual cu Sfânta Scriptură, conștienți că, prin citirea Bibliei, Domnul vorbește cu fiecare personal.

38. Lectio divina

§ 1. Pentru ca Scripturile să poată deveni aliment obișnuit al vieții creștinului, este nevoie ca el să citească textele sfinte într-o atitudine de ascultare, de meditație și de rugăciune. Către acest obiectiv se îndreaptă vechea metodă de citire a Sfintei Scripturi, cunoscută cu numele de lectio divina, propusă și recomandată de Biserică (cf. DV 25).

§ 2. Biserica locală de Iași recomandă tuturor credincioșilor ei să se apropie de textul Sfintei Scripturi folosind metoda lectio divina. Prin lectura textului sacru, inima se deschide către contemplarea acțiunii lui Dumnezeu și, deci, către convertirea gândurilor și a vieții, însoțită de invocarea iertării și a harului său. Astfel, credinciosul revine la școala lui Dumnezeu și devine ucenicul său. Călăuzită și întărită de Duhul Sfânt, această ascultare a Cuvântului este strâns legată de celebrarea liturgică. Mai ales în Euharistie, Domnul ne deschide înțelegerea Scripturilor, a gesturilor și a cuvintelor sale, a persoanei sale, la care se referă toate Scripturile (cf. Lc 24,27). Ne deschide, așadar, către o nouă interpretare a vieții noastre.

39. Mijloace pentru promovarea cunoașterii și meditării Scripturii

§ 1. Cursurile biblice și grupurile biblice au finalitatea de a furniza instrumentele necesare pentru o cunoaștere mai profundă a Sfintei Scripturi. De aceea, se recomandă ca ele să fie promovate în diferite zone ale Diecezei.

§ 5. Decanatul, împreună cu parohiile, la începutul anului pastoral, să se îngrijească de coordonarea diferitelor inițiative în acest sens, ca să fie distribuite egal în teritoriu.

§ 6. În fiecare casă creștină să fie cel puțin un text al Sfintei Scripturi și membrii săi să se obișnuiască să o folosească pentru studiu, rugăciune și meditație personală și familială. Comunitățile creștine și preoții să ofere câte un exemplar familiilor, de exemplu, soților la Căsătorie sau părinților cu ocazia primirii sacramentelor de către fiii lor.

§ 7. Educatorii creștini să se preocupe ca Biblia să fie prezentă în școli și în biblioteci. În coerență cu programele pentru predarea religiei catolice, profesorii de religie să favorizeze cunoașterea Bibliei de către elevii lor.

IV. VESTIREA MISIONARĂ

40. "Noua evanghelizare"

§ 1. Într-un context în care secularizarea ia amploare, se constată că unii creștini înclină să perceapă credința numai ca un fapt subiectiv, alții părăsesc credința și practica religioasă, iar alții, în sfârșit, fac eforturi mari pentru a se recunoaște ca membri ai Bisericii sau stau deoparte de Biserică.

§ 2. În fața acestei situații se impune necesitatea unei noi evanghelizări. Ea trebuie să parcurgă și căi diferite de tradiția pastorală obișnuită, atât prin mărturia personală, cât și prin inițiative pastorale noi și creative. Schimbările intervenite recent în societatea noastră afectează serios simțul religios tradițional și impun un nou și susținut program de evanghelizare.

41. Mărturia personală

§ 1. În vederea noii evanghelizări, mărturia dată de fiecare creștin are o importanță deosebită. Mărturia presupune o credință personală profundă, plină de bucurie și alimentată cu asiduitate din Cuvântul lui Dumnezeu, capabilă să facă deosebirea între adevărurile fundamentale ale credinței și formele istorice, numeroase și supuse schimbării, în care ea se manifestă, ca, astfel, să discearnă ceea ce este în conformitate cu Evanghelia, în diferitele situații umane. Cere sinceritate și umilință, înțelegerea celuilalt, dispoziția de a da iertarea și de a o primi. Prin aceste atitudini, mărturia fiecăruia va concura pentru a construi acea legătură complexă dintre credință și viață, Evanghelie și cultură, iubirea de Dumnezeu și iubirea aproapelui, mărturisirea harului și mărturisirea păcatului, indispensabilă pentru ca întreaga comunitate creștină să realizeze misiunea de a fi semn al Evangheliei în mijlocul tuturor oamenilor.

§ 2. Oriunde s-ar desfășura viața zilnică a creștinului, ocazie potrivită pentru mărturie o constituie numeroasele forme ale dialogului personal. Acesta să fie căutat și susținut cu răbdare, mereu deschis pentru ascultarea celuilalt și a problemelor sale, animat de dorința constantă de a primi "semințele Cuvântului" prezente în fiecare persoană.

42. Inițiative pastorale pentru o nouă evanghelizare

§ 1. În comunitățile Bisericii noastre locale, implicând, atunci când este posibil, și celelalte Biserici creștine, să fie recunoscute și încurajate noile inițiative prin care Evanghelia mântuirii poate să ajungă la toți oamenii de bunăvoință. Ele sunt semn al creativității Duhului, constituie o mare bogăție și pot deschide posibilități neexplorate de desfășurare a misiunii Bisericii. Aceste inițiative să fie studiate de Consiliul pastoral parohial și să fie aplicate cu atenție și discreție.

§ 2. Pe această linie:

a) în cursul anului, pe lângă predica liturgică și cateheză, să fie promovată și predica biblică, gândită ca primă vestire a Evangheliei și ca o redeșteptare a credinței;

b) să se organizeze cursuri biblice pentru evanghelizarea adulților, dezvoltate pe parcursul mai multor ani, adresate atât celor care nu sunt credincioși, cât și celor care, conștienți de fragilitatea credinței lor, nutresc dorința de a-i regăsi temeliile și sensul.

c) credincioșii să fie îndemnați să se adune și în grupuri mai mici, pentru a citi împreună Evanghelia și pentru a reflecta mai adânc asupra credinței.

43. Forme vechi și noi de slujire a Cuvântului

§ 1. În Biserica noastră locală există și alte forme de vestire a Cuvântului, care, dacă sunt trăite și propuse cu inteligență pastorală, pot constitui ocazii prețioase de vestire și de ascultare a Cuvântului lui Dumnezeu.

§ 2. Dintre acestea amintim:

a) misiunile populare, care au o lungă tradiție în Dieceza noastră. Ele pot ajuta atât la creșterea sau recuperarea credinței, cât și la a face ca parohiile să asimileze stilul misionar, specific comunităților creștine autentice. Misiunile să fie bine pregătite, alimentate din abundență din Cuvântul divin și urmate de inițiative care să le păstreze viu spiritul. Fiecare parohie să programeze celebrarea acestora după un ritm periodic, care să țină cont de realitățile parohiale;

b) exercițiile spirituale, care ar trebui propuse tuturor credincioșilor, și nu doar anumitor grupuri, sunt un instrument privilegiat de ascultare a Cuvântului lui Dumnezeu și ajută la revizuirea vieții și la reînnoirea mărturiei creștine;

c) cursurile vocaționale, bazate pe Cuvântul lui Dumnezeu, să fie propuse în special tinerilor, pentru a-i ajuta să-și descopere vocația și drumul de urmat în viață;

d) direcțiunea spirituală, exercitată cu competență, în respect față de persoane și cu referire constantă la Cuvântul lui Dumnezeu, este un mijloc privilegiat de educare a discernământului creștin;

e) pelerinajele: să fie propuse și trăite ca momente de penitență, de creștere spirituală și de fraternitate creștină;

f) sfințirea caselor de către preoți la începutul anului: este un moment de vestire a Cuvântului și de dialog personal cu familiile vizitate.

44. Instrumente vechi și noi pentru slujirea Cuvântului

§ 1. Slujirea Cuvântului, în numeroasele sale forme, trebuie să țină cont de noile moduri de comunicare, de noile limbaje, de noile tehnici și de noile atitudini psihologice care derivă din acestea. Să se folosească, așadar, instrumentele disponibile astăzi, precum presa, radioul, televiziunea, punând în valoare capacitatea comunicativă și influența psihologică. Să existe preocuparea ca mijlocul de comunicare să nu devină mai important decât mesajul. Forma fundamentală în care se produce comunicarea credinței rămâne mereu aceea a cuvântului viu, însoțită de disponibilitatea persoanei de a da mărturie prin cuvânt și, mai ales, prin viața proprie.

§ 2. Fiecare parohie sau, după caz, mai multe parohii, împreună cu centrul decanal, să se implice în a organiza biblioteci, îmbogățindu-le cu instrumente audiovizuale și videoteci. Acestea pot oferi resurse prețioase pentru aprofundarea personală a "înțelepciunii credinței" și pot fi ocazia unor dezbateri folositoare cu privire la adevărul creștin.

Bunurile culturale bisericesti, prin inițiative specifice (vizite ghidate, note explicative, broșuri), să fie valorificate și ca instrumente utile pentru evanghelizare și cateheză.

§ 3. Dieceza, parohiile și institutele de viață consacrată să se implice în a aduna, pregăti și distribui broșuri și foi, pentru a ajuta comunitatea să păstreze și să transmită în timp memoria propriei tradiții de credință și a expresiilor sale.

45. Oficiul pentru cateheză

§ 1. Oficiul pentru cateheză coordonează, susține, promovează activitățile de evanghelizare, de cateheză și de formare a lucrătorilor pastorali. Desfășoară această misiune în colaborare cu

celelalte oficii din Dieceză și cu toți cei care au competențe în slujirea catehezei. Oficiul pentru cateheză să fie în mod adecvat organizat pentru a-și atinge finalitățile de mai sus. Să aibă, în special, un sector pentru apostolatul biblic.

§ 2. Oficiul să ofere o judecată critică referitoare la broșurile scrise sau materialele audiovizuale pentru cateheză la diferite niveluri și pentru alte forme de slujire a Cuvântului și să promoveze o pregătire în acest sens.

§ 3. Finalitățile Oficiului pentru cateheză sunt:

- a) coordonarea, susținerea, promovarea activităților de evanghelizare, de catehizare și de formare a lucrătorilor pastorali în domeniu;
- b) se îngrijește de formarea cateheților prin cursuri speciale;
- c) susține și organizează inițiativele de catehizare a adulților;
- d) are grijă de elaborarea materialului catehetic scris sau audiovizual pentru cateheza la toate nivelurile și pentru alte forme de slujire a Cuvântului lui Dumnezeu;
- e) colaborează cu Oficiul pentru pastorația școlară și predarea religiei, în ceea ce privește inițiativele de formare a profesorilor de religie;
- f) exprimă propria părere cu caracter consultativ cu privire la inițiativele catehetice din Dieceză și se ocupă cu formarea permanentă a cateheților;
- g) ține legătura cu organisme asemănătoare prezente în celelalte dieceze din țară.

Források és irodalom

Cikkek/ Tanulmányok

1.101-11-0/1950. (IX. 15) VKM sz. rendelet, 5–6. §, in *Oktatáspolitikai és vallásszabadság, Állam – egyház – iskola – társadalom a 20. században*, Nagy Péter Tibor (szerk.), Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2000. 271-272.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 21/1957. (III. 24.) számú rendelete a vallásoktatásról, in *Magyar Közlöny*, 1957. március 24, 35. sz. 222-223.

ANDORKA R., *Vallásosság és egyházak a 20. században – fő tendenciák és nyitott problémák* in *Info-Társadalomtudomány* 1991/17. 41–48.

CASANOVA, J., *Westliche christliche Säkularisierung und Globalisierung*. in *Europas Angst vor der Religion*, Berlin University Press, Berlin 2003. 83–119.

DZIEGA, A., *A család nevelő feladatai*, in *Katolikus Pedagógia I.*, Lublin 2010. 40–46.

ERDŐ M., *Értékorientált nevelés a családban és az iskolában*, in *Katolikus Pedagógia II.*, Budapest 2011, 78–87.

ERDŐ P., *A család valósága a Teremtő terve szerint*, in *Katolikus Pedagógia II.*, Budapest 2011. 22–33.

FÁY Z., *Hit és erkölcs*, in *Magyar szemle* (Új folyam) XXII. 7-8 szám, 2013, 175–182.

FRIVALDSZKY J., *A házasság és a család jogfilozófiai szempontból*, in *Boldogabb családokért és ifjúságért*, I. Kötet, (Szerk: Balásházy Imre, Major Gyöngyi, Farkas Péter) Budapest 2018.

GÁBRITY MOLNÁR I., *A nemzeti és vallási tudat egybefonódása a Délvidéken*, in *Távlatok (A magyar jezsuiták folyóirata)*, Budapest 1997/6. 767–769.

GÁRDONYI M., *A Szentszék és az I. Világháború*, in *Vigilia*, május, 2015. 322–328.

GÁRDONYI M., *A papi élet reformja a Trienti Zsinat korában*, in *Studia theologica budapestiensia* 27, A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának sorozata (szerk.: Péter Erdő) Budapest 2001.

GERGELY J., *A vallások alakulása Magyarországon*. in *Info-Társadalomtudomány* 1991/17. 49–58.

GERGELY J., *Az iskolai vallásoktatás Magyarországon 1945 után*, Nagy P. T. (szerk.), in *Oktatáspolitikai és vallásszabadság, Állam – egyház – iskola – társadalom a 20. században*, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2000, 185–204.

GREGOSITS, G., *A spanyol katolikus egyház és az állam kapcsolata az 1953- as konkordátum után*, in *Magyar egyháztörténeti vázlatok 2013/ 3-4*, Budapest 2014, 149–164.

GRÜN, A., ROGGE, J. U., *A gyermek, aki Istenre mutat*, (ford.: Hernádyné Szemere Rita) in *Szülők és nevelők könyvespolca 14* (szerk.: Torday Attila) Budapest 2012.

GUTHEIL J., *Veszprém Árpádkori Jogi Főiskolája- Első Magyar Egyetem*, in *Vigilia*, 1961/08, 459–468.

KALB, H., *Verfassungrechtliche und einfachgesetzliche Verankerung des Religionsunterrichts*, in *Rinnerthaler*, Historische und rechtliche Aspekte (Anm. 14) Frankfurt am Main 2004, 209–239.

HORVÁTH P., *Szekularizáció és vallásosság ma Magyarországon*, in *Társadalmi Szemle*, 1987/1. 29–39.

KARSAY Á., *A középiskolai diákság a vallásokról és az egyházakról. Vallásszociológiai felmérés*, in *Theológiai Szemle*, 1998/1, 31–43.

KEDZIOR, W., *Az új evangelizáció reménye a fenyegető antiegyházzal szemben*, in *Katolikus Pedagógia 2012/1-2*, Budapest 2012.

KOCSIS K., *Változó vallási térszerkezet, szekularizáció és vallási újjáéledés a 20. századi Kárpát-medencében*, in *Földrajzi Értesítő* 2005/3-4. 285–316.

KOPSZTEJN, M., *A nevelés problémái a XX. és a XXI. század fordulóján*, in *Katolikus Pedagógia 2012/1-2*, Budapest 2012, 80–89.

KUMINETZ G., *Schütz Antal a pedagógiatudós*, in *Katolikus Pedagógia I.*, Lublin 2010, 75–98.

LUKÁCS P., *Nyugaton és nálunk*, Nagy Péter Tibor (szerk.) in *Oktatáspolitikai és vallásszabadság*, Új Mandátum, Budapest, 2000, 13–19.

MANN M., *Kultuszminiszterek egyházipolitikája a 19. században*, in: Nagy P. T. (szerk.), in *Oktatáspolitikai és vallásszabadság. Állam – egyház – iskola – társadalom a 20. században*, Budapest 2000.

MERVAY M., *A családi imádság pedagógiai gyümölcsei*, in *Katolikus Pedagógia II.*, Budapest 2011, 135–139.

MOLNÁR P., *A magyarországi római katolikus hitoktatás történetének vázlatos áttekintése*, in *Keresztény Szó* 2012., 23/12. 20–23.

NAGY P. T., *Hittan-oktatás*, in *Educatio*, 1994/1, 89–105.

NAGY P. T., *Hittanoktatás az ötvenes években*, in *Iskolakultúra* 2000/2, 38–46.

PIOTR, B., *A fiatalok nevelése az egyházi közösségekben*, in *Katolikus Pedagógia I.*, Lublin 2010. 307–313.

PUSZTAI G., *A szülők vallásossága mint a hatékony gyermeknevelés tőkeforrása*, in *Kapocs könyvek* (szerk.: Földvári Mónika és Tomposné Hakkel Tünde), *Riport a családokról*, Budapest 2016, 427–446.

ROSTA G., *Szekularizáció? Deszekularizáció? Merre tart a vallási változás a világban?* in *Magyar Tudomány* 180, 2019/6, 792–803.

ROSTOVÁNYI ZS., *Az Iszlám vallási gyakorlata*, in *Vigilia* 1986/6, 408.

SCHANDA B., *Az Apostoli Szentszék a nemzetközi jogban*, in *JK LIV* 1999/7-8. 315–328.

ȘELARU, S – VÂLCU, G., *Studiul Religiei (SR) în școlile publice din statele membre ale Uniunii Europene*, in *Studii Teologice*, nr. 1, București, 2012, 229–252.

SZALAI M., *A viszony története a Német Szövetségi Köztársaságban*, Nagy Péter Tibor (szerk.), in *Oktatáspolitikai és vallásszabadság*, Budapest, 2000.

SZÉKELY A. B., *Vallás és egyház a jugoszláviai magyarság életében*, in *Új Symposion, Forum Novi Sad*, 1990/1–2.

SZENTGYÖRGYI L., *Németek a Vajdaságban*, in *Híd*, I. évf., 1934/4.

SZUHAI I. – TÁLAS P., *A 2015-ös európai migrációs és menekültválság okairól és hátteréről*, in *Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság* (Tanulmányok), szerk. Tálas Péter, Budapest 2017, 9–35.

SZUROMI SZ. A., *A vallásszabadság érvényesülése a spanyol jogban az állami egyházjogot érintő jogszabályok és a nemzetközi megállapodások alapján* in *Kanonjog* 4. (2002), 29-48.

SZUROMI SZ. A., *Megjegyzések az egyház és állam modern kori viszonyának változásaihoz*, in *Jogtörténeti Szemle*, Budapest 2003/2. 7–13.

SZUROMI SZ. A., *Az első három Esztergomi Zsinat és a magyarországi egyházfegyelem a XII. században*, in *Magyar Könyvszemle* 115. évf. 4. szám/1999, 377–409.

SZUROMI SZ. A., *Kritikai megjegyzések az ismert magyarországi provenienciájú középkori kánonjogi kéziratállományhoz*, in *Magyar Sion* XIV/2 (2020) 305-322.

SZUROMI SZ. A., *La fondazione delle università nel medioevo e le particolarità dell'insegnamento universitario*, in *FThC* III (25/17) [2014] 123-134.

SZUROMI, SZ. A., *Principles for Identification of Origin of the Canonical Manuscripts*, in *Ephemerides Iuris Canonici* 56 (2016) 267-284.

SZUROMI SZ. A., *Spanyol állami egyházjog - új hangsúlyok*, in *Iustum Aequum Salutare* X/2 (2014) 155-171.

SZUROMI SZ. A., *The religious dimension of education as one the primary principles of religious freedom based on human dignity*, in *Folia Theologica et Canonica* (2016) 137–144.

SZUROMI SZ. A. – FERENCZY R., *Az Egyház és Állam kapcsolatának alakulása Közép – és Kelet-Európában az elmúlt két évtized jogalkotásának tükrében*, in *Kánonjog* 12. (2010) 105–112.

TAMÁSI A. É., *A házasság fogalmának jogtörténeti fejlődése, és a házasság mint az Alaptörvény kiemelten védett értéke*, in Balogh E. (szerk.), *Számadás az Alaptörvényről: Tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara oktatóinak tollából*, Budapest 2016. 613–620.

TOMKA M., *A vallásosság változása – egy és több dimenzióban* in *Kultúra és közösség*, 1985/5. 3–16.

TOMKA M., *Vallás és vallásosság*, in *Társadalom, Politika, Jogrend*, Kulcsár K. – Bayer J. (szerk.), MTA Társadalomkutató Központ, Budapest 2003. 213–226.

TOMKA M., *Világvallás-világhatalom: iszlám*, in *Vigilia* 1984/10, 742–748.

VUKMAN P., *A katolikus egyház Jugoszláviában az 1950-es évek elején a brit diplomaták jelentéseinek tükrében*, in *Belvedere Meridionale*, Történelem és társadalomtudományok, 2009, XXI. évfolyam, 3-4 szám, 45–52.

WRONSKA, H., *Az iskolai csoportok jelentősége a nevelésben*, in *Katolikus Pedagógia I.*, Lublin 2010. 284–295.

Könyvek

A MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KAR ORSZÁGOS HITOKTATÁSI BIZOTTSÁGA: *Magyar Kateketikai Direktórium*, Budapest 2005.

ADRIÁNYI G., *Az egyháztörténet kézikönyve*, München 1975.

ALBERICH, E., *La catechesi oggi*, Manuale di catechetica fondamentale, Torino 2002.

BÁNK J., *Kánoni jog I-II.* Budapest 1960-1963.

BERNHARDT, W., *Glaube und Politik. Die Bad Bramstädter Gespräche. Vorträge zum Dialog zwischen Kirche und Staat*, Neumünster 1987.

BERNOLÁK É., *Didaktika*, Budapest 1992.

BERNOLÁK É., *Hittansztori? Visszaemlékezés hitoktatásunk harminc esztendejére*, Budapest, 1994.

BIBLIA: *Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás*, Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest 2011. 4. kiadás.

BIRHER N., *Az egyházi oktatás szabályozása*, Budapest 2005.

CASANOVA, J., *Westliche christliche Säkularisierung und Globalisierung*, in: *Europas Angst vor der Religion*, Berlin 2003. 83 – 119.

CSANÁD B., *Neveléstan*, Budapest 1995.

ERDŐ P., (szerk.) *Az élő Egyház joga*, Tanulmányok a hatályos kánonjog köréből, Budapest 2006.

ERDŐ P., *Egyházjog*, (Szent István Kézikönyvek 7) Budapest 2005.

FÉLEGYHÁZY J., *Az Egyház a korai középkorban*, Budapest 1967.

FINÁCZY E., *A reneszánsz kori nevelés története*, Budapest 1919.

FINÁCZY E., *Az újkori nevelés története*, Budapest 1927.

PLACIDA, F., *Comunicare Gesù, La catechesi oggi*, Roma 2015.

GÖRFÖL T., *A kritika hangja és a valóság szeretete: a kereszténység korunk európai kultúrájában*. Gondolat, Budapest 2018.

GUTHEIL J., *Veszprém város okmánytára 1002-1523* (Kiadásra előkészítette: Kredics László), Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltár, Veszprémi Érseki Könyvtár, Veszprém 2007.

GRÜN, A. – ROGGE, J. U., *A gyermek, aki Istenre mutat*, in *Szülők és nevelők könyvespolca 14.* (Szerk.: Torday Attila), Budapest 2012.

HAMILTON, M. B., *Vallás, ember, társadalom*, Budapest 1998.

HEIMERL, H., *Az új egyházi házasságjog*, Budapest 1985.

HEINEMANN, G., *Glaubensfreiheit-Bürgerfreiheit. Reden und Aufsätze zu Kirche Staat-Gesellschaft 1945–1975*, Frankfurt am Main 1976.

HUBER, E. R., *Deutsche Verfassungsgeschichte seit 1789*, Stuttgart 1988.

JÁKI S. T., *Csángókról, igaz tudósítások*, Vác 2003.

KARÁCSONYI J., *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*, Veszprém 1929.

KAUFMANN, S. *Kezdjük az alapoknál! A keresztyén iskolai oktatás legfontosabb építő elemei.* ACSI Keresztyén Alapítvány, 2008.

KAZALY I., *A katolikus egyházjogtan kézi könyve, különös tekintetek Magyarország jogi viszonyaira*, Vác 1877.

KIRÁLY K., *Hitlerizmus és kereszténység. A németországi evangélikus hitvalló egyház harca a nemzeti szocializmussal*, Budapest 1946.

KNÖPFLER L., *A katolikus egyháztörténet tankönyve*, Temesvár 1903.

KOHL, K., *Die Christlich-Demokratische Union Deutschlands. Porträt einer Volkspartei*, Rüber 1981.

KOMLÓS I. S., *Neveléstörténet*, Budapest 1985.

KONEK S., *Egyházjogtan*, Budapest 1903.

KURUCZ A., *István Király intelmei*, Budapest 2005

LUKÁCS J., *Egyházak és vallásosság a szocialista Magyarországon*, Kossuth, Budapest 1979.

LUKÁCS J., *Hitek és választások*, Kossuth, Budapest 1984.

LÜKŐ G., *A moldvai csángók*, Budapest 2002.

INTRIERI, L., *Programmare in Parrocchia*, Torino 1997.

MEDDI, L., *Catechesi*, Proposta e formazione della vita cristiana, Padova 2004.

MEDDI, L., *Formare cristiani adulti*, Cittadella Editrice- Assisi 2013.

MISOVIC, M., *Srpska crkva i konkordatska kríza*. Beograd 1983.

TURÁNYI L., (Szerk.) *Magyar Katolikus Almanach* 2. kötet, A Magyar Katolikus Egyház élete 1945-1985, Budapest 1988.

MAIER, H., *Katholizismus und Demokratie*, Freiburg-Basel-Wien 1983.

MÉSZÁROS I. - NÉMETH A. - PUKÁNSZKY B., *Neveléstörténet*, Budapest 2004.

MÉSZÁROS I., *Oskolák és iskolák*, Budapest 1988.

MILIOS, M., *Srpska crkva i konkordatska kríza*, Beograd 1983.

MOLNÁR T., *Keresztény humanizmus: a szekuláris államnak és ideológiájának kritikája*. Kairosz, Budapest 2007.

ŐRSY L., *Egyházjog és teológia*, TKK, Róma 1977.

RÉDLY E., *Kateketika*, Eger 1995.

REES, W., (Hg.), *Katholische Kirche im neuen Europa. Religionsunterricht, Finanzierung, und Ehe in kirchlichem und staatlichem Recht – mit einem Ausblick auf zwei afrikanische Länder*, LIT Verlag, 2007.

RÉPÁSSY J., *A népiskolai hitoktatás módszertana*, Eger 1873.

SAINT-PIERRE, M., *Chiesa in crescita*, Milano 2011.

SALACZ G., *A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt*, München 1975.

SCHANDA B., *Magyar állami egyházjog*, Budapest 2003.

SZEGED-CSANÁDI EGYHÁZMEGYEI ZSINAT KÖNYVE, Szeged, 1995.

SZENTKLÁRAY J., *Száz év Délmagyarország újabb történetéből, tekintettel a III. Károly és Mária Terézia korabeli előzményekre*, Temesvár 1879.

SZENTMÁRTONI M., *A vallásoktatás akkordjai. A hitoktatás technikája és művészete*. Agapé, Szeged 2001.

SZILAS L., *Kis Magyar Egyház / Történet*, Róma 1982. /TKK/.

SZUROMI SZ. A., *Bevezetés a katolikus hit rendszerébe*, Budapest 2010.

SZUROMI SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, Budapest 2003.

SZUROMI SZ. A., *Egyházjogi metodológia*, Budapest 2011.

TAMÁSI A. É., *A veszprémi és a székesfehérvári szentszékek törvénykezési gyakorlata házassági perekben (1850-1920)*, Szeged 2020.

TARJÁNYI Z., *Pedagógia I*, Budapest 1998.

TARJÁNYI Z., *Kateketika I. A hitoktatás elmélete és története*, Budapest 2000.

TELEKI B., *Az újszülött, a csecsemő és a kisgyermek nevelése*, Becse 1983.

Új Katekizmus, Újvidék 1988. 142. (A mű eredeti címe: *Die Nieuwe Katechismus*, Hilversum-Antwerpen 1966 (ford.: Dr. Török Jenő és Kiss Béla).

WALFORD, G., *Private Schools in Ten Countries. Policy and Practice*, London–New York 1989.

VAN LEEUWEN, A. T., *Kereszténység a világtörténelemben. Üdvösség és szekularizáció*, Bencés, Pannonhalma 1993.

WILHELM, R., (Hg.) *Katholische Kirche im neuen Europa. Religionsunterricht, Finanzierung, und Ehe in kirchlichem und staatlichem Recht – mit einem Ausblick auf zwei afrikanische Länder*, LIT Verlag 2007

ZIEGLER, A. W., *Das Verhältnis von Kirche und Staat in Europa*, München 1972.

Pápai / Szentszéki Dokumentumok

CODEX CANONUM ECCLESiarUM ORIENTALIUM (CCEO), 1990. 10, 18. in: AAS 82 (1990) 1045-1364.

CODEX IURIS CANONICI (1917), in: AAS 09 II. (1917) 2-594.

CODEX IURIS CANONICI, Cita del Vaticano 1983. 01.25. in: AAS 75 II. (1983) 5-355.

CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II. PAULUS PAPA VI. UNA CUM CONCILII PATRIBUS, DECR.: *Apostolicam actuositatem*, 18. novembris 1965, Romae. Apud S. Petrum: De apostolatu laicorum, in: AAS 58 (1966) 837-864.

CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II. PAULUS PAPA VI. UNA CUM CONCILII PATRIBUS, CONST.: *Dei Verbum*, 18. novembris, Romae. Apud S. Petrum: De Divina Revelatione, in: AAS 58 (1966) 817-835.

CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II. PAULUS PAPA VI. UNA CUM CONCILII PATRIBUS, DECL.: *Dignitatis Humanae*, 07. decembris 1965, Romae. Apud S. Petrum: De libertate religiosa, in: AAS 58 (1966) 929-941.

CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II. PAULUS PAPA VI. UNA CUM CONCILII PATRIBUS, DECL.: *Gravissimum Educationis*, 28. octobris 1965, Romae, apud S. Petrum: De educ. Christ., in: AAS 58 (1966) 728-739.

CONGREGATIONE PER IL CLERO: *Direttorio catechistico generale*, Roma 11. aprile 1971.

CONGREGAZIONE PER IL CLERO: *Direttorio Generale per la Catechesi*, 15 Agosto 1997, Libreria Editrice Vaticana, Cita del Vaticano 1997.

CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA: *Dimensione Religiosa dell'Educazione nella Scuola Cattolica*, Roma 7 aprile 1988.

CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA: *Il laico: Testimone cattolico della fede nella scuola*, Roma 1985 ottobre 15.

CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA: *La scuola cattolica*, Roma 1977 marzo 19.

CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA: *La scuola cattolica alle soglie del terzo millennio*, Roma 1997 dicembre 28.

CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA: *Le persone consacrate e la loro missione nella scuola. Riflessioni e orientamenti*, 28 ottobre 2002.

CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA: *Lett. circ. (n. 520/2009) sull'insegnamento della religione nella scuola*, Roma 2009 maggio 5.

IOANNES PAULUS PP. II., adh. ap. *Catechesi Tradendae* 1979.10.16. in: *AAS 71* (1979) 1277-1340.

IOANNES PAULUS PP. II., adh. apost. *Familiaris consortio*, 1981. nov. 21, in *AAS 74* (1982) 81- 191.

IOANNES PAULUS PP. II., adh. apost. *Christifideles laici* in *AAS 81* (1989) 393–521.

IOANNES PAULUS PP. II., esortazione apostolica *Ecclesia in Europa*, Roma 2003.06.28. in: *AAS 95* (2003) 649-719.

PAULUS VI., adh. apost. *Evangelii nuntiandi*, 1975.12.08. in: *AAS 68* (1976) 5-7

PIUS XI. PP., *Divini illius Magistri*, Litt. Enc., 1929. 12.31. in: *AAS 22* (1930) 55-88.

RATZINGER, J., „*Europa. I suoi fondamenti spirituali ieri, oggi e domani*”, *Lectio magistralis*, Biblioteca del Senato, Sala Capitolare del Convento di S. Maria sopra Minerva, 13 maggio 2004.

SACRA CONGREGATIO PRO CLERIS: *Direttorio generale per la catechesi*, Roma 1971.

TESTIMONIA MOERORIS PER TELEGRAPHUM MISSA: ALEXANDRE, in: *AAS 06* (1914) 441-456.

Konkordátumok

CONCORDATO ENTRE LA SANTA SEDE Y ESPANA, 27 agosto 1953, in *AAS 45* (1953) 625-656.

CONVENTIO INTER APOSTOLICAM SEDEM ET HUNGARIAE REM PUBLICAM DE OPE FERENDA MINISTERII PUBLICI INCEPTIS ALIISQUE NEGOTIIS PROPRIE RELIGIOSIS SEU «VITAE FIDEI» AB ECCLESIA CATHOLICA IN HUNGARIA EXPLENDIS, NEC NON DE QUIBUSDAM CAUSIS AD PATRIMONIUM SPECTANTIBUS (MEGÁLLAPODÁS 1997) 1997 július 20, in *AAS 90* (1998) 330-341.

CONVENTIO INTER APOSTOLICAM SEDEM ET POLONIAE REM PUBLICAM (KONKORDAT MIĘDZY STOLICĄ APOSTOLSKĄ I RZECZĄJĘDOSPOLITĄ POLSKĄ), 28 julii 1993, in *AAS 90* (1998) 310-329.

CONVENTIONES INTER APOSTOLICAM SEDEM ET NATIONEM HISPANAM (ACUERDO ENTRE EL ESTADO ESPAÑOL Y LA SANTA SEDE SOBRE ENSEÑANZA Y ASUNTOS CULTURALES) 3 enero 1979, in *AAS* 72 (1980) 29-62.

INTER SANCTAM SEDEM ET GERMANICAM REMPUBLICAM SOLLEMNIS CONVENTIO (KONKORDAT ZWISCHEN DEM HEILIGEN STUHL UND DEM DEUTSCHEN REICH), 20 Juli 1933, in *AAS* 25 (1933) 389-413.

INTER SANCTAM SEDEM ET ITALIAE REGNUM CONVENTIONES (TRATTATO FRA LA SANTA SEDE E L'ITALIA), 11 februarii 1929, in *AAS* 21 (1929) 14-295.

INTER SANCTAM SEDEM ET ITALIAM CONVENTIONES (ACCORDO TRA LA SANTA SEDE E LA REPUBBLICA ITALIANA CHE APPORTA MODIFICAZIONI AL CONCORDATO LATERANENSE), 18 febbraio 1984, in *AAS* 77 (1985) 521-546.

INTER SANCTAM SEDEM ET REMPUBLICAM AUSTRIACAM SOLLEMNIS CONVENTIO (KONKORDAT ZWISCHEN DEM HEILIGEN STUHL UND DER REPUBLIK OESTERREICH), 5 Juni 1933, in *AAS* 26 (1934) 249-282.

INTER SANCTAM SEDEM ET ROMANIAE REGNUM, SOLLEMNIS CONVENTIO, 10 mai 1927, in *AAS* 21 (1929) 441-456.

Alkotmányok / Törvények

1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában, in: Magyar Törvénytár, 1836-1868. évi törvénycikkek, Franklin-Társulat, Budapest 1896.

1949. évi 5. tvr. a vallásoktatás tárgyában, in: *Magyar Közlöny* 1949. szept. 6.

1949. évi XX. tv. A Magyar Népköztársaság Alkotmánya

36/1992. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, in *Dziennik Ustaw* 1992, z dnia 14 kwietnia 1992.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 21/1957 (III. 24.) számú rendelete a vallásoktatásról, in *Magyar Közlöny*, 1957. március 24, 35. sz.

A Nemzeti köznevelésről szóló 2011 CXCV törvény, in *Magyar Közlöny*, 162 szám, 2011. december 29.

BGBI. Nr. 190/1949. – Bundesgesetzblatt vom 13. Juli 1949, betreffend den Religionsunterricht in der Schule (Religionsunterrichtsgesetz).

CONSTITUCIÓN ESPAÑOLA, 27 diciembre 1978, in *Boletín Oficial Del Estado Núm* 311.

CONSTITUTIA ROMANIEI, 29 martie 1923, in *Monitorul Oficial* nr. 282, 29 martie 1923.

CONSTITUTIA ROMANIEI, 27 februarie 1938, in *Monitorul Oficial Partea 1*, nr. 048, 27 februarie 1938.

CONSTITUTIA ROMANIEI, 13 aprilie 1948, in *Monitorul Oficial Partea 1*, nr. 87 bis, 13 aprilie 1948.

CONSTITUTIA ROMANIEI, 21 noiembrie 1991, in *Monitorul Oficial Partea 1*, nr. 233, 21 noiembrie 1991.

CONSTITUTIA ROMANIEI, 24 septembrie 1952, in *Buletinul Oficial al Marii Adunari Nationale a Republicii Populare Romane*, nr. 1 din 27 septembrie 1952.

CONSTITUZIONE DELLA REPUBBLICA ITALIANA, 27 dicembre 1947, in *Gazzetta Ufficiale*, Edizione straordinaria, Numero 298.

DECRETO DEL PRESIDENTE DELLA REPUBBLICA, 20 agosto 2012. n. 175. in *Gazzetta Ufficiale*, Serie Generale, n. 242 del 16.10.2012.

DECRETUL REGAL 1842/1929, in *Monitorul Oficial* nr. 126, 12 iunie 1929.

Havi közlöny az elméleti és gyakorlati lelkipásztorság köréből, 1906. 12. szám.

KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ, z dnia 2 kwietnia 1997, in *Dziennik Ustaw*, Warszawa, dnia 16 lipca 1997. Nr 78.

Legea educatiei nationale 1/2011, in: *Monitorul Oficial Partea 1*. nr. 18. din 10 ianuarie 2011.

Legea invatamantului 84 (1995) in: *Monitorul Oficial* nr. 606 din 10 decembrie 1999.

Legge 121. 25 marzo 1985. Ratifica ed esecuzione dell'accordo, con protocollo addizionale, firmato a Roma il 18 febbraio 1984, che apporta modificazioni al Concordato lateranense dell'11 febbraio 1929, tra la Repubblica italiana e la Santa Sede, in: *Gazzetta Ufficiale (Supplemento ordinaria)* – 10 aprile 1985. n 85.

Ley Orgánica 1/1990, de 3 de octubre, de Ordenación General del Sistema Educativo, DISPOSICIONES ADICIONALES (Segunda), in *Boletín Oficial Del Estado* Núm 238/ 4 octubre 1990.

Ley Orgánica 10/2002, de 23 de diciembre, de Calidad de la Educación, Disposición adicional segunda, in *Boletín Oficial Del Estado* Núm 307, 24 diciembre 2002.

Ley Orgánica 2/2006, de 3 mayo, de Educación, in *Boletín Oficial Del Estado* Núm 106, 4 mayo 2006.

Ley Orgánica 7/1980, de 5 de julio, de Libertad Religiosa, in *Boletín Oficial Del Estado* Núm 177/ 24 julio 1980.

Ley Orgánica 8/1985, de 3 de julio, reguladora del Derecho a la Educación, in *Boletín Oficial Del Estado* Núm 159/ 4 julio 1985.

Ley Orgánica 8/2013, de 9 de diciembre, para la mejora de la calidad educativa, in *Boletín Oficial Del Estado* Núm 295, 10 diciembre 2013.

Real Decreto 2438/1994, de 16 de diciembre, por el que se regula la enseñanza de la Religión, in *Boletín Oficial Del Estado* Núm 22, 26 de enero de 1995.

Uredba o organizovanju i ostvarivanju verske nastave i nastave alternativnog predmeta u osnovnoj i srednjoj školi, in *Sluzbeni glasnik RS* br 46/2001.

Szent István király intelmei és törvényei, Fordította: BOLLÓK, J. és KRISTÓ, GY., Budapest 2010. 19.

USTAV REPUBLIKE SRBIJE, 8. novembra 2006, in *Sluzbeni glasnik RS* br. 98/2006.

Internetes hivatkozások

CASANOVA, J., *A vallás helye a szekuláris Európában*, <http://ketezer.hu/2010/09/jose-casanova-a-vallas-helye-a-szekularis-europaban/>

(<http://licodu.cois.it/?p=4105&lang=en>).

DÉVÉNYI, K., *A muszlim kisebbségi lét problematikája a késő-középkori, kora-újkoriban*, 26. szám, 011,38.http://www.grotius.hu/doc/pub/XHEDHL/2011_7_d%C3%A9vényi_a%20muszlim%20kisebbs%C3%A9gi%20%C3%A9t%20problematik%C3%A1ja.pdf

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, https://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_4.html.

http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,156046,6747995,komisja_Edukacji_Narodowej.html

<http://www.ercis.ro/dieceza/index.asp>

<http://www.katecheza.episkopat.pl/index.php/menu/nauczanie-religii-w-szkole/dokumenty-koscielne/104-nauczanie-religii-w-szkole-zgodne-z-konstytucja-i-europejskimi-standardami-2016>

<http://www.magisteriu.ro/discursul-ps-petru-gherghel-cu-ocazia-cele-de-a-120-a-aniversare-a-arhidiecezei-de-bucuresti-2003>

<https://www.magyarkurir.hu/hirek/a-jezsuita-generalis-szerint-szekularizacio-az-idok-jele>

<http://www.magyarkurir.hu/hirek/ausztria-az-egyhazak-szerint-maradnia-kell-hitoktatasnak/>

<http://www.magyarkurir.hu/hirek/vitak-nemetorszagban-az-iskolai-hitoktatas-koeruel;>

<http://www.pressreader.com/austria/der-standard/20170418/281672549815886>

<http://www.suboticka-biskupija.info/vjeronauk.php>

<http://www.vajma.info/cikk/szerbia/23075/Verbic-A-hitoktatas-es-a-polgari-neveles-megosztotta-a-diakokat.html>

http://www.varad.org/hu/egyhazmegye/az_egyhazmegye_tortenete

<http://ziarullumina.ro/Invatamantul-religios-in-spania-114277.html>

<https://catechistico.chiesacattolica.it/category/documenti/documenti-del-consiglio-episcopale-permanente/>

https://ersekseg.ro/hu/egyhazmegye_tortenete

<https://www.beol.hu/orszag-vilag/nemetorszagban-mar-izslam-hitoktatasra-lenne-igeny-1277331/>

https://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/tobb_a_muszlim_mint_a_katolikus_diak_a_becsi_altalanos_iskolakban.647254.html

Jürgen HENGELBROCK: *A hittan alternatív tantárgyai Németország iskoláiban*;
<http://ofi.hu/hittan-alternativ-tantargyai-nemetorszag-iskolaiban>

ROSTOVÁNYI Zs.: *Európai (euro-)iszlám vagy iszlám Európában*, 28. szám, 2011, 19.
[http://www.grotius.hu/doc/pub/FIQXWM/2011_5_rostov%C3%A1nyi_eur%C3%B3pai%20\(eur%C3%B3\)szl%C3%A1m%20vagy%20iszl%C3%A1m%20eur%C3%B3p%C3%A1ban.pdf](http://www.grotius.hu/doc/pub/FIQXWM/2011_5_rostov%C3%A1nyi_eur%C3%B3pai%20(eur%C3%B3)szl%C3%A1m%20vagy%20iszl%C3%A1m%20eur%C3%B3p%C3%A1ban.pdf)

SZALAI M., *Állam és egyház Németországban*, https://wesley.hu/files/Szabo_Allam.doc

Zusammenfassung

Die Kirche hat es sehr wichtig gefunden von Anfang an dem Evangelium weiterzugeben, was nicht nur lehrt und Weisheiten enthält, sondern auch mit göttlichen Kräften Erziehung enthält. Es verändert die Natur von Menschen und Menschheit, es formt die Seele und Körper des Menschen.

Ich als Pastor und Glaubenslehrer Versuche alternative Möglichkeiten zu suchen, die für die Kirche erreichbar sind für die neue Generationen zu Erziehen. Zwischen meine Forschung in Thema der Erziehung die Frage stellte sich, wie könnte man Möglichkeiten finden in die heutige Gesellschaft und in die heutigen Bedingungen für die Kirche und für die Personen, die für die Kirche arbeiten. Deshalb habe ich es versucht in meiner Dissertation die Erziehungsaufgaben von der Kirche zusammenfassen, insbesondere die Teile, die mit Erziehung und Religionsunterricht beschäftigen.

In die Einführung von meiner Dissertation habe ich Fragen gestellt, vorauf ich für die Antwort zwischen meiner Forschung erwartet habe. Ich habe mich bemüht Antwort zu bekommen über die verfügbare Möglichkeiten Katholische Beziehungsharmonie. Die Möglichkeiten die gebraucht sind für die Entwicklung des christlichen Individuums. Diese Entwicklungsmethode, die auch dazu führt, dass der Mensch zu die lokalen Kirchgemeinschaften gehören möchten.

Andererseits wie könnte man die Kirchgemeinschaften Vergrößern, wie könnte man die Eltern von den Jugendlichen ins Gemeinschaft einführen?

Und wie man die Harmonie realisiert, die manchmal durch den Staat und durch die Regeln begrenzt sind. Die Harmonie des Katholischen Beziehung sind Öffnens behindert. Wie kann die Kirche heutzutage die Mission von Jesus Christus der größte Lehrer erfüllen?

Die immer wieder Variablen gesellschaftlichen Strukturen, die viele Wertsystemen enthalten machen es vielleicht es unmöglich antworte zu bekommen auf alle unsere Fragen, aber trotzdem es lohnt sich es zu riskieren antworte zu finden. Der Fragesteller hat eine riesige Aufgabe, aber der Antworter bekommt damit auch eine komplexe Aufgabe.

Wieder und wieder kommt es vor das neben das Evangelium zu verbreiten, die Kirche ist darauf verpflichtet, dass sie Erziehungsaufgaben erfüllen muss. Diese Verpflichtung ist seit die VIII. Jahrhundert da – weil in diese Zeiten die Kirchen haben die kulturelle Zentren gebildet – und seit damals haben sie die Beziehung organisiert wo Priester und Mönche

gelehrt haben und unterrichtliche Aktivitäten gemacht haben. Diese Verpflichtung zu Strukturalisieren hat erstens Karl der Große erstellt.

Am Anfang meiner Dissertation bei die Historischer Überblick Ich ging von dieser Tatsache aus, das die Kirche unüberwindliches recht hat für Erziehung. Ich mache das so, dass ich alle Gegenpositionen in Auge habe, di an die Meinung sind das die Kirche heutzutage Schulen und das recht für Beziehung bekommt von dem Staat. Wen wir wirklich zurückblicken zur Quelle die Bildungen, dann sehen wir das die Kirche die Schulen nicht neu bekommt, sondern sie nimmt die Bildungen zurück. Die Kirche bildet kein Recht auf Bildungen, sondern sie übt sein ursprüngliches Recht für Beziehung.

Dieses ursprüngliche Recht beleuchtet auch das, was ich im historischen Teil der Arbeit diskutiere. Nach dem, schon vor dem VIII. Jahrhundert haben die Bildungen angefangen, obwohl nicht in innerhalb eines institutionellen Rahmens, aber alles fand in den Händen der Kirche statt. Die Kirche entwarf, entwickelte und förderte auch das System der Universitäten, die Bildung und Entwicklung von Universitäten. Darüber hinaus gibt es einen kurzen Überblick in meinen Forschungen über Bildungen, das Schulsystem und seine Entwicklung im mittelalterlichen Ungarn.

Die sogenannte Aufklärung hat für die Kirche eine bedeutende und gleichzeitig negative Veränderung in Bezug auf die Bildung bewirkt und Unsicherheit für die Erzieher der Kirche und das Bildungssystem geschaffen. Mit den beiden Ratio Educationis (1777 und 1804) versuchte der Staat nun, die Bildung zu regulieren, zu überwachen und schrittweise zu übernehmen. Insbesondere an dieser Stelle finden wir die Antwort auf die Frage, welche Institution (kirchlich oder staatlich) die Aufgabe der Bildung von der anderen übernommen hat und welche auch rechtlich zurückgefordert werden kann.

Nach und zur gleichen Zeit wie die Aufklärung zeigten sich mehrere pädagogische Tendenzen, die die Kirche in eine schwierige Lage brachten, in der sich gleichzeitig Liberalismus, Evolutionismus und dann Materialismus negativ auswirkten.

Trotz alledem im 19. Jahrhundert stachen auch in der Welt des Religionsunterrichts herausragende Persönlichkeiten heraus, die den traditionellen, wertorientierten Unterricht förderten, von denen nur einige hervorgehoben wurden, wie: Giovanni Don Bosco, Adolf Kolping, Robert Baden Powell; und unter den Ungarn: Tihamér Tóth, Ottokár Prohászka, Ernő Fináczy. Das letzte Kapitel des historischen Rückblicks befasst sich mit der kurzen Entwicklung der Gemeinde, die sich mit Bildung befasst.

Der zweite Teil der Dissertation befasst sich mit dem rechtlichen Hintergrund der katholischen Erziehung. Das Teil begann mit dem Missionsbefehl Jesu - Dies bestimmt die

Bedeutung der Evangelisierungsmission der Kirche - Ich schaue im Detail auf die wichtigsten Bestimmungen der katholischen Kirche zu diesem Thema. Eines der sehr wichtigen Dokumente zum rechtlichen Hintergrund der Bildung ist der Catechesi Tradendae von Papst Johannes II. worauf ich, wie die Erklärung von Gravissimum Educationis, in meiner Arbeit mit besonderer Aufmerksamkeit zurückgreife.

Der Inhalt des dritten Kapitels umfasst die Bestimmungen zum Religionsunterricht in sieben europäischen Ländern (Rumänien, Serbien, Polen, Italien, Spanien, Deutschland, Österreich), einschließlich staatlicher Verfassungen von diese Ländern und Vereinbarungen mit dem Heiligen Stuhl, möglicherweise Konkordate, derzeit einschlägiger staatlicher Gesetze und a zusammenfassende rechtliche Überprüfung und gegebenenfalls die Bestimmungen der Bischofskonferenzen. In jedem dieser sieben Länder habe ich im Laufe der Geschichte verschiedene Interessen und oft extreme Lösungen für den Religionsunterricht gefunden, insbesondere im Hinblick auf die staatlichen Gesetze, obwohl es ist genügend nur darauf zu denken , dass der Kommunismus den Religionsunterricht in vielen Fällen vollständig ausgeschlossen hat. Es gibt interessante Punkte in der Regulierung des Religionsunterrichts in jedem Land, aber ich habe nur einige davon tiefer untersucht, wie zum Beispiel der Bestimmungen des Religionsunterrichts in Rumänien, Serbien, Spanien, Polen und Deutschland.

Nach einer gründlichen Beschreibung der Bestimmungen zum Religionsunterricht in den genannten Ländern widmete ich der wesentlichen Beschreibung der Situation des Religionsunterrichts in Ungarn ein gesondertes Kapitel, beginnend mit den geltenden Bestimmungen, und erwähnte die positiven und negativen Erfahrungen, die sich daraus ergeben Letzteres.

Der derzeitige Religionsunterricht ist im Gesetz über die öffentliche Bildung von 2011 festgelegt, wonach ab September 2013 der Religions- und Moralunterricht sowie der Moralunterricht in den Lehrplan der staatlichen und lokalen staatlichen Schulen aufgenommen werden. Das Gesetz bietet eine alternative Lösung für Eltern, die den Glaubens- und Moralstandard oder den Moralstandard für ihre Kinder wählen möchten. Von da an gehören Glaube, Moral und Moral zum Pflichtunterricht.

Das Gesetz über die öffentliche Bildung von 2011 brachte eine positive Veränderung mit sich, aber es gibt auch negative Erfahrungen, da viele Eltern nicht wirklich darauf bestehen, dass ihr Kind einem Glaubens- und moralischen Standard folgt, nachdem das Kind den Wunsch geäußert hat, den Moralunterricht zu wählen. All dies ist darauf zurückzuführen, dass in der neuen Situation die persönlichen Voraussetzungen für die Organisation der Moral

in Bildungseinrichtungen geschaffen werden mussten, die von den Kandidaten gelöst wurden, die einen dreimonatigen Kurs belegten. Infolgedessen waren sie nicht auf die neue Aufgabe vorbereitet, was dazu führte, dass die Moralklassen lockerer waren als die Glaubens- und Moralklassen. Daher signalisieren Kinder, die diese Lektionen besucht haben und erfahren, dass andere Kinder unter entspannteren Umständen freier sind, diese obligatorische Lektion zu „bestehen“. Die Kindern drehen sich zu Gesicht ihren Eltern oft, dass auch sie eher zur Moral als zur Religion gehen wollen. Ein wirklich positiver Effekt der neuen Regelung wäre, dass sowohl Schüler als auch ihre Eltern in irgendeiner Form in die Pfarrgemeinde einbezogen werden.

Das fünfte Kapitel befasst sich mit den Schwierigkeiten der Bildung, die die Sendung der Kirche sehr erschweren, da die Gesellschaft und ihre Transformation den Menschen selbst, aber auch diejenigen, die mit der Gestaltung des Menschen beauftragt wurden, vor große Herausforderungen stellen. Die Ausbreitung der Globalisierung zum Beispiel ist ein sehr komplexer Prozess, der scheinbar positive mit sich bringt, aber wir stellen fest, dass viele Negative in die Menschheit strömen, die alle die wachsende Generation auch in Bezug auf Bildung überschatten.

Die seit Jahrzehnten aufkommende Säkularisierung, über die ich im ersten Absatz dieses Kapitels schreibe, ist ein Phänomen, das im Laufe der Jahre tiefgreifende Auswirkungen hatte und das zerstörte, was die Kirche über viele Jahrhunderte aufgebaut hat. Die Säkularisierung fegte mit destruktiver Kraft durch die Kirche und veränderte so die Mentalität des Menschen selbst, die von Generation zu Generation zunahm.

Eine weitere wichtige Art der Veränderung des religiösen Lebens ist neben der Säkularisierung die religiöse Individualisierung, in deren Rahmen die Religion nun individuellen Entscheidungen unterliegt. Diese Wahl kann über die Akzeptanz oder Ablehnung der Religion hinausgehen, hat jedoch eine viel breitere Palette.

Familien sind auch in Gefahr. Der Mangel an Integrität beim Kind führt zu Unsicherheit, die dann geschädigt wird. Eltern scheiden sich, Familien trennen sich und es gibt kein richtiges Familienmodell für das Kind, es gibt keinen guten Vater, der eine gute Mutter liebt, und sie ziehen Kinder liebevoll zusammen auf.

Ein weiteres Phänomen, das sich heutzutage auch negativ auf die Bildung auswirkt, ist die Situation von Pädagogen, die ihre Autorität verloren haben. Parallel zur Verbreitung der Menschenrechte und der Kinderrechte hat der Lehrer in den meisten Fällen auch keine Autorität vor dem Kind, aber leider zunehmend auch vor dem Elternteil. Wegen der

übermäßigen und unangemessenen Liebe der Eltern zum Kind konfrontiert er den Lehrer auch, wenn der Erzieher versuchen könnte, das Kind erziehen.

Ein weiterer schwerwiegender Fehler bei der Erziehung von Kindern ist heute, dass sie überfordert sind. Das Bildungssystem ist nicht gut durchdacht und soll langfristig der körperlichen, geistigen und geistigen Entwicklung des Kindes dienen. Das Kind sollte 6-7 Stunden am Tag am Schreibtisch sitzen, wenn wir wissen, dass 4-5 Stunden ausreichen würden. Die Schule ist also das Zuhause des Kindes, weil es von 7 bis 16 Uhr in der Schule ist, sie kommen nur für Schlafen nach Hause.

All diese Last gipfelt in der elterlichen Übereiferkeit, dass er um jeden Preis einen Künstler, Spitzensportler und Genie aus seinem Kind herausholen will und ihn in spezielle Klassen einschreibt, meistens nicht nur um ein bestimmtes Talent zu entwickeln, sondern um zwei oder drei Fall das Kind zeichnet sich in einem aus.

Das nächste Thema, das ich in diesem Kapitel angesprochen habe, sind die Mängel der Eltern in Bezug auf die Religiosität. Seit Beginn der Ausbreitung des Kommunismus ist die Ausübung offener Religion immer schwieriger geworden. Die Menschen, die damaligen Eltern, hatten Angst, ihre Religion auszuüben, weil sie beobachtet waren durch den Staat und deshalb Angst hatten, ihren Arbeitsplatz zu verlieren. Aufgrund dieser Tatsache vernachlässigten immer mehr Menschen die Ausübung von Religion und gleichzeitig die religiöse Erziehung von Kindern. Die meisten heutigen Eltern sind während der kommunistischen Diktatur aufgewachsen und haben keinen angemessenen Religionsunterricht erhalten und sahen nicht einmal ein Beispiel religiöser Praxis, gegenüber gaben welche Kinder, die manchmal von ihren Großeltern in die Kirche gebracht wurden und möglicherweise einige Gebete unterrichteten. Da die heutigen Eltern die Religion nicht praktiziert haben, können sie sie nicht wirklich an ihre Kinder weitergeben. Und es gibt diejenigen, die, obwohl offen sind aber sie beobachten die Kirche mit Zweifel und sie können die Kirchmission nicht wirklich interpretieren.

Als letztes Thema dieses Kapitels habe ich die negativen Auswirkungen des Islamisierungsprozesses kurz zusammengefasst, wodurch das Konzept des „christlichen Europas“ völlig verdeckt wird.

Das Thema des sechsten Kapitels ist die Lehre des Glaubens selbst, eine der wichtigsten Methoden und Mittel zur Übermittlung der Evangeliums, der christlichen Erziehung, mit der Bildung ihre göttliche Mission durch die Apostel der Kirche erfüllt. Und diese Mission hat einen Zweck. Prediger János Répássy formuliert im 19. Jahrhundert ein doppeltes Ziel in Bezug auf den Religionsunterricht: Das engere Ziel des Religionsunterrichts

besteht darin, dass Kinder die Mitglieder der lebendigen Kirche werden sollen. Und sein längeres Ziel ist die religiöse, spirituelle, intellektuelle Entwicklung, Perfektion und Vorbereitung der menschlichen Seele auf das ewige Leben.⁴⁶⁰ Dieser doppelte Zweck dient der Erreichung und Entwicklung der Christuszentriertheit des Menschen, der Vollkommenheit des religiös gewordenen Menschen und der Erreichung des ewigen Lebens, dessen Früchte sich am deutlichsten in Taten während der Entwicklung manifestieren. Weil wir Menschen die Lehre Christi und Christi selbst durch Glaubenslehre lehren, kann ihr Inhalt nichts anderes sein als die gute Nachricht, das Wort Gottes, die Grundlage unseres Glaubens, und alles, was Jesus in erster Linie lehrte, ist in der Schrift enthalten, die in der Liturgie, und das Lehramt der Kirche erklärt. Der Glaubenslehrer muss daher jede Art von Leistungszwang vermeiden (der leider in vielen Fällen erlebt werden kann) und vor allem die Verbindung der Schüler mit Christus nicht vermeiden.

Die Glaubenserziehung sollte eine gemeinschaftsbildende Aktivität sein, wie es in dem Titel dieses Kapitels beschrieben wurde. Gott hat den Menschen zur Errettung berufen, das heißt, er hat einen Platz in der Gemeinschaft der Liebe von Dreieinigkeit für uns alle. Um Erlösung zu erlangen, muss man jedoch einen bestimmten Weg einschlagen, auf dem der Mensch Schritt für Schritt, beginnend mit der Taufe, durch andere Sakramente, die immer enger mit dem mystischen Leib Christi verbunden sind, der die göttliche Einladung zustimmt. Und Sie können dies nicht allein tun, sondern nur in Gemeinschaft als Mitglied des Volkes Gottes. Und man kann es nicht passiv tun, sondern mit voller Hingabe, mit der Kirche und mit dem ganzen Volk Gottes an dieser gemeinschaftsbildenden Arbeit teilnehmen.

Die Gemeinschaftsdimension im engeren Sinne wird in der Pfarrgemeinde experimentell erlebt. Hier können alle nur im Zusammenhang mit dem Gemeindeleben und der Gemeinschaft die Zugehörigkeit zum mysteriösen Leib Christi erfahren, sei es durch die gnädigen Auswirkungen von Begegnungen, Versammlungen, gemeinsamen Zielen, Freuden, Sorgen, vor allem aber durch die Sakramente, insbesondere die Eucharistie (*communio*), durch die wir uns alle vereinen und mit der einzigen Gemeinschaft der Weltkirche verbinden.

Die Kirche suchte ständig nach Lösungen angesichts aufkommender Schwierigkeiten und reagierte aktiv mit Wort und Tat, um ein besseres Ergebnis zu erzielen. Dies geschah durch die Lehren des II. Vatikanischen Konzils, die päpstlichen Erklärungen, die Bestimmungen des CIC, die zu einem Arbeitsprozess führten, hauptsächlich durch die

⁴⁶⁰ Lásd: RÉPÁSSY J., *A népiskolai hitoktatás módszertana*, Eger 1873. 7.

⁴⁶⁰ Paulus VI., adh. ap. *Evangelii nuntiandi* 44, in *AAS* 68 (1976) 34.

etablierten Komitees für Religionsunterricht und später durch engere Beziehungen zwischen dem Heiligen Stuhl und einigen Staaten, die diese Beziehungen in schriftliche Form in Konkordaten nahmen.

Im vorletzten Kapitel meiner Dissertation möchte ich mich auf die Erforschung von Lösungen konzentrieren und über die möglichen Bereiche des Religionsunterrichts nachdenken, von denen ich den ersten als Familienerziehung bezeichnen werde. Es geht nicht so sehr darum, Lehre oder Wissen zu vermitteln, sondern darum, dass das Kind schon in jungen Jahren einen religiösen Geist am Beispiel seiner Eltern annimmt, den Gebetsseeligkeit unter dem es die Liebe Jesu versteht.

Béla Csanád erklärt zusammen mit der Kirche und der Wissenschaft, dass menschliche Gemeinschaften seit Tausenden von Jahren die Bildungen auf die Familien veranlassen. Es gibt heute keine andere Gemeinde, die unter angemessenen menschlichen Bedingungen auf natürliche Weise bessere Bildung bieten kann als die Familie. Die kirchlichen Dokumente, die päpstlichen Ermahnungen, betonen mit Recht die außerordentliche Verantwortung der Eltern für die christliche Erziehung, da das Kind das, was es in seinen Eltern sieht, sie werden jeder Hinsicht übernehmen und annehmen ohne Überlegung. Diese Grundbildung kann in Zukunft kaum ersetzt werden. Im Geiste der hier erwähnten Familienerziehung erwähne ich ein günstiges Familienmodell, bei dem Eltern als wahre Pastoren der Familie ihren Glauben an ihren Leben bezeugen und ihre Kinder mit aller Kraft zum wahren Glauben erziehen, fast von der Geburt des Kindes.

Als nächstes habe ich mir den Religionsunterricht in der Schule angesehen, weil es einen Moment im Leben eines Kindes geben wird, in dem es Mitglied einer anderen Gemeinschaft wird, in dem es auf Neuheiten stößt, die seine menschliche Bildung beeinflussen, wenn die Gesellschaft, die neue Gemeinschaft, negative Auswirkungen haben kann. Dies kann jedoch durch den Glauben überwunden werden, der durch die Erziehung in der Familie entsteht. Damit ein Kind, das fortsetzen kann, was es von seiner Familie, seinen Eltern, erhalten hat, wie von der Kirche empfohlen, müssen sich die Eltern bemühen, eine gute Schule und gleichzeitig eine katholische Schule zu wählen. Dies liegt daran, dass das kurzfristige Ziel des Religionsunterrichtes auch darin besteht, Kinder in die Pfarrgemeinde zu führen, wo die von Christus und der sichtbaren Kirche gewünschte Einheit vorhanden gemacht werden muss.

Ich wollte auch ein günstiges katholisches Schulmodell als ein mögliches und optimales Bildungssystem beschreiben, in dem der Vorstand der Schule vom Geist der guten Nachricht durchdrungen ist, in dem jeder das gleiche Ziel in voller Übereinstimmung will und

dient. In dieser sogenannten utopischen Schule gibt es eine Zusammenarbeit zwischen Lehrern, zwischen Führungskräften und Lehrern, zwischen Lehrern und Eltern, zwischen Klassenlehrern und Glaubenslehrern, und jeder möchte gute christliche Menschen aus seinen Kindern herausziehen. Dieses Beziehungssystem muss konsistent, kontinuierlich, solide und primär sein. Es gibt viele Beispiele für ein nicht-religiöses Kind, das eine solche Schule, Gemeinde, einen hervorragenden Erzieher, eine echte Klassengemeinschaft trifft, sie beginnen ihre Religion zu lieben und fangen an sie zu praktizieren, egal ob es dients ist oder einfach an verschiedenen Gemeindeveranstaltungen teilnehmen, in der Kirche lesen, oder eine Rolle in Hirtenspielen spielt...

Im letzten Kapitel der Dissertation habe ich die aus der Forschung gezogenen Schlussfolgerungen zusammengefasst und insbesondere die Bedeutung des Religionsunterrichts in der Pfarrei hervorgehoben, da man hier an der Verbreitung der Kirche am wichtigsten beteiligt ist.

Darüber hinaus wollte ich die folgende Frage kurz und prägnant beantworten: Wie können Menschen in die Pfarrgemeinde einbezogen werden oder wie kann Glaubenserziehung dem Wachstum der Pfarrgemeinde dienen?

Ich glaube, dass Eltern in erster Linie evangelisiert werden sollten! Eltern, die keine christliche Erziehung erhalten haben und sich mit Vorbehalten an die Kirchengemeinschaft wenden. Diese Eltern sollten einfache Programme und Freizeitveranstaltungen organisiert bekommen, um sich vor allem mit dem kirchlichen Umfeld, den kirchlichen Personen und der Gemeinschaft der Gläubigen anzufreunden. Wenn dies einfach auf menschliche Weise geschieht, erfahren Eltern durch die Liebe der christlichen Gemeinschaft die Liebe Gottes, und daher ist die Bedeutung der Glaubenslehre, des Gemeinschaftslebens höchstens sinnvoll. Und da der Elternteil derjenige ist, der den größten Einfluss auf sein Kind hat, wird er derjenige sein, der sein Kind zu einem Teil dieser Gemeinschaft macht und gleichzeitig sein Kind mit die Liebe Christi erziehen wird.

Wenn Eltern auf diese Weise in diese evangelistische Arbeit einbezogen werden können, kann die Glaubenserziehung selbst nur ein „Impuls“ sein, welches wichtige Rolle hat weil es stärkt den Glauben der Eltern, des Kindes und die Liebe und Zuneigung zur christlichen Gemeinschaft. Dieser starke Glaube an die Familie und der christliche Glaube haben Vorrang vor allen Gesetzen, Verfassungen, Konkordaten Religionsfreiheit und Menschenrechtskonventionen.

Nyilatkozat

Alulírott Bejan Tópsi Valentin, felelősen kijelentem, hogy a jelen doktori disszertációt önálló kutatásaim alapján, önállóan írtam, a feltüntetett és hivatkozott források és szakirodalom alapján, amelyeket az érvényben lévő előírások értelmében idézek.

Budapest, 2021. április 21.

Bejan Tópsi Valentin